

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1-3 (231-233) 2020

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2020

Tipul B**FONDATORI:**

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ȘEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Academia de Administrare Publică, Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Sergiu BRÎNZĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe CHIBAC, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIOALĂ (ȘIRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, director executiv, Institutul Național al Justiției, Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Alexandru SURDU, doctor în filozofie, academician, director, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Relații Internaționale, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

No. 1-3 (231-233) 2020

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 19 of 06.12.2019

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, Academy of Public Administration, Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Sergiu BRINZA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe CHIBAC, PhD in law, university professor, State University of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, Vice-rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, associate professor, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Legal Research Institute, Romania a Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, associate professor, Free International University of Moldova

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director, National Institute of Justice, Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Alexandru SURDU, PhD in philosophy, academician, Director, Institute for Socio-Human Research, Romanian Academy

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of International Relations, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrepr@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

N° 1-3 (231-233) 2020

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par
la décision N° 19 du 06.12.2019

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova*
- ✓ *Université d'État de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, docteur, professeur agrégée, doyen de la Faculté de droit, Université de Bucarest, Roumanie

Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Académie d'Administration Publique, Moldova

Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Sergiu BRINZA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe CHIBAC, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, vice-recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie

Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie

Marin DOMENTE, docteur en droit, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie

Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Internationale Libre de Moldova

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, Université Américaine de Moldova

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, directeur exécutif, Institut National pour la Justice, Moldova

Tzyetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie

Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Victor SPINEI, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine

Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, doyen de la Faculté de droit, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie

Alexandru SURDU, docteur en philosophie, académicien, Académie Roumaine

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie

Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie

Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, doyen de la faculté des relations internationales, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

№ 1-3 (231-233) 2020

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 19 от 06.12.2019

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт Правовых Исследований, Румынская Академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Виктория АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Академия Государственного Управления, Молдова

Кэтэлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Сергей БРЫНЗА, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге КИБАК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, проректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Богдан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Луциан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт Правовых Исследований, Румынская Академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный Университет Наварры, Испания

Юрие МИХЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия Наук Молдовы

Витатус НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАИЛЯН, доктор педагогических наук, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор, Национальный Институт Юстиции, Молдова

Цветан СИБКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская Академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния

Александру СУРДУ, доктор философских наук, академик, директор, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская Академия

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский Экологический Университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан факультета международных отношений, Национальный Авиационный Университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

<i>Ioan HUMĂ</i> Vocația antropologică a dreptului <i>Evghenii CERNIKOV</i> Geneza legislației privind răspunderea penală a lucrătorilor medicali pe teritoriul Ucrainei din cele mai vechi timpuri până la începutul sec. XX <i>Aurel BAIEȘU</i> Soluții juridice în situațiile contractuale excepționale: impreviziunea vs forța majoră <i>Marian NICOLAE, Olesia PLOTNIC</i> Participanții la procesul de insolvență derulat în Republica Moldova <i>Serghei ZAHARIA, Andrei BORSEVSCHI</i> Societatea civilă împotriva torturii: centrele de asistență juridică, psihologică și de reabilitare primară a victimelor torturii <i>Boris SOSNA</i> Stop torturii. Desfășurarea seminarelor în cadrul proiectului ”Toți împreună vom spune NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii” <i>Olexandr SERDIUC</i> Conceptul de „latură slabă” a relațiilor de credit și principiul egalității participanților în procesul civil <i>Valentin SAPOVAL</i> Abordări actuale despre îmbunătățirea reglementării legale a impozitării locale în Ucraina <i>Ana ȘEVCENKO</i> Sistemul de cerințe pentru profesia de judecător: aspecte profesionale și juridice <i>Oleg ȘURKO</i> Cadrul legal pentru asigurarea protecției și menținerea ordinii publice în instanțele de judecată și rolul reglementării administrative și legale <i>Eugeniu PETERSCHI</i> Examinarea laturii subiective a infracțiunii de falsificare a probelor <i>Igor BĂCU</i> Mecanismul intern de garantare și realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului <i>Anna PALNIȚCHII</i> Clarificarea unor termeni din cadrul infracțiunii prevăzute la articolul 236 Cod penal al Republicii Moldova <i>Gabriela CRISTEA</i> Organizațiile regionale și internaționale în lupta împotriva crimei organizate <i>Francisco TALMACI</i> Sursele de informații cu semnificație criminalistică în procesul de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție <i>Andrian CREȚU</i> Principiile procedurii contravenționale	
---	--

SUMMARY

<i>Ioan HUMA</i> 8 The anthropological vocation of law <i>Evghenii CERNICOV</i> Development of legislation on criminal liability of medical professionals in Ukraine from ancient times to the beginning of the twentieth century 15 <i>Aurel BAIESU</i> 22 Legal solutions in exceptional contractual situations: hardship vs force majeure <i>Marian NICOLAE, Olesia PLOTNIC</i> 30 Participants in the insolvency process held in the Republic of Moldova <i>Serghei ZAHARIA, Andrei BORSEVSCHI</i> 41 Civil society against torture: centers of legal, psychological, and primary rehabilitation assistance to victims of torture <i>Boris SOSNA</i> 49 Stop torture. Workshops within of the project “Let us all say NO to torture in Moldova: civil society against torture” <i>Olexandr SERDIUC</i> 61 The concept of the “weak side” of credit relations and the principle of equality of participants in the civil process <i>Valentin SAPOVAL</i> 67 The relevant approaches to the modern legal support of the local taxation in Ukraine <i>Ana SEVCENKO</i> 78 Requirement system for the profession as a judge: professional and legal aspects <i>Oleg SURKO</i> 86 Legal framework for ensuring protection and maintaining public order in the courts of law and the role of administrative and legal regulation <i>Eugeniu PETERSCHI</i> 93 Examining the subjective side of the crime of falsification of evidence <i>Igor BACU</i> 99 Internal mechanism on guaranteeing and realizing fundamental human rights and freedoms <i>Anna PALNITCHII</i> 109 Clarification of terms of the infringement provided for in article 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova <i>Gabriela CRISTEA</i> 116 Regional and international organizations in the fight against organized crime <i>Francisco TALMACI</i> 125 Sources of information with forensic significance in the process of prevention and combating corruption offenses <i>Andrian CREȚU</i> 136 Principles of the contraventional procedure	
--	--

TABLE DES MATIÈRES

Ioan HUMA
Vocation anthropologique du droit

Evghenii CERNICOV
La genèse de la législation sur la responsabilité pénale des travailleurs médicaux sur le territoire de l'Ukraine depuis les temps anciens au début du XX^eème siècle

Aurel BAIESU
Solutions juridiques dans des situations contractuelles exceptionnelles: imprevison vs force majeure

Marian NICOLAE, Olese Plotnic
Participants au processus d'insolvabilité réalisé en République de Moldova

Serghei ZAHARIA, Andrei BORSEVSCHI
Société civile contre la torture: Centres d'assistance juridique, psychologique et de réhabilitation primaire des victimes de la torture

Boris SOSNA
Arrêter la torture. Ateliers dans le cadre du projet "Tous ensemble, nous dirons NON à la torture en Moldova: société civile contre la torture"

Olexandr SERDIUC
Le concept du "côté faible" des relations de crédit et le principe de l'égalité des participants au processus civil

Valentin SAPOVAL
Approches actuelles pour améliorer la réglementation juridique de la fiscalité locale en Ukraine

Ana SEVCENKO
Système d'exigences pour la profession de juge: aspects professionnel et juridique

Oleg SURKO
Cadre juridique pour assurer la protection et le maintien de l'ordre public devant les tribunaux et rôle de la réglementation administrative et juridique

Eugeniu PETERSCHI
Examen du côté subjectif du crime de falsification de preuves

Igor BACU
Le mécanisme interne pour garantir et réaliser les droits et libertés fondamentaux de l'homme

Anna PALNITCHII
Clarification de certains termes de l'infraction prévue à l'article 236 du Code pénal de la République de Moldova

Gabriela CRISTEA
Organisations régionales et internationales dans la lutte contre la criminalité organisée

Francisco TALMACI
Sources of information with forensic significance in the process of prevention and combating corruption offenses

Andrian CRETU
Principes de la procédure contraventionnelle

ОГЛАВЛЕНИЕ

Иоан ХУМЭ
8 Антропологическое призвание права

Евгений ЧЕРНИКОВ
Развитие законодательства об уголовной ответственности медицинских работников на территории Украины с древнейших времен до начала XX века

15 *Аурел БЭЕШУ*
Юридические средства в исключительных договорных ситуациях: hardship против форс-мажора

22 *Мариан НИКОЛАЕ, Олеся ПЛОТНИК*
Участники в процессе несостоятельности, проводимого в Республике Молдова

30 *Сергей ЗАХАРИЯ, Андрей БОРШЕВСКИЙ*
Гражданское общество против пыток: центры юридической, психологической и первичной реабилитационной

41 помощи жертвам пыток

Борис СОСНА
41 Стоп пыткам. Проведение семинаров в рамках проекта «Все вместе скажем НЕТ пыткам в Молдове: гражданское общество против пыток»

49 *Олександр СЕРДЮК*
Концепция «слабой стороны» кредитных отношений и принцип равенства участников гражданского процесса

61 *Валентин ШАПОВАЛ*
Актуальные подходы по совершенствованию правового регулирования местного налогообложения в Украине

67 *Ана ШЕВЧЕНКО*
Система требований к судейской профессии: профессионально-правовой аспект

78 *Олег ШУРКО*
Правовые рамки обеспечения охраны и поддержания общественного порядка в судах и роль административно-правового регулирования

86 *Евгений ПИТЕРСКИИ*
Изучение субъективной стороны преступления фальсификации доказательств

93 *Игор БЫКУ*
Внутренний механизм гарантии и достижения основных прав и свобод человека

99 *Ана РАЛНИЦКИЙ*
Разъяснение некоторых терминов, касающихся преступления, предусмотренного статьей 236 Уголовного Кодекса Республики Молдова

109 *Габриела КРИСТЯ*
Региональные и международные организации в борьбе с организованной преступностью

116 *Франческо ТАЛМАЧЬ*
Источники криминалистически значимой информации в процессе предотвращения и борьбы с коррупционными преступлениями

125 *Андреан КРЕЦУ*
136 Принципы рассмотрения административных нарушений

VOCAȚIA ANTROPOLOGICĂ A DREPTULUI

Ioan HUMĂ

doctor, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, profesor invitat,
România

e-mail: ioan_huma@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9872-0908>

Globalizarea induce diverse efecte restructurante și în plan juridic, unde, în consecință, se resimte nevoia umanizării componentei tehnico-formale a dreptului, a recuperării, nicideată încheiate, a omului din hățișul multiplelor provocări instrainante. Ceea ce este posibil prin afirmarea conștiinței critice a creativității juridice și ridicarea la rangul universalității a principiilor și valorilor regăsite în unitatea de esență a diversității civilizaționale a lumii. Pe această bază, funcția valorizatoare a dreptului reușește să exprime asigurator vocația sa antropologică.

Cuvinte-cheie: globalizare, universalizare, condiție umană, valori-scop, vocația antropologică a dreptului.

THE ANTHROPOLOGICAL VOCATION OF LAW

Globalization induces various restructuring and legal effects, where, consequently, there is a need to humanize the technical-formal component of law, to reclaim, an action although never accomplished, the man from the trap of multiple alien challenges. This is possible by asserting the critical consciousness of legal creativity and raising to the rank of universality the principles and values found in the unity of essence of the civilizational diversity of the world. On this basis, the valorizing function of law manages to express its anthropological vocation with assurance.

Keywords: globalization, universalization, human condition, goal-values, the anthropological vocation of law.

VOCATION ANTHROPOLOGIQUE DU DROIT

La mondialisation induit divers effets de restructuration et au niveau juridique, où, par conséquent, la nécessité d'humaniser la composante technico-formelle du droit se fait sentir; la récupération, jamais achevée, de l'homme des griffes de multiples défis aliénants. Cela est possible en affirmant la conscience critique de la créativité juridique et en élevant au rang d'universalité les principes et les valeurs trouvés dans l'unité de l'essence de la diversité civilisationnelle du monde. Sur cette base, la fonction valorisante du droit parvient à exprimer sa vocation anthropologique d'assureur.

Mots-clés: mondialisation, universalisation, condition humaine, valeurs-but, vocation anthropologique du droit.

АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ПРИЗВАНИЕ ПРАВА

Глобализация вызывает различные структурные и правовые последствия, в результате чего возникает необходимость гуманизации технико-формальной составляющей права – никогда не завершеного освобождения человека, из ловушки многочисленных чужеродных вызовов. Это возможно, утверждая критическое восприятие правового творчества и возводя в ранг универсальности принципы и ценности, заложенные в единстве сущности цивилизационного разнообразия мира. Исходя из этого, оценивающая функция права позволяет с уверенностью утверждать свое антропологическое призвание.

Ключевые слова: глобализация, универсализация, состояние человека, целевые ценности, антропологическое призвание права.

În baza distincției făcute de cercetători ai problemei¹ între latura de profunzime a globalizării, vizând temeiurile ei de valoare, și aceea spațială, am putea identifica o dimensiune **intensivă** și alta **extensivă** a globalizării normativității juridice. Cea dintâi privește, am spune, criteriile de valoare care fundează, mai exact care ar trebui să fundeze evoluția dreptului în conformitate cu idealurile îndrumătoare și valorile constitutive ale umanității, acelea care, fără a sta într-un empireu transcendent, nu stau nici sub semnul timpului corupător, alcătuind, dimpotrivă, un *nous*, un câmp spiritual de valabilitate axiologică neconjuncturală, în care se înscriu și principiile juridice și valorile promovate normativ. Acestea din urmă sunt chemate să exprime, în măsura realizării lor, funcția antropologică a dreptului². Dimensiunea extensivă a globalizării în drept nu referă la spațiul ideal, al **valabilității axio-antropologice** a normelor, ci la acela real, cu adevărat extensiv întrucât devansează sistemele legislative naționale spre unul înglobant, de ordin planetar.

Distincția pe care o facem este însă operantă dacă se refuză absolutizării. În fond, dimensiunea extensivă a globalizării dreptului, proprie normativității din **interspațiul** sistemelor juridice particulare – tinzând, acesta, să devină **intraspațiul** înglobant al acelora –, privește condiția tehnico-juridică a normativității de drept în ceea ce ea excede sistemelor naționale. Dar, așa cum nici la nivelul unui sistem de drept particular condiția tehnico-formală a normei nu se substituie semnificației ei principiare, de conținut valoric, la fel este de așteptat ca și în câmpul tranzient al normativității globalizate să primeze semnificația de conținut a normelor, adică

¹ Cf. Ion Craiovan, Monica Istrate în **Ipostazele justiției**, Ed. Universul Juridic, București, 2012, pp. 233-250, unde autorii prezintă dintr-o perspectivă sintetică ceea ce ar putea fi numit „o nouă revoluție a dreptului”.

² Funcție radiografiată exemplar de Alain Supiot în monografia **Homo Juridicus: eseu despre funcția antropologică a dreptului**, București, Ed. Rosetti Educational, 2011.

principiile și valorile definitiv antropologice în raport cu suportul lor tehnico-juridic. În logica sa, acesta din urmă exprimă, totuși, raționalitatea juridică, dar în condiția sa formală, neputând, de aceea, satisface exigența decisivă a **legitimării** legalității și ordinii de drept, legitimare întemeiată la rându-i în principii și valori acreditate social. În acest sens, universalizarea dreptului implică, în perspectiva istorică, o ordine de drept de un cu totul alt tip și deschidere, la a cărei edificare să contribuie corelativ și integrativ națiunile și statele. Oricât de firesc, dacă ar fi să fie, s-ar configura ordinea în cauză ca un proces obiectiv, ea nu poate să nu se asocieze cu o idee călăuzitoare, cu un set de așteptări. Acestea, toate, refuzându-se însă proiectelor voluntariste, sunt reflexul conștientizat al discontinuității **timpului juridic**, având ritmurile lui, altele decât cele ale timpului matematic, deci cu întoarceri reîntemeietoare de sens spre achizițiile trecutului, apte să stea la baza schimbărilor impuse de mersul lucrurilor. Încât, universalizarea dreptului este deopotrivă **procesul și ideea** care îl constată și îl justifică într-un fel ori în altul. Dar ideea ei eșuează în proiect voluntarist dacă se vrea rațiunea ordonatoare a mondializării dreptului. Cum nici sistemele naționale de drept nu poartă pecetea unei rațiuni apriori ordonatoare, cu atât mai puțin ar putea opera aceasta în procesul atât de complicat al globalizării dreptului. Dreptul planetar, înțeles ca evoluție organică a normativității juridice deschise la cerințele globale, are a se refuza proiectelor deduse dintr-o voință legislatoare, inerent reductivă. Ca realitate viabilă, el nu se poate constitui decât **inductiv**, prin generalizarea tendințelor obiective de evoluție integrativă.

Există și pe terenul incipientei integrări juridice universalizatoare o seamă de tentații, de strategii, interese și atitudini voluntariste care îmbracă falsa aură a rațiunii ordonatoare, deturnând dreptul de la universalizarea sa neînstrăinată. Vom face referire la câteva dintre ele, invocate în literatura problemei, însă

susceptibile de accentuări necesare într-un orizont al așteptării propriu, și aici, **paradigmei identitare**.

Spiritul culturii și civilizației occidentale s-a manifestat și în construcția juridică, unde omului i s-a atribuit, desacralizant, capacitatea de a crea legile cetății și ale vieții sale. Omul își dă sieși legile, devenind măsură a lucrurilor. S-a instituit astfel, de aproape un mileniu încoace, o viziune faustică asupra prezenței sale în lumea devenită astfel o lume pentru el, croită după chipul și asemănarea sa. În acest cadru, drepturile omului nu ar fi astăzi decât expresia în absolut a faustismului funciar Occidentului. Devenite însă o ideologie expansionistă, negatorie nu numai față de lăudabila rațiune originară, intrinsecă, ele se opun radical concepției și valorilor de extracție transcendentistă, pentru care Legea nu stă la voința omului, fiind, dimpotrivă, **revelată**, cu consecințele care rezultă de aici pentru statutul omului, pentru condiția sa religioasă, morală și politică, fondate pe valori absolute, opuse astfel radical individualismului relativist. Avem de-a face cu un conflict la suprafață metafizic, dar exprimând în adânc deosebiri radicale în planuri vitale ale vieții și politicii statelor. Încât, o universalizare juridică cu pretenție de model ideologic impus nu face decât să nască un nou fundamentalism, alimentând exclusivismul celor deja existente. E însă un fapt tot mai evident că statutul omului în Univers nu poate lua decât chipul condiționărilor culturale în care s-a născut și format. Reducerea la numitorul comun al unei ideologii, oricare ar fi ea, blochează configurarea universalistă a imaginii sale juridice; aceasta urmează să se redefinească cu fiecare etapă a istoriei, implicat a globalizării dreptului, prin formule și soluții tehnice decurgând din procesele calitative ale convergenței valorice a tipurilor de spiritualitate. Numai prin considerarea diferențelor – nu ca un scop în sine, ci datorită forței lor creative degajată particular pentru a exprima omul și umanitatea în unitatea întregitoare a esenței general umane – , se poate ajunge, oricât

de dificil se dovedește drumul, la soluțiile integra-toare ale universalizării statutului lor juridic, odată cu universalizarea dreptului. În locul uniformizării popoarelor și culturilor prin modéle și politici impuse – atât de felul ideologiei drepturilor omului, cât și al fundamentalismelor opuse ei, **universalizarea valorilor juridice și globalizarea lor tehnică au a ridica ideea diversității la rangul principiului unificator, dincolo de care diversitatea poate fi manipulată în scopul estompării, chiar a anulării identității de sine a popoarelor și culturilor**.

După cum s-a putut observa, secolul în care am pășit amplifică fenomenul particularizării reglementărilor juridice sub presiunea economiei de piață; la rândul-le, conjuncturile politice relativizează criteriile legalității, confruntată și cu ascendența izvorului jurisprudențial de drept. Sistemul normativ al statelor se sufocă în spațiul formal tradițional al normelor de maximă generalitate și impersonalitate, supuse presiunii faptelor și dinamicii relațiilor sociale. Se produce în plan normativ o necesară deplasare de accent de la generalitate la singularitate iar constrângerea face loc flexibilității normative³. În această situație, „supapa de siguranță” s-a dovedit a fi dreptul contractelor. Creșterea însemnătății contractului ca izvor de drept este expresia juridică a culturii occidentale a contractului, reflectată în filosofia contractualistă a Epocii moderne și cu o practică internațională deja consacrată, odată cu aceea a liberului schimb. Dar dacă dezvoltarea economică asigurată prin libera inițiativă a impus ca o necesitate obiectivă extinderea practicii contractelor la scară planetară, totuși substratul ideologic ce o susține, anume viziunea contractualistă, vine în coliziune cu acele culturi pentru care relația contractuală, bazată mai ales pe **a da și a primi**, nu poate aspira la prevalență în raport cu mobilurile de factură supe-

³ Cf. Mircea Duțu, **Știința în paradigma codificării /re-codificării dreptului. Cazul României**, în „Studii și Cercetări Juridice”, an I (57), nr. 1, București, ianuarie-martie 2012, p.37.

rioară ce motivează relațiile interumane și, în plan juridic, în raport cu legea și temeiurile ei spirituale. Fundată cândva în concepția dreptului natural, teoria contractualistă de astăzi, pilon ideologic al globalizării, mizează absolutizant pe factorul economic al liberului schimb în explicarea libertății contractuale, extinsă la înțelegerea libertății în genere. Putem însă deduce procesul complex al universalizării dreptului și a valorilor diverse ce o consfințesc din globalizarea legilor pieței? Nu revenim, iarăși, la reduționismul economismului vulgar? Ce ar rămâne din aura dreptului dacă e luat ca o pârgie instrumentală a economicului? Nu devine, acesta din urmă, un fel de **fatum** al dreptului? Mai poate dreptul să promoveze astfel valorile transeconomice, acelea care dau sens major vieții omenești și fixează, ele în realitate, funcția instrumentală a economicului? Universalizarea dreptului nu poate fi cu adevărat decât acea **mutație axiologică** a funcțiilor de până acum ale juridicității, în baza căreia să se asigure și să se sporească identitatea insului și a comunităților, condiție absolută a dezînstrăinării și creativității omenești. Însăși viața socială, luată în unitatea vie a manifestărilor sale diverse, nu rezidă dominant în forțele de producție, ci în normele și valorile sale constitutive. Contractualismul nu poate fi platforma teoretică aptă să fundamenteze drepturile omului odată ce ignoră că economia de piață îi adună laolaltă pe oameni pentru a-i despărți apoi în câștigători și perdanți! O dovedește și faptul că destule forme uzitate ale contractului induc unilateralitatea obligațiilor asumate, nu atât reciprocitatea lor, care ar trebui să fie definitorie pentru egalitatea și libertatea reală a părților. Ideea voinței absolute a părților, dedusă speculativ din suportul formal al contractului, este cel puțin o naivitate. Afară de aceasta, contractualismul ca teorie dar, iată, și ca practică extinsă a raporturilor juridice ridică la proporțiile unei dogme încrederea, ca să nu spunem **credința**, în corectitudinea agenților contractanți. Pe acest teren, ca și în teoria și prag-

matica politică, corectitudinea părților se profilează ca o exigență prioritar procedurală și de oportunitate, vizând cel mult avantajul reciproc; formalizarea ei contractuală tinde spre o golire de conținut moral întrucât e dedusă din gestiunea intereselor ce comandă contractul, nu din valorile întemeietoare ale raporturilor juridice, inclusiv contractuale, în primul rând acelea de substrat moral. Poți fi „corect”, poți fi chiar legal, fără să fii **prin aceasta** și moral. Punerea în surdină, fie și indirect, a factorului de conținut în formalizarea corectitudinii contractuale se însoțește paradoxal cu apelul la blazonul Eticii în consacrarea științifică a noilor discipline juridice, precum **Etica afacerilor** și nu numai. Rațiunea pretins științifică își este sieși suficientă; de atâta Etică, dreptul uită de morală! Însă o astfel de raționalizare, având ca bază „raționalismul contractualist” dedus din exercițiul intereselor, nu poate reprezenta direcția autentică a universalizării dreptului. Aceasta este o construcție pe verticală a valorilor juridicității.

Să mai adăugăm un aspect. Dreptul contractelor, tinzând a marca o direcție principală a globalizării dreptului, este până la urmă o procedură tehnică, alături de celelalte izvoare formale ale dreptului. Or, acestea stau sub presiunea dinamicii factorilor sociali cu rol de surse primare ale dreptului. Ceea ce s-a numit **dreptul spontan**, de care se vor lega poate neanticipate acum componente evolutiv-creative ale globalizării dreptului, este în ultimă analiză expresia stărilor de spirit și comportamentelor colective, ele însele devenind tot mai mult manifestarea concentrată a surselor primare, de ordin social, ale dreptului. Ceea ce poate evidenția, între altele, că universalizarea dreptului nu o va putea revendica o conștiință juridică preconstituită a umanității. Ridicarea dreptului la cotele valorice apte să exprime normativ integralitatea armonizată a societății globale are a se realiza **inductiv**, ca rezultat al convergenței treptate a conștiinței națiunilor, a comunităților în genere. Acestea, prin conștiința identității lor, vor fi sau vor

trebui să fie adevăratele puncte nodale ale construcției juridice viitoare, **sursa primară concentrată a globalizării dreptului**, sursă prin care însăși globalizarea susține, prin **transmutația valorică a izvoarelor ei formale**, universalizarea dreptului.

Desigur, extinderea practicii contractului și transformarea acestuia în izvor semnificativ de drept răspunde unei necesități obiective. Ceea ce nu justifică ridicarea la rangul valorii directe a universalizării dreptului a ceea ce nu e decât un mijloc îndeosebi procedural de reglementare a conduitelor prin contract. Tocmai aceste limite obiective ale contractului ca izvor de drept aflat în expansiune planetară impun un concept al universalizării dreptului în măsură să mizeze **compensatoriu** pe promovarea și garantarea adevăratelor drepturi ale omului: acelea izvorând din năzuința reală a împlinirii sale ca personalitate, în acord cu natura umană și cu aspirațiile moral-spirituale chemate să o modeleze ascendent.

Așadar, globalizarea dreptului are a opera cu o seamă de accente axiologice în ce privește statutul drepturilor omului, astfel încât acesta să consfințească condiția civică îndatoritoare a insului în cetate și, deopotrivă, oferta umanizatoare a cetății în raport cu insul, căruia să-i asigure climatul formativ-identitar al afirmării sale ca **persoană**: persoană morală, devenită subiect de drept nu în abstract, ci în relația obiectivată cu „ceilalți”. În acest sens, este de așteptat ca universalizarea dreptului să ducă mai departe achizițiile umaniste ale culturilor, inclusiv valorile juridice ce ele le exprimă; nu salturile calitative, ca formulă de progres, cu negația frustrantă ce le însoțesc, au a caracteriza procesul în cauză, cât continuitatea creativă, deschisă la provocările mondializării. **Universalizarea dreptului poate fi conștiința critică a globalizării, dubletul ei însoțitor, chemat să umanizeze componenta tehnică a globalizării dreptului, să recupereze superior omul ca ființă conștientă de sensul libertății sale și de obligațiile asumate în raport cu „ceilalți”**. Prin drept, liberta-

tea nu poate fi decât **asumare imperativă** pentru a fi cu adevărat fapt social efectiv, dezînstrăinant. Ceea ce înseamnă că libertatea, însuși omul care dispune de ea nu constituie scop în sine, deci nici scopul ultim al promovării juridice a drepturilor omului; ca și până acum și cu atât mai mult în dorita societate umanizată a viitorului, omul și libertatea sa vor avea sens în relația reciprocă cu lumea și comunitatea, în care sentimentul libertății dobândește finalitatea angajării și responsabilității. Deși pe etape determinate de obiectivare acțională ori atitudinală libertatea se profilează ca valoare-scop, ea rămâne valoare-mijloc în raport cu orizontul social și spiritual al afirmării umane. Ne putem însă întreba în ce măsură se regăsește această veche, elementară dar mereu actuală exigență etic-filosofică în construcția juridică prezentă și, după cum se întrevede, și de perspectivă a problematicii drepturilor omului atâta timp cât ea mizează pe omul unilateral al economiei de piață, al societății de consum, deci pe omul-ființă insulară, scop în sine, individualist? Mai mult, el este încurajat și prin mai recente reglementări juridice din unele state occidentale să transforme libertatea sa în libertinaj, să o îndrepte împotriva moralei, a esenței umane și naturii proprii de ființă rațională. Iată, amintim doar unul dintre seturile de astfel de licențieri comportamentale admise – ceea ce în fapt e încurajare! – de lege: legalizarea adopțiilor în cuplurile homosexuale. Fără îndoială, vor apărea grave consecințe, ieșite la iveală în timp, prin permisivitatea legii. Dar o abordare vituperantă, necesară în raport cu gravitatea efectelor, ar atrage acuza de încălcare a drepturilor omului, deși există, nu?, și dreptul omului de a nu fi de acord cu reglementările în cauză și de a-și exprima deschis acest dezacord! Se pare însă tot mai mult că există drepturi ale omului numai pentru legitimarea anomicului, nu și pentru aceia care îl resping. Totuși, să ne întrebăm: unde sunt drepturile copilului ca drepturi - și ele, nu? – ale omului, copil crescut în „atmosfera intimizantă” a „cuplului paren-

tal” homosexual? Ce model comportamental va putea alege el? Poate fi admis ca drept al omului ceea ce subminează așezarea naturală, biopsihică, dar și aceea socială a relațiilor interumane? Dimpotrivă, abandonarea – legalizată! – a autolimitării morale a exercițiului libertății nu conduce decât la decăderea ființei umane.

Cum se constată deja, finalitatea antropologică a dreptului tinde să se efemineze; dreptul se desparte de morală. Încercări de acest fel, fie doctrinare, fie practice, au mai fost, conducând la transformarea dreptului într-un instrument funest al dezumanizării individului și societății. Ele au stat sub semnul **dreptului forței**, în timp ce acum operează sub acela al **forței dreptului**, supralicitată însă prin despărțirea sa de morală, de fundamentele principiare ale omenității. E adevărat, e o despărțire neclamată, senină chiar, dar nu mai puțin gravă. Golirea de conținut moral condamnă dreptul la o normativitate sterilă. Însă ceea ce pare a fi, prin neutralitatea admisă, „dincolo de Bine și de Rău”, e de fapt doar dincolo de Bine la propriu. Poate mai puțin evident, prin aceasta nici Răul nu mai apare ca fiind Răul; el iese din dualitatea ce îl definea și evidenția prin opoziția față de Bine, subzistând în haina derutantă, **nepolarizată** a unei anormalități... normale! Avem de-a face nu cu o travestire, oricum provizorie prin datul ei; este o mutație de sens axiologic, în care Răul apare el însuși ca Bine deplin și definitiv! Întâlnim aici o manifestare absolută a înstrăinării de sine a omului prin înstrăinarea dreptului de finalitatea sa, aceea adevărat umanistă. Dreptul rătăcește astfel – tehnicist, însă îndeosebi nihilist – ca o corabie fără pânze pe apele postmodernismului abandonar. Să fie despărțirea de morală, fie și nedeclarată, una dintre direcțiile evoluției sale mondializatoare? E greu de admis, odată ce forța identitară a culturilor neoccidentale se refuză definitiv expansiunii modelului individualist exprimat de dreptul și de cultura occidentală ce-l cuprinde. Cum s-a putut observa, civilizațiile și culturile neoccidentale con-

sacrate, deși au adoptat din nevoi pragmatice, îndeosebi comerciale, modernitatea Vestului, inclusiv a suportului ei juridic-instrumental, nu au făcut-o cu prețul anulării identității lor. Modelul cultural al Vestului, concepând omul ca imagine a Demiurgului universal, întâmpină rezistențe metafizice, religioase, morale și până la urmă și politice și juridice; el încumbă o viziune luciferică, cu totul opusă aceleia pentru care omul e luat ca parte a Firii, trăind în acord cu legile ei, devenite pentru el legi morale ale integrării și armoniei cosmice. Doctrinile etico-filosofice vestice, cu ecouri în acelea sociologice și politico-juridice, prezentând, într-un fel sau altul, omul ca stăpân al lumii, relativizează subiectivist criteriile de valoare ale temeiului său existențial. Ceea ce se prelungește și în modul de abordare a problematicei drepturilor omului, unde se fetișizează ideea ca atare de drepturi, rupându-se de fireasca ei legătură cu aceea de îndatoriri, în raport cu care, abia, se justifică înseși drepturile, inclusiv în sens juridic, nu doar logico-filosofic. Se ajunge astfel la conceperea tabloului drepturilor, construit deductiv-speculativ, ca un monument ridicat în slava omului. Tribut al orgoliului luciferic, el induce inevitabil imaginea unui monument ...sepulcral! Nu aceasta ar trebui să fie direcția urmată de procesul mondializării juridice. Libertatea, celelalte drepturi ale omului sunt un scop luminos al dreptului ca drept, dar ele au a fi deduse – cum s-a întrevăzut de către înseși mințile lucide ale culturii occidentale – , din conținutul și valorile generale ale imperativității juridice, nu aceasta din urmă să fie croită procustian după individualismul structural al sistemului de drepturi și libertăți.

O atare concepere absolutizantă a ideii de om în orizontul drepturilor omului, orizont ideologizat și politizat, nu face decât să evidențieze contradicția dintre **modelul**, propus, al omului și **omul real**, acela insularizat și redus la un simplu număr în economia haotică de piață și în societatea consumistă. Așa cum remarcă analiștii, indicatorii dezvoltării umane,

desigur semnificativi în ordinea factorului economic, spun prea puțin când nu spun mai deloc despre trebuințele și aspirațiile spirituale ale omului, în măsură, ele, să definească ființa gânditoare și câmpul ei **noologic** de așteptare. În ordinea ei, egalitatea, susținută și cu mijloacele formale ale dreptului, nu mai poate să se revendice unui concept cantitativist. Egalitatea de șanse continuă să opereze însă în acest sens, iar succedaneul ei reparator – discriminarea pozitivă – o dovedește cu prisosință, adresându-se **masei** celor considerați discriminați. Egalitatea se construiește pe substratul **diferențelor întemeietoare de individualitate**, recunoscute și susținute și cu mijloacele dreptului. Aici intervin „indicatori” mult mai sensibili ai dezvoltării umane, pe care problematica drepturilor omului nu are cum să-i pună în lucrare odată ce legalizează ceea ce e instinctual în om, nu ceea ce îl definește ca ființă superioară. De aceea, universalizarea construcției juridice are de asigurat, în direcția ei, o reevaluare a **criteriilor calitative** de afirmare a omului ca individualitate creativă în cetate și comunitate.

Individualismul desparte însă omul de om. El nu poate întreține **solidaritatea**, altfel vitală societății. Sentimentul social, invocat în științele tangente dreptului, este produsul efectiv al conjugării complinitorii a faptelor izvorând din conștiința de sine a oamenilor cristalizată ea însăși prin sentimentul apartenenței identitare. Când privește societatea globală, ea nu va reuși să fie altceva decât expresia cantitativă a indivizilor ce o compun dacă între ei nu se va naște relația de solidaritate decurgând din conștientizarea interdependențelor la scară planetară, datorate asigurării securității comune în fața riscurilor majore provocate în primul rând de civilizația tehnologică. Cu toate acestea, exigența solidarității nu are a excede drepturilor subiective; misiunea ei este să le orienteze noncontradictoriu în desfășurarea raporturilor juridice. Altfel, dincolo de ele, solidaritatea ar dizolva liantul ce o susține, personalitatea individului,

alunecând în aglutinare gregară. Este tocmai ceea ce aduce cu sine egalitarismul, definitoriu noncalitativ, opus diferențelor creative care unesc oamenii, asigurând în fapt solidaritatea. Cum diferențele în cauză antrenează opțiuni și valori, consensul care se naște, deși nu automat, ca vector al solidarității sociale, presupune, nu ocolește cum se acceptă în diferite confruntări de idei, angajările, opțiunile valorizatoare; consensul în afara valorilor **alese** este o falsă problemă, nu are obiect. Nici formele consacrate juridic ale consensului, pe care societatea globală le va extinde și perfecționa, nu vor fi operaționale fără suportul valorilor metajuridic consfințite, fie ele morale, religioase, filosofice ori chiar numai politice. Vidate sub aspect axiologic, atât consensul, cât și dreptul care-l formalizează apar în raport cu oamenii ca o exterioritate: de relații, respectiv de norme. E însă fapt elementar că așa cum relațiile interumane și sociale nu poartă între oamenii luați ca abstracții, nici normele nu sunt imperative pur formale, pozitivitate neutră axiologic, numai bună de exportat. Și unele și celelalte vehiculează valori acceptate de o comunitate sau alta, respectiv, de urmat. Interiorizare imperativă a valorilor asumate, dreptul este în ordinea sa manifestarea cauzalității prin libertate. Numai ca ecou neperturbat al valorilor cardinale, dreptul rămâne factor activ al dinamicii sociale întru formarea societății globale multipolare și a culturii ei integrative.

Referințe bibliografice

1. CRAIOVAN, I. ISTRATE, M. *Ipostazele justiției*. București: Ed. Universul Juridic, 2012.
2. DUȚU, M. Știința în paradigma codificării /reco-dificării dreptului. Cazul României // În: *Studii și Cercetări Juridice*, an I (57), nr. 1. București: Ianuarie-Martie, 2012.
3. SUPIOT, A. *Homo Juridicus: eseu despre funcția antropologică a dreptului*. București: Ed. Rosetti Educational, 2011.

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАЧАЛА XX ВЕКА

Евгений ЧЕРНИКОВ

эксперт по вопросам прокуратуры, организованной и финансовой преступности Консультативной миссии Европейского Союза в Украине
e-mail: solutiajuridica@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-0470-1205>

В статье раскрывается генезис законодательства об уголовной ответственности медицинских работников за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей. Анализируются нормы уголовного законодательства государственных образований, существовавших на территории современной Украины с древнейших времен до начала XX века.

Ключевые слова: *ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей, медицинские и фармацевтические работники, генезис украинского законодательства об уголовной ответственности.*

GENEZA LEGISLAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ A LUCRĂTORILOR MEDICALI PE TERITORIUL UCRAINEI DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL SEC. XX

Articolul dezvăluie geneza legislației privind răspunderea penală a lucrătorilor medicali pentru îndeplinirea necorespunzătoare a atribuțiilor profesionale. Articolul analizează normele legislației penale a entităților de stat care au existat pe teritoriul Ucrainei moderne din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului XX.

Cuvinte-cheie: *îndeplinirea necorespunzătoare a îndatoririlor profesionale, lucrători medicali și farmaceutici, geneza legislației ucrainene privind răspunderea penală.*

DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON CRIMINAL LIABILITY OF MEDICAL PROFESSIONALS IN UKRAINE FROM ANCIENT TIMES TO THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

The article reveals the genesis of the legislation on the criminal liability of medical professionals for the improper performance of professional duties. Provisions of the criminal legislation of state entities that existed in the territory of modern Ukraine from ancient times to the beginning of the twentieth century are being analyzed.

Keywords: *improper performance of professional duties, medical and pharmaceutical professionals, genesis of Ukrainian legislation on criminal liability.*

LA GENÈSE DE LA LÉGISLATION SUR LA RESPONSABILITÉ PÉNALE DES TRAVAILLEURS MÉDICAUX SUR LE TERRITOIRE DE L'UKRAINE DEPUIS LES TEMPS ANCIENS AU DÉBUT DU XXème SIÈCLE

L'article révèle la genèse de la législation sur la responsabilité pénale des travailleurs médicaux pour l'exercice abusif de leurs fonctions professionnelles. L'article analyse les normes de la législation pénale des entités étatiques qui existaient sur le territoire de l'Ukraine moderne depuis les temps anciens jusqu'au début du XXe siècle.

Mots-clés: *la mauvaise performance des tâches professionnelles, les travailleurs médicaux et pharmaceutiques, la genèse de la législation ukrainienne sur la responsabilité pénale.*

Введение. Ответственность за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей при оказании медицинской помощи возникла одновременно с первыми медицинскими практиками человечества и нашла свое отражение в нормативных актах древнего мира. Регулирование данных правоотношений в каждом государстве осуществлялось с учетом объективных закономерностей его развития, при этом значительную роль в этом процессе играли религия и уровень развития научных представлений об окружающем мире.

Особый интерес вызывает формирование института уголовной ответственности медиков за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей на территории современной Украины с древнейших времен до утверждения на её территории советской власти, что позволит проследить закономерности развития украинского законодательства в данной сфере.

Основные тезисы статьи

Существуют различные подходы к периодизации уголовного законодательства Украины, однако оптимальной, по нашему мнению, является периодизация, предложенная А.С. Беницким, который выделяет:

- 1) киевский период (X–XIII вв.);
- 2) литовско-польский период (XIV–XVII вв.);
- 3) российский период (XVII – начало XX в.);
- 4) советский период (1917–1991 гг.);
- 5) постсоветский период (от 1991 г.) [1].

Именно указанные периоды взяты за основу для изложения материала данной статьи.

Первым источником древнерусского письменного права, в котором упоминается медицинская деятельность, является Церковный Устав князя Владимира (конец X – начало XI веков). Согласно этому нормативному акту церковного права, врачи были включены в состав «церковного люда» и

находились в юрисдикции церковного суда, тем самым был обеспечен надзор за их деятельностью со стороны духовенства [2].

Важнейшим источником древнерусского права является **Русская Правда князя Ярослава Мудрого**. Среди прочего, данным актом установлена ответственность за ряд преступлений против жизни и здоровья личности, собственности и т.д. В ст. 2 Русской Правды говорится о праве потерпевшего от избиения лица получить материальное возмещение за причиненный его здоровью вред, а также требовать у виновного лица оплаты услуг врача [3].

Некоторые вопросы регламентации медицинской деятельности можно отследить также в **Изборнике черниговского князя Святослава 1073 г.**, содержащем указание на ряд профессиональных компетенций врача, который должен уметь оказывать хирургическую помощь, в т.ч. разрезать кожу, ампутировать конечности, прижигать раны и бороться с нагноением [4].

Из вышеизложенного следует, что в древнерусском государстве медицинская деятельность являлась предметом правового регулирования. Вместе с тем, как справедливо отмечает М.Б. Мирский, в религиозном сознании древности и Средневековья болезнь представлялась наказанием человеку за грехи, а выздоровление – прощением их [5]. Несмотря на определенные попытки регламентировать принципы лечебной деятельности, говорить о применении уголовной ответственности за негативные последствия врачевания в этот период не приходится.

В период пребывания украинских земель в составе Великого княжества Литовского и Речи Посполитой основными источниками права были: *правовые обычаи, Русская Правда, Судебник Казимира IV 1468 г., Литовские статуты (1529, 1566 и 1588 гг.), «Устава на волоки» 1557 г., магдебургское право.*

Однако эти источники не содержали специальных норм относительно ответственности медицинских работников.

В Российском государстве, в состав которого частично входили украинские земли в эпоху Средневековья, обществу была присуща абсолютная ответственность врача за жизнь пациента. Законодательство допетровского Московского государства не различало умысла и неосторожности в действиях врача при неблагоприятном исходе лечения, поскольку врачевание на Руси в то время приравнивалось к «гаданию и чародейству» [6]. Истории известны случаи наказания врачей Великим князем московским Иваном III Васильевичем, который казнил венецианского врача Леона за неудачное лечение его сына Ивана Молодого. Аналогично был наказан немецкий врач Антон, неудачно лечивший татарского князя Каракуча, за что был, по словам летописца, зарезан «яко овца» [7].

Судебники 1497 и 1550 гг. не содержали специальных норм относительно ответственности медицинских работников. **Соборное уложение**, принятое Земским собором в 1649 г. во времена правления царя Алексея Михайловича, представляло собой более высокую ступень развития феодального права. Упомянутый акт, в последующих редакциях действовавший до 1833 г., предлагает более структурированную классификацию уголовно наказуемых деяний и уже содержит норму, предусматривающую ответственность за причинение смерти в результате отравления. Так, в соответствии со ст. 23 Главы XXII тот, кто отравит другое лицо зельем, в результате чего наступит смерть, подлежит пыткам и смерти [8].

В это время еще сохраняется разделение врачей на светских и клерикальных, деятельность которых подчиняется разным ведомствам. Так, в конце XVI века создан **Аптекарский приказ** – специализированный административно-

судебный орган, ведавший сферой светской медицины и фармацевтики. В свою очередь, клерикальная медицина находилась в подчинении **Монастырского приказа**.

Интенсивная модернизация общественной жизни в эпоху Петра I существенным образом повлияла на сферу нормативно-правовой регламентации лечебной деятельности. Утвержденные в Новое время нормативные акты являются значительным шагом вперед по сравнению с феодальным законодательством. Так, 4 марта 1686 г. Именным Указом Великого Государя **«О наказании лекарей за умерщвление больных по умыслу и по неосторожности»** все врачи предупреждены, что: *«буде [если] из них кто нарочно или не нарочно кого уморят, а про то сыщется, и им быть казненным смертию»* [9]. Упомянутый выше указ также упоминается в боярском приговоре **«О наказании незнающих медицинских наук, и по невежеству в употреблении медикаментов, причиняющих смерть больным»** от 14 февраля 1700 г. относительно наказания лиц, имеющих отношения к медицинской профессии за применение лекарственных средств, повлекшее смерть. Так, слугу боярина Петра Салтыкова, Алёшку Каменского признали виновным в том, что он приобрел своему хозяину лекарства, которые использовал для лечения больного, однако в результате употребления чрезмерной их дозы боярин Салтыков умер. За совершенное преступление Каменский вместе с женой сослан на каторгу в г. Азов [10].

В дальнейшем во времена правления Петра I продолжена детальная регламентация врачебной деятельности, в т.ч. в уголовно-правовой сфере. Так, впервые в **Артикуле воинском** 1715 г. предусмотрена необходимость установления причин смерти лица, для чего введена обязательная судебно-медицинская экспертиза [11]. Обязательное вскрытие мертвых тел с целью установ-

ления фактических причин смерти проводилось и в случаях неправильного лечения.

Вместе с тем, **Уставом морским о всём, что касается доброму управлению в бытности флота на море** 1720 г. (далее – **Устав морской**) детализированы требования к профессиональным компетенциям военного врача, установлены обязанности рядовых докторов и главного врача флота по организации сортировки больных и раненых, их лечения, питания, карантина и т.д. В Уставе морском вопросам медицинского дела на флоте посвящены главы пятая (**О докторе при флоте**), шестая (**О главном лекаре во флоте**) Книги I, а также глава десятая (**О лекаре**) Книги III. Именно этим актом впервые введена в действие специальная норма об ответственности врача за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей, повлекшее тяжкие последствия для больного. Так, артиклем 9 главы десятой Книги III Устава морского предусмотрено, что, *ежели лекарь своим небрежением и явным презорством к больным поступит, от чего им бедство случится, то оной яко злоторец наказан будет, яко бы своими руками его убил, или какой уд отсек. Буде же леностию учинит, то знатным вычетом наказан будет, по важности и вине смотря в суде* [12].

Дальнейшие шаги в сфере уголовно-правового регулирования медицинской деятельности приняты в **Уложении о наказаниях уголовных и исправительных**, утвержденном императором Николаем I 15 августа 1845 г. (вступило в силу 1 мая 1846 г.). Упомянутым документом предусматривалась ответственность за наиболее значительное в истории отечественного уголовного права количество уголовно наказуемых деяний, специальным субъектом которых выступал медицинский работник.

Отделением восьмым «О нарушении Уставов Врачебных» Уложения предусмотрен ряд составов

преступлений в сфере медицинской деятельности. Так, ст. 1080 Уложения предусмотрено, что когда медицинским начальством будет признано, что врач, оператор, акушер или повивальная бабка, по незнанию своего искусства, делают явные, более или менее важные, в оном ошибки, то им воспрещается практика, доколе они не выдержат нового испытания и не получат свидетельства в надлежащем знании своего дела. Если от неправильного лечения последует кому-либо смерть или важный здоровью вред, то виновный, буде он христианин, предаётся церковному покаянию по распоряжению своего духовного начальства [13].

Ст. 1083 Уложения предусматривала ответственность за вред, причиненный вследствие невежества лиц, осуществляющих оспопрививание [14], ст. ст. 1084 – 1086 – за безосновательное уклонение от явки по вызову больного или роженицы и не предоставление соответствующей медицинской помощи, а также уклонение от требований полиции осуществить судебно-медицинское исследование или оказание помощи.

Достаточно интересной представляется ст. 1087 Уложения, обязывающая врача или акушера под угрозой уголовного наказания докладывать соответствующему руководству о выявленных ими упущениях, беспорядках или злоупотреблениях фармацевтов, когда упущения или злоупотребления такого рода могли повлечь или действительно причинили вред больному [15].

Повивальные бабки также признавались одними из специальных субъектов целого ряда составов преступлений. Так, к примеру, ст. 1090 Уложения предусматривала ответственность повивальной бабки за прерывание беременности (как умышленного, так и неумышленного), за что было предусмотрено наказание в виде заключения в тюрьму на срок от трёх до шести месяцев.

Часть 2 этой статьи содержала квалифицированный состав преступления при условии наступления смерти матери или ребенка. В этом случае повивальная бабка в случае исповедания христианской веры, подлежала церковному покаянию по распоряжению своего духовного начальства [16].

Ст. 1092 Уложения предусматривалась ответственность повивальной бабки за недонесение или несвоевременное донесение врачу о случаях, когда роженица, не разрешась от бремени, умрет при ней или незадолго до её прибытия. Если при том будет доказано, что, посредством приличной операции, младенец мог быть вынут живым, а бабка не приняла надлежащих для сего мер, то она приговаривается к заключению в тюрьме на время от трёх до шести месяцев [17].

Не оставлена без внимания в Уложении также ответственность фармацевтических работников различных категорий от управляющих аптеками до учеников, которые являются субъектами преимущественно формальных составов преступлений, предусмотренных ст. ст. 1094 – 1113. В то же время в свете рассмотрения проблемы ответственности фармацевтических работников за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей особый интерес вызывает материальный состав преступления, предусмотренный ст. 1112 Уложения. Согласно этой статье, если в результате упущений, указанных в ст. ст. 1105 – 1111 Уложения (изготовление лекарств не по правилам фармацевтики и ненадлежащего качества, продажа «тайных» лекарств, продажа сильнодействующих препаратов в нарушение требований по их реализации, ошибочный отпуск одного препарата вместо другого), последует кому-либо смерть, то виновные, наряду с определенными этим статьям за такие упущения взысканиями или наказаниями,

подлежат, если являются христианами, церковному покаянию по распоряжению своего духовного начальства [18].

Дальнейшее развитие общественных отношений требовало более современного уголовно-правового регулирования, что в итоге нашло свое воплощение в утверждении 22 марта 1903 г. императором Николаем II **Уголовного уложения**. По ряду объективных причин этот акт не был введен в действие в полном объеме, в связи с чем, действующим уголовным законом до 1918 г. оставалось, прежде всего, Уложение о наказаниях уголовных и исправительных в редакции 1885 г.

Новый закон претерпел существенные изменения в части регулирования общественных отношений в сфере медицины. Глава девятая закона, посвященная нарушением постановлений, охраняющих народное здравие, лишилась специальных норм за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей медицинским работником и посвящена, прежде всего, деликтам в сфере обращения и производства фармацевтических препаратов, напитков и продовольствия. При этом сохраняется ответственность повивальной бабки за инициирование преждевременных родов у роженицы (ст. 196). Вместе с тем, ответственность за причинение смерти или телесных повреждений вследствие ненадлежащего оказания медицинской помощи наступает уже по общим нормам, предусматривавшим ответственность за причинение вреда жизни или здоровью. Так, ст. 464, содержащаяся в главе 22-й «О лишении жизни», предусматривает, что виновный в неосторожном причинении смерти наказывается заключением в тюрьму. Если причинение смерти было последствием невыполнения виновным правил, установленных законом или обязательным постановлением для его рода деятельности в ограждение личной безопасности, то он нака-

зывается заключением в исправительный дом на срок не свыше трёх лет или заключением в крепости на срок не свыше трёх лет. Сверх того, суду предоставляется воспретить виновному тот род деятельности, при осуществлении коего он причинил смерть, на срок от шести месяцев до трёх лет и опубликовать приговор [19].

Кроме того, глава 23-я «О телесном повреждении и насилии над личностью» **Уголовного уложения** содержит ст. 474, предусматривающую ответственность за неосторожное причинение телесного повреждения. Часть вторая этой статьи содержит норму, аналогичную предусматривающей ответственность за причинение смерти по неосторожности при нарушении правил осуществления определенных видов деятельности. При этом виновное лицо наказывается заключением в тюрьму на срок не более шести месяцев, если повреждение весьма тяжкое или тяжкое; арестом – если повреждения лёгкое. Кроме того, суд также вправе запретить виновному определённый вид деятельности на срок от шести месяцев до двух лет [20].

Указанные выше статьи применялись в т.ч. для привлечения к ответственности медицинских работников за ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей. Вместе с тем, бездействие врача в виде не предоставления пациенту необходимой помощи было предметом регулирования главы 25-й «Об оставлении в опасности». Кроме того, стоит отметить, что в **Уголовном уложении** исчезает такая мера наказания для исповедующих христианство, как предание церковному покаянию.

В межреволюционный период по решению Временного правительства применению подлежало дореволюционное уголовное законодательство. В то же время различные государственные образования, существовавшие на территории современной Украины с 1917 г. и до

окончательного установления советской власти, не создали собственного уголовного законодательства и продолжали пользоваться российским дореволюционным. Так, согласно законам УНР (**Украинская Народная республика**) «**О правопреимстве**», «**О порядке издания законов**» на территории Украины оставалось действующим законодательство Российской империи [21]. Упомянутое же законодательство де-факто действовало и во времена режима гетмана П.П. Скоропадского, а также Директории УНР.

Заключение

Подводя итоги изложенного, можно сделать выводы, что процесс криминализации общественно опасных деяний в сфере профессиональной деятельности медицинских работников является длительным и характеризуется цикличным характером. Этот процесс не имел четкого вектора развития, и каждый этап эволюции украинского общества имел своеобразный отпечаток на уголовном законодательстве. В разные периоды истории имело место абсолютно разное отношение к криминализации преступлений в сфере медицинской деятельности: период Средневековья характеризуется полным игнорированием этой сферы; Уложение о наказаниях уголовных и исправительных в редакции 1885 г., напротив, максимально подробно регламентирует наказание за преступления, субъектами которых выступали медицинские и фармацевтические работники. В то же время, для законодательства Российской империи начала XX в. характерно уменьшение количества специальных норм, субъектами которых выступали указанные выше лица, а также наметилась тенденция к распространению на эти отношения норм общего характера, предусматривавших ответственность за неосторожное причинение смерти или вреда здоровью.

Бібліографія

1. БЕНІЦЬКИЙ, А.С. *Історія розвитку кримінального законодавства щодо причетності до злочину на території України*: монографія. Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2013, с. 17.

2. Устав князя Владимира Святославича о церковных судах. URL: <http://pravo.by/pravovaya-informatsiya/pomniki-gistoryi-prava-belarusi-kanstytutsyuna-prava-belarusi/akty-pershykh-belaruskikh-dzyarzha-knyastva-ix-1-ya-pal-xiii-st/ustav-knyazy-vladimira-svyatoslavicha-o-tserkovnykh-sudakh>.

3. Pravda roskaya. URL: <http://web.grinnell.edu/individuals/kaiser/shrp.html>.

4. МИРСКИЙ, М.Б. *Медицина России X – XX веков*: Очерки истории. Москва, 2005, с.29-30.

5. *Ibidem*, p. 23.

6. ГРОМОВ, А.П. *Права, обязанности и ответственность медицинских работников*. Москва, 1976, с. 9-10.

7. КОСТОМАРОВ, Н. *Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей*. URL: http://bdn-steiner.ru/modules/Books/files/Kostomarov_russkaja_istoria.pdf.

8. Соборное Уложение 1649 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/22.htm>.

9. О наказании лекарей за умерщвление больных по умыслу и по неосторожности: Именной от 4 марта 1686 г. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Собр. 1. Т. II. № 1171, с. 747–748.

10. О наказании незнающих медицинских наук, и по невежеству в употреблении медикаментов, причиняющих смерть больным: Боярский приговор от 1 февраля 1700 г. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Собр. 1. Т. IV. № 1756, с. 10 - 11.

11. Артикул Воинский 1715 року. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/articul.htm>.

12. Устав морской о всем, что касается доброму управлению в бытности флота на море. Санкт-Петербург при Императорской Академии Наук, 1780. URL: <https://elis.psu.ru/node/267424>.

13. Уложение о наказании. URL: http://history.org.ua/LiberUA/UI_NakUgIspr_1845/UI_NakUgIspr_1845.pdf.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

16. *Ibidem*.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

19. Уголовное уложение. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. Санкт-Петербург: издание Каменноостровского Юридического Книжного Магази́на В.П. АНИСИМОВА, 1903. 416 с. URL: http://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_ulozenie_1903_goda.pdf

20. *Ibidem*.

21. БЕНІЦЬКИЙ, А.С. *Історія розвитку кримінального законодавства щодо причетності до злочину на території України*: монографія. Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2013, с. 207.

SOLUȚII JURIDICE ÎN SITUAȚIILE CONTRACTUALE EXCEPȚIONALE: IMPREVIZIUNEA VS FORȚA MAJORĂ

Aurel BĂIEȘU

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: aurelbaiesu@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-0218-446X>

În prezentul articol sunt examinate două instituții importante ale dreptului contractelor – impreviziunea (hardship) și forța majoră, de care se pot prevala părțile unui contract în cazul survenirii unor evenimente excepționale, imprevizibile, aflate în afara controlului părților, care fac executarea obligațiilor contractuale deosebit de oneroasă, dificilă, sau chiar imposibilă. Cunoașterea acestor instituții juridice va permite participanților la circuitul civil și comercial să aleagă soluția potrivită în cazul unor situații contractuale excepționale.

Cuvinte-cheie: contract, executarea obligațiilor, hardship, impreviziune, forța majoră, impediment, răspundere contractuală, exonerare de răspundere, mijloace juridice.

LEGAL SOLUTIONS IN EXCEPTIONAL CONTRACTUAL SITUATIONS: HARDSHIP VS FORCE MAJEURE

This article examines two important institutions of contract law - hardship and force majeure, which can be used by the parties to a contract in case of exceptional, unpredictable events beyond the control of the parties, which make the performance of contractual obligations particularly difficult, onerous, or even impossible. Knowledge of these legal institutions will allow participants in the civil and commercial circuit to choose the right solution in exceptional contractual situations.

Keywords: contract, performance of obligations, hardship, force majeure, impediment, contractual liability, exemption of liability, legal remedies.

SOLUTIONS JURIDIQUES DANS DES SITUATIONS CONTRACTUELLES EXCEPTIONNELLES: IMPREVISION VS FORCE MAJEURE

Cet article examine deux institutions importantes du droit des contrats - l'imprévision et la force majeure, qui peuvent être utilisées par les parties à un contrat en cas d'événements exceptionnels et imprévisibles indépendants de la volonté des parties, qui rendent l'exécution des obligations contractuelles particulièrement difficile, onéreux, voire impossible. La connaissance de ces institutions juridiques permettra aux acteurs du circuit civil et commercial de choisir la bonne solution en cas de situations contractuelles exceptionnelles.

Mots-clés: contrat, exécution des obligations, imprévision, force majeure, empêchement, responsabilité contractuelle, exonération de responsabilité, moyens légaux.

ЮРИДИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА В ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ ДОГОВОРНЫХ СИТУАЦИЯХ: HARDSHIP ПРОТИВ ФОРС-МАЖОРА

В этой статье рассматриваются два важных института договорного права - *hardship* и форс-мажорные обстоятельства, которые могут использоваться сторонами договора в случае исключительных, непредсказуемых событий, не зависящих от сторон, и которые делают выполнение договорных обязательств особенно трудным, обременительным или даже невозможным. Знание этих правовых институтов позволит участникам гражданского и коммерческого оборота сектора выбрать правильное решение в случае возникновения исключительных договорных ситуаций.

Ключевые слова: договор, исполнение обязательств, *hardship*, непредвиденные обстоятельства, форс-мажорные обстоятельства, договорная ответственность, освобождение от ответственности, правовые средства.

Introducere. Dreptul contractelor este ghidat de principiul forței obligatorii a contractului (exprimat prin adagiul latin *pacta sunt servanda*), care cere ca părțile să-și onoreze în mod riguros obligațiile asumate. Această cerință rămâne valabilă chiar dacă, datorită unor împrejurări, condițiile executării contractului au devenit mai anevoioase, mai oneroase, decât cele pe care le-au avut în vedere părțile la încheierea contractului. În special, în cazul contractelor comerciale internaționale, care deseori au un caracter complex, sunt de lungă durată, pe parcursul derulării lor pot interveni diferite evenimente, imprevizibile la momentul încheierii contractului, care se află în afara controlului părților și care nu numai că alterează echilibrul prestațiilor contractuale, dar și afectează în așa o măsură economia contractului, încât pun în pericol însăși existența raporturilor contractuale. Acest fapt a devenit deosebit de evident în condițiile crizei sanitare excepționale cauzate de virusul Covid-19, când la nivel mondial au fost întreprinse acțiuni guvernamentale fără precedent. Autoritățile din cele din multe alte țări au luat măsuri drastice în privința cetățenilor și a întreprinderilor pentru a gestiona mai bine pandemia, dar care, în același timp, au redus activitatea economică și au avut un impact crucial asupra executării contractelor în derulare. Aceste evenimente excepționale au impus necesitatea de a da răspunsuri la unele întrebări existențiale pentru situațiile contractuale care s-au

creat. Cum sunt îndreptățiți să procedeze operatorii comerțului internațional în cazul în care executarea obligațiilor contractuale a devenit extrem de dificilă sau chiar imposibilă? Ar putea o parte să decidă unilateral să suspende obligațiile sale contractuale sau chiar să refuze definitiv să le execute? Va purta sau nu răspundere partea contractului care, în aceste condiții, nu își onorează corespunzător angajamentele? Ar putea o parte să oblige cocontractantul să revizuiască condițiile contractului pentru a-l ajusta la condițiile create?

Expunerea conținutului de bază. Două instituții ale dreptului contractelor, consacrate atât în legislațiile naționale, cât și în instrumentele de drept uniform, vin să reglementeze situațiile juridice create: impreviziunea (*hardship*) și forța majoră.

I. Impreviziunea

Se numește *impreviziune* sau *hardship* situația în care, în perioada de acțiune a unui contract încheiat pe termen lung, se produc unele evenimente care schimbă substanțial condițiile pe care părțile le-au avut în vedere la momentul încheierii contractului și care fac inechitabile consecințele acestor schimbări pentru cel puțin unul din parteneri. Conceptul de *hardship*, fiind un produs al practicii comerciale anglo-saxone, capătă o răspândire tot mai largă în legislațiile diferitelor țări datorită avantajelor pe care le prezintă și, mai ales, faptului că oferă părților o soluție flexibilă de ajustare a contractelor cu

executare succesivă la fluctuațiile economico-financiare. Această instituție se integrează în tendința dominantă de asigurare a stabilității contractelor prin promovarea unor mecanisme juridice susceptibile să permită adaptarea acestora la conjunctura dinamică a pieței printr-o procedură complexă de renegociere și soluționare a eventualelor litigii prevăzută de reglementările legale în materie [1].

În dreptul nostru instituția de *impreviziune* și-a găsit sediul în art.1083 a **Codului civil** modernizat (în continuare – C. civ.), intitulat ”Schimbarea excepțională a circumstanțelor”. Potrivit alin.(2) al acestui articol, dacă prestația asumată devine, din cauza unei schimbări excepționale a circumstanțelor, atât de oneroasă, încât ar fi vădit inechitabil de a o menține în sarcina debitorului, instanța de judecată poate să dispună, la cererea debitorului, luând în considerare toate împrejurările cazului: a) *ajustarea prestațiilor părților pentru a distribui în mod echitabil între părți pierderile și beneficiile ce rezultă din schimbarea circumstanțelor*; b) *rezoluțiunea la momentul și în condițiile stabilite de instanța de judecată*.

Instituția de *impreviziune* este consacrată și în culegerile de uzanțe comerciale internaționale standardizate, instrumentele de uniformizare a dreptului obligațiilor :, „*Principiile referitoare la contractele de comerț internațional*” elaborate de UNIDROIT, ultima redacție fiind publicată în 2016 (în continuare – Principiile UNIDROIT) [2], ”*Proiectul Cadrului Comun de Referință*” (*Draft Common Frame of Reference*) al Uniunii Europene, elaborat în cadrul unor instituții academice din Europa și considerat pe larg ca un model de cod civil european, publicat în 2008 - în continuare DCFR [3], și *Clauza de hardship a Camerei Internaționale de Comerț* (Publicația CCI nr.650 din 2003) [4]. Instituția *impreviziunii* reprezintă o excepție de la principiul *pacta sunt servanda*. În termenii art. 1083 alin.(1) C. civ., obligația trebuie executată chiar dacă prestația a devenit mai oneroasă

să deoarece costul executării a crescut sau valoarea contraprestației s-a diminuat. Dreptul de a cere ajustarea contractului apare doar atunci când sunt întrunite toate condițiile necesare de existență a situației de *impreviziune*, după cum urmează.

a) Situația de *impreviziune* există atunci când au intervenit *schimbări excepționale a circumstanțelor*. Atunci când după încheierea contractului, pe parcursul executării sale, se produc evenimente (războaie, revoluții, crize economice, cataclisme naturale, epidemii/pandemii, acțiuni ale autorităților etc.) cu consecințe nefaste, cum sunt: inflația, scăderea puterii de cumpărare a banilor, creșterea excesivă a prețurilor, penuria de mărfuri etc., între valoarea prestațiilor părților pot apărea dezechilibre grave ce pot cauza ruina economică pentru o parte și îmbogățirea nejustificată pentru cealaltă. Situația de *impreviziune* poate fi invocată atât în cazul în care partea care efectuează prestația, prin apariția evenimentului în cauză, urmează să suporte cheltuieli excesive, cât și în cazul în care profitul s-a diminuat radical și este evident disproportionat cu câștigul obținut de co-contractant. Simpla nerealizare a beneficiului scontat inițial nu îndreptățește pe nici una dintre părți să ceară modificarea contractului. Numai atunci când împrejurarea survenită afectează în mod fundamental echilibrul contractual, astfel încât pentru una din părți prestația devine deosebit de împovărătoare, excesiv de oneroasă, partea dezavantajată poate cere modificarea contractului.

b) Este *impreviziune* atunci când *împrejurările s-au schimbat (sau au devenit cunoscute) după asumarea obligației*. Nu poate invoca *impreviziunea* partea contractului care a avut sau trebuia să aibă cunoștința de schimbarea în cauză către momentul încheierii contractului.

b) Din însăși denumirea instituției rezultă că *schimbarea împrejurărilor trebuie să fie imprevizibilă la momentul încheierii contractului*; i. e., asumându-și obligația, debitorul nu a luat în cont și

nici nu i se putea în mod rezonabil pretinde să ia în cont posibilitatea acelei schimbări a circumstanțelor ori mărimea ei. Un eveniment este imprevizibil dacă o persoană prudentă și diligență, plasată în aceleași circumstanțe, nu ar fi putut prevedea în mod rezonabil apariția acestuia.

c) Este situație de *impreviziune* dacă *partea afectată nu și-a asumat expres riscul modificării împrejurărilor* (a se vedea art.1083 alin.(4) lit.c) C.civ.). Asumarea riscurilor poate deriva din însăși natura contractului. În contractele aleatorii, de exemplu, suportarea riscurilor este un element imanent acestei categorii de contracte, chiar dacă împrejurările au făcut ca prestația să devină mai împovărătoare decât s-a așteptat. De exemplu, într-un contract de asigurare asigurătorul nu poate invoca situația de *impreviziune* în cazul în care riscul asigurat a depășit substanțial ceea ce a fost preconizat la momentul încheierii contractului.

f) Situația de *impreviziune* există atunci când *este inechitabil ca efectele situației în cauză să fie suportate exclusiv de partea afectată*. În acest sens, art.1083 C.civ. prevede că se poate cere ajustarea contractului în măsura în care prestația asumată devine atât de oneroasă încât ar fi vădit inechitabil de a o menține în sarcina debitorului.

Mecanismul ajustării contractului la noile împrejurări

Legea noastră prevede, în primul rând, obligația părților de a proceda la renegocierea contractului. În acest sens, art.1083 alin.(4) lit.d) C.civ. dispune că debitorul va încerca, mai întâi, într-o manieră rezonabilă și acționînd cu bună-credință, să realizeze, prin negociere, o ajustare a prestațiilor părților pentru a distribui în mod echitabil între părți pierderile și beneficiile ce rezultă din schimbarea circumstanțelor. Dacă negocierile eșuează din cauza că cealaltă parte neagă existența situației de *impreviziune* sau nu răspunde la cererea de ajustare, fie din orice alt motiv, părții afectate nu îi

rămâne altă cale decât a se adresa în instanță. Potrivit art.1083 alin.(2) C. civ., instanța de judecată poate să dispună, la cererea debitorului, luând în considerare toate împrejurările cazului: **a)** ajustarea prestațiilor părților pentru a distribui în mod echitabil între părți pierderile și beneficiile ce rezultă din schimbarea circumstanțelor; sau **b)** rezoluțiunea la momentul și în condițiile stabilite de instanța de judecată. Sunt relevante și prevederile art.6.2.3(4) din **Principiile UNIDROIT**: instanța de judecată care constată existența unui caz de *impreviziune* poate adapta contractul în vederea restabilirii echilibrului prestațiilor. În acest scop, instanța va încerca să procedeze la o repartizare justă a pierderilor între părți. În funcție de natura cazului de *impreviziune*, aceasta poate implica sau nu o adaptare a prețului. Totuși, ajustarea nu va reflecta în mod necesar totalitatea pierderilor cauzate de schimbarea împrejurărilor, deoarece instanța va trebui, de exemplu, să ia în considerare în ce măsură una din părți și-a asumat un risc și în ce măsură partea beneficiară a prestației poate încă să beneficieze de aceasta. Important este de menționat că, după cum se estimează în **Principiile UNIDROIT**, instanța de judecată poate să pună capăt contractului sau să-l ajusteze numai dacă consideră acest lucru rezonabil. Împrejurările pot fi de așa natură încât nici rezoluțiunea, nici ajustarea să nu fie oportune și, ca urmare, unica soluție rezonabilă pentru instanță va fi fie să impună părțile de a relua negocierile în vederea ajungerii la un acord privind ajustarea contractului, fie să confirme clauzele contractului în versiunea existentă.

Prevederile legale ale sistemelor juridice care consacra instituția de *impreviziune* au caracter supletiv, astfel încât părțile pot amenaja reglementarea unor asemenea situații prin clauze contractuale (care pot deroga de la dispozițiile legale respective). De asemenea, atunci când legea aplicabilă contractului nu consacra instituția de *impreviziune*, nimic nu se opune ca părțile să insereze în contract o asemenea clauză.

II. Forță majoră

Instituția juridică a forței majore este cunoscută atât în majoritatea sistemelor juridice naționale, cât și pe plan internațional. **Codul civil** modernizat al Republicii Moldova, stabilește că neexecutarea obligației debitorului este justificată dacă ea se datorează unui impediment (noțiunea de *"impediment"* a înlocuit pe cea de *"forță majoră"* din redacția veche a **Codului civil**, păstrând, în esență, caracterele acesteia). Impedimentul este un eveniment în afara controlului debitorului, atunci când debitorul nu a putut în mod rezonabil să ia în considerare impedimentul la data încheierii contractului sau altui act juridic, precum și nu i se putea cere în mod rezonabil să evite sau să depășească impedimentul ori consecințele sale (art. 904). Aceleași abordări ale forței majore/impedimentului se regăsesc și în instrumentele de uniformizare a dreptului obligațiilor. Astfel, potrivit art.79.1 al **Convenției de la Viena** asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri, „o parte nu este responsabilă de neexecutarea unei obligații ce-i revine dacă dovedește că această neexecutare este datorată unui impediment independent de voința sa și referitor la care nu se putea aștepta în mod rezonabil de la partea în cauză să-l ia în considerare la momentul încheierii contractului, să-l prevină sau să-l depășească (*surmonter* - fr., *overcome* - engl.) sau să prevină ori să depășească consecințele lui” [5]. **Principiile UNIDROIT** tratează noțiunea de forță majoră în art.7.1.7: „este exonerată de răspundere pentru neexecutare partea care dovedește că neexecutarea se datorează unui impediment pe care nu îl poate controla și pe care nu l-ar fi putut lua în considerare în mod rezonabil la momentul încheierii contractului sau pe care nu l-ar fi putut evita ori depăși. Atunci când impedimentul este doar temporar, exonerarea are efect pentru o perioadă rezonabilă, avându-se în vedere efectul impedimentului asupra executării contractului”.

Din prevederile citate rezultă că forța majoră prezintă o serie de caracterele esențiale, după cum urmează.

a) Caracterul de exterioritate înseamnă că evenimentul nu trebuie să fie legat de părțile contractante, cu alte cuvinte, evenimentul trebuie să se producă în afara sferei de care debitorul trebuie să răspundă; acest eveniment este în afara voinței persoanelor afectate.

b) Caracterul insurmontabil (invincibil, irezistibil) înseamnă că efectele evenimentului nu pot fi evitate prin măsuri adecvate, în ciuda faptului că s-a făcut totul pentru a le evita sau a le depăși. Insurmontabilitatea ia, în general, forma imposibilității de executare [6]. Este important de notat că imposibilitatea trebuie să fie absolută (obiectivă), adică prestația să fie cu neputință nu numai pentru debitorul concret, ci și pentru orice altă persoană. Imposibilitatea relativă (subiectivă), datorită incapacității personale a debitorului de a executa prestația, nu îl exonerează pe debitor de răspundere în fața creditorului pentru neexecutare.

În același context se pune problema de a ști dacă poate fi invocată imposibilitatea de executare a obligației ca urmare a intervenirii unui caz de forță majoră cu privire la obligațiile de plată în bani, aceștia fiind considerați bunuri de gen. Răspunsul este unul negativ, întrucât, în virtutea principiului *genera non pereunt* — bunurile de gen nu pier; art. 879 C. civ. se opune ca debitorul unei obligații care are ca obiect bunuri de gen să invoce, pur și simplu, imposibilitatea fortuită de executare pentru a se exonera de această obligație, atât timp cât există bunuri de același gen. Prin urmare, o întreprindere, care se află într-o situație financiară precară, nu poate invoca lipsa banilor ca temei pentru a justifica neexecutarea unei obligații pecuniare.

În general, dacă o întreprindere nu se confruntă cu o interdicție legală, ci cu dificultăți materiale, ea trebuie să depună eforturi, pe cât posibil, să găsească mijloace alternative care să îi permită să furnizeze prestația la care s-a angajat. În cazul pandemiei Co-

vid-19, principala dificultate este că întreprinderile au fost puse în fața unei dileme delicate: *pe de o parte*, este necesitatea de a respecta angajamentele contractuale, iar, *pe de altă parte*, nevoia de a proteja angajații și de a participa la efortul colectiv de combatere a pandemiei. În acest context, unele întreprinderi au ales să ia măsuri drastice, precum închiderea localurilor de producție, cu riscul de a pune în pericol executarea anumitor contracte. Nu este clar dacă forța majoră poate fi invocată în mod efectiv în astfel de cazuri. Într-adevăr, dacă autoritățile nu au sistat activitatea întreprinderilor din unele sectoare, ci au recomandat să favorizeze lucrul la distanță, fără a interzice totuși munca față în față atunci când acest lucru este inevitabil, este problematic dacă asemenea situație poate fi calificată ca o imposibilitate absolută. De aceea, trebuie să distingem situația de imposibilitate absolută de cea în care executarea prestației întâmpină dificultăți care o fac mai costisitoare, dar nu imposibilă [7]. În ultima ipoteză, partea afectată s-ar putea prevala de cealaltă instituție juridică – impreviziunea (a se vedea *supra*). Totodată, este necesar de a face deosebire între imposibilitatea definitivă și cea temporară, întrucât efectele acestor două situații sunt diferite (a se vedea *infra*).

c) *Caracterul imprevizibil* înseamnă că evenimentul nu a putut fi prevăzut la momentul încheierii contractului și că nu exista în acel moment nici un motiv rezonabil pentru a crede că el se va întâmpla. Cu toate acestea, o situație excepțională nu este neapărat imprevizibilă în sine. În contextul actual al pandemiei Covid-19, trebuie de analizat cu maximă atenție fiecare situație concretă, deoarece declararea stării de urgență ca rezultat al crizei sanitare nu poate fi calificată în mod automat ca fiind un eveniment imprevizibil. Pentru a exemplifica, să examinăm următoarea situație. O întreprindere din Republica Moldova, care importă echipamente medicale din China, încheie un contract de livrare cu partenerul său chinez, după ce pandemia în China era deja de-

clarată. Bineînțeles, eă evenimentele ulterioare au afectat grav executarea acestui contract. În contextul în care existența pandemiei era cunoscută deja dincolo de granițele Chinei, iar riscurile de răspândire a virusului la nivel global erau deja intens vehiculate, se poate oare afirma că efectele declarării pandemiei erau imprevizibile la momentul încheierii contractului? Răspunsul nu este unul evident. La calificarea situației trebuie de avut în vedere și calitatea participanților la raportul juridic în cauză. Față de un profesionist, care trebuie să manifeste un grad sporit de prudență și diligență în ceea ce privește impactul pe care evenimentul în cauză îl va avea asupra angajamentelor sale contractuale, cerințele vor fi mai înalte decât față de un neprofesionist.

Încă două precizări de ordin general se impun în contextul forței majore. În primul rând, aplicarea forței majore variază în funcție de intensitatea obligației (de mijloace, sau de rezultat). În prezența unei obligații de rezultat (i. e. debitorul se angajează să asigure rezultatul promis), este mai problematic ca debitorul să se prevaleze de forța majoră pentru a fi scutit de răspundere. În al doilea rând, forța majoră nu este de ordine publică (i. e. impusă imperativ de legiuitor) și, prin urmare, dispozițiile contractuale pot modifica dreptul comun. Într-o atare ipoteză, trebuie efectuată o analiză de la caz la caz pentru a evalua, de exemplu, dacă o parte a putut să-și asume riscul unui eveniment de forță majoră. În aplicarea principiului general al libertății contractuale, părțile pot insera în contract o clauză care să prevadă că debitorul va fi responsabil de executarea prestației în orice condiții, inclusiv și în cele de forță majoră. În particular, în cazul în care debitorul și-a asumat riscul executării obligațiilor și în cazul intervenirii unei epidemii/pandemii, acesta nu se poate libera, prin invocarea forței majore, de obligațiile ce îi revin potrivit contractului. Într-un astfel de scenariu, nici dispozițiile din materia impreviziunii nu sunt incidente, pentru a justifica o revizuire a prestațiilor părților.

Efectele forței majore

a) Efectul exonerator; tradițional, forța majoră este tratată în legislație și în literatura de specialitate [8] în calitate de cauză exoneratoare de răspundere - plata despăgubirilor, cărora le sunt asimilate dobânda de întârziere (art.942 alin.(5) C. civ. [9]) și penalitățile prevăzute de clauza penală (art.947 alin. (5) C. civ. [10]). Din prevederile alin. (2) coroborat cu alin.(1) din art.901 C. civ. rezultă că atunci când debitorul demonstrează că neexecutarea obligației este justificată (impedimentul), creditorul poate recurge la următoarele mijloacele juridice de apărare: **a) să suspende executarea obligației corelative; b) să reducă obligația sa corelativă și c) să recurgă la rezoluțiunea contractului.**

Însă creditorul nu poate să ceară executarea silită în natură sau plata de despăgubiri (răspunderea contractuală).

b) Suspendarea contractului dacă impedimentul este doar temporar; potrivit art.904 alin.(3) C. civ., în cazul în care impedimentul justificator este doar temporar, justificarea produce efecte pe durata existenței impedimentului. Aceasta înseamnă că executarea prestațiilor devenite imposibile se amână; după încetarea efectelor impedimentului executarea contractului trebuie continuată, dacă acest lucru este posibil și dacă altceva nu este prevăzut în contract. În practica comercială internațională problema forței majore deseori se reduce la cazurile de întârziere în executare. Din acest considerent, întârzierea de lungă durată (factor cantitativ) poate deveni pentru creditor echivalentul unei neexecutări esențiale (factor calitativ), privându-l de ceea ce el este în drept să aștepte de la contract. În acest sens legea dispune că, dacă întârzierea capătă trăsăturile neexecutării esențiale (caracterele neexecutării esențiale sunt prevăzute în art.916 C. civ.), creditorul poate să recurgă la mijloacele juridice de apărare întemeiate pe o asemenea neexecutare (art.904 alin.(3) C. civ.). În asemenea ipoteză creditorul are dreptul, inclusiv,

la rezoluțiunea contractului, cu toate consecințele ce rezultă din aceasta. Totodată, clauzele contractuale pot prevedea *in concreto* că întârzierea peste o anumită durată (o lună, trei luni) atrage rezoluțiunea automată a contractului.

c) Stingerea obligației contractuale dacă impedimentul este permanent/definitiv; potrivit art.904 alin.(4) C. civ., în cazul în care impedimentul justificator este permanent, obligația se stinge. Obligația corelativă de asemenea se stinge. În cazul obligațiilor contractuale, efectele restitutive ale acestei stingeri sunt reglementate prin dispozițiile art. 926-932 C. civ., care se aplică în mod corespunzător.

Concluzii

Analiza celor două instituții juridice ale dreptului contractelor de care se pot prevala părțile contractante în situațiile excepționale, când, datorită unor evenimente imprevizibile la momentul încheierii contractului, care nu depind de voința părților contractante, este afectată grav capacitatea părților de a-și onora angajamentele asumate, ne permite să relevăm că între situația de impreviziune și cea de forță majoră există atât asemănări, cât și deosebiri. Elementul lor comun este imprevizibilitatea. Cât privește deosebirile, acestea se referă la:

a) insurmontabilitate: în timp ce evenimentul de *impreviziune (hardship)* face doar mult mai oneroasă executarea obligației de către una din părți, evenimentul de *forță majoră* atrage, de regulă, imposibilitatea executării contractului;

b) finalitatea instituției: invocarea situației de *impreviziune* are ca scop ajustarea contractului la noile împrejurări, astfel încât pierderile să fie suportate în mod echitabil de ambele părți, pe când în cazul de *forță majoră* scopul este de a reglementa suspendarea sau încetarea efectelor contractului și a exonera de răspundere partea aflată în imposibilitate de executare.

Prin urmare, alegerea soluției juridice adecvate se va face în fiecare caz aparte, ținând cont de

toate aspectele și circumstanțele evenimentului excepțional care afectează desfășurarea raporturilor contractuale. Dacă împrejurările de fapt nu fac executarea absolut imposibilă, ci doar deosebit de oneroasă și împovărătoare, partea afectată se poate prevala de instituția impreviziunii, care deschide calea pentru renegocierea contractului în vederea adaptării lui la noile împrejurări sau a declarării rezoluțiunii contractului. Dacă acest exercițiu se învederează imposibil pe cale de negocieri, intervine instanța de judecată care va pronunța soluția pe care o va considera potrivită în speță.

Atunci când executarea contractului devine absolut imposibilă, partea afectată poate invoca forța majoră (impedimentul justificator) pentru a se exoneră de răspundere. Forța majoră, în principiu, suspendă executarea contractului, dar nu înlătură definitiv obligația de a-l îndeplini. Cu alte cuvinte, toate obligațiile care nu pot fi executate în prezent sunt amânate și trebuie îndeplinite de îndată ce situația o va permite. Contractul poate fi rezolvit definitiv doar dacă întârzierea capătă trăsăturile neexecutării esențiale, făcând prestația inutilă ori caducă, sau dacă impedimentul este permanent (definitiv).

Totuși, granița între aceste situații uneori este destul de vagă. Există împrejurări când este destul de complicat de a califica un eveniment sau altul ca fiind imprevizibilitate sau forță majoră. În aceste situații, partea afectată de respectivul eveniment va decide asupra mijlocului juridic pe care îl va folosi. Dacă partea contractului urmărește să justifice neexecutarea prestației, iar după caz, să pună capăt raporturilor contractuale, ea va invoca forța majoră. Dacă, însă, partea urmărește ajustarea contractului pentru a permite existența lui în continuare, ea va invoca situația de impreviziune.

Referințe bibliografice

1. Pentru dezvoltare în privința concepției de impreviziune (hardship) în diferite sisteme naționale de drept

și în dreptul uniform a se vedea: SCHMITHOFF, C.M. *Schmithoff's Export Trade, The Law & Practice of International Trad.* Ninth edition. London: Stevens & Sons, 1990, p.751-753; COSTIN, M.N., DELEANU, S. *Dreptul comerțului internațional, Partea Specială.* București: Lumina Lex, 1995, p.180-191; SITARU, D.-A., *Dreptul comerțului internațional: Partea Generală.* București: Lumina Lex, 2004., p.642-659; CACIURENCO, A. *Ajustarea contractului în cazul modificării împrejurărilor (Hardship).* În: Ghidul judecătorului în materie civilă și comercială a Republicii Moldova. Chișinău: Rolsi media S.R.L., 2004, p.160-176.

2. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [Accesat: 27.05.2020] Disponibil:<https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>

3. Draft Common Frame of Reference [Accesat: 27.05.2020] Disponibil: http://www.transformacje.pl/wp-content/uploads/2012/12/european-private-law_en.pdf

4. ICC Hardship Clause [Accesat: 27.05.2020] Disponibil: https://www.trans-lex.org/700700/_/icc-force-majeure-clause-2003-icc-hardship-clause-2003-icc-publication-no-650/

5. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. [Accesat: 27.05.2020] Disponibil: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>

6. LE TOURNEAU, Ph. *Droit de la responsabilité et des contrats.* Paris: Dalloz Action 2012/2013, p.692.

7. VINEY, G., JOURDAIN, P., CARVAL, S. *Traité de droit civil, les conditions de la responsabilité, 4ème édition.* Paris: L.G.D.J. 2013, p.347.

8. POPESCU, T.R. *Dreptul comerțului internațional. Ediția a doua.* București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p.191.

9. Art.942 alin.(5) C. civ.: pe perioada în care suma de bani nu este plătită la scadență cu justificare, debitorul datorează doar dobânda de întârziere la rata prevăzută la art. 874 C. civ. (rata de bază a Băncii Naționale), nu și adaosul de 9% anual, în cazul profesioniștilor (conform art. 942 alin.(2) C. civ.).

10. Art.947 alin.(5) C. civ.: debitorul nu este obligat să plătească penalitate în cazul în care neexecutarea obligației este justificată.

PARTICIPANȚII LA PROCESUL DE INSOLVABILITATE DERULAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Marian NICOLAE

doctor în drept,

Administrator Autorizat, Avocat, Mediator Atestat și Acreditat CEDR,
Republica Moldova

e-mail: solutiajuridica@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-6407-9657>

Olesea PLOTNIC

doctor habilitat în drept, conferențiar univ.istat,

Catedra Jean Monnet în Politicile UE pentru protecția intereselor economice ale consumatorilor / EU4CONS,
Academia de Studii Economice din Moldova

e-mail: plotnicolesea.aum@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9368-7806>

Prezentul articol constituie o cercetare științifică absolut nouă prin conținutul căreia, se examinează lista participanților la procesul de insolvabilitate stabilită de lege în scopul determinării caracterului exhaustiv al acesteia. În general, autorul cercetează limitele capacității procedurale de folosință al persoanelor și, în special, limitele capacității procesuale a creditorului în calitatea lui de participant la procedura de insolvabilitate. De asemenea, în articol se identifică problemele concrete care se extind asupra capacității procesuale ale creditorului din proces reieșind din erorile tehnico-legislative admise la elaborarea legii insolvabilității a RM, precum se identifică și drepturile fundamentale ale persoanelor care ar trebui să participe în procesul de insolvabilitate în mod obligatoriu, dar în contextul actualelor prevederi legale nu se bucură expres de calitate procesuală. În concluziile sale, autorul articolului propune soluții argumentate care remediază problematica abordată într-un mod corect și absolut funcțional, inclusiv prin formularea propunerii de lege ferendae. La fel, autorul lasă loc pentru cercetări ulterioare formulând pentru comunitatea științifică și o serie de recomandări importante.

Cuvinte-cheie: insolvabilitate, creditor, debitor, capacitate procesuală de folosință, drept, libertate și interes legitim, drept de proprietate, acces liber la justiție.

PARTICIPANTS IN THE INSOLVENCY PROCESS HELD IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article is a completely new scientific study, the content of which considers the list of participants in the insolvency process established by law in order to determine its exhaustive nature. In general, the author explores the limits of the procedural active legal capacity of persons and in particular, the limits of the legal capacity of the creditor as a participant in the insolvency proceeding. In addition, the article identifies specific problems that affect the creditor's procedural capabilities emerging from technical errors made in drafting the Insolvency Law of the Republic of Moldova, as well as the fundamental rights of persons who must participate in the insolvency process necessarily, but in the context of the current legislation, do not clearly have procedural quality. In his conclusions, the author of the article offers reasoned decisions that properly and absolutely functionally determine the problem to be solved, including by formulating the proposed legal provisions. In addition, the author leaves room for further research, formulating a number of important recommendations for the scientific community.

Keywords: insolvency, creditor, debtor, legal capacity, law, freedom and legitimate interest, property rights, free access to justice.

PARTICIPANTS AU PROCESSUS D'INSOLVABILITÉ RÉALISÉ EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article est une toute nouvelle étude scientifique à travers le contenu duquel est examinée la liste des participants au processus d'insolvabilité établis par la loi, afin de déterminer son caractère exhaustif. De manière générale, l'auteur explore des limites de la capacité juridique des personnes, et en particulier des limites de la capacité procédurale du créancier en sa qualité de participant à la procédure d'insolvabilité. En plus, l'article identifie des problèmes spécifiques qui affectent les opportunités procédurales du créancier, résultant des erreurs technico - législatives commises à l'élaboration de la loi de l'insolvabilité de RM, ainsi que les droits fondamentaux des personnes, qui doivent participer au processus d'insolvabilité, mais dans le contexte de la législation actuelle n'ont évidemment pas la qualité procédurale. Dans ses conclusions, l'auteur de l'article propose des solutions raisonnées, qui déterminent correctement et absolument fonctionnellement le problème à résoudre en formulant des normes juridiques proposées. De plus, l'auteur laisse de la place pour des nouvelles recherches en formulant des recommandations importantes pour la communauté scientifique.

***Mots-clés:** insolvabilité, créancier, débiteur, capacité juridique, droit, liberté et intérêt légitime, droits de propriété, libre accès à la justice.*

УЧАСТНИКИ В ПРОЦЕССЕ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ, ПРОВОДИМОГО В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Настоящая статья представляет собой совершенно новое научное исследование, в содержании которого рассматривается список установленных законом участников процесса несостоятельности, с целью определения его исчерпывающего характера. В общем, автор исследует пределы процессуальной дееспособности лиц и, в частности, пределы процессуальной дееспособности кредитора как участника процедуры несостоятельности. Кроме того, в статье определяются конкретные проблемы, которые затрагивают процессуальные возможности кредитора, вытекающие из технических ошибок, допущенных при разработке Закона Республики Молдова о несостоятельности, а также фундаментальных прав лиц, которые должны участвовать в процессе несостоятельности обязательно, но в контексте действующего законодательства явно не обладают процессуальным качеством. В своих выводах автор статьи предлагает аргументированные решения, которые корректно и абсолютно функционально определяют решаемую проблему, в том числе путем формулирования предлагаемых правовых норм. Кроме того, автор оставляет место для дальнейших исследований, формулируя для научного сообщества ряд важных рекомендаций.

***Ключевые слова:** несостоятельность, кредитор, дебитор, процессуальная дееспособность, право, свобода и законный интерес, имущественные права, свободный доступ к правосудию.*

Introducere. Unul din criteriile de fond al cercetărilor științifice rezidă în **actualitatea și importanța problemei abordate de către cercetător**. În acest sens, e de notat asupra faptului că reieșind din relațiile aferente sectorului economic care, din păcate, la momentul de față nu sunt într-o avansare conturată la nivel național, tematica legată de participanții la procesul de insolvabilitate este una nespuse de importantă. Acest lucru reiese în special din volumul dosarelor de insolvabilitate examinate la momentul de față în ordine judiciară

prezentat societății civile de către Agenția de administrare a instanțelor judecătorești, care notează că la data de 10.12.2019, în procedură de insolvabilitate, derulează 6 322 de dosare neîncheiate [1] iar numărul total al întreprinderilor înregistrate în Republica Moldova potrivit datelor din registrul deținut de către Agenția Servicii Publice a RM la data de 09.03.2020, constituie 164 027 MDL [2].

Prin urmare, oportunitatea, actualitatea și importanța examinării problemei legate de participanții la procedura de insolvabilitate, rezultă direct din cifre-

le statistice indicate *supra*, care ne oferă răspunsul la întrebarea care este numărul aproximativ al subiecților ce își manifestă interes în partea legată de calitatea sa de participant sau eventual participant la procesul de insolvență.

La rândul său, **scopul cercetării** rezidă în constatarea faptului dacă prevederile din Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012 (în continuare – Legea RM nr. 149/2012) [3] cuprind exhaustiv lista subiecților care sunt participanți la procedura de insolvență ori această listă, ar trebui revizuită prin majorare, micșorare, ori altă rectificare a numărului de persoane îndreptățite să participe la proces dintr-un motiv sau altul. Realizarea scopului formulat, poate fi atinsă prin soluționarea următoarelor **obiective ale studiului care rezidă în:**

1. Cercetarea categoriei subiecților participanți la procedura de insolvență conform legii naționale în raport cu prevederile legislației altor state.

2. Cercetarea statutului juridic al persoanelor care participă la procedura insolvenței precum și a limitelor aferente capacității de folosință a drepturilor procedurale ale acestora.

3. Identificarea problemelor ce se extind asupra participanților la proces, care apar în cadrul derulării procesului de insolvență.

4. Raportarea statutului juridic al participanților procesului de insolvență, la drepturile fundamentale ale persoanelor în general și stabilirea modului corect în care ar trebui să fie aplicată legea în scopul protecției acestor din urmă drepturi numite.

5. Examinarea oportunității de înaintare a propunerilor de *lege ferendae*.

Rezultate obținute și discuții. Pentru a soluționa obiectivele stabilite în prezentul studiu, este necesar de efectuat o cercetare comparativă a componenței subiecților care, potrivit legislației naționale precum și celei internaționale, participă la procedura de insolvență. Astfel, în condițiile stabilite de prevederile

art. 4 al Legii RM nr. 149/2012, participanți la procesul de insolvență sunt:

- *administratorul provizoriu,*
- *administratorul insolvenței,*
- *lichidatorul,*
- *creditorii,*
- *adunarea creditorilor,*
- *comitetul creditorilor,*
- *debitorul sau, după caz, reprezentantul debitorului,*
- *alte organe și persoane stabilite în prezenta lege.*

Metodologia cercetării aplicată în prezentul studiu, implică metoda comparativă dar și cea deductivă. În contextul metodei comparative de cercetare, în scopul stabilirii unor eventuale distincții dintre categoria subiecților naționali participanți la procesul de insolvență și celor internaționali care ar trezi motiv pentru a oferi răspuns la întrebarea de ce într-o jurisdicție sau alta, categoria subiecților este identică sau diferită de categoria subiecților naționali, vom examina prevederile legislației românești, rusești precum și celei europene.

Astfel, conform art. 40 alin. 1) al **Legii Române** nr. 85 din 25 iunie 2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență (în continuare – Legea Rom nr. 85/2014) [10] care este parte componentă a secțiunii 2 al capitolului I din Titlul II denumite „organele care aplică procedura și participării la proces” se notează: organele care aplică procedura sunt - *instanțele judecătorești, judecătorul-sindic, administratorul judiciar și lichidatorul judiciar* însă nu se vorbește nimic despre „participării la proces”.

Comparativ cu prevederile Legii RM nr. 149/2012, Legea Rom nr. 85/2014 nu stabilește într-un mod concret sistematizat, expres și exhaustiv indicat astfel cum reiese din legea națională, categoria participanților la procesul de insolvență deși are o secțiune separată dedicată participanților la procesul de insolvență. În pofida acestui fapt, Legea

Rom nr. 85/2014 la art. 5 alin. 19) notează că: creditor îndreptățit să participe la procedură este acel titular al unui drept de creanță asupra averii debitorului, care a înregistrat o cerere de înscriere a creanței, în urma admiterii căreia acesta dobândește drepturile și obligațiile reglementate de prezenta lege pentru fiecare stadiu al procedurii. Calitatea de creditor încetează ca urmare a neînscrierii sau a înlăturării din tabelele creditorilor întocmite succesiv în procedură, precum și prin închiderea procedurii. Au calitatea de creditor, fără a depune personal declarațiile de creanță, salariații debitorului.

Potrivit prevederilor Regulamentului (CE) NR. 1346/2000 al Consiliului, din 29 mai 2000 privind procedurile de insolvență [12] dar și a Regulamentului (CE) NR. 2015/848 al Consiliului, din 20 mai 2015 privind procedurile de insolvență [13], în general nu se identifică lista participanților la procedura de insolvență. Acest lucru nu este unul corect, după mine, chiar dacă regulamentele numite sunt eventual emise în baza legislației europene de insolvență care în conținutul său, cuprinde undeva noțiunile de rigoare. Incorectitudinea rezultă din lipsa de claritate pentru cititorul regulamentului, lipsă care nu permite la rândul său, stabilirea obiectului de reglementare al acestuia dar și a subiecților care participă la procedura de insolvență.

Articolul 34 al **Legii federale rusești** nr. 127 din 26.10.2002 cu privire la insolvență/faliment (Legea Rus nr. 127/2002) [11] notează: participanții la procesul de insolvență rusec sunt - *debitorul, administratorul arbitral, organele împuternicite și creditorii concursuali*. Aceștia, la rândul său, potrivit prevederilor art. 2 al Legii Rus nr. 127/2002, fiind titularii creanțelor pecuniare. Din câte se observă, Legea Rus nr. 127/2002 conturează mai clar subiectele care participă la procedură facilitând în așa mod posibilitatea oferită unei sau altei persoane de a-și valorifica drepturile sale procedurale în modul stabilit de lege.

Din conținutul cercetării comparative efectuate până aici în scopul realizării primului obiectiv indicat mai sus, reiese faptul că lista exhaustivă a persoanelor care pot participa la procedura de insolvență este stabilită expres doar în legea națională. De asemenea, se observă că salariații debitorului, conform legii române, sunt creditori indiferent de depunerea sau ne depunerea la dosarul instanței a cererii de admitere a creanței sale. Acest lucru are drept scop protecția dreptului de proprietate al salariaților asupra salariului său reieșind din statutul lor. În celelalte state această listă este reglementată foarte vag deși acest subiect ar trebui cercetat mai minuțios. La rândul său, pare a fi că de la conținutul normei citate în art. 4 al Legii nr. 149/2012 în partea legată de capacitatea de a participa la proces nu se poate deroga.

În contextul dat, se pune întrebarea dacă o asemenea redacție a legii în partea reglementării categoriei subiecților care participă la procedura insolvenței este sau nu este una viciată și poate sau nu poate aduce eventualele prejudicii pentru alți participanți la circuitul civil? Astfel, pentru a oferi un răspuns prompt la întrebarea formulată, ne vom limita nemijlocit la cercetarea calității de creditor și debitor ca participanți ai procesului de insolvență fără a acorda atenție celorlalte subiecte. Într-o cercetare a statutului juridic al persoanelor participante la procedura insolvenței precum și a limitelor aferente capacității de folosință a drepturilor procedurale ale acestora, e de notat că potrivit opiniei autorilor Sergiu Baieș și Nicolae Roșca pe care o susțin, participanții la raporturile juridice civile de natură materială sunt: *persoanele fizice și persoanele juridice* [4, p. 257]. Din acest considerent, din conținutul Codul Civil al Republicii Moldova în vigoare până în 01.03.2019, s-a exclus aparenta potrivit căreia Republica Moldova și unitățile administrative teritoriale, se calificau a fi ca subiecte distincte de drept privat, numindu-se aceștia din urmă prin art.

304 al Codul Civil Modernizat al Republicii Moldova (în continuare – CC RM), ca fiind *persoane juridice* de drept public [5].

La rândul său, statutul juridic al persoanelor fizice și juridice implică în sine capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu ale acestora. Astfel, capacitatea de folosință a persoanei fizice apare o dată cu nașterea ei și încetează o dată cu moartea. Întru stabilirea lipsei sau existenței drepturilor în patrimoniul subiectelor care participă la procesul de insolvență, vom limita prezenta cercetare exclusiv la examinarea capacității de folosință a persoanelor făcând abstracție până când de cea de exercițiu, deoarece suntem interesați de existența în patrimoniul titularului a dreptului propriu zis de acțiune într-un mod sau altul, fără a intra în esența modului în care titularul numit își exercită cel din urmă drept. Astfel, capacitatea de folosință a persoanei juridice, potrivit prevederilor art. 176 alin. 1) al CC RM, se dobândește la data înregistrării de stat și încetează la data radierii ei din registrul de publicitate prevăzut de lege.

Din conținutul celor relatate până în prezent, apare întrebarea dacă: capacitatea de folosință a persoanelor care rezultă din statutul lor și capacitatea *procesuală* de folosință a persoanelor constituie același lucru sau nu?

Astfel, cel puțin din punct de vedere etimologic, consider că este vorba despre chestiuni de natură diferită deoarece, art. 24 al CC RM reglementează *capacitatea de folosință a persoanei fizice*, art. 176 al CC RM reglementează *capacitatea de folosință a persoanei juridice* iar art. 57 al Codului de Procedură Civilă al Republicii Moldova (în continuare - CPC RM) [6] evocă despre *capacitatea de folosință a drepturilor procedurale*, indicând despre faptul că aceasta rezidă în: capacitatea de a avea drepturi și obligații procedurale civile care este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor fizice și organizațiilor care se bucură, conform legii, de dreptul adresării

în judecată pentru apărarea *drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime*.

Prin urmare, putem observa că în textele de lege citate *supra*; se vorbește despre unele categorii distincte care au limite diferite și trebuie percepute în mod diferit.

În acest sens, după mine, capacitatea de folosință a drepturilor procedurale este un element special al capacității generale de folosință a persoanelor deoarece, din redacția normei indicate în art. 57 alin. 1) al CPC RM, capacitatea procesuală de folosință impune existența în patrimoniul titularului a unui drept, a unei libertăți sau a unui interes legitim încălcat sau contestat.

Drept exemplu, potrivit opiniei autorului Alexandru Prisac pe care o apreciem drept una incorectă, existența capacității procesuale de folosință, se condiționează doar de simpla existență a persoanei fizice [7, p. 195], eventual și a persoanei juridice, deși autorul a relatat numai despre persoana fizică. Probabil autorul nu a ținut cont de faptul că există persoane care pe cursul întregii sale existențe, nu au avut nici o dată procese judiciare puse pe rolul instanțelor de judecată precum nu au avut nici temeiuri de declanșare a unor asemenea procese. Deci pentru a exercita control asupra capacității sale procedurale de folosință, persoana trebuie obligatoriu să aibă un temei de adresare în judecată care va fi însoțit de dreptul acesteia de acces la justiție. Cu alte cuvinte, un simplu act al judecătorului prin care, drept exemplu, cererea reclamantului se restituie sau se refuză în primire, ar însemna, după mine, o capacitate „limitată” de folosință procesuală a persoanei, ori capacitatea de folosință procesuală „deplină”, s-ar fi valorificat doar atunci, când justițiabilul are dreptul să pretindă la emiterea unui act judecătoresc prin conținutul căruia se soluționează problema lui concretă, legată direct de fondul cauzei aferent unui drept material concret încălcat.

Astfel, întru argumentarea lipsei sau existenței capacității procesuale de folosință a justițiabilului,

urmează în primul rând de examinat sarcinile procedurii civile care sunt evocate în prevederile art. 4 al CPC RM și constau în: judecarea justă, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice și asociațiilor lor, ale autorităților publice și ale altor persoane În contextul sarcinilor procedurii civile, se conturează și dreptul fiecărui justițiabil de acces liber la justiție ori judecarea justă a cauzei nu poate derula în lipsa accesului la justiție. La rândul său, accesul la justiție este garantat de prevederile art. 20 al Constituției Republicii Moldova (în continuare – Constituția RM) [8], art. 5 al CPC RM precum și art. 6 §1 CEDO [17] care în primă parte evocă faptul că: *orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil...*

Articolul 20 al Constituției RM la alin. 1) evocă despre faptul că: *orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.*

Prin urmare, reieșind din caracterul distinct al capacității procesuale de folosință de cea generală de folosință, persoana trebuie să identifice pentru sine actele care violează drepturile sale materiale, libertățile și interesele sale legitime iar ulterior să treacă la punerea în aplicare a sarcinilor procedurii civile prin prisma accesului liber la justiție. Exercițarea unui simplu control asupra faptului dacă persoana are sau nu are dreptul la adresarea în instanța de judecată în general, fără a fi însoțit de argumentele de rigoare aferente unui drept material concret încălcat soldat cu punerea pe rol și examinarea efectivă a cauzei, nu se poate, după mine, califica drept capacitate de folosință a dreptului procesual de care dispune justițiabilul.

În caz contrar, noi nu putem vorbi despre o așa numită noțiune de capacitate procesuală „deplină” de folosință, în pofida faptului că legea procesuală civilă nu o prevede expres. Astfel cu titlu de recomandare, se propune în cadrul cercetărilor ulterioare de intrat în esența faptului dacă capacitatea procesuală de folosință a justițiabilului, obligatoriu coexistă alături de un drept material care este obiect al sarcinilor procedurii civile?

La rândul său, accesul liber la justiție garantează justițiabilului atât **dreptul de acțiune în justiție** care, în principiu, este unul de natură procesuală și nu materială, cât și **dreptul de obținere a unei decizii pronunțate de către o instanță prin conținutul căreia se analizează dreptul pretins** (*Golder c. Regautului Unit; Kutic c. Croației*) [9, p. 9] libertatea sau interesul legitim, pe care justițiabilul, potrivit prevederilor art. 5 al CPC RM, art. 20 al Constituției RM, art. 6 §1 CEDO, le califică pentru sine ca fiind încălcate sau contestate. Prin urmare, accesul la justiție este constituit din 2 elemente:

1. Dreptul de acțiune și

2. Dreptul de obținere a deciziei instanței.

Astfel, revenind la limitele capacității procesuale de folosință a creditorului participant la procedura de insolabilitate, în cadrul prezentului studiu, este oportună examinarea drepturilor de care se bucură creditorul și debitorul ori, de unde aceste drepturi se nasc, izvorăsc, și la ce moment ele se sting. Făcând trimitere la prevederile art. 144 alin. 1) al Legii RM nr. 149/2012, observăm că creditorului i se oferă posibilitate de a contesta creanțele celorlalți creditori ce au fost trecute în tabel integral sau parțial, precum i se oferă și dreptul de a contesta ne includerea în tabel a creanței proprii. Aici apare întrebarea dacă: creditorul definit în art. 2 al Legii nr. 149/2012 ca fiind „persoană fizică sau persoană juridică deținător al unui drept de creanță asupra patrimoniului debitorului, care poate face dovada creanței sale față de acest patrimoniu în condițiile prezentei legi”, ne fiind inclus în tabel din-

tr-un motiv sau altul, înglobează calitatea de subiect care posedă, în general, dreptul la contestarea creanței celorlalți creditori sau nu?

Anume din acest moment, apare o serie de chestiuni confuze ori problematice pentru teoreticieni dar și practicienii din domeniul insolvenței care detașează procesul de insolvență de la principiul celerității acestuia.

Prin urmare, declanșând o procedură contradictorie în contestarea creanței unui creditor contestat, este vădit că creditorul contestatar încă nu are calitatea deplină de participant la proces pentru faptul că contestațiile, conform prevederilor art. 143 alin. 6) al Legii nr. 149/2012, se depun cu 3 zile înainte de ședința de validare, iar calitatea irevocabilă de creditor participant la proces poate fi certificată exclusiv prin semnătura judecătorului în tabelul definitiv care are efectul unei hotărâri judecătorești. În așa mod, se conturează o situație absolut neclară referitor la capacitatea procesuală de folosință a contestatarului care, *pe de o parte*, conform art. 143 alin. 6) din Legea nr. 149/2012, beneficiază de această capacitate, *iar pe de altă parte*, conform prevederilor art. 2, 4, 53 alin. 3) al Legii nr. 149/2012, nu este participant la proces. Acest lucru se datorează faptului că potrivit art. 53 alin. 3) al Legii nr. 149/2012 se evocă: *îndreptățit să participe la procedurile de insolvență este acel creditor care a formulat și căruia i s-a validat, total sau parțial, o cerere de înaintare a creanței prin includere în tabelul definitiv al creanțelor și care are dreptul de a participa și de a vota la adunarea creditorilor, inclusiv*

Reieșind din interpretarea sistemică a Legii RM nr. 149/2012 în raport cu prevederile art. 5 al Legii cu privire la actele normative nr. 100 din 22. 12.2017 (în continuare – Legea RM nr. 100/2017) [16], se observă că prevederile speciale indicate în secțiunea denumită „înaintarea și validarea creanțelor” la art. 143 alin. 6) și art. 144 alin. 5) care vorbesc despre creditorii admiși cu statut provizoriu la masa credală

ce tot lipsesc în redacția art. 53 alin. 3) al Legii RM nr. 149/2012, oferă posibilitatea de participare în cadrul procesului de insolvență inclusiv creditorilor ne admiși în tabel în modul stabilit de art. 53 alin. 3) al Legii RM nr. 149/2012 precum și creditorilor admiși cu statut provizoriu la masa credală. În acest sens, art. 5 alin. 3) al Legii RM nr. 100/2017 evocă despre faptul că normele juridice speciale sunt aplicabile în exclusivitate anumitor categorii de raporturi sociale sau subiecți strict determinați. În caz de divergență între o normă generală și o normă specială, care se conțin în acte normative de același nivel, se aplică norma specială.

Aceiași regulă se răsfrânge și pentru cazurile în care există conflict de norme de natură tehnico-legislativă identificat într-un singur act normativ. Astfel, aplicarea metodei deductive de cercetare a obiectivului nr. 3 pe care ni l-am stabilit în prezentul studiu, oferă un răspuns prompt și afirmă faptul că creditorul cu statut provizoriu poate participa la procedura de insolvență cu respectarea restricțiilor ce se extind peste el în modul stabilit expres și plafonat de prevederile art. 144 alin. 5) al Legii RM nr. 149/2012. De asemenea, este absolut ferm că toate celelalte drepturi ale creditorilor cu excepțiile indicate în art. 144 alin. 5) al Legii RM nr. 149/2012, sunt puse la dispoziția creditorului admis cu statut provizoriu la masa credală, inclusiv dreptul de a participa la valorificarea masei debitoare dacă el este admis cu statut provizoriu la rangul V care îi permite acest lucru. De asemenea prin deducție în cadrul realizării obiectivului cu nr. 3, cercetarea efectuată ne oferă și răspuns ferm afirmativ că titularul unui drept de creanță față de patrimoniul debitorului, indiferent de includerea acesteia în table, este participant la procesul de insolvență.

Conturând mai pronunțat problematica învedereată, e de notat asupra faptului că contestarea creanței celorlalți creditori de către un alt creditor al procedurii, este bazată pe raționamentul concursual a procesului de insolvență care rezultă din scopul legii indicat

în art. 1 alin. 1) al acesteia. Articolul citat, notează că scopul Legii RM nr. 149/2012 este instituirea unei proceduri colective de satisfacere a creanțelor creditorilor din contul patrimoniului debitorului. Astfel, odată cu existența unei anumite concurențe la satisfacerea creanțelor creditorilor care rezultă din prevederile art. 43 și art. 157 din Legea RM nr. 149/2012, în patrimoniul fiecărui creditor se naște un *interes legitim* de a-și proteja dreptul său de creanță fiind născut de *lege lata* și dreptul de a proteja, modifica sau stinge alte drepturi ale terților sau drepturi ce îi aparțin personal.

Acest lucru se datorează faptului că, *interesul legitim* este definit în literatura de specialitate ca fiind o prerogativă prin exercitarea căreia persoana urmărește confirmarea anumitor circumstanțe de fapt, de care depinde apariția, modificarea sau stingerea anumitor drepturi subiective proprii sau ale terților [14, p.17]. Astfel, interesul legitim este acea preocupare, care coexistă alături de un drept și poate genera nașterea, modificarea sau stingerea inclusiv a unui oricare alt drept subiectiv, propriu sau al terțului, decât acel drept alături de care coexistă interesul la momentul confirmării lui [15, p. 42]. Din câte am relatat mai sus, apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime, face parte din rândul sarcinilor procedurii civile conturate în art. 4 al CPC RM și preocuparea legată de: „satisfacerea creanței sale”, ori de „apărarea a unui alt drept al creditorului”, coexistă alături de dreptul creditorului de accesul liber la justiție garantat de Convenția CEDO care este unul de natură procesuală și nu materială. Această afirmație constituie un argument forte în vederea conturării interesului legitim suplimentar motivat al oricărui creditor care are drept de acces la justiție, soldat, conform legii, cu emiterea unui act judecătoresc irevocabil prin care se oferă răspuns aferent cerinței formulate, în ciuda faptului că dreptul de acces la justiție nu este unul absolut [19].

O dată rezumând existența capacității procesuale de folosință care implică în ordine generală existența

unui drept, a unei libertăți sau a unui interes legitim încălcat, este oportun de stabilit care sunt limitele acesteia din urmă capacități procesuale de care dispune creditorul în procedură, inclusiv întru evitarea situațiilor de încetare a procesului civil pendinte pentru temeiul indicat în prevederile art. 265 lit. g) al CPC RM potrivit căruia, instanța judecătorească dispune încetarea procesului în cazul în care: reclamantului și/ sau pîrîtului îi lipsește capacitatea de folosință, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 59 alin. (2). Această întrebare de asemenea ar putea genera unele confuzii de ordin practic din motivul lipsei unor clarități vădit stabilite de lege în partea tehnico-juridică. Deși prevederile art. 57 alin. 2) al CPC RM evocă despre faptul că absența capacității procesuale de folosință poate fi invocată la orice etapă a procesului, prevederea numită nu permite solicitarea încetării procesului pendinte la orice fază al lui. Prin urmare, norma legală indicată în art. 57 alin. 2) al CPC RM, este deturnată de textul de lege stipulat în art. 185 alin. 4) al CPC RM unde se stipulează că: participanții la proces, doar în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, pot solicita, sub sancțiunea decăderii din acest drept, încetarea procesului în temeiul art. 265 lit. a), c¹), e), g) și h) sau scoaterea cererii de pe rol în temeiul art. 267 lit. a), c), e) și h). Odată fiind restrictivă norma legală indicată în art. 185 alin. 4) al CPC RM, aceasta impune o prohibiție pentru oricare alte etape procesuale ce ar fi permis formularea solicitării de încetare a procesului pendinte pentru lipsa capacității de folosință în condițiile stabilite de prevederile art. 265 lit. g) al CPC RM.

Prin urmare în concluzionarea rezultatelor obținute în cadrul realizării obiectivului nr. 3 ce ni l-am stabilit în prezenta cercetare, putem afirma fără nici o îndoială că, creditorul care a declanșat o procedură contradictorie și a cărui creanță a fost stinsă ulterior, este participant și rămâne a fi participant al procesului pe care l-a declanșat până la stingerea creanței sale, întru valorificarea dreptului său de acces liber la justiție.

Odată fiind realizate primele trei obiective pe care ni le-am stabilit până la această etapă a cercetării, consider oportună trecerea la obiectivul cu nr. 4 care rezidă în raportarea statutului juridic al participanților la proces, la drepturile fundamentale ale persoanelor în general. În cazul în care se vor identifica anumite carențe în această privință, va fi necesară și stabilirea modului corect în care ar trebui să fie aplicată legea în scopul protecției acestor din urmă drepturi numite oferindu-se, în așa mod, răspunsul la întrebarea legată de caracterul aparent exhaustiv al listei participanților la procesul de insolabilitate indicate în prevederile art. 4 al Legii RM nr. 149/2012. Din câte se poate observa *supra*, anume această întrebare a fost ridicată la momentul soluționării obiectivului nr. 1 al prezentei cercetări. Prin urmare, răspunsul concret poate reieși din modelarea situației în modul după cum urmează:

„X” este unic fondator al SRL „Y”, iar SRL „Y” este unic fondator al SRL „Z”.

SRL „Y” intră în procedura falimentului și ulterior SRL „Z” intră în procedura falimentului.

În procedura falimentului SRL „Z”, apare SRL „Y” în calitate de reprezentant al debitorului. Acum, din câte menționam mai sus, cercetăm drepturile reprezentantului debitorului în procesul de insolabilitate unde deschidem subiectul legat și de exercitarea lor. Aceste din urmă drepturi sunt indicate expres și în prevederile art. 88 alin. 3) al Legii Nr. 149/2012 care notează că: reprezentantul debitorului are atribuțiile de a exprima intenția debitorului de a propune un plan al procedurii de restructurare în condițiile prezentei legi: **a) formulează contestații în cadrul procedurii reglementate de prezenta lege; b) după intrarea în procedura de insolabilitate sau în procedura falimentului, participă la inventar, semnând actul, primește raportul final și bilanțul de închidere, participă la adunarea convocată pentru soluționarea obiecțiilor și aprobarea raportului; c) participă la adunările creditorilor; d) primește notificarea privind închiderea procedurii.**

Din acest moment, este important de menționat că interesele debitorului SRL „Y” în cadrul procesului de insolabilitate al SRL „Z” sunt reprezentate de **Administratorul Autorizat**, ori potrivit prevederilor art. 75 al Legii Nr. 149/2012, în situația în care în privința persoanei juridice se declanșează procedura de insolabilitate, activitatea organelor de conducere ale debitorului se suspendă.

Anume aici se iscă problema în cazul în care, în cadrul procesului de insolabilitate al SRL „Z”, apar o serie de creditori fictivi ori cu creanțe neîntemeiate admiși în tabel de către Administratorul Autorizat al SRL „Z” și necontestați de către Administratorul Autorizat al SRL „Y” în calitatea lui de reprezentant al debitorului care, potrivit actualei redacții ale prevederilor art. 4 al Legii RM nr. 149/2012, comparativ cu fondatorul SRL „Y” (persoana „X”), este subiectul ce posedă dreptul la contestarea creanțelor creditorilor în cadrul procesului de insolabilitate a SRL „Z”, iar „X”, în calitatea lui de unic fondator al SRL „Y” nu se bucură de acest drept. Prin urmare, reieșind din speța modelată mai sus, este vădit faptul că lipsa calității de subiect/participant a persoanei „X” în cadrul procesului de insolabilitate al SRL „Z”, îi violează persoanei „X” dreptul de proprietate garantat și protejat prin art. 1 Protocol 1 al **Convenției CEDO**, fiindu-i violat concomitent și dreptul la un proces echitabil deoarece nu i se asigură acces la justiție.

Dreptul de proprietate este violat deoarece persoana „X” este proprietarul indirect al tuturor activelor SRL „Z” în faliment și SRL „Y” în faliment, iar potrivit prevederilor art. 159 alin. 3) al Legii RM nr. 149/2012, se notează că dacă la distribuția finală creanțele tuturor creditorilor sînt satisfăcute în volum total, administratorul/lichidatorul transmite surplusul către debitor. Dacă debitorul este persoană juridică, administratorul/lichidatorul remite fiecărui participant partea din surplus care i-ar fi revenit în cazul lichidării în afara procesului de insolabilitate.

Prin urmare, două societăți în lichidare, vor genera remiterea surplusului în favoarea persoanei „X”. Altă cale de distribuție nu există, ori potrivit prevederilor art. 55 al Constituției RM, „*orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora*”.

Totodată, din conținutul situației modelate mai sus, se iscă un conflict de legi între redacția art. 4 al Legii RM nr. 149/2012 deoarece acest text de lege îngreșește dreptul persoanei „X” de a participa în cadrul insolabilității SRL „Z”, și redacția prevederilor art. 20 alin. 2) al Constituției RM care notează că nici o lege nu poate îngreși accesul la justiție. Acest lucru denotă faptul că sintagma „*alte organe și persoane stabilite în prezenta lege*” de la sfârșitul frazei din prevederile art. 4 al Legii RM nr. 149/2012 **este neconstituțională**, ori potrivit prevederilor art. 9 al Legii RM nr. 100/2017 nici un act normativ care contravine Constituției nu are forță juridică, iar potrivit prevederilor Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova (în continuare – CConst al RM) nr. 2 din 09.02.2016 [21], circumstanțele relatate în urma deducțiilor ce reies din prezenta cercetare științifică, constituie un temei neîndoielnic de ridicare a excepției de neconstituționalitate a sintagmei numite. Acest din urmă temei, este neîndoielnic și pentru faptul că la data de 14.03.2020, pe pagina web oficială a CConst al RM, nu există o sesizare care are ca obiect această din urmă sintagmă indicată în prevederile art. 4 al Legii RM nr. 149/2012 [20].

În **Concluzie**, se impune necesitatea stringentă de soluționare a problemei științifice descrise în cazul persoanei „X” care se extinde peste patrimoniul acesteia în situația modelată, și care poate apărea într-un număr destul de impunător de cazuri practice reieșind din cifrele statistice referite la numărul persoanelor juridice din RM și numărul proceselor de insolabilitate pendinte la moment. Această din urmă necesitate; rezultă, inclusiv, din faptul că accesul liber la justiție în calitatea sa de parte componentă a dreptului la un pro-

ces echitabil, nu trebuie să fie însoțit de un mecanism atât de complex încât de complicat se demonstrează prin prezenta cercetare faptul că persoanei „X” prin sintagma „*alte organe și persoane stabilite în prezenta lege*” din conținutul prevederilor art. 4 al Legii RM nr. 149/2012 i se îngreșește posibilitatea de a-și apăra dreptul său de proprietate pe cale judiciară.

Nesoluționarea acestei probleme, poate duce Republica Moldova la o serie de condamnări sistemice de către CEDO pentru violarea dreptului la un proces echitabil garantat de prevederile art. 6 §1 CEDO precum și pentru violarea dreptului de proprietate garantat de prevederile art. 1 al **Protocolului nr. 1 CEDO**, ori potrivit art. 17 alin. 2) al **Declarației Universale a Drepturilor Omului**, de asemenea se notează că nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa [18].

Prin urmare, categoriei subiectelor de drept civil ce se vor afla în situația juridică a persoanei „X”, descrisă mai sus, legea națională trebuie în mod obligatoriu să le asigure posibilitate de participare în cadrul procesului de insolabilitate care i-ar putea afecta dreptul său de proprietate.

Aceasta înseamnă că actuala redacție a art. 4 alin. 1) al Legii RM nr. 149/2012 nu înglobează exhaustiv toate subiectele care sunt în drept să participe la procesul de insolabilitate și este oportună o nouă redacție al acestui articol pe care o estimez cu titlu de propunere *de lege ferendae* în modul după cum urmează:

Participanți la procesul de insolabilitate sînt: administratorul provizoriu, administratorul insolabilității, lichidatorul, creditorii, adunarea creditorilor, comitetul creditorilor, debitorul sau, după caz, reprezentantul debitorului, precum și oricare alte organe sau persoane ale căror drept de proprietate este violat prin neațrăgerea lor în proces.

În calitate de **Recomandări**, se propune în cercetările ulterioare:

1. De cercetat lipsa sau existența lacunelor legislative care se răsfrâng asupra celorlalți participanți

la procesul de insolvență în privința cărora se menționează mai puțin în prezentul articol.

2. De stabilit dacă neatragera în proces a unei sau altei persoane îi poate viola acesteia un alt drept decât cel de proprietate.

Bibliografie

1. Numărul total al dosarelor de insolvență pendinte la data de 10.12.2019, <http://justice.gov.md/public/files/agentiadeadmininstantelorjudcatoresti/rapoarte10.12.19/13.Raportstatiesticdespreactivitatea-judecatoriilorprivindexaminareadosarelordeinsolvențapentru9lunieleanului2019.pdf> (Vizitat la data de 09.03.2020).
2. Numărul total al persoanelor juridice active înregistrate în Republica Moldova la data de 09.03.2020 <https://date.gov.md/ckan/ro/dataset/11736-date-din-registrul-de-stat-al-unitatilor-de-drept-privind-intreprinderile-inregistrate-in-repu#> (Vizitat la data de 09.03.2020).
3. Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197/663 din 14.09.2012.
4. BAIEȘ, S., ROȘCA, N. *Drept civil*. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a V-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 392 p.
5. Codul civil al RM. Nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial*, nr.66-75 din 01.03.2019 art. 132.
6. Codul de procedură civilă al RM. Nr. 225 din 30.05.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 130-134/415 din 21.06.2013.
7. PRISAC, Al. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p.
8. Constituția RM, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.78/140 din 29.03.2016.
9. BUNEA, D.C. ș.a. *Dicționar de drepturile omului*. București: C.H. Beck, 2013. 958 p.
10. Legea româniei nr. 85 din 25 iunie 2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență. În: *Monitorul Oficial al României*, nr. 466 din 25 iunie 2014.
11. Legea federală rusească nr. 127 din 26.10.2002 cu privire la insolvență/faliment. <http://www.consultant.ru/document/consdocLAW39331/520e2daf7461a8cc0ce10a69441ee01a5763555f/> (Vizitat la data de 09.03.2020).
12. Regulamentul (CE) NR. 1346/2000 al Consiliului, din 29 mai 2000 privind procedurile de insolvență. În: *Jurnalul oficial al Comunităților Europene*, nr. 19/ V. 1, L 160/1 din 30.6.2000.
13. Regulamentul (CE) NR. 2015/848 al Consiliului, din 20 mai 2015 privind procedurile de insolvență. În: *Jurnalul oficial al Comunităților Europene*, nr. L 141/19 din 05.06.2015.
14. COJUHARI, Al. ș.a. *Drept procesual civil*. Partea generală. Chișinău: Cartea Juridică, 2014. 438 p.
15. MARIAN, N. *Mijloacele juridice de protecție a drepturilor în contractul de credit bancar*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2018. 212 p. <http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53995/nicolaemarianthesis.pdf> (Vizitat la data de 09.03.2020).
16. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22. 12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 7-17 art. 34 din 12-01-2018.
17. Convenția din 04.11.50 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. În: *Tratate internaționale*, nr. 1/341 din 1998.
18. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948. Adoptată la New York, la 10 decembrie 1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. În: *Tratate internaționale la care RM este parte*, nr. 1/11 din 1998.
19. POALELUNGI, M., SÂRCU, D., GRIMAL-SCHI, L. [et al.]. *Convenția Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii și recomandări* – Chișinău: S. n., 2017 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). – 576 p.
20. Lista tuturor sesizărilor Curții Constituționale ale Republicii Moldova privitor la ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate a prevederilor Legii RM nr. 149/2012. <http://www.constcourt.md/ccdocs.php?l=ro> (Vizitat la data de 14.03.2020).
21. Hotărârea Curții Constituționale pentru interpretarea articolului 135 alin. 1) lit. a) și g) din Constituția RM, nr. 2 din 09.02.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 55-58/9 din 11.03.2016.

SOCIETATEA CIVILĂ ÎMPOTRIVA TORTURII: CENTRELE DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ, PSIHOLOGICĂ ȘI DE REABILITARE PRIMARĂ A VICTIMELOR TORTURII

Serghei ZAHARIA

doctor, conferențiar universitar,
rector al Universității de Stat din Comrat, deputat al Adunării Populare din Găgăuzia,
Republica Moldova

e-mail: skzaharia@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-9769-0260>

Andrei BORȘEVSKI

doctor, președintele AO Institutul pentru Democrație,
Republica Moldova

e-mail: id.moldova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4281-0744>

Tortura este una dintre cele mai grave infracțiuni, ea încalcă drepturile fundamentale ale omului și este interzisă de legislația internațională și națională. Pentru a combate acest fenomen, au fost create Centre de Asistență Juridică, Psihologică și de Reabilitare Primară a Victimelor Torturii. Acestea au fost deschise în cadrul proiectului "Toți împreună vom spune NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii", implementat de Institutul pentru Democrație (Comrat), în parteneriat cu Institutul Național al Femeilor din Moldova «Равноправие» (Chișinău) și Centrul Media pentru Transnistria (regiunea Transnistria), cu suportul Uniunii Europene. Acest articol a fost pregătit de Institutul pentru Democrație (Moldova), cu suportul financiar al Uniunii Europene în cadrul EIDHR. Opiniile expuse în acest articol nu reprezintă neapărat și cea a Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: ONG, Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente crunte, inumane sau degradante, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Moldova, tortură, Institutul pentru Democrație.

CIVIL SOCIETY AGAINST TORTURE: CENTERS OF LEGAL, PSYCHOLOGICAL, AND PRIMARY REHABILITATION ASSISTANCE TO VICTIMS OF TORTURE

Torture is one of the most serious crimes, violates fundamental human rights, and is prohibited by international and national legislation. To combat this phenomenon, Centers of Legal, Psychological and Primary Rehabilitation Assistance to Victims of Torture were created. The Centers of Legal, Psychological and Primary Rehabilitation Assistance to Victims of Torture are a part of the project "Let all of us say NO to torture in Moldova: civil society against torture", created by the Institute for Democracy (Comrat) in partnership with the National Institute for Women of Moldova "Equality" (Chisinau) and the Media Center for Transnistria, with the support of the European Union. This article was prepared by the Institute for Democracy (Moldova), with the financial support of the European Union (European Instrument for Democracy and Human Rights). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: NGOs, United Nations Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, European Court of Human Rights, Moldova, torture, Institute for Democracy.

SOCIÉTÉ CIVILE CONTRE LA TORTURE: CENTRES D'ASSISTANCE JURIDIQUE, PSYCHOLOGIQUE ET DE RÉHABILITATION PRIMAIRE DES VICTIMES DE LA TORTURE

La torture est l'un des crimes les plus graves, qui viole les droits fondamentaux de l'homme, est interdite par le droit international et national. Nul ne peut être soumis à la torture (convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales). Les Centres d'assistance juridique, psychologique et de réhabilitation primaire des victimes de la torture sont ouverts dans le cadre du projet, „Tous ensemble, nous dirons NON à la torture en Moldova: société civile contre la torture”, mis en œuvre par l'Institut pour la démocratie (Comrat) en partenariat avec l'Institut National pour les femmes de Moldova (Chisinau) et le Centre des médias de Transnistrie (Région de Transnistrie), avec le soutien de l'Union Européenne. Cet article a été préparé par l'Institut pour la démocratie (Moldova), avec le soutien financier de l'Union Européenne dans le cadre de l'IEDDH. Les opinions énoncées dans le présent article ne représentent pas nécessairement l'opinion de l'Union Européenne.

Mots-clés: ONG, Convention des Nations Unies contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants, Cour Européenne des Droits de l'Homme, Moldova, torture, Institut pour la démocratie.

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО ПРОТИВ ПЫТОК: ЦЕНТРЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ, ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ И ПЕРВИЧНОЙ РЕАБИЛИТАЦИОННОЙ ПОМОЩИ ЖЕРТВАМ ПЫТОК

Пытки являются одним из тяжелейших преступлений, они нарушают фундаментальные права человека, запрещены международным и национальным законодательством. Для борьбы с данным явлением были созданы Центры юридической, психологической и первичной реабилитационной помощи жертвам пыток. Центры были открыты в рамках проекта «Все вместе скажем НЕТ пыткам в Молдове: гражданское общество против пыток», осуществляемым Институтом демократии (Комрат) в партнерстве с Национальным институтом женщин Молдовы «Равноправие» (Кишинев) и Медиа Центром Приднестровья, при поддержке Европейского Союза. Данная статья была подготовлена Институтом демократии (Молдова), при финансовой поддержке Европейского союза в рамках EIDHR. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: НПО, Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, Европейский суд по правам человека, Молдова, пытки, Институт демократии.

Introducere. 26 iunie este Ziua Internațională pentru Sprijinirea Victimelor Torturii. Aceasta a fost proclamată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1984 și are ca scop îndreptățirea victimelor care au avut de suferit de pe urma acestor acte, respectiv pedepsirea făptașilor [1].

În fiecare an, în lume sunt comise crime prin tortură împotriva femeilor, a bărbaților, dar și a copiilor, iar marea majoritate a victimelor sunt nevoite să facă față singure traumelor.

Preocupările legate de protejarea securității naționale și a frontierelor sunt din ce în ce mai folosite pentru a permite tortura și alte forme de tratament crud, degradant și inuman.

Tortura este una dintre cele mai grave infracțiuni, care încalcă drepturile fundamentale ale omului, este interzisă de dreptul internațional și național [7]. Cu toate acestea, tortura continuă să fie aplicată în majoritatea statelor.

Tortura este una dintre cele mai grave infracțiuni, care atentează la construirea unei societăți democratice. Tortura încalcă drepturile fundamentale ale omului, este interzisă de legislația internațională și națională. În ciuda acestui fapt, aceasta continuă să fie prezentă în majoritatea statelor.

Tortura este cauza deliberată a suferințelor (fizice și psihice) în scopul obținerii de informații sau în scopul pedepsirii. Tortura este o formă de suferință

care provoacă durere unei persoane, indiferent de circumstanțe și scopuri, indiferent dacă pedeapsa se încheie cu această procedură sau dacă o persoană este lipsită de viață.

Tortura se deosebește de alte forme de tratament sau pedepse crude, inumane sau degradante, prin faptul că durerea și suferințele sunt cauzate de angajații statului sau de alte persoane la convingerea primilor, în scopul obținerii informațiilor, pedepsirii, constrângerii sau discriminării.

Convenția ONU împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante definește „tortura” ca fiind: ...orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane [15].

Conform Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, tortura este o infracțiune împotriva umanității, dacă este comisă ca parte a unui atac răspândit sau sistematic împotriva oricărui civil (articolul 1, articolul 7) sau a unei crime de război atunci când este îndreptată împotriva persoanelor sau bunurilor protejate în temeiul dispozițiilor relevante a Convenției de la Geneva [16].

Articolul 166/1 din Codul penal al Republicii Moldova (Tortura, tratamentul inuman sau degradant) prevede pedeapsa pentru ...cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către

o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane cu închisoare de la 2 la 6 ani sau cu amendă în mărime de la 1150 la 1350 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.

Art. 166/1 (al. 2) prevede că: Acțiunile prevăzute la alin. (1) săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor; săvârșite asupra a 2 sau a mai multor persoane; săvârșite de 2 sau de mai multe persoane; săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop; săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică; care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății; care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia, se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 8 ani sau cu amendă în mărime de la 1350 la 1600 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.

Art. 166/1 (al. 3) prevede că: Tortura, adică orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoa-

nă care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane se pedepsește cu închisoare de la 6 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 8 la 12 ani.

Art. 166/1 (al. 4) Acțiunile prevăzute la alin. (3) săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor; săvârșite asupra a 2 sau a mai multor persoane; săvârșite de 2 sau de mai multe persoane; săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop; săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică; care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății; care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia, se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani [17].

Rezultate obținute și discuții. În acest sens, din 2017 Institutul pentru Democrație din Comrat, în parteneriat cu Institutul Național al Femeilor din Moldova (mun. Chișinău) și Centrul Media (Tiraspol), cu sprijinul Uniunii Europene, a lansat proiectul „Toți împreună vom spune NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii” [2].

Obiectivul principal al proiectului este de a preveni și combate tortura în Republica Moldova [9].

Sarcinile proiectului: (1) să faciliteze acordarea asistenței juridice, psihologice primare victimelor torturii, precum și reabilitarea acestora; (2) să promoveze conștientizarea publică a inadmisibilității torturii; (3) să promoveze punerea în aplicare a dispozițiilor actelor internaționale privind interzi-

cerea torturii și recomandările Comitetului ONU împotriva torturii pentru Republica Moldova; (4) să creeze o rețea de organizații neguvernamentale, axate pe combaterea torturii și să consolideze capacitățile membrilor Rețelei; (5) să promoveze dezvoltarea profesională a organizațiilor angajate în prevenirea torturii; (6) să promoveze îmbunătățirea cunoașterii de către angajații poliției, penitenciarelor și spitalelor de psihiatrie, precum și a studenților facultăților de drept din Universitățile din Moldova (potențiali ofițeri de poliție, procurori, judecători) a responsabilității pentru aplicarea torturii, a metodelor de prevenire a torturii și încurajarea intoleranței la tortură și altele [12].

Acest proiect este implementat în cadrul Instrumentului European pentru Democrație și Drepturile Omului.

Inițiativa Europeană pentru Democrație și Drepturile Omului a fost înființată la propunerea Parlamentului European din 1994 pentru a sprijini activitățile societății civile în domeniul drepturilor omului și a democrației, precum și eforturile organizațiilor internaționale în acest domeniu. În decembrie 2006, aceasta a fost redenumită ca: Instrumentul European Pentru Democrație și Drepturile Omului (IEDDO).

Instrumentul European Pentru Democrație și Drepturile Omului este un program al Uniunii Europene, care are drept scop promovarea democrației și a drepturilor omului în întreaga lume prin sprijinirea inițiativelor societății civile. IEDDO este destinat să contribuie la dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului în întreaga lume. Programul urmărește sporirea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, promovarea reformelor democratice în țările terțe prin sprijinirea organizațiilor societății civile. Acest instrument este conceput pentru a ajuta societatea civilă să devină o forță eficientă pentru reforma politică și protecția drepturilor omului. În același timp, acesta completează programele geogra-

fice, care se concentrează pe consolidarea instituțiilor statului.

La ceremonia de inaugurare a Centrului de asistență juridică, psihologică și de reabilitare primară din mun. Comrat, Ambasadorul Uniunii Europene în Moldova, Peter Michalko, a declarat că a fost foarte încântat să anunțe lansarea proiectului „Toți împreună vom spune NU torturii în Republica Moldova: societatea civilă împotriva torturii”. Șeful Delegației UE a subliniat că „drepturile omului și democrația sunt valori fundamentale pe care UE le sprijină în întreaga lume; aceste valori stau la baza relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, menționând că una dintre obligațiile UE este de a oferi asistență și sprijin pentru dezvoltarea democratică a Republicii Moldova”.

Proiectul „Toți împreună vom spune NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii” are drept scop prevenirea fenomenului torturii în Moldova prin crearea a trei Centre de asistență juridică, psihologică și reabilitare primară a victimelor torturii [4; 6]; un șir de sesiuni de instruire pentru angajații sistemului penitenciar, poliție, centrelor pentru persoanele cu dizabilități și spitalelor de psihiatrie, inclusiv deținuți, beneficiari și alte categorii de persoane din grupul de risc [8]. Sesiuni de informare vor fi desfășurate și pentru studenții de la drept (viitori polițiști, judecători și procurori), de asemenea va fi constituită și o rețea de ONG-uri regionale împotriva torturii (cel puțin 15-20 de ONG-uri în Găgăuzia, Chișinău și regiunea transnistreană) și va fi lansat un subprogram de mini-granturi pentru ONG-uri în vederea susținerii inițiativelor anti-tortură [5].

Din aprilie 2018 în Republica Moldova și-au început activitatea trei Centre de asistență juridică, psihologică și reabilitare primară a victimelor torturii (cu sediile în mun. Chișinău, mun. Comrat și mun. Tiraspol). La 25 iulie 2018 în mun. Comrat a avut loc deschiderea oficială a Centrului de asistență juri-

dică, psihologică și reabilitare primară a victimelor torturii. Evenimentul a fost deschis de oaspetele de onoare Domnul Peter Michalko, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova [13].

Ținem să menționăm că la deschidere au participat: Doamna Elena-Alina Doroftei, consilier politic al Delegației Uniunii Europene în Moldova, Domnul Mihail Cotorobai, Avocatul Poporului (Ombudsmanul), Domnul Serghei Anastasov, Primarul mun. Comrat; Domnul Ivan Topal, Președintele-interimar al raionului Comrat; Domnul Serghei Zaharia, Rector al Universității de Stat din Comrat și membru al Adunării Populare a Găgăuziei; Domnul Vitalii Vlah, Șeful Direcției relații externe ale UTA Găgăuzia; Domnul Alexei Zlatovcen, Șeful Direcției sănătate și protecție socială a UTA Găgăuzia; precum și reprezentanți ai poliției, penitenciarelor și alți oaspeți [14].

După cum a menționat Ambasadorul Peter Michalko, în 2017 a devenit clar că în Republica Moldova există încă multe probleme ce țin de aplicarea torturii și relexelor tratamente, reamintind în acest context cazul lui Andrei Braguța, care a decedat din cauza unor defecte sistemice existente într-o instituție de detenție. Domnia sa a mai declarat că un cetățean al Republicii Moldova, indiferent de locul în care trăiește, la Chișinău, Comrat sau Tiraspol, trebuie să fie sigur că va rămâne în centrul atenției și susținerii UE. Ambasadorul a subliniat faptul că Uniunea Europeană susține reforma poliției în contextul punerii în aplicare a Acordului de Asociere și a agendei sale. Cu toate acestea, sunt necesare și modificări de percepție și comportament. Delegația speră că fenomenul torturii și relexelor tratamente în izolatoarele de detenție preventivă ale poliției să dispară.

Acordarea de asistență calificată victimelor torturii este o necesitate urgentă, mai ales că mulți dintre acești oameni nu știu că sunt supuși la rele tratamente, a declarat la eveniment Domnul Mihail Cotorobai, Avocatul Poporului Republicii Moldova.

Primarul orașului Comrat, Serghei Anastasov, a mulțumit Ambasadorului UE, Peter Michalko, pentru sprijinul oferit la deschiderea acestui Centru și implementarea altor proiecte, menționând că rezultatul lor este resimțit la Comrat. Primarul a subliniat importanța pedepsirii persoanelor care aplică tortura în instituțiile penitenciare și în alte locuri închise.

În concluzie, Serghei Anastasov a asigurat că, dacă va fi necesar, primăria va coopera cu Institutul pentru Democrație. Participanții au dorit succes și prosperitate Centrului, apreciind importanța deosebită a acestui Centru pentru UTA Găgăuzia și asigurarea suportului instituțiilor pentru activitățile Centrului de asistență juridică, psihologică și reabilitare primară a victimelor torturii.

Centrele oferă asistență primară victimelor torturii și a relelor tratamente. Serviciile centrelor sunt gratuite și garantează confidențialitatea, precum și o abordare individuală la examinarea fiecărei cereri.

Centrele de asistență juridică, psihologică și de reabilitare a victimelor torturii, ajută victimele să depășească stresul psihologic și le oferă asistență juridică primară. Juriștii acordă consultanță, asistă victimele să depună plângeri către autoritățile competente, să documenteze cazul și să informeze victimele cu privire la drepturile și dispozițiile legale.

Procesul de asistare a victimelor torturii cuprinde: adresarea victimei personal sau prin reprezentant la Centru; prezentarea de către victime a suportului probatoriu, descrierea faptelor, identificarea și stabilirea unui climat pozitiv și amical; ridicarea probelor, desfășurarea interviului, completarea chestionarului de tortură; adresarea către organele competente; monitorizarea cazului; redactarea plângerilor la procuratură și Oficiul Avocatului Poporului sau către alte instanțe; analiza și evaluarea asistenței juridice oferite. În cazul acordării asistenței juridice, se aplică o abordare individuală pentru fiecare victimă.

Asistența juridică permite victimei torturii să-și protejeze în mod eficient drepturile și să prevină folosirea în continuare a torturii împotriva sa.

Asistența psihologică este, de asemenea, importantă, deoarece victimele care se află într-o situație traumatizantă și au avut de suferit de pe urma torturii, forme grele de violență fizică și psihologică se află într-o situație care implică o serie de tulburări psihice și psihosomatice.

Prin intermediul interviurilor, clarificărilor semnificative și testării psihologice programate a victimei în timpul consilierii psihologice individuale, psihologul poate face recomandări pentru reabilitarea și resocializarea beneficiarului.

În procesul de acordare a asistenței psihologice, posibilității neobstrucționate pentru victimă de a merge la Centrul de consiliere psihologică și de reabilitare planificată, se oferă consiliere psihologică pentru beneficiari, se desfășoară la un moment convenabil pentru ei, asigurându-se confidențialitatea și securitatea completă. Metoda de conversație-confesiune, conversație-interviu cu o serie de clarificări, este folosită pentru a identifica o serie de probleme ale victimei, ceea ce face posibilă furnizarea eficienței de asistență psihologică.

O condiție importantă pentru rezolvarea acestor probleme și îmbunătățirea eficacității reabilitării psihologice a persoanelor afectate, este utilizarea metodei de diagnosticare psihologică și consiliere psihologică sistemică.

Testarea psihologică și alte metode de asistență sunt utilizate pentru a identifica oportunitățile individuale de suport victimei. Asistența psihologică și alte forme accesibile de socializare, oportunitățile de angajare, se desfășoară strict individual cu beneficiarul.

Consilierea individuală se efectuează într-o atmosferă de încredere și respect față de victimă, astfel încât aceasta să poată dezvălui starea psihologică și caracteristicile individuale personale, precum și stă-

rile psihosomatice asociate – ceea ce reprezintă un indicator și un factor fundamental în obținerea de rezultate pozitive în viitor în activitatea unui psiholog pentru reabilitarea victimei.

La necesitate, se oferă consiliere repetată de către psiholog pentru a restabili sănătatea psihică a victimei. Programul privind oportunitățile de angajare pentru beneficiari este aplicat cu succes, ceea ce determină perspectiva lor socială. Asistența psihologică permite victimelor torturii să diminueze nivelul traumei, să învețe să o înțeleagă și să o accepte, treptat, să revină în societate și/sau în mediul de lucru.

În cazul în care ați fost supus acțiunilor de tortură și/ sau relelor tratamente: 1) Trebuie să depuneți cât mai curând o plângere la procuratura teritorială (la Chișinău, la procuratura sectorului relevant al municipiului).

Este necesar să descrieți în plângere CINE, UNDE și PERIOADA actelor de tortură. Sunteți în drept să solicitați examinarea medico-legală pentru stabilirea gradului de vătămări. La fel, aveți dreptul de a vă informa cu privire la rezultatele expertizei medico-legale în mod individual, sau cu apărătorul Dvs. Insistați să primiți aceste informații, deoarece este dreptul Dvs.

În cazul în care vă aflați în custodia poliției (reținut), puteți solicita acordarea asistenței juridice gratuite de stat (dacă nu aveți mijloace financiare pentru a contracta un avocat) sau sunteți în drept să alegeți să fiți asistat de un avocat ales de Dvs, sau de rude și apropiați. De asemenea, aveți dreptul de a solicita ajutor din partea organizațiilor pentru apărarea drepturilor omului, de exemplu, Oficiul Avocatului Poporului al Republicii Moldova (Chișinău, str. Sfatul Țării nr. 16, tel: +373 22 23-48-00, e-mail: ombudsman@ombudsman.md).

Dacă plângerea dvs. este respinsă, procuratura va emite un refuz motivat pentru inițierea urmăririi penale. Aveți dreptul să atacați această decizie la un procuror superior (în termen de 10 zile).

2) Solicitați asistență la unul dintre Centrele de asistență juridică, psihologică și de reabilitare a victimelor torturii.

Adresele de contact ale centrelor de asistență juridică, psihologică și de reabilitare primară a victimelor torturii:

1) Chișinău: str. București, 71; tel.: 067203040;

2) Comrat: str. Tretiacova, 21/3; tel.: 078899110;

3) Tiraspol: str. Șevcenco 12/12; tel.: 077973007

[11].

Concluzii. Asistența juridică/psihologică în cadrul Centrelor este gratuită, cuprinzând suport juridic și psihologic primar. Beneficiarii centrelor vor fi persoanele care au fost supuse actelor de tortură, abuzuri fizice și psihologice, potențiale victime și/ sau rudele acestora. Asistența psihologică include consiliere individuală primară a victimei, consilierea familiei, programe de psihoterapie individuală sau de grup cu elemente de arteterapie. Implicarea specialistului în procesul de reabilitare psihologică a victimei torturii va contribui la reintegrarea în societate.

Referințe bibliografice

1. <https://agora.md/stiri/46975/spune-nu-torturii-as-tazi-este-marcata-ziua-internationala-pentru-sprrijinirea-victimelor-torturii> (data de acces: 12.06.2020).

2. <https://www.stoptorture.md/ro/despre-proiect/> (data de acces: 12.06.2020).

3. <https://www.stoptorture.md/ro/centrele-de-asisten-ta-juridica-psihologica-si-de-reabilitare-primara-a-victi-melor-torturii/> (data de acces: 12.06.2020).

4. https://www.ipn.md/ro/victimele-torturii-pot-pri-mi-asistenta-la-trei-centre-din-7967_1069757.html (data de acces: 12.06.2020).

5. <https://www.moldpres.md/news/2018/08/03/18006918> (data de acces: 12.06.2020).

6. https://m.sputnik.md/radio_podcasturi/20191020/27871821/Campanie-sprrijinire-victimelor-torturii-per-soane-beneficiat-de-consultanta.html (data de acces: 12.06.2020).

7. <https://nokta.md/v-komrate-otkryt-tsentr-juridicheskoy-psihologicheskoy-pomoshhi-i-reabilitatsii-zhertv-pytok-proekt-finansiruetsya-es/> (дата доступа: 12.06.2020).

8. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-kishiniove-komrate-i-tiraspole-otkrylis-tsentry-pomoshchi-zhertvam-pytok> (дата доступа: 12.06.2020).

9. <http://www.infotag.md/reports/777084/> (дата доступа: 12.06.2020).

10. <https://eadaily.com/ru/news/2018/07/13/evrosoyuz-otkryl-v-moldavii-centry-pomoshchi-zhertvam-pytok> (дата доступа: 12.06.2020).

11. <https://www.spb.kp.ru/daily/26910/3956027/> (дата доступа: 12.06.2020).

12. <https://www.eu4moldova.md/en/content/let-all-us->

[say-no-torture-moldova-civil-society-against-torture](https://www.eu4moldova.md/en/content/let-all-us-say-no-torture-moldova-civil-society-against-torture) (дата доступа: 12.06.2020).

13. <https://gagauzinfo.md/index.php?newsid=41894> (дата доступа: 12.06.2020).

14. <http://raioncomrat.md/h3-segodnya-25-07-2018g-v-mun-komrat-nachal-rabotu-tsentr-yuridicheskoy-psihologicheskoy-i-reabilitatsionnoy-pomoshhi-zhertvam-pytok-h3/> (дата доступа: 12.06.2020).

15. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=32204 (дата доступа: 12.06.2020).

16. <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/> (дата доступа: 12.06.2020).

17. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro (дата доступа: 12.06.2020).

**СТОП ПЫТКАМ. ПРОВЕДЕНИЕ СЕМИНАРОВ В РАМКАХ ПРОЕКТА
«ВСЕ ВМЕСТЕ СКАЖЕМ НЕТ ПЫТКАМ В МОЛДОВЕ: ГРАЖДАНСКОЕ
ОБЩЕСТВО ПРОТИВ ПЫТОК»**

Борис СОСНА

доктор права, и.о. профессора Комратского университета,
ведущий научный сотрудник Института юридических, политических и социологических
исследований, Республика Молдова
e-mail: sosnaboris@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-4806-1756>

Пытки нарушают фундаментальные права человека, поэтому с этим явлением необходимо бороться. Запрет пыток содержится в многочисленных международных актах, а также в законодательстве Республики Молдова. Однако, несмотря на это, пытки применяются в большинстве стран по всему миру. Данная статья содержит определение понятия пытки, а также рекомендации для уменьшения применения пыток.

Статья содержит описание проекта «Все вместе скажем НЕТ пыткам в Молдове: гражданское общество против пыток», его достижений. Данная статья была подготовлена Институтом демократии (Молдова), при финансовой поддержке Европейского Союза в рамках EIDHR. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: Конвенция Организации Объединенных Наций против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, Молдова, пытки, Институт демократии.

**STOP TORTURII. DESFĂȘURAREA SEMINARELOR ÎN CADRUL PROIECTULUI "TOȚI ÎMPREUNĂ
VOM SPUNE NU TORTURII ÎN MOLDOVA: SOCIETATEA CIVILĂ ÎMPOTRIVA TORTURII"**

Tortura încalcă drepturile fundamentale ale omului, prin urmare, este necesar să luptăm cu acest fenomen. Interzicerea torturii este cuprinsă în numeroase acte internaționale, precum și în legislația Republicii Moldova. Cu toate acestea, tortura este prezentă în majoritatea țărilor din întreaga lume. Acest articol oferă o definiție a conceptului de tortură, inclusiv recomandări pentru reducerea fenomenului dat. Articolul conține o descriere a proiectului "Toți împreună vom spune NU torturii: societatea civilă împotriva torturii". Acest articol a fost elaborat de Institutul pentru Democrație (Moldova), cu suportul financiar al Uniunii Europene (în cadrul EIDHR). Opiniile exprimate în articol nu reflectă neapărat opiniile Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: Convenții ONU împotriva torturii și altor pedepse și tratamente crunte, inumane sau degradante, Moldova, tortură, Institutul pentru Democrație.

**STOP TORTURE. WORKSHOPS WITHIN OF THE PROJECT "LET US ALL SAY NO TO TORTURE
IN MOLDOVA: CIVIL SOCIETY AGAINST TORTURE"**

Torture violates fundamental human rights, therefore it is necessary to fight against it. The prohibition of torture is set out in many international acts, and also the legislation of the Republic of Moldova prohibits torture. However, despite this, torture is used in most countries around the world. This article provides a definition of torture, as well as recommen-

dations for reducing torture. This article contains a description of the project "Let all of us say NO to torture in Moldova: civil society against torture", project achievements. This article was prepared by the Institute for Democracy (Moldova). This article is funded by the European Union (European Instrument for Democracy and Human Rights). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: United Nations Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Moldova, torture, Institute for Democracy.

ARRÊTER LA TORTURE. ATELIERS DANS LE CADRE DU PROJET "TOUS ENSEMBLE, NOUS DIRONS NON A LA TORTURE EN MOLDOVA: SOCIÉTÉ CIVILE CONTRE LA TORTURE,,

La torture viole les droits fondamentaux de l'homme, il est donc nécessaire de lutter contre ce phénomène. L'interdiction de la torture est contenue dans de nombreux instruments internationaux, ainsi que dans la législation de la République de Moldova. Cependant, la torture est présente dans la plupart des pays du monde. Cet article donne une définition de la notion de torture, y compris des recommandations visant à réduire ce phénomène. L'article contient une description du projet "Tous ensemble, nous dirons NON à la torture en Moldova: société civile contre la torture". Cet article a été préparé par L'Institut pour la démocratie (Moldova), avec le soutien financier de l'Union Européenne (dans le cadre de l'IEDDH). Les opinions exprimées dans l'article ne reflètent pas nécessairement les vues de l'Union Européenne.

Mots-clés: Conventions des Nations Unies contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants, Moldova, torture, Institut pour la démocratie.

Постановка проблемы. пытки запрещены на основании Европейской конвенции о защите прав человека. При этом также не разрешено бесчеловечное или унижающее достоинство обращение.

Европейский суд по правам человека привлек внимание к пыткам невинных гражданских лиц.

Постановления Европейского суда заставили государства принять должные правила и систему отчетности, которые предупреждают пытки и жестокое обращение [2].

Согласно ч. (3) ст. 1 Конституции Республики Молдова, принятой 29.07.1994 г., Республика Молдова провозглашена демократическим правовым государством, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются. Одним из важнейших прав является безопасность и защита граждан (и не только граждан) от пыток.

Недопустимость пыток и других видов жестокого (бесчеловечного) или унижающего достоинство обращения в настоящее время является конституционным принципом. Так, статья 24 Конституции Республики Молдова гласит, что государство гарантирует каждому человеку право на жизнь и на физическую и психическую неприкосновенность; никто не может подвергаться пыткам, жестокому, бесчеловечному либо унижающему его достоинство наказанию или обращению [1].

Актуальность темы исследования состоит в необходимости обеспечения защиты граждан от пыток посредством деятельности гражданского общества РМ. В статье показана роль молдавской общественной организации «Институт демократии» в формировании негативного отношения к пыткам.

Состояние исследования. На сегодняшний день, к сожалению, заявленная нами проблематика остается в Молдове малоисследованной.

Целью и задачей статьи является выявление

методики работы гражданского общества Молдовы в борьбе с пытками.

В тюрьмах Молдовы содержатся свыше 7 тысяч заключенных, и к сожалению, не всегда их права в должной мере соблюдаются. Отчасти эта ситуация обусловлена низким уровнем знаний о правах человека и о правах осужденных как среди самих осужденных, так, зачастую, и среди сотрудников. Таким образом, задача противодействия пыткам и жестокому обращению становится еще более сложной. Это обуславливает необходимость объединения усилий гражданского общества. Так, 18 июля 2017 года начала свою деятельность Международная сеть пенитенциарного образования в странах Восточного партнерства и Центральной Азии (Армения, Беларусь, Кыргызстан, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Украина). С 2019 года Институт демократии является членом данной Сети.

Сеть является добровольным объединением организаций и физических лиц, консолидирующим усилия всех заинтересованных сторон в продвижении права на образование в пенитенциарной и постпенитенциарной сферах, в продвижении образования как эффективного средства реинтеграции осужденных и экс-осужденных в общество.

Международная сеть представляет собой платформу для обмена опытом и информацией в сфере развития образования взрослых и молодежи в пенитенциарных учреждениях и после освобождения в странах Центральной Азии и Восточного партнерства.

Учредителями сети являются 13 организаций. Члены сети считают, что осознание приоритета прав и свобод человека является важнейшим достижением мирового сообщества; право на образование относится к фундаментальным правам человека и осужденные имеют такое же право на получение образования, как и другие граждане; образование является эффективным инструмен-

том ресоциализации и профилактики рецидива преступлений, а также важной составляющей экономического и демократического развития общества; успешность гуманизации и реформирования пенитенциарной системы во многом зависит от партнерства и объединения усилий гражданского общества, государства, частного сектора, международных организаций, экспертов и неравнодушных граждан.

Согласно Уставу Сети, ее деятельность направлена на решение следующих задач: формирование политик, обеспечивающих реализацию права на образование в пенитенциарной и постпенитенциарной сферах в странах-участницах сети; привлечение внимания общественности, органов государственной власти, СМИ, международных организаций к проблеме уважения человеческого достоинства, реализации прав на образование и культурное развитие лиц, отбывающих наказания в пенитенциарных учреждениях, а также лиц, освободившихся из учреждений уголовно-исполнительной системы; социальной и экономической целесообразности развития образования в пенитенциарных учреждениях; объединение усилий организаций, экспертов и физических лиц, занимающихся вопросами образования взрослых и молодежи в пенитенциарной системе и реинтеграции освободившихся в общество; содействие организационному развитию и усилению потенциала членов сети.

Устав определяет принципы деятельности сети: общность целей и базовых ценностей; добровольность членства и внутрисетевого взаимодействия; взаимного уважения, доверия, поддержки и учета интересов всех членов сети; соблюдение прав на интеллектуальную собственность и информационная корректность; распределенное лидерство и разделение ответственности; прозрачность [4].

Изложение основного материала. С 2017 г. Институт демократии (Комрат) в партнёрстве с

Национальным институтом женщин Молдовы (Кишинев) и Медиа Центром Приднестровья (Тирасполь) при поддержке Европейского Союза посредством Европейского инструмента содействия демократии и правам человека начал реализацию очень важного и успешного проекта «Все вместе скажем НЕТ пыткам в Молдове: гражданское общество против пыток».

Институт демократии в рамках проекта провел серию интерактивных семинаров для студентов юридических факультетов молдавских университетов (как будущих полицейских, судей и прокуроров) с целью повысить их нетерпимость к пыткам.

17 октября 2018 года в учебном центре Департамента пенитенциарных учреждений Республики Молдова в селе Гояны был проведен семинар для сотрудников пенитенциарной системы по теме недопустимости пыток, уголовной ответственности за ее применение и по предотвращению пыток в случае применения специальных средств и физической силы. Семинар был направлен на формирование нетерпимости к пыткам у сотрудников молдавских тюрем, росту их нетерпимости к пыткам.

По мнению координаторов проекта, пытки и жестокое обращение по-прежнему присутствуют в Республике Молдова. Об этом свидетельствует статистика Генеральной прокуратуры, по данным которой только в течение 2017 года прокуроры получили и рассмотрели 639 жалоб на жестокое обращение, в то время как в 2016 году этот показатель составил 622 жалобы.

В течение 2017 года прокуроры направили в судебные инстанции 34 уголовных дела, в результате рассмотрения уголовных дел суды вынесли 20 приговоров в отношении 25 человек.

В ходе семинара сотрудники тюрем, руководители службы режима и надзора были проинформированы об уголовной ответственности за при-

менение пыток в тюрьмах, узнали о юридических гарантиях в контексте обеспечения физической силы и использования специальных средств, рекомендациям по документации и отчетности по инцидентам и о важности поддерживания контроля над эмоциями и поведением. Посредством различных методик тренер способствовал выработке у них нетерпимости к пыткам, росту понимания высокой вероятности наступления ответственности за их применение.

Данный семинар вписывается в утвержденный Правительством РМ План действий по внедрению Стратегии развития пенитенциарной системы на 2016-2020 годы, предусматривающий создание потенциала профессиональной подготовки специалистов пенитенциарной системы.

Как отметил один из организаторов семинара, вопрос применения пыток является очень важным в контексте отсутствия внутренних инструкций по применению специальных средств и физической силы, особенно уязвимых групп, что заставляет работников нарушать общие нормы [5].

Участники семинара проявили заинтересованность в передовой практике и позитивных примерах использования специальных средств, с тем, чтобы они могли избежать или минимизировать жестокое обращение с задержанными. Слушатели также узнали, что согласно пункту 64 Европейских пенитенциарных правил, тюремный персонал не должен применять силу в отношении задержанных, за исключением случаев законной защиты, попытки побега, активного или пассивного сопротивления порядку и, во всех случаях, в качестве крайней меры.

Участники очень высоко оценили данное мероприятие, поблагодарив за его проведение организаторов и донора, отметив, что узнали много новой и полезной информации [3].

24 и 25 октября 2018 г. в учебном центре Национальной пенитенциарной администрации Респу-

блики Молдова (с. Гояны) были проведены семинары для сотрудников пенитенциарной системы, посвященные национальным и международным механизмам предотвращения и пресечения пыток и жестокого обращения, а также вопросу об ответственности за применение пыток. Семинары были направлены на формирование и повышение нетерпимости к пыткам у 41 сотрудника молдавских тюрем.

В течение 2 дней работники тюремных учреждений участвовали в информативных семинарах, направленных на предотвращение пыток и освещение проблемы о национальных и международных механизмах по борьбе с этим явлением.

В ходе семинара сотрудники тюрем, руководители служб режима и надзора были проинформированы о правах человека, об отражении феномена пыток и жестокого обращения в международных и национальных актах, о правах заключенных, о роли сотрудников в предотвращении пыток. Кроме того, выдвигались и практические рекомендации по данной тематике.

Представитель Управления по борьбе с пытками Офиса народного адвоката РМ подчеркнул, что вопрос обучения сотрудников тюрем с целью предотвращения пыток и бесчеловечного поведения является приоритетным для нашей страны.

Участники были заинтригованы новой методикой проведения семинара, где их вовлекали в практические упражнения. Работа велась по группам, которым были продемонстрированы статистические данные по делам, поданным в ЕСПЧ, и принятые решения Европейского суда. Участники отметили, что желают получить больше информации по этой теме, что им было бы интересно больше времени уделить вопросу о том, как правильно вести себя с заключенными ввиду предотвращения пыток и как справиться с эмоциональным переутомлением с профессиональной точки зрения.

Несмотря на различные мнения и позиции, высказанные во время семинара, его участники пришли к выводу, что узнали много нового, интересного и полезного, некоторые из них отметили, что изменили свой взгляд на проблему применения пыток.

31 октября 2018 г. в учебном центре Национальной пенитенциарной администрации Республики Молдова (с. Гояны) был проведен семинар для сотрудников пенитенциарной системы Молдовы, посвященный вопросам предотвращения пыток и жестокого обращения, а также существующей ответственности за их применение. Семинар был направлен на формирование и повышение нетерпимости к пыткам у сотрудников тюрем. В ходе семинара сотрудники тюрем были проинформированы о правах человека, об освещении феномена пыток и жестокого обращения в международных и национальных актах, о правах заключенных, а также получили практические рекомендации.

Как отметил тренер семинара, начальник Управления по борьбе с пытками Офиса народного адвоката Александр Зубко, одним из инструментов предотвращения пыток является непрерывное обучение сотрудников пенитенциарных заведений. Участники заявили, что все труднее становится работать с несовершеннолетними осужденными, так как представители этой группы всячески нарушают режим содержания, и поэтому сотрудники тюрем не знают, как не превысить свои полномочия при «бунте осужденных».

Тренер ответил на вопросы участников, которые затем поблагодарили организаторов и донора за столь важный семинар.

Участники отметили эффективность и большую значимость проведенного мероприятия.

6 ноября 2018 г. для офицеров Национальной пенитенциарной администрации Республики Молдова прошел семинар по противодействию пыткам в тюрьмах Молдовы. На семинаре присут-

ствовали 20 сотрудников пенитенциарных учреждений – офицеров службы охраны и перевозки.

Координаторы проекта определили его цели, рассказав присутствующим об имплементирующихся организациях и о доноре проекта – Европейском Союзе.

Практическая сессия началась с упражнения «I – ball – feature», направленного на знакомство участников, в процессе выполнения которого все представились, назвали пенитенциарные учреждения, которые они представляют, и личное качество, которым гордятся. Это было сделано для того, чтобы участники познакомились друг с другом и семинар в дальнейшем проходил в неформальной, дружеской атмосфере.

В ходе семинара участники подробнее узнали характеристику такого явления, как пытки, различие между насилием и пытками. Тренер вовлек их в групповую работу по идентификации списка бесчеловечного обращения в тюрьмах на сегодняшний день; все это происходило в формате неформального общения. Также были обсуждены условия перевозки заключенных на дальние расстояния, нормы и правильные действия сотрудников по предотвращению бесчеловечного обращения с заключенными.

Участники ознакомились с историческими данными, связанными с феноменом пыток. Они обсудили, насколько широко было принято в обществе в разные исторические эпохи применение пыток, массовые и жестокие формы которых превращались в «зрелище» для толпы. Участники были потрясены изображениями средневековых пыток и крайне негативно отозвались об этом.

Также тренер описал национальный механизм по предотвращению пыток в Республике Молдова. Участники узнали, что создание национального механизма по предотвращению пыток является одним из требований Факультативного протокола к Конвенции ООН по предупреждению

пыток. Таким образом, они ознакомились со ст. 17 Факультативного протокола, которая обязывает государство гарантировать функциональную независимость национального механизма по предотвращению пыток.

Тренер пояснил, что глава V Закона о народном адвокате называется «Национальный механизм по предупреждению пыток» и гласит, что, в целях защиты лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, при Офисе народного адвоката создается Совет по предупреждению пыток в качестве национального механизма по предупреждению пыток.

Тренер рассказал об обязанности работников пенитенциарных учреждений сотрудничать с данным Советом. Он пояснил, что положения Закона о народном адвокате запрещают предписание, применение, разрешение или дозволение применения любого вида наказания, а также ущемление иным способом лица или организации за сообщение любой информации, достоверной или недостоверной, членам Совета и иным лицам, сопровождающим их при осуществлении полномочий по предупреждению пыток. Члены Совета самостоятельно выбирают места, подлежащие посещению, и лиц, с которыми они желают беседовать. Для осуществления профилактических и контрольных посещений не требуется ни предварительного уведомления, ни разрешения какого бы то ни было органа. Во время профилактических и контрольных посещений аудио- или видеоаппаратура может применяться с согласия записываемого лица.

Столь подробное описание полномочий данного Совета было представлено тренером для того, чтобы сотрудники пенитенциарных учреждений знали о своей обязанности сотрудничать с Советом и осмыслили его функции, а также понимали, что в Республике Молдова существует действенный и эффективный механизм по защите заклю-

ченных от пыток, и осознали ответственность сотрудников пенитенциарных учреждений за применение пыток.

В анкетах участники написали о том, что о многом в рамках данной темы не знали, что они лично не применяют в своей работе пытки, но о бесчеловечном обращении, которое касается перенаселенности в камерах, отсутствия качественных медицинских услуг, они осведомлены и считают, что с этим должны работать руководящие должностные лица.

Участникам понравился метод проведения семинара, особенно то, что он проходил в неформальной обстановке и включал не просто подачу лекционного материала, а активные технологии, вовлекающие участников в обсуждение.

Подводя итог, можно сказать, что семинар полностью достиг поставленной цели, все участники получили новые знания. По завершении занятий они искренне поблагодарили организаторов и донора, высказали пожелание чаще проводить подобные мероприятия.

7 ноября 2018 г. заместители руководителей пенитенциарных учреждений Молдовы прослушали семинар о недопустимости пыток.

Семинар прошел в учебном центре Национальной пенитенциарной администрации Республики Молдова (с. Гояны). На семинаре присутствовали заместители руководителей пенитенциарных учреждений Молдовы.

В процессе семинара участники подробнее узнали о национальных и международных механизмах предотвращения пыток. В формате слайдов были представлены Правила Нельсона Манделы (Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными). Они узнали, что Резолюция 70/175 Генеральной Ассамблеи постановила расширить рамки Международного дня Нельсона Манделы, отмечаемого ежегодно 18

июля, и использовать его также для содействия обеспечению гуманных условий тюремного заключения, для повышения осведомленности о том, что заключенные являются неотъемлемой частью общества, и для признания значимости работы персонала пенитенциарных учреждений как социальной службы особой важности. Резолюция Генеральной Ассамблеи приняла пересмотренный текст Минимальных стандартных правил обращения с заключенными, а также одобрила рекомендацию Группы экспертов о том, что эти правила должны носить название «Правила Нельсона Манделы» в знак уважения к наследию покойного президента Южной Африки Нельсона Ролихлахлы Манделы [6].

Участникам запомнилась фраза Нельсона Манделы: «Считается, что невозможно хорошо понять страну, пока не побываешь в тюрьме этой страны. Не следует судить о стране на основании того, как в ней относятся к представителям высшего общества, судите страну по отношению к тем, кто находится на низшем уровне».

Они узнали, что на недопустимость пыток указывается уже в правиле 1, которое гласит, что все заключенные должны пользоваться уважительным отношением вследствие присущего им достоинства и их ценности как человеческой личности. Ни один заключенный не должен подвергаться пыткам и другим жестоким, бесчеловечным или унижающим достоинство видам обращения или наказания, все заключенные должны быть защищены от них, и никакие обстоятельства не могут служить оправданием для таких действий. Должна постоянно обеспечиваться охрана и безопасность заключенных, персонала, лиц, предоставляющих услуги, и посетителей.

Тренер отметил важность правила 5.1, гласящего, что тюремный режим должен стремиться сводить к минимуму ту разницу между жизнью в тюрьме и жизнью на свободе, которая ослабляет

чувство ответственности заключенных или уважение их достоинства как человеческой личности.

Важным было информировать заместителей руководителей пенитенциарных учреждений Молдовы о правилах 50 и 51, гласящих, что обыски проводятся таким образом, чтобы обеспечивать уважение человеческого достоинства и неприкосновенности частной жизни обыскиваемого лица, а также соблюдение принципов соразмерности, законности и необходимости, что обыски не должны использоваться в целях запугивания, устрашения или неоправданного посягательства на неприкосновенность частной жизни заключенного.

Участники узнали, что согласно данным правилам каждый заключенный должен иметь возможность ежедневно обращаться к директору тюремного учреждения или уполномоченному им сотруднику с заявлениями или жалобами. Все заявления или жалобы подлежат срочному рассмотрению, и на них следует отвечать без каких-либо промедлений. В случае отклонения заявления или жалобы или в случае неоправданной задержки податель заявления или жалобы должен иметь право направить их в судебный или иной орган. Должны быть предусмотрены гарантии для обеспечения заключенным возможности направлять заявления или жалобы безопасным и конфиденциальным путем, если податель заявления или жалобы просит об этом. Заключенные не должны подвергаться никакому риску мести, запугивания или иного негативного воздействия вследствие подачи заявления или жалобы. Утверждения о пытках или других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видах обращения или наказания заключенных должны незамедлительно рассматриваться и становиться предметом срочного и беспристрастного расследования, проводимого независимым государственным органом.

Семинар прошел в духе неформального общения, вопросы и ответы тренера создали комфортную среду для обучения и обмена опытом.

После активных дискуссий заместители руководителей пенитенциарных учреждений привлекли внимание к ряду проблем, с которыми им приходится ежедневно сталкиваться. Они спрашивали, как им реагировать на некоторые факты, которые они не могут изменить, например: отсутствие медицинского персонала в пенитенциарных заведениях, острая потребность заключенных в медицинских консультациях. Также было обращено внимание на то, что низкая оплата труда, условия работы в тюрьме и постоянная тревога за свою жизнь привели к такой ситуации, что врачи даже слышать не хотят о том, чтобы работать в штатах пенитенциарного заведения. Тем не менее, если не предоставлять медицинские услуги заключенным по их требованию, это рассматривается как бесчеловечное обращение и пытки.

В ходе беседы тренером были продемонстрированы модели лучших пенитенциарных учреждений в мире по условиям содержания, которые таким образом решили проблему с бесчеловечным обращением.

Участники были вовлечены в практическое упражнение «Раскрой кулак коллеги», которое позволило им понять важность позитивного общения между сотрудниками и заключенными, что может минимизировать агрессию и предрасположенность к бесчеловечному обращению.

В анкетах участники написали о том, что они узнали много новой и полезной информации, что им понравился семинар, вовлеченность в него всех участников, его неформальная обстановка. Они выразили благодарность организаторам и донору, отметив большую практическую значимость подобных семинаров.

13 марта 2019 г. состоялся семинар для студентов юридического факультета в Международном

свободном университете Молдовы (ULIM, г. Кишинев). Открыла обучающий семинар координатор проекта Нонна Михалчан, рассказав участникам о проекте и о реализующих его организациях, а также о доноре.

Тренер ознакомил студентов с темой и повесткой дня. Были обсуждены их ожидания в связи с последующей работой. Далее было выполнено упражнение на выдвижение ассоциаций к слову «пытка» (с использованием техники «мозговой штурм»).

После этого было предложено упражнение с применением теннисного мяча для подготовки группы к дальнейшей деятельности и знакомства друг с другом. Выполняя упражнение «Имя, моя будущая работа и каковы мои ожидания от работы», все, по очереди, представились, рассказали о себе и озвучили, что им лично хочется найти в своей будущей работе

Для включения в тему семинара было проведено упражнение «Кулак», которое выполнялось в парах. Участники открыли для себя возможность достижения цели без агрессии, с помощью асертивного поведения. В ходе этого упражнения была представлена тема и суть феномена пыток. Тренер привел определение понятий «пытка» и «жестокое обращение», описал на флипчарте элементы поведения, которые преследуются законом.

Далее тренером была проведена презентация о тюрьмах Молдовы (с фотографиями и схемами). Были обсуждены разные примеры ситуаций, где действие классифицируется как пытка или жестокое обращение. В связи с рядом примеров участников тренер привел ссылки на закон и объяснил, в каких случаях действие трактуется как нарушение и является наказуемым, а в каких не подпадает под наказание.

Кроме того, участники узнали о правах людей, которые находятся под стражей, и о важности работы каждого сотрудника системы.

В ходе семинара обсуждались вопросы, касающиеся специфики работы в системе.

По окончании занятий тренер выдал участникам анкеты для заполнения и сертификаты.

На обучающем семинаре он придерживался работы в неформальном стиле. В результате участники проявили склонность к открытому разговору. Они искренне поблагодарили организаторов семинара за эффективные занятия с применением техник интерактивного обучения.

В середине марта 2019 года был проведен семинар для 25 студентов юридического факультета Бельцкого государственного университета им. А. Руссо Республики Молдова.

Он проводился в неформальной обстановке, на мероприятии присутствовали и преподаватели двух групп. Открытие обучающего семинара провела координатор проекта Нонна Михалчан, рассказав участникам о проекте, доноре и о внедряющих организациях.

В начале семинара тренер провел упражнение для подготовки группы к дальнейшей деятельности, используя ассоциативный метод: надо было выдвинуть свои ассоциации в связи со словом «пытка».

После указанного упражнения было проведено упражнение «Кулак» с целью введения в тему семинара. При его выполнении студенты работали в парах и усвоили, что есть возможность достижения цели без агрессии, с помощью слов и других средств общения. В ходе этого упражнения была представлена тема, выявлена суть феномена пыток. Тренер объяснил определение пыток и жестокого обращения, описал на флипчарте элементы поведения, которые преследуются законом.

Были обсуждены примеры, в которых присутствуют действия, классифицирующиеся как пытка или жестокое обращение. Исходя из ряда примеров участников, тренер привел ссылки на закон и объяснил, в каких случаях действие рассматри-

вается как нарушение и попадает под наказание, а в каких – нет.

Он также рассказал о национальных и международных механизмах по предотвращению пыток (Европейский Суд по правам человека, Офис народного адвоката и др.). В рамках беседы студенты интересовались случаями с применением пыток и мерами наказания. Кроме того, в этом контексте обсуждались последние из таких ситуаций, а также их действующие лица.

Студентам представили фотографии, сделанные во время посещения 3-х тюрем, и рассказали об условиях содержания заключенных.

В семинаре было предусмотрено время для вопросов участников тренеру и его ответов им. После чего было проведено упражнение «Вопросы–Ответы», благодаря которому тренер донес до сознания участников важность каждого работника системы, частью которой студенты скоро станут, и необходимость их постоянного профессионального роста, дальнейшего обучения.

В завершение тренер выдал анкеты для заполнения и сертификаты для участников.

Участникам понравился семинар, и они попросили предоставить им в будущем еще информацию в такой форме.

16 марта 2019 г. был проведен семинар для студентов Бельцкого государственного университета им. А. Руссо Республики Молдова. В семинаре участвовали студенты юридического факультета.

Тренер представил повестку дня, были обсуждены ожидания студентов. В начале семинара координатор проекта Нонна Михалчан рассказала участникам о проекте, о реализующих его организациях и о доноре.

Студенты проявили интерес с самого начала мероприятия и сразу же стали задавать вопросы по теме. Для введения в деятельность семинара тренер провел упражнение с целью подготовки группы к работе, используя ассоциативный метод

(нужно было представить свои ассоциации в связи со словом «пытки»), отвечая, таким образом, изначально на некоторые вопросы аудиторией.

Также тренер использовал упражнение с мячом для того, чтобы каждый участник представился и рассказал о себе. Для введения в тему семинара было проведено уже ставшее традиционным упражнение «Кулак», в ходе которого участники работали по парам и открыли для себя возможность достижения цели без агрессии, асертивным образом. В ходе этого упражнения была представлена тема и суть феномена пыток. Тренер объяснил определение пыток и жестокого обращения, описал на флипчарте элементы поведения, подлежащие наказанию в соответствии с законом.

Участники работали в группах. Были обсуждены различные примеры, в которых действие классифицируется как пытка или жестокое обращение. Вниманию студентов были предложены фотографии, сделанные во время посещения 3-х тюрем; им рассказали об условиях содержания заключенных.

Кроме того, было выполнено упражнение «Цепь» для выявления важности работы каждого члена системы, взаимодействия между ними и ответственности за свои функции.

Было отведено время для вопросов участников тренеру и его ответов на них. Далее последовало упражнение «Вопросы–Ответы». Выполняя его, участники осознали важность каждого сотрудника системы, в которой студенты скоро станут работать, а также необходимость своего постоянного обучения и профессионального роста в будущем.

После проведения работы в группах и просмотра фотографий с методами пыток в древности были бурные обсуждения, и студенты отозвались очень негативно о том, что люди так поступали друг с другом. Они подчеркивали, что в нынешней жизни такого нельзя допускать.

По завершении занятий тренер выдал участникам анкеты для заполнения, а также сертификаты.

Студентам понравился семинар, они выступили с просьбой о предоставлении им информации в такой форме и в дальнейшем, написав об этом в анкетах.

17 марта 2019 г. состоялся семинар для студентов Бельцкого государственного университета им. А. Руссо Республики Молдова. В мероприятии участвовали студенты юридического факультета. Его провели в Ресурсном центре для подростков и молодежи г. Бельцы, в воскресный день.

В семинаре участвовали студенты, заинтересованные в теме. Мероприятие проводилось на двух языках одновременно. Тренер представил повестку дня и обсудил ожидания студентов и их тревоги.

В начале семинара координатор проекта Нонна Михалчан рассказала участникам о проекте, о доноре и о внедряющих организациях.

Тренер использовал упражнение с мячом для осуществления знакомства участников друг с другом. В ходе его выполнения каждый участник представился и рассказал о себе.

Для введения в тему семинара было проведено упражнение «Кулак» в ходе которого работавшие в парах участники наглядно увидели, что цели можно достичь без агрессии, с помощью слов, общения. Тренер использовал это упражнение для представления темы и сути феномена пыток. Он разъяснил определение пыток и жестокого обращения, описал на флипчарте элементы поведения, которые преследуются законом.

Участники работали в парах. Были обсуждены различные примеры, в которых действие классифицируется как пытка или жестокое обращение.

Участникам семинара предоставили возможность просмотра фотографий, сделанных в ходе 3-х посещений национальных тюрем, и рассказали об условиях содержания заключенных. Студен-

ты задавали вопросы по теме и изучали ситуации по отдельным случаям. Тренер сделал презентацию в PowerPoint о том, как выглядят нынешние тюрьмы в Молдове, продемонстрировал условия проживания в них, рассказал о персонале. Также обсуждались негативные моменты, связанные с тем, что в некоторых тюрьмах нет медперсонала, условия проживания и качество питания являются неприемлемыми, в камерах больше заключенных, чем должно быть, и т. д. Участники пришли к выводу, что эти факторы негативно отражаются на состоянии здоровья заключенных и что эти условия являются результатом бесчеловечного обращения.

Семинар включал также время для вопросов участников тренеру и его ответов на них. Упражнение «Вопросы–Ответы», последовавшее за этим, позволило студентам усвоить мысль о значимости работников системы, которыми студенты скоро станут, и о необходимости их постоянного обучения в будущем, профессионального роста и т. д.

После заполнения анкет и выдачи сертификатов участники семинара выразили надежду на получение информации в рамках подобных мероприятий в такой же форме.

В последней декаде мая 2019 г. прошел обучающий семинар для студентов юридического факультета Бельцкого государственного университета им. А. Руссо Республики Молдова.

Открыла его координатор проекта Нонна Михалчан, которая проинформировала студентов о проекте и реализующих его организациях, а также о доноре.

Тренер провел подготовительное упражнение с использованием теннисного мяча «Имя, моя будущая работа и каковы мои ожидания от работы». Во время его выполнения все представились, рассказали о себе и рассказали, чего они лично ожидают от своей будущей работы.

После представления тренером на флипчарте темы и повестки дня были обсуждены ожидания студентов и проведено упражнение по выдвижению их ассоциаций к слову «пытки». Часть студентов понимали сущность этого феномена и вместе с тренером разъяснили остальным различие между пытками и бесчеловечным отношением.

Для введения в тему семинара было проведено упражнение «Маркер», в ходе которого участники, работая в парах, наглядно увидели возможность достижения цели без агрессии, с помощью ассертивного поведения. Была проведена параллель между маркером как объектом и достоинством человека и высказана мысль о том, насколько легко перейти грань человечности. В ходе этого упражнения тренер объяснил определение пыток и жестокого обращения, описал на доске элементы поведения, которые подлежат наказанию в соответствии с законом.

Кроме того, участники узнали о правах людей, пребывающих под стражей, и о важности деятельности каждого сотрудника системы. Тренер рассказал также о бенефициарах интернатов, психиатрических клиник и об их потребностях.

Участникам мероприятия была предоставлена информация о национальных и международных механизмах по предотвращению пыток. Студенты задавали вопросы относительно будущей работы, интересовались, как им поступить, если их коллега допустил ошибку, каково наказание за пытки и бесчеловечное обращение и т. д.

В конце занятий участникам были выданы анкеты для заполнения и сертификаты.

На семинаре тренер придерживался неформального стиля обучения. Это обусловило открытость участников к общению по теме занятий и к процессу обучения в целом и вызвало их удовлетворенность эффективностью проведенного мероприятия.

Студенты поблагодарили тренера и донора и высказали просьбу чаще проводить семинары такого рода, позволяющие обсуждать и лучше понимать специфику будущей работы.

Выводы. Как показывает статья, в последнее время гражданское общество, в том числе в Молдове, усиливает активность в борьбе с пытками. Эта активность проходит в различных формах, в том числе в виде семинаров. Очевидно, что активность гражданского общества Молдовы в борьбе с пытками крайне необходима, без этого невозможно успешно противостоять этому негативному явлению.

И, как уже отмечалось, одной из форм противодействия пыткам является проведение семинаров. Проведенные Институтом демократии при поддержке ЕС семинары вызвали большой интерес у участников, мы наблюдали рост их нетерпимости к явлению пыток, рост их понимания недопустимости этого явления в современном мире. Это позволяет нам надеяться, что, поступив на работу в полицию, тюрьмы и другие инстанции, они не будут применять пытки в своей работе, понимая неизбежность наказания за это, а также испытывая внутренний дискомфорт от использования в своей работе этого рудимента прошлого.

Список использованной литературы

1. Конституция РМ. Кишинев, 2019.
2. <https://www.coe.int/ru/web/impact-convention-human-rights/torture-and-ill-treatment>
3. <https://www.stoptorture.md/ru/vnedrenie-proekta-vse-vmeste-skazhem> (дата доступа: 24.05.2020).
4. <http://prison-off.com> (дата доступа: 24.05.2020).
5. <https://civic.md/stiri/44407-2018-10-18-11-49-24.html> (дата доступа: 24.05.2020).
6. https://www.ipn.md/ru/instruktazh-o-nedopustimosti-pytok-dlya-zamestiteley-rukovoditeley-penitentsiario-7967_1045252.html (дата доступа: 24.05.2020).

КОНЦЕПЦІЯ «СЛАБКОЇ СТОРОНИ» КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН І ПРИНЦИП РІВНОСТІ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Олександр СЕРДЮК

здобувач кафедри цивільного права № 2,
Національного Юридичного Університету імені Ярослава Мудрого, Київ, Україна
e-mail: evgeniya.ta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7013-4221>

CONCEPTUL DE „LATURĂ SLABĂ” A RELAȚIILOR DE CREDIT ȘI PRINCIPIUL EGALITĂȚII PARTICIPANȚILOR ÎN PROCESUL CIVIL

Articolul analizează problema inegalității reale a participanților în relațiile de credit și posibilitatea recunoașterii uneia dintre părți drept „latură slabă”. Condițiile și consecințele recunoașterii unei părți slabe în diferite tipuri de relații de credit sunt evidențiate în cercetarea ce urmează.

Cuvinte-cheie: debtor, creditor, „latură slabă a relațiilor de credit”, căi de atac, drept civil.

THE CONCEPT OF THE “WEAK SIDE” OF CREDIT RELATIONS AND THE PRINCIPLE OF EQUALITY OF PARTICIPANTS IN THE CIVIL PROCESS

The article analyzes the problem of actual inequality of participants in credit relations and the possibility of recognizing one of the parties as a “weak side”. The conditions and consequences of recognizing a weak side in various types of credit relations are highlighted in the following research.

Keywords: debtor, creditor, “weak side of credit relations”, remedies, civil law.

LE CONCEPT DU “CÔTÉ FAIBLE” DES RELATIONS DE CRÉDIT ET LE PRINCIPE DE L’ÉGALITÉ DES PARTICIPANTS AU PROCESSUS CIVIL

L’article analyse le problème d’une réelle inégalité de participants dans les relations de crédit et la possibilité de reconnaître l’une des parties comme “faible”. Les conditions et les conséquences de la reconnaissance d’une faible part dans différents types de relations de crédit sont mises en évidence dans la recherche suivante.

Mots-clés: débiteur, créancier, “côté faible des relations de crédit”, appels, droit civil.

КОНЦЕПЦИЯ «СЛАБОЙ СТОРОНЫ» КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ПРИНЦИП РАВЕНСТВА УЧАСТНИКОВ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА

В статье анализируется проблема фактического неравенства участников кредитных отношений и возможности признания одной из сторон в качестве “слабой стороны”. Условия и последствия признания слабой стороны в различных видах кредитных отношений выделяются в нижеследующем исследовании.

Ключевые слова: должник, кредитор, “слабая сторона кредитных отношений”, средства защиты прав, гражданское право.

Постановка проблеми. В сучасних умовах цивілістичні моделі правового регулювання зазнають все більш помітного впливу суспільного контексту. Одним із проявів цього є актуалізація як в практиці кредитування так і в доктринальному аналізі проблеми фактичної нерівності учасників кредитних відносин і можливості визнання статусу “слабкої сторони” за одним із учасників таких відносин. Хоча найбільшої гостроти така дискусія набуває щодо питань споживчого кредитування фізичних осіб, цим проблема не може вичерпуватись. В кредитних відносинах слабкою стороною може визнаватись як боржник так і кредитор. Все визначається виключно контекстом і конкретними умовами договірних відносин. Принцип “слабкої сторони” перебуває у досить неоднозначній взаємодії із загальноцивілістичною моделлю рівності сторін зобов’язальних відносин. У зв’язку з цим виникають питання щодо формування правових позицій судів при розгляді спорів, де існують ознаки фактичної нерівності можливостей захисту прав учасників. Аналогічні питання виникають і щодо можливих новацій спеціального законодавства у сфері кредитування та банківської справи.

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів інструментальної концепції “слабкої сторони кредитних відносин”, визначення особливостей, можливостей та наслідків її застосування до тлумачення окремих засобів захисту прав учасників кредитних відносин.

Стан дослідження проблеми свідчить про актуальність її розгляду з позицій доктрини цивільного права. Зобов’язальні відносини є одним із традиційних і досить розвинутих напрямком цивілістичних досліджень. Зокрема, ця проблематика ґрунтовно досліджувалась ще радянськими вченими [1;2;3;4]. Питанням захисту цивільних прав та законних інтересів учасників цивільних відносин займалося багато сучасних

вітчизняних науковців, зокрема, Н. П. Бондар , І. В. Венедіктова, І. О. Дзера , О. О. Кот , О. Д. Кузнецова , В. В. Луць, Я. М. Шевченко, В. Л. Яроцький та ін. [5;6;7;8;9;10;]. Однак, поза рамками предмету цих досліджень залишається проблема співвідношення загального принципу рівності учасників цивільного обороту і фактичної нерівності суб’єктів кредитування. Водночас, в судовій практиці це питання стає все більш важливим і потребує більш ґрунтовного теоретичного дослідження [11].

Варто зазначити , що в пострадянських державах, де також проходять ринкові реформи і відбувається трансформація всієї системи правовідносин, проблематика фактичної нерівності статусу учасників кредитних відносин все частіше досліджується як один із проявів ускладнення та модернізації цивільно-правових інститутів [12;13].

Виклад основного змісту. Використання конструкції “слабка сторона кредитних відносин” спрямоване на забезпечення захисту прав за певною аналогією із механізмом захисту прав вкладників у фінансових правочинах та споживачів загалом. Вказана концепція вперше отримала формальне закріплення та визнання у доктрині захисту прав споживачів. У **Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів»** від 9 квітня 1985 року №39/248 наголошено на тому , що визнаючи те, що споживачі нерідко перебувають у нерівному становищі з точки зору економічних умов, рівня освіти та купівельної спроможності, принципи захисту інтересів споживачів мають, зокрема, за мету сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою усіх підприємств на національному та міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах [14,с.178]. Правова ідея пріоритету захисту прав споживача власне і базується на тому, що презюмується менша за-

хищеність споживача і необхідність наділення його особливим статусом, який може отримувати і специфічні права.

Логіка кредитних відносин є дещо іншою, оскільки на різних етапах відносин боржника та кредитора може змінюватись їх статус. До укладення договору боржник є стороною, яка зацікавлена у кредитуванні саме через свою недостатню забезпеченість різними ресурсами. Однак буде перебільшенням твердження про те, що саме цим визначається можливість віднесення боржника до “слабкої сторони” кредитних відносин.

Різний статус учасників кредитних відносин має оцінюватись не лише з урахуванням їх соціального стану (боржники і кредитори можуть мати різну ступінь доступу до ресурсів та інструментів захисту) але й особливостей класичних цивілістичних підходів у сфері зобов’язального права, де кредитор має певну пріоритетність зважаючи на природу зобов’язальних відносин, коли на боржника покладається обов’язок здійснювати на користь кредитора певні дії (чи утримуватись від них) а останній отримує право вимагати виконання зобов’язання [5; 15]. Наслідком такого підходу була певна маргінальність боржника, за яким визнавалось переважно зобов’язання виконувати вимоги кредитора. Захист інтересів кредитора і фактично і концептуально превалює над інтересом зобов’язаної особи. Такий дисбаланс інтересів і відповідно правових ресурсів їх захисту потребує належної оцінки.

Сучасна цивілістична модель захисту прав боржника як “слабкого учасника кредитних відносин за участю фінансових установ” лише формується, хоча суспільний запит на такі інструменти є очевидним [16, с. 227]. Цивільно-правове забезпечення інтересів фізичної особи – боржника потребує відмежування і врахування особливої групи потреб учасника кредитних відносин, які не пов’язані з підприємницькою діяльністю і не

мають на меті отримання прибутку, водночас – базуються на необхідності задоволення певних соціальних, економічних, культурних потреб як умови саморозвитку особистості та сім’ї. У таких відносинах досить складно знайти загальну формулу балансу інтересів боржника та кредитора, відповідно – балансу доступних засобів захисту. Водночас безперечною є важливість існування спеціальних нормативних (законодавство) і позанормативних (договірні умови) інструментів, в яких би презюмувалась фактична рівність засобів правового захисту учасників із різним статусом. Створення в Україні спеціального законодавства у сфері споживчого кредитування (Закон України “Про споживче кредитування” №1734-VIII від 15 листопада 2016 року; Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту споживачів фінансових послуг” №122-IX від 22 вересня 2019 року;) передбачає створення нормативних засад для підвищення можливостей використання боржниками засобів правового захисту у різних форматах, як юрисдикційно так і самостійно [17]. Практика свідчить про існування певних прогалин і недоліків законодавчих інструментів, хоча ключові проблеми все ж стосуються позап правової сфери (перш за все, важливе значення має недостатня фінансована та правова інформованість населення).

З урахуванням цього пропонується визначити методологічний статус терміну “слабка сторона” як ситуативного інструмента ідентифікації певного несиметричного розподілу прав та обов’язків учасників кредитних відносин, що має динамічний характер і може змінюватись в залежності від контексту таких відносин. Вказаний термін має суто теоретичний (доктринальний) характер, оскільки він відсутній у законодавстві. Хоча у різних термінологічних формах посилання на цей феномен можна зустріти у судовій практиці.

Інструментальна природа цього терміну полягає в тому що він може виконувати кілька функцій, які перебувають у тісному зв'язку і взаємодоповнюють одна одну.

По-перше, формується загальне правило – слабкою стороною є сторона зобов'язальних відносин, на яку покладається обов'язок здійснити певні дії або утриматись від дій. За таких умов саме боржник несе найбільший ризик невиконання чи неналежного виконання покладених на нього обов'язків і настання негативних наслідків у зв'язку із застосуванням заходів цивільно-правової відповідальності [17]. Цим обумовлюється можливість визнання саме боржника слабкою стороною кредитних відносин і створення відповідних законодавчих механізмів, які могли б передбачати більш послідовне застосування принципу пропорційності при визначенні санкцій, тощо. Саме у цьому випадку особливий цивільно-правовий статус передбачається для боржника – фізичної особи.

По-друге, природа зобов'язальних відносин базується на пріоритеті інтересів кредитора, адже саме він втрачає реальні і власні ресурси у випадку порушення умов кредитування боржником. Захист порушника зобов'язання не може абсолютизуватись, адже це суперечить загальним засадам цивільного права [1; 3;6;19]. Фактичні підтвердження цього можна знайти сучасній практиці українського фінансового сектора, де з певною циклічністю виникає проблема погіршення кредитного портфелю банків, коли дії недобросовісних боржників створюють численні проблеми не лише для банків (кредиторів), але й для третіх осіб, що не є безпосередніми учасниками кредитних відносин. Такими, наприклад, є вкладники-фізичні особи, за рахунок яких в значній мірі формуються кредитні ресурси банків.

По-третє, і в цьому вочевидь головна функція цього терміну, - слабкою стороною учасник

може визнаватись не *a priori*, тобто в силу місця у певній теоретичній моделі зобов'язальних відносин, а фактично, виходячи із реального ресурсного потенціалу і можливостей доступу до існуючих засобів правового захисту [17]. Учасники відносин вступають у відносини фактично наділеними рівними процесуальними правами і різними можливостями їх використання. Досить часто такі ресурси стають повністю неспівставними, коли фактично обмеження доступу до них перетворюється у їх позбавлення. Аналогічний феномен неодноразово відзначав Європейський суд з прав людини у справах, де надмірні обмеження доступу до суду нівелювали саму сутність права на справедливий суд.

Такий функціональний зміст терміну “слабка сторона” орієнтує на створення таких правових інститутів, які не порушуючи природи зобов'язальних відносин будуть компенсувати вади та прогалини ресурсного потенціал сторін і вирівнювати його як на етапі вступу в кредитні відносини так і на різних етапах їх розгортання. Ці компенсуючі чи балансуєчі засоби можуть надавати додаткові, сприятливі для фактично слабкої сторони, умови участі у відносинах або ж покласти на іншу сторону додаткові обов'язки. Показовим прикладом можуть бути заходи, що передбачені законодавством про споживче кредитування (Закон України “ Про споживче кредитування” №1734-VIII від 15 листопада 2016 року; Закон України “ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту споживачів фінансових послуг” №122-IX від 22 вересня 2019 року;) як додаткові вимоги до повноти інформації та прозорості процедур , які можуть застосовувати банки та інші кредитні установи. Призначенням цих вимог, зокрема, є компенсація недостатньої інформованості про кредитування у окремих категорій населення, які визнаються слабкою стороною. Світовий досвід

дає численні варіанти таких «компенсуючих інструментів»: покладання додаткових обов'язків на «сильну сторону», обмеження відповідальності слабкої сторони за невиконання умов кредитного договору, встановлення пільгових умов укладання, зміни чи припинення кредитного договору, посилення відповідальності «сильної сторони» у випадку створення перешкод іншому учаснику при виконанні умов, тощо. Одним із стандартних інструментів є запровадження у практику кредитування публічного договору та договору приєднання.

Дискусійним є питання щодо можливості безумовного визнання боржника слабкою стороною. Аналіз сучасної судової практики свідчить про те, що існування передбачених законодавством пільг та переваг споживачів фінансових послуг не наділяє їх автоматично статусом слабкої сторони. Наведення доказів зловживання правами чи умисного створення перешкод виконання обов'язків іншим учасником є належною підставою застосування відповідальності, тобто пільги чи преференції втрачають свій захисний характер.

Особливим різновидом є ситуації, коли слабкою визнається сторона, яка наділена певними суб'єктивними правами, однак їх реалізація можлива лише за наявності особливого адміністративного чи судового механізму [16]. Тобто особа за власною ініціативою чи ініціативою третіх осіб звертається до спеціальних юрисдикційних засобів захисту, в яких передбачено засоби «позитивної дискримінації» потенційно слабого учасника. Такими засобами можуть бути пільги щодо сплати судових витрат, надання безоплатної правової допомоги, здійснення представництва в судах чи адміністративних органах прокуратурою чи іншими державними органами. Саме у даному випадку найбільш наочним стає відступ від фундаментального принципу цивільного обороту – рівності його учасників [3].

Очевидно, потребує обговорення можливість формулювання у цивільному законодавстві загальних положень щодо умов відступу від цього принципу з метою захисту інтересів слабкої сторони кредитних відносин у спосіб, який забезпечує її додаткові права та процесуальні можливості і є пропорційним та раціональним, не порушуючи право інших учасників на захист від можливого зловживання такими правами чи їх неналежного використання.

Висновки. Цивілістичні моделі правового регулювання кредитних відносин зазнають все більш помітного впливу суспільного контексту. Відбувається визнання фактичної нерівності учасників і існування “слабкої сторони”. Принцип “слабкої сторони” перебуває у досить неоднозначній взаємодії із загальноцивілістичною моделлю рівності сторін зобов'язальних відносин. Слабкою стороною учасник може визнаватись не *a priori*, тобто в силу місця у певній теоретичній моделі зобов'язальних відносин, а фактично, виходячи із реального ресурсного потенціалу і можливостей доступу до існуючих засобів правового захисту. Функціональний зміст терміну “слабка сторона” орієнтує на створення таких правових інститутів, які не порушуючи природи зобов'язальних відносин будуть компенсувати вади та прогалини ресурсного потенціалу сторін і вирівнювати його як на етапі вступу в кредитні відносини так і на різних етапах їх розгортання. Ці компенсуючі чи балансуєчі засоби можуть надавати додаткові, сприятливі для фактично слабкої сторони, умови участі у відносинах або ж покласти на іншу сторону додаткові обов'язки.

Література

1. ИОФФЕ, О.С. *Обязательственное право.* / О.С. Иоффе. М.: Юрид. лит., 1975. 880 с.

2. ПУГИНСКИЙ, Б.И. *Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях.* / Б.И. ПУГИНСКИЙ. М.: Юрид. лит., 1984. 224 с.

3. ПОКРОВСКИЙ, И.А. Абстрактный и конкретный человек перед лицом гражданского права. / И.А. ПОКРОВСКИЙ. *Вестник гражданского права.* 1913. Вып. 4, с. 30–50.

4. ПОКРОВСКИЙ, И.А. *Основные проблемы гражданского права.* / И.А. ПОКРОВСКИЙ. М.: Статут, 1998. 353 с.

5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисяк Л.С., 2012. 736 с.

6. МАЙДАНИК, Р.А. Квалификация способов защиты гражданских прав и интересов судом в Украине: теория и практика. / Р.А. МАЙДАНИК. *Альманах цивилистики: сб. ст. Вып. 4.* Киев.: Алерта: ЦУЛ, 2011, с. 107–147.

7. Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В.В. ЛУЦЯ. Київ: НДІ приват. права і підприємництва АПрН України, 2009. 300 с.

8. ВЕНЕДІКТОВА, І.В. *Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві:* монографія. / І.В. ВЕНЕДІКТОВА. Харків: Нове Слово, 2011. 260 с.

9. БОДНАР, Т.В. *Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві:* монографія. / Т.В. БОДНАР. Київ.: Юрінком Інтер, 2005. 272 с.

10. ШЕВЧЕНКО, Н. *Способы защиты прав субъектов хозяйствования.* / Н.ШЕВЧЕНКО // Підприємство, господарство і право, 2005, № 8, с. 51–53.

11. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: постанова Вищ. спеціалізу суду України з розгляду цив. і кримін. справ № 5 від 30.03.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>.

12. БРАГИНСКИЙ, М.И., ВИТРИАНСКИЙ, В.В. *Договорное право.* Книга пятая. В 2 т. Том 1: Договоры о займе, банковском кредите, факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. / М.И. БРАГИНСКИЙ, В.В. ВИТРИАНСКИЙ. М.: Статут, 2011. 505 с.

13. РОЖКОВА, М.А. *Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора.* / М.А. РОЖКОВА. М.: Волтерс Клувер, 2006. 416 с.

14. Модельные правила европейского частного права: пер. с англ. / науч. ред. Н.Ю. РАССКАЗОВА. М.: Статут, 2013. 592 с.

15. Зобов'язальне право. Теорія і практика: навч. посіб. / за ред. О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 910 с.

16. ВЕБЕР, Х. *Обеспечение обязательств = Kreditsicherungsrecht:* пер. с нем. / Х. ВЕБЕР. М.: Волтерс Клувер, 2009. 480 с.

17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: Закон України від 22.09.2011 № 3795-VI. // Відомості Верховної Ради України, 2012, № 21. Ст. 197.

18. НОВИЦКИЙ, И.Б., ЛУНЦ, Л.А. *Общее учение об обязательствах.* / И.Б. НОВИЦКИЙ, Л.А. ЛУНЦ. М.: Госюриздат, 1950. 416 с.

19. ЭННЕКЦЕРУС, Л. *Курс германского гражданского права:* Введение и общая часть: пер. с нем. / Л. ЭННЕКЦЕРУС. М., 1950. 483 с.

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Валентин ШАПОВАЛ

здобувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права,
Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, Україна
e-mail: victor.rovnuy.ta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9157-332X>

ABORDĂRI ACTUALE DESPRE ÎMBUNĂTĂȚIREA REGLEMENTĂRII LEGALE A IMPOZITĂRII LOCALE ÎN UCRAINA

Articolul este dedicat studiului abordărilor actuale de îmbunătățire a reglementării legale a impozitării locale în Ucraina. Se analizează starea actuală a sprijinului legal al impozitelor și impozitelor locale în Ucraina, se dezvăluie modalitățile de formare a veniturilor din bugetele locale și este necesară îmbunătățirea sistemului de impozitare locală în Ucraina pentru a crește stabilitatea financiară a comunităților teritoriale. Sunt identificate problemele și deficiențele sprijinului legal al impozitării locale în condițiile descentralizării și sunt sugerate modalitățile de soluționare a acestora.

Cuvinte-cheie: impozite și taxe locale, sistem de impozitare locală, impozit pe proprietate, impozit unic, impozit pe proprietăți imobiliare altele decât terenuri, plata pentru terenuri, taxa de transport.

THE RELEVANT APPROACHES TO THE MODERN LEGAL SUPPORT OF THE LOCAL TAXATION IN UKRAINE

The scientific article is devoted to research of the relevant approaches to the modern legal support of the local taxation in Ukraine. The operating of legal support of the local tax and fees is analyzed in Ukraine, the ways of formation of the revenue part of local budgets are revealed and the necessity of improvement of the system of local taxation in Ukraine in order to increase the financial stability of territorial communities is substantiated. The problems and lacks of the legal support of the domestic of local taxation in the conditions of decentralization are identified and the ways of their solution are suggested.

Keywords: local tax and fees, system of the local taxation, property tax, single tax, tax on real estate, different from a lot of land, payment for earth, transport tax.

APPROCHES ACTUELLES POUR AMÉLIORER LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DE LA FISCALITÉ LOCALE EN UKRAINE

L'article est consacré à l'étude des approches actuelles pour améliorer la réglementation juridique de la fiscalité locale en Ukraine. Il analyse l'état actuel du soutien juridique des impôts locaux et des taxes en Ukraine, révèle les moyens de générer des revenus à partir des budgets locaux, et il est nécessaire d'améliorer le système fiscal local en Ukraine afin d'augmenter la stabilité financière des communautés territoriales. Les problèmes et les lacunes de l'assistance

juridique de la fiscalité locale dans les conditions de la décentralisation sont identifiés et les moyens de les résoudre sont suggérées.

Mots-clés: taxes et droits locaux, système fiscal local, taxe foncière, taxe unique, taxe foncière, autre que pour terrains, paiement foncier, taxe de transport.

АКТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕСТНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию актуальных подходов по совершенствованию правового регулирования местного налогообложения в Украине. Проанализировано современное состояние правового обеспечения местных налогов и сборов в Украине, раскрыты пути формирования доходной части местных бюджетов и обоснована необходимость совершенствования системы местного налогообложения в Украине с целью повышения финансовой стабильности территориальных общин. Выявлены проблемы и недостатки правового обеспечения отечественного местного налогообложения в условиях децентрализации и предложены пути их решения.

Ключевые слова: местные налоги и сборы, система местного налогообложения, налог на имущество, единый налог, налог на недвижимое имущество отличное от земельного участка, плата за землю, транспортный налог.

Постановка проблеми. В умовах регіонального розвитку та з метою розширення доходної бази місцевих бюджетів сучасні наукові підходи щодо удосконалення правового забезпечення місцевого оподаткування характеризуються високою динамічністю, а саме затвержені законодавством суттєві зміни щодо окремих видів місцевих податків та зборів, активно реалізується загальна концепція розвитку сучасної податкової системи, направлена на зниження податкового навантаження і забезпечення раціональної та справедливої системи місцевого оподаткування в Україні.

Останнім часом загострилась проблема децентралізації податків і зборів, розмежування загальнодержавних податків від місцевих. Особливою актуальністю відрізняється питання формування доходної частини місцевих бюджетів та забезпечення повної їх самостійності, оскільки обраний Україною стратегічний курс на євроінтеграцію потребує зростання питомої ваги власних джерел надходжень у структурі доходної бази місцевих бюджетів, проте разом із тим, проблеми у сфері державних фінансів зумовлюють посилення ролі саме місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів.

Отже, дослідження сучасних тенденцій розвитку місцевої системи оподаткування та формування її проблемних аспектів, а також пошук перспективних напрямів посилення фіскального значення місцевих податків та зборів набуває особливої актуальності в умовах розвитку трансформаційних процесів, пов'язаних із запровадженням в Україні європейської моделі податкової системи.

Стан дослідження. Теоретико-прикладні проблеми формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів досліджувались багатьма науковцями. Вивченню питань, пов'язаних із сучасним функціонуванням системи місцевого оподаткування та шляхів її удосконалення, присвячені праці вітчизняних вчених-економістів: В.М. Геєця, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, І. Лук'яненко, І.О. Луніної, В.М. Опаріна, К.В.Павлюка, Ю.В. Пасічника, В. Федосова, С.І. Юрія. Актуальні проблеми місцевого оподаткування розглядаються у наукових працях: А.В. Бризгаліна, А.С. Бурдакової, Л. Воронової, О.Заверухи, М.Кучерявенка, О. Музики, О.Орлюк, П.Пацурківського, В.І. Потапова, Н.В. Понамаревої, І.В. Проніної. При всій важливості проведених досліджень більшість із них мають здебільшого теоретичне спрямування та зали-

шаються недостатньо розкритими питання правового регулювання місцевих податків і зборів, а також проблемні аспекти економічних та соціальних наслідків функціонування системи місцевого оподаткування.

Незавершеність розробки досконалої концепції побудови системи місцевого оподаткування в Україні, дієвого механізму її функціонування в умовах податкової децентралізації й як наслідок невіршеність фінансових проблем місцевого самоврядування. Таким чином, існує об'єктивна необхідність подальшого вивчення останніх законодавчих змін системи місцевого оподаткування, що обумовлює вибір даної теми наукової статті.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку системи місцевого оподаткування в Україні та основних теоретичних позицій формування доходної частини місцевих бюджетів, розкриття правової природи діючих місцевих податків і зборів, а також аналіз змісту останніх законодавчих змін у системі місцевого оподаткування, та їх вплив на посилення фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Місцеві податки і збори є одним із головних фінансових інструментів державного регулювання та важливим джерелом доходів місцевих бюджетів в Україні. Існування місцевих податків і зборів відповідає в першу чергу інтересам територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, оскільки такі платежі є виключно їх фінансовим фундаментом. Таким чином, метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань та функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні та концентруються у відповідних бюджетах [13, с.35]. Надходження від місцевих податків і зборів забезпечують проведення необхідної соціальної політики для покращення соціально-економічного розвитку територіальних громад [12, с.43].

Місцеві бюджети, згідно з Бюджетним кодексом України, містять надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які в обов'язковому порядку, спираючись на основні принципи бюджетної системи України, повинні бути збалансованими [2; 19, с.589-590]. Це означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу його надходжень відповідній територіальній громаді. Доходи місцевих бюджетів повинні бути надійною та стабільною основою фінансової бази органів місцевого самоврядування. Їхня недостатня кількість сьогодні призводить до того, що вони не можуть забезпечити ефективного впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси.

Відповідно до Податкового кодексу України, місцеві податки і збори – це обов'язкові платежі, що встановлюються сільськими, селищними, міськими радами згідно законодавства, справляються в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються до їх бюджетів [1].

Варто відзначити, що загальноприйнятих концепцій формування доходів місцевих бюджетів, а також бюджетів органів місцевого самоврядування у сучасній літературі не існує. Ознайомлення із наявними науковими працями дало можливість оцінити теоретичний і практичний рівень розробки проблем правового регулювання доходної частини місцевих бюджетів України. Як правило, у більшості джерел особлива увага акцентується на теоретичних аспектах сутності та структури доходів місцевих бюджетів і недооцінюється роль їх правового регулювання.

Професор О.П. Кириленко, трактує доходи місцевих бюджетів як доходи, що складаються із власних і закріплених надходжень, пере-

лік яких визначений на тривалу перспективу, що повинно створити необхідні передумови для здійснення перспективного планування. Надходження власних доходів не враховується при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам; такий порядок встановлює безпосередню зацікавленість органів місцевого самоврядування у нарощуванні дохідної частини. Закріплені доходи місцевих бюджетів складають основу визначення податкової спроможності території, їх обсяги впливають на розміри бюджетних трансфертів, які надаються місцевим бюджетам із Державного бюджету України [14, с.34-35]. Ми частково погоджуємося з даним поділом, оскільки неможливо досконало розписати тривалу перспективу конкретного регіону та закріплювати на цих даних надходження.

В.І. Кравченко також дотримується теорії поділу доходів місцевих бюджетів на власні й закріплені та відстоює необхідність застосування різних показників, що характеризують рівень фінансової автономії адміністративно-територіальних формувань і залежать від перерозподілу бюджетних потоків центральних органів влади [12, с.78]. Ми розділяємо його думку, та вважаємо за доцільне у поділі доходів звертати увагу на різні показники стосовно конкретного регіону.

С.І. Юрій поділяє доходи місцевих бюджетів на закріплені та регулюючі. Закріпленими вважаються такі доходи, які в законодавчому порядку повністю закріплюються за певним бюджетом і не підлягають передачі у бюджети нижчого рівня, або частково закріплюються за бюджетами вищого рівня і в певному обсязі підлягають передачі у бюджети нижчого рівня. Однак дохідна частина бюджету опирається не лише на закріплені дохідні джерела. Окремим адміністративно-територіальним одиницям закріплених дохідних джерел може не вистачати для покриття видатків, передбачених програмою економічного й соціаль-

ного розвитку. В таких випадках застосовуються регулюючі доходи, що передаються у вигляді відрахувань від загальнодержавних податків і зборів з бюджету вищого рівня у бюджети нижчого рівня для їх збалансування [25, с.127].

М.І. Кульчицький вважає, що дохідна частина місцевих бюджетів великою мірою залежить від перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет, а, відповідно, обмежуються й видатки. Він стверджує, що поки зберігатиметься така ситуація, місцеві фінанси залишатимуться слабкими, не забезпечуватимуть виконання покладених на місцеві органи влади функцій [15, с.99].

Узагальнюючи наукові праці та постулати вищезазначених учених-економістів, вважаємо, що в складі доходів місцевих бюджетів доцільно вирізняти: - доходи, отримані на певній території (власні доходи); - доходи, мобілізовані на інших територіях, які спрямовуються до певного місцевого бюджету через механізм вирівнювання; - доходи, які передаються із бюджету вищого рівня (бюджетні трансферти); - загальнодержавні доходи, які законодавчо закріплені за бюджетами локального рівня; - інші. У свою чергу, доходи місцевих бюджетів, згідно з діючим законодавством, поділяються на доходи місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні офіційних трансфертів (власні), та на доходи, які враховуються при визначенні офіційних трансфертів (закріплені та регулюючі) [20, с.768-769].

Доходи місцевих бюджетів зараховуються до спеціального та загального фондів. Загальний фонд акумулює кошти, які мають загальнодержавний характер і в подальшому перерозподіляються. У спеціальному фонді зосереджуються кошти бюджетних установ, у тому числі спеціальні державні цільові фонди, які не підлягають перерозподілу і використовуються за цільовим призначенням. Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів

і призначений для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності. До надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів належать: кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок не сільськогосподарського призначення; надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади; кошти від повернення позик, які надавалися із відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними; кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної ради; запозичення, здійснені у порядку, визначеному Бюджетним кодексом та іншими законами України; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів [17, с.54-56].

До впровадження податкової реформи в Україні у грудні 2010 року місцеве оподаткування регламентувалося Законами України «Про систему оподаткування» [3], Декретом КМУ «Про місцеві податки і збори» [4], які з моменту введення в дію у січні 2011 року Податкового кодексу України втратили чинність, а їх положення зазнали суттєвих змін. Після прийняття Податкового та Бюджетного кодексу України [1; 2] система місцевого оподаткування була кардинально реорганізована, децентралізована, внесено зміни до переліку та структури місцевих податків і зборів, кількість місцевих податків та зборів різко зменшилась шляхом скасування податків та зборів із вкрай низькою або взагалі відсутньою фіскальною віддачею - із чотирнадцяти залишилося лише п'ять. Це призвело до суттєвих змін складової доходів місцевих бюджетів, оскільки було ліквідовано ті місцеві податки та збори, що складали 90% доходів від місцевих податків і зборів (комунальний податок, ринковий збір, податок з реклами тощо), й запроваджено за своєю правовою та економічною природою нові – податок на нерухоме майно,

відмінне від земельної ділянки, єдиний податок, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

До місцевих податків, згідно з Податковим кодексом України, станом на 2011-2014 роки, належали: - податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; - єдиний податок, а до місцевих зборів належали: - збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; - збір за місця для паркування транспортних засобів; - туристичний збір [1].

Запроваджена з 1 січня 1999 р. спрощена система оподаткування із *єдиним податком* надійно увійшла у вітчизняну практику оподаткування фізичних та юридичних осіб - суб'єктів малого підприємництва, забезпечила їм суттєві переваги й водночас наблизила державу до розв'язання проблем зайнятості та легалізації підприємницької діяльності [24, с.60]. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва може застосовуватись поряд із діючою системою оподаткування, обліку та звітності, передбаченою законодавством, на вибір суб'єктів малого підприємництва. Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 3 липня 1998 року №727/98 зі змінами та доповненнями) був спеціальним нормативно - правовим актом, що встановлював порядок запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, який втратив чинність на підставі Закону України від 04.11.2011 № 4014-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності»[5].

Податковий кодекс України забезпечує регулювання справляння принципово нового податку – *податку на нерухоме майно, відмінне від*

земельної ділянки. Введення податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки стало найбільш стабільним доходом для місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Цей податковий платіж виступає як оплата вартості суспільних товарів і послуг, що пропонуються місцевими органами влади, оскільки домовласники та підприємці обирають місце проживання, що забезпечує оптимальне співвідношення вартості майна і якості суспільних послуг. Вартість майна збільшується, якщо місцеві органи влади пропонують якісні суспільні послуги. Це сприяє підвищенню ролі місцевого оподаткування. Введення туристичного збору, який, на відміну від курортного збору, буде справлятися на всій території України дозволяє збільшувати об'єкт оподаткування. Такий податок можна застосувати на більшій території внаслідок більшої кількості об'єктів туризму порівняно з курортними місцями [22, с.31].

Податковий кодекс України фактично відновив сплату готельного збору (скасованого з 1 січня 2004 року), об'єднавши його з курортним збором, впровадивши справляння *туристичного збору*, який втратив чинність з 2015 року [9, с. 84].

Останніми тенденціями у формуванні системи місцевого оподаткування було прийняття законодавцем ряд нормативних актів, які суттєво вплинули на формування сучасного податкового законодавства, а саме: Закони України від 4 листопада 2011 року № 4014-VI “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності”; від 28 грудня 2014 року № 71-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформ” та від 28 грудня 2014 року № 76-VIII “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України” [5; 6; 7].

Зміни, у переважній більшості стосуються багатьох аспектів податкової системи, але зараз вважаємо за необхідне звернути увагу лише на зміни, які торкнулись місцевих податків та зборів, а саме з 2015 року до місцевих податків належить: *єдиний податок* та *податок на майно*, який складається із *плати за землю*, *податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки*, та *транспортного податку*.

Транспортний податок - новий за своєю природою, платниками якого з нового року є фізичні та юридичні особи, зокрема і нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні власні легкові автомобілі віком до 5 років, і що мають об'єм двигуна понад 3000 куб. см., обов'язок сплати якого виникне з 1 липня 2015 року. Оплатити його платник податку повинен впродовж 60 днів. Транспортний податок стосуватиметься лише 17 300 автомобілів, зареєстрованих в Україні, при загальній кількості більше 1,3 млн авто [20]. Проте у соціальних мережах власники авто середнього класу одразу ж назвали кілька аргументів «проти» такої оцінки нововведення. Вони зауважували, що дедалі більше авто преміум-класу мають двигуни меншого об'єму завдяки новітнім технологіям. Серед них BMW X5, Mercedes-Benz ML, Porsche Macan, Cayenne, Panamera, Range Rover Sport. По-друге, якщо податок є кроком до оподаткування розкоші, незрозуміло, чому інші об'єкти розкоші - рухоме майно, такі як яхти, приватні літаки не обкладаються податком [11]. На нашу думку, можливо тому що, інші об'єкти рухомого майна, такі як яхти, приватні літаки, гвинтокрили реєструються переважно у інших країнах.

Багато суперечок точилося довкола *податку на нерухомість*. Особливо такого нововведення як оподаткування нежитлової нерухомості. Що ж до житлової нерухомості, то згідно із останніми податковими змінами, ті, хто мають квартири, менші за 60 кв. метрів, або ж будинки, що є

меншими за 120 кв метрів, цей податок не платитимуть. Решта сплачуватиме його із тих квадратних метрів, що перевищують пільгову площу, як наслідок податківці самі мають надіслати відповідне повідомлення. Податок на житлову нерухомість для фізичних осіб за 2015 рік сплачуватиметься у 2016 році. У 2015 році платники податку мають отримати відповідні повідомлення від по-

даткових органів до 1 липня і сплачуватимуть податок, нарахований за попередній 2014 рік, коли під оподаткування не підпадали квартири до 120 кв. м. та будинки до 250 кв. м.

Також зміни торкнулись фізичних-осіб підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування і є платниками *єдиного податку* (див. таб. 1).

Таблиця 1

Групи платників та ставки єдиного податку з 1 січня 2015 року [6]

Платники податку	Групи	Критерії спрощенців	Особливості діяльності	Основна ставка податку	Додаткова ставка податку
ФОП	1 група	- працюють без найманих осіб; - річний обсяг доходу не повинен перевищувати 300 000 грн.	Здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торгівельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню	До 10% мін. зарплати у розрахунку на календарний місяць максимальна сума до 01.12.15 121,80 грн.	Ст. 293.4 ПКУ 15% від: 1) суми перевищення граничного обсягу доходу, який дає право застосовувати спрощену систему;
ФОП	2 група	- кількість найманих працівників не більше 10 осіб; - річний обсяг доходу не повинен перевищувати 1 500 000 грн.	Здійснюють господарську діяльність з надання послуг (побутових у тому числі) платникам єдиного податку населенню виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства	До 20% мін. зарплати у розрахунку на календарний місяць максимальна сума до 01.12.15 234,60 грн.	2) доходу, отриманого від провадження діяльності, не зазначеної у свідоцтві платника єдиного податку, віднесеного до 1 або 2 групи; 3) доходу, отриманого при застосуванні іншого способу розрахунків ніж грошовий;
ФОП+ЮО	3 група	- кількість найманих працівників без обмежень; - обсяг доходу не повинен перевищувати 20 000 000 грн.	Здійснюють будь-які види діяльності, крім тих, які заборонені платникам єдиного податку	- 2% від доходу для платників ПДВ; - 4% від доходу для неплатників ПДВ	4) доходу, отриманого від здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування
ФОП+ЮО	4 група	- сільсько-господарські товаровиробники, у яких частка сільсько-господарського товарного виробництва за попередній податковий період дорівнює або перевищує 75%		- для ріллі, сіножатей і пасовищ - 0,45%, для гірських зон і поліських територій - 0,27% - для багаторічних насаджень - 0,27%, для гірських зон і поліських територій - 0,09% - для земель водного фонду - 1,35%	

На відміну від більшості розвинених країн світу, в Україні перелік місцевих податків і зборів є досить обмеженим. Якщо в українському законодавстві визначено 5 місцевих податків і зборів, то в окремих країнах Європейського союзу їх кількість перевищує сотню. Так наприклад, у міжнародній термінології місцеві податки і збори визначаються як локальні податки і є основою дохідної частини місцевих бюджетів більшості західних держав. Місцеві органи влади в багатьох країнах (США, Франція, Італія) наділені правом самостійно встановлювати місцеві податки та збори [10, с. 30]. У різних країнах неоднакова кількість місцевих податків і зборів. Так у Великій Британії існує один такий податок, який стягується з нерухомого майна-землі, будівель, крамниць, установ, заводів і фабрик, причому сільськогосподарські угіддя та будівлі на них, церкви оподаткуванню не підлягають. В Японії існують три основні місцеві податки. Це, зокрема, підприємницький податок, який нараховується на прибуток, корпоративний муніципальний податок та зрівняльний податок, що є фіксованою сумою податку, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих. Найбільшу кількість місцевих податків запроваджено у Бельгії – 100, в Італії – 70, у Франції – понад 50. У США запроваджено такі місцеві податки, як податок з продажу, місцевий прибутковий податок, податки на прибуток корпорацій, на спадок, майновий податок [10, с. 121].

Основним призначенням місцевих податків і зборів є створення необхідної фінансової основи для місцевого самоврядування, тому доцільно розглянути динаміку надходжень місцевих податків і зборів та визначити, яку роль вони відіграють у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів України.

Так, у 2011 році місцеві податки і збори становили 819,45 млн. грн., проте вже у 2012 році їх

абсолютна величина зросла на 1684,67 млн. грн. у порівнянні з попереднім роком. Така тенденція була зумовлена змінами в податковому законодавстві, що забезпечили збільшення ефективності від справляння місцевих податків та зборів (хоча у 2012 році діяло лише чотири місцеві податки та збори з п'яти). Слід зазначити, що практика справляння місцевих податків і зборів свідчить про зростання із кожним роком надходжень до місцевих бюджетів від цих платежів. У 2013 році місцеві податки і збори становили 5455,03 млн. грн., а їх приріст дорівнював 117,85%. Частка місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів у 2012 році зросла і склала 2,89%. У 2012 році частка місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів становила 5,41%, тобто збільшилася на 2,52 відсоткових пункти. Взнявши до уваги дані за 2013 року, слід відмітити що частка місцевих податків і зборів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів за результатами даного періоду становила 6,94%, що на 1,73 відсоткових пункти більше аналогічного періоду 2012 року [8]. Якщо розглядати структуру місцевих податків і зборів у розрізі кожного платежу, то варто відмітити, що протягом 2012-2014 років найбільшу частку як у податкових, так і загальних доходах місцевих бюджетів займав єдиний податок. Таким чином, хоча частка місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів протягом 2011-2014 років була низькою і свідчила про несамостійність місцевих бюджетів, проте простежувалася позитивна тенденція до зростання їх питомої ваги.

У світовій економічній і правовій думці місцеве оподаткування характеризується як структурна ланка в державному управлінні фінансами країни або ж як природне право територіальних громад тощо. За такої системи часто не враховуються регіональні особливості та втрачаються

певні фіскальні можливості. Наприклад, на місцях завжди є свої особливі об'єкти оподаткування, які можуть відчутно поповнити доходи місцевих бюджетів, що дозволить спрямувати додаткові кошти на вирішення економічних і соціальних проблем територіальних громад [23, с. 19]. Проблемним також вбачається право місцевих органів влади щодо надання пільг зі сплати податків, які надходять до місцевих бюджетів. Звичайно, позитивним є те, що, створюючи особливі або пільгові режими оподаткування, місцева влада залучає додаткові інвестиції, сприяє новому будівництву, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, формуванню спеціальних економічних зон.

На думку деяких вчених, нині місцеві податки і збори в Україні практично не виконують ні фіскальної, ні регулюючої функції [18, с. 48]. Це доводить, що реорганізація системи місцевого оподаткування назріла і вона повинна спрямовуватися перш за все на забезпечення зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, що є однією з найважливіших умов ефективної діяльності територіальних громад, як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

До основних проблем існуючої системи місцевого оподаткування в Україні, на думку І.О. Луніної, варто віднести: - невеликий перелік місцевих податків та зборів порівняно з іншими країнами, де їх кількість сягає 50-100; - відсутність права органів місцевого самоврядування на встановлення власних податків і зборів на своїй території; - відсутність зацікавленості представників місцевої влади у додатковому залученні коштів шляхом стягнення місцевих податків і зборів; - відсутність взаємозв'язку між рівнем суспільних послуг, що надаються на певній території, з податковим навантаженням на населення; - неефективність окремих податкових ставок, що не дозволяє забезпечити стабільних

надходжень до місцевих бюджетів; - незначну фіскальну роль місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України [16, с. 17].

До позитивних надбань Податкового кодексу України слід віднести те, що більшість податків та зборів прив'язується до прожиткового мінімуму, який змінюється декілька разів на рік відповідно до законів України про державний бюджет на поточний рік. Це, у свою чергу, дозволяє не лише збільшувати надходження від податків та зборів, але й обраховувати обсяг коштів у короткостроковому періоді і прогнозувати подальший розвиток економічної ситуації. Тобто, система місцевого оподаткування в Україні не буде надто вразливою, оскільки не існуватиме тенденції неодолення запланованих надходжень від встановлених податків та зборів.

Отже, результати проведеного нами дослідження показали, що місцеві податки та збори в Україні суттєво не впливають на формування доходної бази місцевих бюджетів навіть із врахуванням останніх законодавчих змін, крім єдиного податку. Існування місцевих податків і зборів відповідає, в першу чергу, інтересам територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, оскільки такі платежі є виключно їх фінансовою базою. Таким чином, метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні та концентруються у відповідних бюджетах.

Суттєвими недоліками сучасної оновленої системи місцевого оподаткування, зокрема, є незначна фіскальна та регулююча роль місцевих податків та зборів, обмежене коло повноважень органів місцевого самоврядування у сфері встановлення місцевих податків і зборів, незацікавленість місцевих органів влади у додатковому за-

лученні коштів від справляння місцевих податків та зборів, а також недосконалий механізм справляння місцевих податків і зборів.

На нашу думку, в значній мірі неефективність системи місцевого оподаткування в Україні спричинена недосконалою системою адміністрування цих податків. Саме внаслідок цієї проблеми, навіть, при закріпленні достатнього кола платників податків і раціональної ставки податку, місцеві бюджети недоотримують значні кошти. Отже, пошук шляхів збільшення обсягу місцевих податків і зборів повинен йти, на нашу думку, наприклад, у такому напрямку, податок з доходів фізичних осіб або податок на додану вартість перенести до місцевих податків, які б забезпечили адміністративні витрати регіонів, та при достатньому обсязі надходжень зацікавили б місцеву владу в ефективному податковому контролі, що надасть можливість в цілому створити надійне джерело дохідної частини місцевих бюджетів.

Діюча на сьогодні в Україні система місцевих податків і зборів, потребує чіткого визначення, оскільки від неї вимагається, з одного боку, забезпечення фінансовими ресурсами потреб органів місцевого самоврядування, а з іншого, служити інструментом місцевої соціально-економічної політики, спрямованої на стимулювання розвитку певних регіонів. Необхідно досконало проаналізувати запровадження нових податків та зборів, провести відповідні розрахунки майбутніх витрат територіальних громад і лише потім застосовувати та адаптувати оновлену систему місцевого оподаткування. Дотримання цих вимог є запорукою створення міцної, стабільної системи місцевого оподаткування, яка сприятиме ефективній реалізації регіональної соціально-економічної політики та забезпечить фінансову стійкість областей України.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI // Відомості Верховної Ради України, 2011, №13-14, №15-16, №17. Ст. 112.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Голос України від 04.08.2010, № 143.
3. Закон України від 25.06.1991 № 1251-XII «Про систему оподаткування» втратив чинність станом на 1 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 39. Ст.510.
4. Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 № 56-93 «Про місцеві податки і збори» втратив чинність станом на 1 січня 2004 року // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 30. Ст.336.
5. Закон України від 04.11.2011 № 4014-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» // Відомості Верховної Ради України, 2012, № 24. Ст.248.
6. Закон України від 28 грудня 2014 року № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Закон України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Звіти Державної казначейської служби України про виконання бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя за 2010-III квартали 2013 років // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
9. БАРТЧУК, Ю.А. *Шляхи реформування системи місцевого оподаткування в Україні* / Ю.А. БАРТЧУК // Актуальні проблеми державного управління в

системі соціального та економічного розвитку українського суспільства. Збірник наукових праць, 2011, №1(4), с. 82-84.

10. ВЕЛИЧКО, О. *Іноземний досвід реформування податкової системи* / О. ВЕЛИЧКО, І. ДМИТРЕНКО // Економіст, 2009, №7, с. 120-123.

11. ЗАНУДА, А. *Податки 2015: новації та колізії* // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/01/150123_taxes_2015_az

12. КРАВЧЕНКО, В. *Місцеві фінанси України*: [навч. пос.] / В.КРАВЧЕНКО. К.: Знання, 1999, 488 с.

13. КИРИЛЕНКО, О.П. *Фінансова незалежність місцевого самоврядування* / О.П. КИРИЛЕНКО // Фінанси України, 2001, №1, с. 34 – 39. С. 35.

14. КИРИЛЕНКО, О.П. *Місцеві фінанси: Навчальний посібник*. Тернопіль: Астон, 2004. 140 с.

15. КУЛЬЧИЦЬКИЙ, М.І. *Місцеві бюджети і механізм їх формування*. // Фінанси України, 2001, № 9, с. 98–105.

16. ЛУНІНА, І.О. *Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України* / І.О. ЛУНІНА // Фінанси України, 2010, №9, с. 14-19.

17. МУЗИКА, О.А. *Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством*: Монографія. К.: Атака, 2004. 344 с.

18. НАЙДЬОНОВ, В. *Про реформування податкової системи* / В. НАЙДЬОНОВ, О. МАХМУДОВ // Економіка України, 2010, №1, с. 78-83.

19. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / М.Я. АЗАРОВ, В.А. КОПИЛОВ, Л.К. ВОРОНОВА та ін.: За заг. ред. М.Я. АЗАРОВА. К.: НДФІ, 2006. 632 с.

20. Нові податки: власники малолітражок можуть не турбуватися // Урядовий кур'єр, 27.02.2015, №37.

21. ОРЛЮК, О.П. *Фінансове право: академічний курс*: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2010. 808 с.

22. САДОВЕНКО, М.М. *Реформування місцевого оподаткування в контексті Податкового кодексу України* / М.М. Садовенко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/.

23. СЛУХАЙ, С.В. *Формування доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової системи* / С.В. СЛУХАЙ, Н.Я. ЗДЕРКА // Фінанси України, 2006, №5, с. 12-20.

24. Спрощена система оподаткування юридичних осіб: переваги та ризики застосування [Текст] / С. ЮШКО // Економіка України, 2011, № 7, с. 60-71.

25. ЮРІЙ, С.І., ІВАНУХ, Р.А., ДУСАНОВСЬКИЙ, С.Л. *Економічні та соціальні аспекти розвитку господарського комплексу України*. Тернопіль. "Збруч", 2003. 327 с.

СИСТЕМА ВИМОГ ДО СУДДІВСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ: ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анна ШЕВЧЕНКО

кандидат юридичних наук,

суддя Київського окружного адміністративного суду, Україна

e-mail: rybaha@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6962-3375>

SISTEMUL DE CERINȚE PENTRU PROFESIA DE JUDECĂTOR: ASPECTE PROFESIONAL ȘI JURIDIC

Articolul analizează aspectele profesionale și juridice ale formării unui sistem de cerințe pentru profesia judiciară. Acesta din urmă, în opinia autorului, se bazează pe profesiograma judecătorului (descrierea sistemului de elemente de bază ale activității zilnice a judecătorului în post), cerințele standardelor internaționale de justiție, legislația națională și standardele de reglementare elaborate de autoritățile judiciare. Aplicarea cerințelor profesiei judiciare este relevantă în etapa de pregătire profesională a judecătorilor, selecția, inclusiv selecția competitivă a judecătorilor, dezvoltarea profesională și cariera judiciară, examinarea plângerilor și aplicarea responsabilității disciplinare a judecătorilor. Lista generală a cerințelor profesiei judiciare este definită ca un set de cerințe personale, cerințe profesionale, precum și elemente ale limitelor și cadrului profesiei judiciare. Generalizarea lor a făcut posibilă distingerea a două grupuri de cerințe pentru profesia de judecător. Caracterizarea, una dintre cele mai importante cerințe pentru judecători este o descriere a semnelor independenței lor. Acest principiu este fundamental printre altele și merită o introducere sistematică în cadrul de reglementare al selecției și evaluării judecătorilor. Pe baza unei înțelegeri profunde a conținutului cerinței de independență a activității judecătorului, se justifică necesitatea îmbunătățirii articolului 6 din Legea Ucrainei „Cu privire la sistemul judiciar și statutul judecătorilor”.

Cuvinte-cheie: instanță, judecător, profesie, cerințe pentru judecător, selecție, evaluare, cerințe generale, cerințe speciale.

REQUIREMENT SYSTEM FOR THE PROFESSION AS A JUDGE: PROFESSIONAL AND LEGAL ASPECTS

The article analyzes the professional and legal aspects of forming a system of requirements for the judicial profession. The latter, according to the author, should be based on the judge's professional chart (description of the system of basic elements of daily activity of a judge in office), the requirements of international standards on the administration of justice, the rules of national legislation, as well as the rules and regulations developed by the bodies of judicial self-government. The application of the requirements to the judicial profession is relevant at the stage of professional training of judges, selection and competitive selection of judges, professional development and judicial career, consideration of complaints and application of disciplinary responsibility of judges. The general list of requirements for the judicial profession is defined as a set of personal requirements, professional requirements, as well as elements of the boundaries and framework of the judicial profession. Their generalization made it possible to distinguish the following groups of requirements for the profession of judge: 1) general requirements: professional, formed in the process of professional training and activity; personal, including psychological, acquired with experience and practice based on primary personal traits; 2) special

requirements: originate separately for different jurisdictions; built on the basis of existing positions (including administrative) and the functions of judges. A characteristic that is one of the most important requirements for judges is the description of the signs of their independence. This principle is pivotal to others and deserves systematic implementation of the regulatory framework for the selection and evaluation of judges. On the basis of a thorough understanding of the content of the requirement of independence of activity of a judge, the necessity of improvement of Article 6 of the Law of Ukraine “On Judicial System and Status of Judges” is substantiated.

Keywords: court, judge, profession, requirements for judge, selection, evaluation, general requirements, special requirements.

SYSTÈME D'EXIGENCES POUR LA PROFESSION DE JUGE: ASPECTS PROFESSIONNEL ET JURIDIQUE

L'article analyse les aspects professionnels et juridiques de la formation d'un système d'exigences pour la profession judiciaire. Ce dernier, de l'avis de l'auteur, est basé sur le professionogramme du juge (description du système des éléments de base du travail quotidien du juge dans le poste), les exigences des normes internationales de justice, la législation nationale et les normes réglementaires élaborées par les autorités judiciaires. L'application des exigences de la profession judiciaire est pertinente dans l'étape de formation professionnelle des juges, la sélection et, notamment, le marché concurrentiel de sélection des juges, le développement professionnel et la carrière judiciaire, l'examen des plaintes et l'application de la responsabilité disciplinaire des juges. La liste générale des exigences de la profession judiciaire est définie comme un ensemble d'exigences personnelles, d'exigences professionnelles, ainsi que des éléments des limites et du cadre de la profession judiciaire. Leur généralisation a permis de distinguer deux groupes d'exigences de la profession de Juge. La caractérisation, l'une des exigences les plus importantes pour les juges est une description des signes de leur indépendance. Ce principe est fondamental pour d'autres et mérite une introduction systématique dans le cadre réglementaire de la sélection et de l'évaluation des juges. Basée sur une compréhension profonde du contenu de l'exigence d'indépendance de l'œuvre du juge, la nécessité d'améliorer l'Article 6 de la loi de l'Ukraine “sur le système judiciaire et le statut des juges” est justifiée.

Mots-clés: Tribunal, juge, profession, exigences pour le juge, sélection, évaluation, exigences générales, exigences spéciales.

СИСТЕМА ТРЕБОВАНИЙ К СУДЕЙСКОЙ ПРОФЕССИИ: ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье анализируются профессиональные и правовые аспекты формирования системы требований к судейской профессии. Последняя, по мнению автора, должна основываться на профессиограмме судьи (описании системы основных элементов повседневной деятельности судьи в должности), требованиях международных стандартов правосудия, нормах национального законодательства, а также нормах-регуляторах, разработанных органами судейского самоуправления. Применение требований к судейской профессии актуально на этапе профессиональной подготовки судей, отбора и в том числе конкурсного отбора судей, профессионального роста и судейской карьеры, рассмотрения жалоб и применения дисциплинарной ответственности судей. Общий перечень требований к судейской профессии определен как набор личных требований, профессиональных требований, а также элементы границ и рамок судейской профессии. Их обобщение позволило выделить две группы требований к профессии судьи. Характеристика является одним из важнейших требований к судьям и составляет описание признаков их независимости. Этот принцип является стержневым в отношении других и заслуживает системное внедрение в нормативные основы подбора и оценки судей. На основе глубокого понимания содержания требования независимости деятельности судьи обосновывается необходимость совершенствования статьи 6 Закона Украины “О судостроительстве и статусе судей”.

Ключевые слова: суд, судья, профессия, требования к судье, подбор, оценка, общие требования, специальные требования.

Постановка проблеми. Українська судова система за різними показниками не має довіри населення. Так, за опитуванням Центра Разумкова 2019 року [1] можна відмітити такі загальні тенденції: 1) лише 22,0% опитаних за загальнонаціональною вибіркою вважають, що сьогодні судді в Україні є повністю або в цілому незалежними, тоді як протилежної точки зору дотримуються 67,3% опитаних; 2) ставлення до судової реформи є переважно негативним — позитивно до неї ставляться лише 13,0% опитаних, а негативно — 43,4%; 3) лише 8,9% респондентів, опитаних за загальнонаціональною вибіркою, помітили зміни в системі правосуддя, що впроваджуються в Україні протягом останніх 4-х років; 4) зі зниженням рівня доходу респондентів знижується оцінка діяльності судів (територіальна досяжність судів, умови очікування, пунктуальність слухань та умови розгляду справи, неупередженість суддів під час проведення усних слухань, зрозумілість рішення суду, витрати на доступ до правосуддя); 5) рівень корумпованості судів оцінено у 4,2 бали за п'ятибальною шкалою. Це один із найвищих рівнів порівняно з іншими органами влади України, і, якщо його переносити на більш зрозумілі для дослідника відсотки, він складає 84% [1].

Загалом такі результати не є несподіваними. Подібних опитуванням проводиться останнім часом чимало і вони незмінно свідчать про суспільний запит на зміни у судовій системі на основі недостатньої якості діяльності на погляд респондентів, звичайних громадян чи професійних учасників судочинства [2-4].

Причини такого бачення недовіри до судів та суддів зазвичай подаються суспільству як інституційні прогалини. У цьому дослідженні ми спробуємо висловити власне альтернативне бачення такого стану низької довіри і поваги до представників суддівської системи України.

Воно полягає у тому, що згідно дедуктивного методу неефективну систему формують неякісні за якостями або за своїм функціонуванням елементи цієї системи. У судовій системі такими є самі суди та безпосередньо особи, які її представляють — судді судів України. Перенесення дискурсу з аморфного і важко охоплюваного думкою Колосу — судової системи, на чітких його представників, конкретних суддів, які приймають конкретні рішення у конкретних судах, переносить наголос у обговоренні з всеохоплюючої реформи на чіткі зміни у розумінні професійної чи особистісної її сторони. Це припущення відповідає Вольтерівському підходу, що історію творять конкретні особистості, які беруть участь у її подіях. Зробимо ще один крок до предмету дослідження саме цього підрозділу: обговорюючи якість чи критикуючи конкретних суддів неможливо обійти увагою таку категорію як вимоги до суддів судів України.

Виклад основного матеріалу. Нашу гіпотезу ми спробуємо віднайти вже у зазначених дослідженнях як детальних і близьких до практики. Так, у опитуванні Центру Разумкова підтримують підвищення кваліфікаційних вимог до суддів 85,7% опитаних українців, реформування правничої освіти вважають потрібним 66,2%. Як висновок, 82,5% населення України повністю або скоріше погоджуються зі звинуваченнями українських судів у корумпованості, політичній залежності та необ'єктивності [5]. Що ми можемо підкреслити з цих висновків відкинувши критичність формулювання — існують певні вимоги до суддівської професії, вони засновуються на правничій освіті; серед негативних характеристик особистості суддів згадується корумпованість (найближчий позитивний відповідник — добросесність), політична залежність (відповідно, позитивний відповідник — незалежність), необ'єктивність (позитивна риса — об'єктивність, неупередженість).

Отже, сформулювавши зміст авторського підходу, розкриємо його детально.

Передусім коротко зупинимось на термінологічному компоненті. Вважаємо, що у цій сфері мінімально необхідними поняттями для висвітлення є терміни «посадові (професійні) вимоги» та «посадова інструкція». Оскільки зазначені питання є кадровими інструментами, розгляньмо розуміння цих категорій у професійній кадровій літературі.

Посадова інструкція – це організаційно-правовий документ, в якому визначено основні завдання, обов'язки, права і відповідальність працівника при виконанні роботи на певній посаді (за відповідною професією) [6].

Тобто у цій праці використано класичний підхід знання-уміння-навички. Він може бути використаний при розробці посадових вимог також і до суддів.

У джерелі Голодержслужби висвітлено коло обов'язкових елементів, які зазвичай включаються до посадових вимог державного службовця. Так, загальна державна служба передбачає володіння:

1. *Професійними компетенціями: діловими якостями; особистими якостями;*

2. *Професійними знаннями: серед яких згадуються знання нормативно-правових актів та знання сучасних технологій та інструментів [7].*

Загалом на наш погляд цей підхід дещо спрощений. Адже, скажімо, ми бачимо дублювання між характеристиками компетенція та знання; фактор особистих якостей відноситься скорше не до тих, які набуваються; як компетенція, в процесі навчання; коло професійних знань подане статично, а мало б на наш погляд бути акцентовано більш активно: посадовець має бути вмотивований на постійне оновлення професійних знань. Однак відмічаємо досить зрозуміле і просте подання складного питання професійних вимог і їх структурування.

У науковій праці про модель працівника професор А. Галай запропонував бачення системи вимог щодо персоналу правоохоронного органу. За його позицією у найбільш загальному вигляді систему вимог складається з таких груп:

1. Загальні вимоги: а) *вимоги до прийому на роботу;* б) *службові вимоги (загальні вимоги щодо виконання службових завдань);* в) *спеціальні службові вимоги та вимоги щодо поведіння під час професійної діяльності (особливі для різних професій);* г) *організаційно-економічні вимоги;* д) *професійні психологічні вимоги.*

2. Посадові вимоги, які включають вимоги щодо виконання роботи за конкретними напрямками і посадами [8, с. 73].

На наш погляд, цей підхід має певну логіку. Проте зазначений підхід надто давній та його варто модернізувати. Зокрема актуальними позиціями, які ми беремо до уваги є поділ на загальні вимоги до професії судді та на спеціальні вимоги до окремих груп суддів (наприклад суддів перших та наступних інстанцій, суддів різних юрисдикцій, окремих нових напрямів суддів, як то суддів антикорупційного суду та мирових суддів), окремо варто дослідити, чи існують потреби окремо специфікувати вимоги для скажімо суддів, які працюють самостійно та колегіально, з судом присяжних, є слідчими суддями, займають адміністративні посади.

За наслідками аналізу виділяємо групу конкретних посадових вимог, які можуть бути використані не лише як вимоги до професійної діяльності державного службовця, але є універсальними для сектору посадовців, які працюють на державу – тобто і для суддів.

Також виділимо сучасний підхід до компетентнісних вимог у джерелі щодо працівника державної служби, які універсальні для різних професій, які об'єднує інтелектуальна праця:

– *управління змінами;*

- *робота з інформацією;*
- *комунікація та взаємодія;*
- *стресостійкість;*
- *ефективність аналізу та висновків;*
- *досягнення результатів;*
- *концептуальне та інноваційне мислення*

[9].

Професія судді – особлива навіть порівняно з характеристикою державної служби і правоохоронних органів. Тому зосередимось на баченні вимог саме до суддів. У роботі нам видається актуальним розглянути джерело, де досить чітко і різноманітно дана характеристика очікувань професійної спільноти щодо кваліфікаційних професійних та особистих вимог до посади судді. Це публікація 2014 року, тобто де-факто початку суттєвої судової реформи після Революції гідності.

Отже, загальними позитивними і негативними очікуваннями щодо портрету судді діляться її автори І. Лавриненко та О. Волков:

- позитивні бачення: суддя має бути невідчужимим, неупередженим та професійно компетентним, тобто досконало знав закони, умів їх правильно застосовувати та не піддавався тиску і спокусі. ... він орієнтується в життєвих колізіях та наскільки він розуміє мотивацію сторін, тобто, емоційно компетентна та зріла людина;

- негативні бачення: трапляються випадки, коли суддя проявляє елементарне незнання законів або не вміє їх застосовувати; перестає до чогось прагнути, самовдосконалюватися [10].

Модель професії, або професіограма судді цими позиціями охарактеризована дещо загально, тому у подальшому тексті нарису різні компетентні у цій тематиці експерти висловлюють конкретніше бачення.

Перша конкретизація стосується професійного рівня підготовки судді. О. Волков стверджує, що суддя повинен постійно підтримувати

і підвищувати свій професійний рівень [10]. Ця позиція знайшла закріплення у законодавстві, вона також заснована на вимозі міжнародного стандарту про незалежність, ефективність та обов'язки суддів:

- ч.7 статті 56 ключового Закону України “Про судоустрій та статус суддів” конкретизує: суддя зобов'язаний систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду [11];

- п. 65 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи №12 (2010): судді повинні регулярно підвищувати та вдосконалювати свій професійний рівень [12].

Такий підхід – бачення різних вимог до професії та посади судді згідно до закону і міжнародних стандартів, із доповненням позиції експертною думкою, ми будемо практикувати щодо конкретизації вимог до суддів.

Серед міжнародних стандартів, які ми використовували для характеристики вимог до суддівської професії, ключовими є стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за якою кожен має право на незалежний і справедливий суд, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи ООН щодо незалежності судових органів 1985 року, Рекомендації ООН щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів 1989 року, Бангалорські принципи поведінки суддів ООН 2006 року, Європейська хартія про закон щодо статусу суддів, Рекомендація (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам - членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки.

Досить детально характеризують питання організації початкової підготовки судді та заходів його підвищення кваліфікації і інші автори.

Проаналізувавши Концепцію національних стандартів суддівської освіти 2014 року [13], нами виокремлено систему особистих вимог до судді, які мають бути сформовані під час навчання у Школі суддів. Серед них виділено декілька груп вимог щодо професійних якостей судді як особистості:

1. Інтелектуальні якості (здібність):

- високий рівень кваліфікації в сфері права, розуміння його фундаментальних принципів;
- уміння швидко сприймати та аналізувати інформацію;
- здатність аналізувати та синтезувати правові ситуації;
- логічність та структурованість мислення, мисленнєва самостійність.

2. Особисті якості:

- добросовісність;
- моральність;
- неупередженість та безсторонність;
- здатність до обґрунтованого судження;
- рішучість та володіння навичками прийняття рішень;
- об'єктивність;
- уміння та готовність навчатися та професійно вдосконалюватися; здатність застосовувати набуті знання, вміння та навички.

3. Здатність до розуміння та справедливого поводження:

- вміння поводитися з кожним з повагою та чутливістю, незважаючи на походження та інші ознаки;
- готовність терпеливо та ввічливо вислуховувати.

4. Авторитетність (владність) та комунікативні навички:

- володіння навичками міжособистісного спілкування;
- уміння зрозуміти і стисло роз'яснювати всім, кого це стосується, процесуальні вимоги;

- здатність формулювати, обґрунтовувати (мотивувати) та пояснювати кожне винесене рішення;

- уміння утримувати авторитет в разі оспорування, піддаванні сумніву.

5. Ефективність (продуктивність):

- уміння працювати швидко та під тиском;
- уміння ефективно організувати час та швидко виносити чітко обґрунтовані судові рішення;
- володіння ефективними комунікаційними навичками;
- здатність керувати судовим процесом в емоційно напруженому середовищі;
- уміння конструктивно працювати з іншими (зокрема, мати навички лідерства та управління, коли потрібно) [13].

Характеризуючи цей перелік, ми бачимо як особисті вимоги (спроможність сприймати інформацію, чутливість, терплячість), так і професійні (безсторонність, високий рівень правничої кваліфікації тощо), а також елементи меж та рамок суддівських професій (моральність, добросовісність). Тому ми беремо цей перелік до уваги як такий, що стосується не лише вимог професійного рівня, але як спробу системно охарактеризувати увесь комплекс вимог до суддівської професії.

Зокрема, стосовно цієї групи вимог висловлювались у окремому висновку Консультативної ради європейських суддів 2003 року. Зводячи зміст цього висновку до чітких вимог, зазначимо:

- базова підготовка суддів має стосуватися тих осіб, які призначені на посаду на початку своєї професійної кар'єри та тих суддів, що відбираються з числа найкращих юристів та мають попередній ґрунтовний несудовий досвід;

- програми підвищення кваліфікації повинні пропонувати можливість підготовки у випадку кар'єрних змін, таких як, наприклад, переведення

між кримінальним та цивільним судами, перехід до спеціальної юрисдикції, а також призначення на таку посаду, як голова палати або суду. Відповідні переведення, перехід або призначення можуть також проходити за умови обов'язкової участі у відповідній програмі підготовки. Нереалістично запроваджувати обов'язкове підвищення кваліфікації судді задля кожного окремого випадку. Існують побоювання, що тоді воно стане бюрократичною та формальною справою [14].

Отже, ми побачили у наведених джерелах досить взаємодоповнюючий перелік вимог професійної етики, які є надзвичайно важливими щодо професійної діяльності суддів. Причому найменш якісно і системно побудовані ці вимоги у документі, з яким найбільш обізнане і працює суспільство та професійне середовище – у Законі України «Про судоустрій та статус суддів».

Дослідуючи систему вимог до суддівської професії ми дійшли таких висновків:

1. Наше авторське бачення низького стану довіри і поваги до представників суддівської системи України полягає у тому, що неефективну систему формують неякісні за якостями або за своїм функціонуванням елементи цієї системи. У судовій системі такими є самі суди та безпосередньо особи, які її представляють – судді судів України.

2. Система вимог до суддівської професії має засновуватись на професіограмі судді (описі системи основних елементів повсякденної діяльності судді на посаді), вимогах міжнародних стандартів щодо здійснення правосуддя, нормах національного законодавства, а також нормах регуляторів, розроблених органами суддівського самоврядування.

Застосування вимог до суддівської професії актуальне на етапі професійної підготовки суддів, добору та конкурсного відбору суддів, професійного зростання і суддівської кар'єри, роз-

гляду скарг та застосування дисциплінарної відповідальності суддів.

3. Серед міжнародних стандартів, які ми використовували для характеристики вимог до суддівської професії, ключовими є стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за якою кожен має право на незалежний і справедливий суд, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи ООН щодо незалежності судових органів 1985 року, Рекомендації ООН щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів 1989 року, Бангалорські принципи поведінки суддів ООН 2006 року, Європейська хартія про закон щодо статусу суддів, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам - членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки 2010 року.

4. Загальний перелік вимог до суддівської професії ми бачимо як набір особистих вимог, професійних вимог, а також елементи меж та рамок суддівських професій. Їх узагальнення дозволило виокремити такі групи вимог до професії судді:

1) Загальні вимоги:

- професійні, формуються у процесі професійної підготовки та діяльності;
- особисті, у тому числі психологічні, набуваються з досвідом та практикуванням на основі первинних особистих рис.

2) Спеціальні вимоги:

- походять окремо для різних судових юрисдикцій;
- побудовані залежно від існуючих посад (включно із адміністративними) і функцій суддів.

5. Характеристика, що є однією з найважливіших вимог до суддів є опис ознак їхньої незалежності. Ця засада є стрижневою щодо інших і заслуговує на системне впровадження у нормативні засади підбору та оцінювання суддів.

Висновки. На основі глибокого розуміння змісту вимоги незалежності діяльності судді ми бачимо потребу удосконалити статтю 6 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

По-перше, ця стаття має бути адресована суддям, які працюють у судах України. Зміст суддівської незалежності ми бачимо як комплекс ознак, що включають елементи політичної незалежності, професійної незалежності від адміністративного персоналу суду та судової адміністрації, від представників виконавчої чи законодавчої влади; корпоративної незалежності судді і його сім'ї. Також до вимоги незалежності, на наш погляд, має бути віднесено особливо сформульовані межі реалізації права на свободу поглядів, громадської діяльності, совісті та права протест.

По-друге, варто виокремити та автономно побудувати вимогу базування судових рішень на нормах Закону та засадах верховенства права.

Література

1. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». Разумков Центр. 24 червня 2019. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>
2. Результати всеукраїнських опитувань громадян, суддів та правників щодо судової реформи, довіри до судової влади, незалежності й підзвітності судової влади та сприйняття корупції. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/NJ_2017_Survey_Results_Oct2017_ROL_UKR.pdf
3. Результати анонімного тестування 2019. Господарський суд Чернівецької області. URL: <https://cv.arbitr.gov.ua/sud5027/pokazniki-diyalnosti/results11111/>
4. Презентація звіту за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». URL: [\[zwitu-za-riezultatami-doslidziennia-stawliennia-gromadian-ukraini-do-sudovoi-sistiemi/\]\(http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy\)](https://vkksu.gov.ua/print/ua/news/priezientaia-</div><div data-bbox=)

5. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». Разумков Центр. 24 червня 2019. URL.: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>

6. Посадова інструкція: правила розроблення та зразок. URL: <https://www.kadrovik01.com.ua/article/53-qqq-16-m5-18-05-2016-posadova-nstruktsya-yak-rozrobiti-vvesti-v-dyu>

7. Професійні вимоги та компетентності для державних службовців. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/december/issue-12/article-41305.html>

8. ГАЛАЙ, А. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарання. Дис. за спец. 12.00.07. Київ, 2003. 216 с.

9. Професійні вимоги та компетентності для державних службовців. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/december/issue-12/article-41305.html>

10. ЛАВРИНЕНКО, І. Ідеальний суддя: компетентний, моральний і не дуже молодий. 23.12. 2014. URL: <https://racurs.ua/ua/699-idealnyu-suddya-kompetentnyu-moralnyu-i-ne-duje-molodyu.html>

11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>

12. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

13. Концепція національних стандартів суддівської освіти: Додаток до Регламенту НШСУ, затвердженого наказом від 24.06.2016 №34. URL: <http://nsj.gov.ua/about/symbols/>

14. Висновок № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про належну початкову підготовку та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях. URL: <https://rm.coe.int/-4-2003-/1680748202>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ТА ПІДТРИМАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В СУДАХ ТА МІСЦЕ СЕРЕД НИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Олег ШУРКО

здобувач Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», Київ, Україна
e-mail: o.muzychuk23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1428-035X>

CADRUL LEGAL PENTRU ASIGURAREA PROTECȚIEI ȘI MENȚINEREA ORDINII PUBLICE ÎN INSTANȚELE DE JUDECATĂ ȘI ROLUL REGLEMENTĂRII ADMINISTRATIVE ȘI LEGALE

Pe baza analizei punctelor de vedere științifice ale cercetătorilor și a normelor actuale ale legislației din Ucraina, articolul descrie cadrul legal pentru protecția și menținerea ordinii publice în instanțele de judecată și stabilește locul printre acestea a reglementării administrative și legale. S-a stabilit că principiile asigurării protecției și menținerii ordinii publice în instanțe sunt reguli fundamentale (de bază, de pornire), cerințe generale și imperative, reguli pe care se bazează funcționarea mecanismului legal pentru asigurarea protecției și menținerii ordinii publice în instanțe. Aceste principii sunt formate pe baza cunoștințelor științifice despre modelele existente în viață socială. S-a constatat că astăzi în Ucraina sunt stabilite principiile legale de bază ce sunt necesare pentru asigurarea și menținerea eficienței a ordinii publice în instanțele de judecată. S-a dovedit că importanța reglementării administrative pentru asigurarea ordinii în cauză se datorează faptului că ramura dreptului administrativ reglementează relațiile sociale care conțin un element al autorității publice.

Cuvinte-cheie: teme juridic, protecție, ordine publică, instanțe, reglementare administrativă și juridică.

LEGAL FRAMEWORK FOR ENSURING PROTECTION AND MAINTAINING PUBLIC ORDER IN THE COURTS OF LAW AND THE ROLE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

The article, based on the analysis of scientific views of researchers and norms of the current legislation of Ukraine, describes the legal principles of ensuring the protection and maintenance of public order in the courts and identifies the place among them of administrative and legal regulation. It has been established that the principles of ensuring the protection and maintenance of public order in the courts are fundamental (basic, starting), general, imperative requirements, rules on which the functioning of the legal mechanism for ensuring the protection and maintenance of public order in the courts is based. These principles are formed on the basis of scientific knowledge of objectively existing patterns of social life. It is established that today in Ukraine the basic legal principles necessary for an effective assurance and maintenance of public order in courts are laid. It is proved that the importance of administrative and legal regulation for ensuring the investigated order is due to the fact that the branch of administrative law regulates public relations that contain an element of public power.

Keywords: legal principles, protection, public order, courts, administrative and legal regulation.

CADRE JURIDIQUE POUR ASSURER LA PROTECTION ET LE MAINTIEN DE L'ORDRE PUBLIC DEVANT LES TRIBUNAUX ET RÔLE DE LA RÉGLEMENTATION ADMINISTRATIVE ET JURIDIQUE

Sur la base de l'analyse des opinions scientifiques des scientifiques et des normes actuelles de la législation ukrainienne, l'article décrit le cadre juridique pour la protection et le maintien de l'ordre public dans les tribunaux et établit la place entre eux et la réglementation administrative et juridique. Il a été établi que les principes garantissant la protection et le maintien de l'ordre public dans les tribunaux sont des exigences fondamentales (de base, de départ), générales et impératives, des règles sur lesquelles le fonctionnement du mécanisme juridique garantissant la protection et le maintien de l'ordre public dans les tribunaux est basé. Ces principes sont formés sur la base des connaissances scientifiques des modèles de vie sociale objectivement existants. Il a été établi qu'aujourd'hui en Ukraine sont établis les principes juridiques fondamentaux qui sont nécessaires pour assurer et maintenir efficacement l'ordre public dans les tribunaux. Il s'est avéré que l'importance de la réglementation administrative pour assurer l'ordre étudié est due au fait que la branche du droit administratif réglemente les relations sociales qui contiennent un élément d'autorité publique.

Mots-clés: base juridique, protection, ordre public, tribunaux, réglementation administrative et juridique.

ПРАВОВЫЕ РАМКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОХРАНЫ И ПОДДЕРЖАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА В СУДАХ И РОЛЬ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В статье, на основе анализа научных взглядов исследователей и норм действующего законодательства Украины, охарактеризованы правовые основы обеспечения охраны и поддержания общественного порядка в судах и определено место среди них административно-правового регулирования. Установлено, что принципы обеспечения охраны и поддержания общественного порядка в судах являются фундаментальными (базовыми, исходными), общими и императивными требованиями, правилами, на основе которых функционирует правовой механизм обеспечения охраны и поддержания общественного порядка. Эти принципы формируются на основе научного знания объективно существующих закономерностей общественной жизни. Установлено, что на сегодня в Украине заложены основные правовые принципы, необходимые для эффективного обеспечения и поддержания общественного порядка в судах. Доказано, что важность административно-правового регулирования для обеспечения исследуемого порядка обусловлена тем, что отрасль административного права регулирует общественные отношения, которые содержат элемент публичной власти.

Ключевые слова: правовые основы, защита, общественный порядок, суды, административно-правовое регулирование.

Постановка проблемы. Розбудова України як правової держави вимагає здійснення правової регламенту усіх основних сфер суспільних відносин, особливо тих, що пов'язані із діяльністю органів і посадових осіб публічної влади. Адже правова держава, пише А. Безимьян, та, що не лише насаджує універсально діючі правові норми, але й сама підкоряється їм, тобто обмежує свої дії певними конституційно-правовими нормами [1, с.146]. Наявність чітких та змістовних правових засад, що визначають ключові аспекти організації та функціонування

суспільно-державного життя, зокрема регламентують правовий статус людини і громадянина, суб'єктів владних повноважень, а також механізм їх взаємовідносин між собою, є однією із ключових ознак, що характеризують сутність правової держави. Зрозуміло, що забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, як специфічний різновид державно-владної діяльності, не є виключенням і має гуртуватися на відповідних правових засадах, дослідження яких дозволить з'ясувати стан юридичного підґрунтя даної діяльності.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах у своїх наукових працях розглядали: Г.В. Атаманчук, Д.Г. Заброда, І.В. Каглянчук, В.К. Колпаков, В.М. Маліновська, О.М. Музичук, Г.М. Омеляненко, М.А. Погорецький, С.П. Черних та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість розробок, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені правовим засадам забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах.

Саме тому метою статті є: надати характеристику правових засад забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз низки наукових позицій дає змогу виокремити два основні підходи до розуміння засад права: згідно першого засади права – це принципи права, тобто дані поняття є синонімами; другий підхід розуміє під правовими засадами систему нормативно-правових актів, перш за все законів, положеннями яких врегульовуються юридично значущі характеристики, аспекти відповідних правових відносин. Ми в цілому згодні із тим, що саме принципи є тими відправними засадничими вимогами, на яких ґрунтується будь-який правовий інститут, як, власне кажучи, й уся система права в цілому.

Так, принципи забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах – це основоположні (базисні, відправні), загальні, імперативні вимоги, правила, на яких ґрунтується функціонування організаційно-правового механізму із забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Дані принципи формуються на підставі наукового пізнання об'єктивно існуючих закономірностей суспільного життя. Разом із тим, вважаємо, що повністю ототожнювати принципи

із правовими засадами не слід, оскільки остання категорія має більш широкий характер, і включає першу. На нашу думку більш вірним буде розглядати правові засади як ті нормативно-правові акти, в яких визначаються юридичні правила забезпечення досліджуваного громадського порядку. Зокрема і самі принципи набувають своєї формалізації і загальнообов'язкового характеру завдяки їх закріпленню у відповідних законодавчих джерелах.

Висвітлюючи правові засади забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах ми будемо виходити із такого критерію як юридична сила відповідного джерела права. І в першу чергу тут слід відзначити Конституцію України – Основний закон держави, що встановлює найбільш важливі юридичні вимоги, на яких ґрунтується державний устрій, суспільне життя в країні, механізм здійснення публічної влади. Саме Конституція є джерелом ключових загально-правових принципів, що пронизують усю національну правову систему і є обов'язковими та незаперечними для будь-якого публічно- чи цивільно-правового інституту, суб'єкта, для кожної юридично значущої діяльності, поведінки. Такими принципами зокрема є:

- **пріоритет прав і свобод людини.** Зокрема Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2];

- **принцип верховенства права,** що закріплений у статті 8 Конституції. Згідно даної статті Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і по-

винні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [2]. Даний принцип є одним із найбільш складних для розуміння, оскільки його зміст утворює ціла низка ідей і принципів нижчого порядку. Зокрема у доповіді «Про верховенство права», викладеній на 86-пленарному засіданні Венеціанської комісії 25-26 березня 2011 р. сутність верховенства права розкривається: 1) доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); 2) вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; 3) рівність перед законом; 4) влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; 5) права людини повинні бути захищені; 6) повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватих витрат та відстрочок; 7) наявність справедливого суду; 8) держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [3]. Верховний Суд України у Пленумі № 9 від 01.11.1996 року розтлумачив принцип верховенства права так, що конституційні права і свободи людини та громадянина є безпосередньо діючими, вони визначають зміст та спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя [4]. Отже, складність та багатоаспектність принципу верховенства права якщо й не унеможлиблює, то суттєво ускладнює формулювання його чіткого, єдино вірного визначення. На наше переконання, характеризуючи сутність даного принципу слід виходити із того, що право є головним мірилом справедливості та свободи у суспільстві та державі. діяльність усіх без винятку державних інститутів має підпоряд-

ковуватися потребам реалізації та захисту даної свободи і справедливості [5, с. 7];

- **законність**. Як принцип, законність є важливою складовою вище згаданого верховенства права і продовжує його. Дослідженню цього принципу досить багато уваги приділяється вченими. Так, визнаючи багатогранність поняття «законність», М.І. Матузов вважає, що вона має доволі просте та стисле визначення. Під законністю треба розуміти суворе й неухильне дотримання усіма суб'єктами права існуючих у державі законів та заснованих на них підзаконних нормативних актів. Ключовим словом у наведеній дефініції є «дотримання». Саме у ньому визначальний зміст і сутність розглядуваного явища у будь-якій його інтерпретації, бо якщо немає дотримання, то немає і законності. Учений слушно стверджує, що поняття законності повинно розповсюджуватися не тільки на сферу дії законів, а й на усю сферу їх утворення, тобто законотворчість, а ширше – на усю правотворчість, тому що ці процеси також піддаються оцінці з позиції ідей моральності та законності. Акцентовано увагу на тому, що закони повинні поважати насамперед влада, інакше законність виявиться неповною, обмеженою, а влада – не правовою [6, с. 408 - 410]. А.С. Кравцов відзначав, що законність навряд чи можливо визначати як стан суспільної життєдіяльності, який визначається ступенем відповідності чинному законодавству, бо це елемент правового порядку, який не може бути вирізнений із загального стану правової впорядкованості суспільного буття. Законність наявних правових відносин суспільстві «розчиняється» у сукупності всіх суспільних відносин, які ґрунтуються на вимогах права і входять із його приписів [7, с. 34].

Тобто у найбільш загальному розумінні законність слід тлумачити як вихідну засаду, ідею, що лежить в основі здійснення будь-якої діяльності, незалежно від того, про яку сферу суспільних від-

носин йдеться. Вона, перш за все, передбачає неухильне слідування всіма суб'єктами права норм чинного законодавства, а відтак сприяє забезпеченню панування правопорядку в суспільстві. Звідси законність, як ключова засада забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, має два ключові аспекти: по-перше, вона спрямована те, щоб забезпечити в межах встановлених законом діяльність судів, яка б була правомірною та відповідає нормам чинного законодавства, а також світовим стандартам, які є загально визнаними у цій сфері; а по-друге, законність передбачає, що суди, мають можливість без зовнішнього впливу на судовий процес здійснювати правосуддя та виносити справедливі та законні рішення, тим самим забезпечуючи належний захист прав та свобод громадян, а як результат панування права в українському суспільстві. Саме тому вкрай важливо, щоб держава створила всі необхідні умови для забезпечення безпеки здійснення правосуддя. Одним із таких засобів, на нашу думку, є вироблення сприятливих організаційних та правових умов для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах;

- **правова рівність.** Відповідно до Конституції Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї;

спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [2].

Отже значення Конституції України полягає у тому, що саме її норми встановлюють основи суспільного та державного ладу в Україні, основоположні соціальні цінності на яких ґрунтується суспільні відносини в державі, та для забезпечення яких функціонують державні інститути. Дані конституційні положення є обов'язковими та незаперечними і для відносин щодо забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах.

Наступний рівень досліджуваних правових засад становлять міжнародні нормативно-правові документи (договори, конвенції, пакти тощо), до яких Україна приєдналася у встановленому порядку. Засади даного рівня стосуються як забезпечення прав і свобод людини (наприклад, Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966), так і безпосередньо питань правосуддя (наприклад, Основні принципи незалежності судових органів, Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН 27.07.2006). Засади даного рівня з одного боку визначають провідні соціальні цінності та пріоритети, якими мають керуватися у своїй діяльності держані органи держав-учасниць, а з іншого – встановлюють вимоги щодо забезпечення високого рівня якості та дієвості правосуддя, як одного із ключових інструментів забезпечення

панування верховенства права і правової законності в державі.

Законодавчий рівень досліджуваних правових засад, формують відповідні Закони України, зокрема такі як: Кримінальний кодекс України від 2001 р., Кодекс України про адміністративні правопорушення від 1984 р., «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 р., «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 1993 р., «Про національну поліцію» від 2015 р., «Про Національну гвардію України» від 2014 р., «Про Вищу раду правосуддя» від. 2016 р. та ін. Саме на законодавчому рівні визначаються безпосередньо юридичні засади забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, а саме такі його аспекти як: об'єкт та предмет даної охорони; суб'єктний склад правовідносин, що супроводжують зазначене забезпечення; правовий статус даних суб'єктів; порядок, форми та засоби забезпечення громадського порядку; та ін..

І останній рівень правових засад, підзаконний, на якому уточнюються та розвиваються положення відповідних Законів України. Як правило даний рівень засад спрямований на конкретизацію завдань та функцій певних державних органів, визначення відповідних процедурних питань, тобто пов'язаних порядком здійснення певної діяльності, застосування, реалізацією якихось заходів, мір тощо. Прикладом джерел засад даного рівня є Наказ ДСА України «Про заходи щодо забезпечення безпеки діяльності судів загальної юрисдикції та територіальних управлінь державної судової адміністрації» від 02.06.2003 № 217, Тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них від 26.12.2016, Положення про Службу судової охорони від 4 квітня 2019 року N 1051/0/15-19.

В цілому можемо говорити про те, що на сьогодні в нашій державі закладені основні правові

засади, необхідні для ефективного забезпечення і підтримання громадського порядку у судах. Оскільки чинне законодавство визначає як загальні принципи, так і конкретні норми, що регламентують матеріально-правові та процедурно-процесуальні аспекти здійснення зазначеного забезпечення. Особливе місце у визначенні досліджуваних засад належить адміністративно-правовому регулюванню, оскільки саме адміністративне право – це галузь права, засобами якої (норми, відносини, законодавство, методи, форми, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) формуються публічно-управлінські відносини, а також організується і забезпечується публічно-управлінська діяльність [8, с.33]. Д.М. Павлов, підтримуючи таке тлумачення адміністративного права, також відмічає, що воно (адміністративне право) може розглядатися як публічно-сервісне право, спрямоване на обслуговування інтересів приватних осіб у їх відносинах з органами публічної адміністрації. Адміністративне право взаємодіє з іншими правовими галузями, зокрема конституційним правом, яке закріплює основні засади організації та функціонування виконавчої влади, місце органів виконавчої влади у державному механізмі, характер їх взаємовідносин з органами інших гілок державної влади та місцевого самоврядування. Фактично адміністративне право базується на нормах конституційного права, конкретизує їх [9, с.10].

Висновки. Отже, значення адміністративно-правового регулювання для забезпечення досліджуваного порядку обумовлене тим, що галузь адміністративного права регулює суспільні відносини, які містять елемент публічної влади. Найчастіше дане право пов'язують із діяльністю органів виконавчої влади, однак сьогодні сфера його застосування набагато ширша, оскільки регламентуючого впливу його засобів знає не лише виконавчо-розпорядча діяльність органів

вказаної гілки влади, але й діяльність інших органів держави та місцевого самоврядування. Зокрема засобами адміністративно-правового регулювання визначаються правові засади діяльності компетентних суб'єктів (органів і посадових осіб) під час забезпечення досліджуваного громадського порядку: повноваження даних суб'єктів, наявні у їх розпорядженні форми, засоби та інструменти охорони і підтримки громадського порядку, процедури застосування заходів з його охорони; взаємодія вказаних суб'єктів з іншими органами держави та громадськістю тощо.

Література

1. БЕЗИМ'ЯН, А. Навчальний посібник. Для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності "Правознавство", С.: Українська академія банківської справи, 2005, 689 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n5262>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бан-
- дурка, Є.М. БЛАЖІВСЬКИЙ, Є.П. БУРДОЛЬ та ін. ; за заг. ред. В.Я. ТАЦІЯ, В.П. ПШОНКИ, А.В. ПОРТНОВА. Х. : Право, 2012. 768 с. // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1319042049178/pravo/verhovenstvo_prava
4. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова №9 Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96>
5. АВЕР'ЯНОВ, В.Б. *Реформування українського адміністративного права: черговий етап* // Право України, 2000, №7, с. 6-8.
6. Теорія держави та права: курс лекцій / М.И. БАЙТИН та ін.; под ред. Н.И. МАТУЗОВА и А.В. МАЛЬКО. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2004. 767 с.
7. КРИЖАНОВСЬКИЙ, А.Ф. *Законність і правопорядок: «сіамські близнюки» чи самостійні правові категорії?* Науковий вісник. Львівського державного університету внутрішніх справ, 2011, № 1 (1), с. 27-36.
8. КОЛПАКОВ, В.К., КУЗЬМЕНКО, О.В. *Адміністративне право України*: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003, 544 с.
9. ПАВЛОВ, Д.М. *Адміністративне право: Загальна частина*: Конспект лекцій. К.: МАУП, 2007. 136 с.

EXAMINAREA LATURII SUBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE FALSIFICARE A PROBELOR

Eugeniu PETERSCHI

doctorand,

Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne a Republicii Moldova

e-mail: peterschi1979@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4338-2980>

În prezentul articol, cu scopul de a plasa pe prim plan în vizorul mediului științific, cercetăm și identificăm ansamblul conceptului de atitudine psihică pe care îl posedă subiectul de drept, potrivit legislației, la săvârșirea infracțiunii de falsificare a probelor, instituită la art.310 Cod penal al Republicii Moldova.

Latura subiectivă, reprezintă unul dintre elementele de bază a întregii componente de infracțiune. În prezenta cercetare ne propunem la cele prenotate, de a identifica de asemenea și semnele laturii subiective, precum ar fi vinovăția și motivul, inclusiv și scopul acestei fapte antisociale.

Cuvinte-cheie: atitudinea psihică, voința făptuitorului, vinovăția subiectului de drept, motivul infracțiunii, scopul săvârșirii.

EXAMINING THE SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME OF FALSIFICATION OF EVIDENCE

In the present approach, in order to place in the foreground in the scientific environment, we investigate and identify the whole concept of psychic attitude that the subject of law possesses, according to the law, when committing the crime of falsification of evidence, established in art.310 Criminal code of the Republic of Moldova.

The subjective side is one of the basic elements of the whole crime component. In the present research we aim at the reserved ones, also to identify the signs of the subjective side, such as guilt and motive, including the purpose of this antisocial act.

Keywords: the psychic attitude, the will of the perpetrator, the guilt of the subject of law, the reason for the crimes, the purpose of the crime.

EXAMEN DU CÔTÉ SUBJECTIF DU CRIME DE FALSIFICATION DE PREUVES

Dans cette approche, dans le but de placer au premier plan dans l'environnement scientifique, nous étudions et identifions l'ensemble du concept d'attitude psychique que le sujet de droit possède, conformément à la loi, lorsqu'il commet le crime de falsification de preuves, établi à l'article 310 Code pénal de la République de Moldova.

Le côté subjectif est l'un des éléments fondamentaux de toute la composante criminalité. Dans la présente recherche, nous visons les réservés, également pour identifier les signes du côté subjectif, tels que la culpabilité et le motif, y compris le but de cet acte antisocial.

Mots-clés: attitude psychique, la volonté du faiseur, la culpabilité du sujet de droit, la raison des crimes, l'objet de l'acte.

ИЗУЧЕНИЕ СУБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

В данной статье, стараясь выдвинуть на передний план научной среды, мы исследуем и выявляем всю полноту концепции психического отношения, которое, в соответствии с законодательством, присуще субъекту права при совершении преступления фальсификации доказательств, установленного в ст.310 Уголовного кодекса Республики Молдова.

Субъективная сторона является одним из основных элементов всей криминальной составляющей. В настоящем исследовании мы стремимся, как подчеркивалось выше, к выявлению признаков субъективной стороны, таких как виновность и мотивы, включая цель этого антиобщественного явления.

Ключевые слова: *психическое отношение, воля преступника, вина субъекта права, мотив преступления, цель преступления.*

Introducere. În procesul de cercetare și de studiere multilaterală a prevederilor doctrinare cu referire la evidențierea și accentuarea esenței laturii subiective a unei fapte ilicite prevăzute expres în Legea penală a Republicii Moldova, putem specifica că, „conținutul laturii subiective a faptei criminale este așa-zisul aspect exterior al infracțiunii (ceea ce-i ascuns și are loc în creierul, conștiința umană), pe când latura obiectivă reprezintă aspectul ei exterior (ceea ce vedem în realitate, simțim și se desfășoară în fața noastră)” [13, p.153].

Prin urmare, într-o altă opinie, remarcată de către autorul Alexandru Boroii, observăm că, „latura subiectivă a infracțiunii constă într-o atitudine psihică, alcătuită din elemente intelective, volitive și afective care determină și însoțesc actul fizic de executare.

Spre deosebire de latura obiectivă a infracțiunii care se materializează într-un act exterior de execuție, latura subiectivă exprimă momentul subiectiv, poziția psihică a subiectului infracțiunii în raport cu activitatea materială desfășurată de el” [5, p.119].

Legătura de cauzalitate dintre aceste două elemente al componenței de infracțiune, este vădit prezentată și în alte lucrări de specialitate. Astfel, se observă că „latura obiectivă trebuie analizată în strânsă legătură cu latura subiectivă deoarece pentru existența infracțiunii nu se poate concepe o latură fără cealaltă, fiindcă ele formează o unitate. Ca atare

nu este suficient să se stabilească numai comiterea de către o persoană a acțiunii (inacțiunii) și urmarea periculoasă a acesteia, ci trebuie să se constate și că acestea au fost precedate și însoțite de procese psihice specifice vinovăției, ca trăsătură a infracțiunii întrucât răspunderea penală presupune atât un temei obiectiv (latura obiectivă), cât și unul subiectiv (latura subiectivă). Latura subiectivă se deduce întotdeauna din cea obiectivă” [4, p.174-175].

Materiale studiate și metode aplicate. În scopul realizării unei cercetări detaliate a subiectului vizat în lucrare, au fost utilizate un șir de metode de cercetare teoretică (analogia, comparația, deducția, analiza cauzală, metoda istorică), de prelucrare și sistematizare a datelor (analiza, sinteza, analiza situațională).

Pentru elaborarea prezentului studiu au fost consultate un șir de manuale și monografii, actele normative în vigoare, articole în ediții periodice al domeniului vizat, precum și lucrările științifice ale autorilor atât din țară cât și de peste hotare.

Rezultatele obținute și discuții. Activitatea fizică ce constituie elementul obiectiv al infracțiunii, fiind realizată prin contribuția sau inerția energiei fizice a omului, iar această energie fizică trebuind să fie propulsată și diriguată de energia psihică legată de orice manifestare a omului, este firesc ca în conținutul constitutiv al infracțiunii să avem, alături de o latură obiectivă, și o latură subiectivă [18, p.80].

Prin urmare, conform opiniilor statuate în **doctrina română**, care are unele caracteristici asemănătoare cu cea autohtonă în ceea ce privește definierea elementelor componente ale unei infracțiuni, se constată că „*latura subiectivă cuprinde ansamblul condițiilor referitoare la atitudinea psihică a făptuitorului în raport cu actul de conduită săvârșit și urmările sale, fără de care infracțiunea nu ar exista*” [2, p.41].

Într-o altă opinie, se remarcă că, latura subiectivă ca element al componenței de infracțiune, este compusă „dintr-un complex de stări de conștiință specifice care preced și însoțesc actele exterioare (acțiunea sau inacțiunea) și care sunt dirijate în vederea producerii anumitor urmări periculoase, sau chiar dacă nu sunt dirijate într-o asemenea direcție produc totuși astfel de urmări, datorită ușurinței sau neglijenței infractorului. Ea are ca subelement principal vinovăția, iar ca subelemente secundare motivul și scopul” [4, p.175].

În contextul celor expuse, este esențial de remarcat și opinia specialiștilor autohtoni cu referire la tematica supusă cercetării. Astfel, grupul de autori ai domeniului vizat, remarcă faptul că cercetarea laturii subiective a componenței infracțiunii se face prin prisma semnelor sale componente. Semnul de bază, uneori singurul ce intră în structura laturii subiective a oricărei infracțiuni, este **vinovăția**. Ea nu poate lipsi, întrucât reprezintă, în același timp, și o trăsătură esențială a infracțiunii, astfel cum rezultă din art.14 alin.(1) CPRM. În cazul anumitor infracțiuni, pentru completarea laturii subiective, prin textele de incriminare ale acestora, sunt prevăzute însă și alte condiții (semne) referitoare la scop sau motiv.

Sistemul prevederii în toate dispozițiile normelor de incriminare a formei vinovăției cu care trebuie săvârșită fapta pentru a fi considerată infracțiune este greu de realizat, de aceea legiuitorul penal a stabilit în Partea generală a Codului penal reguli cu

caracter de principiu după care se poate determina forma vinovăției necesară pentru existența unei anumite infracțiuni” [6, p.137; 19, p.55].

Determinarea laturii subiective este un proces destul de complex și complicat, din simplul motiv că latura subiectivă constituie aspectul interior al infracțiunii [8, p.151].

Se consideră că infracțiunea a fost săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admitea, în mod conștient, survenirea acestor urmări.

Pe de altă parte, se consideră că infracțiunea a fost săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă [1, art.17-18].

Așadar, ca urmare a celor prenotate și a studiului normativ a faptei prejudiciabile statuate la art.310 Cod penal al Republicii Moldova, putem specifica, că latura subiectivă a acesteia, în ambele modalități, se caracterizează prin vinovăție intenționată, adică intenție directă.

Intenția este cea mai gravă formă a vinovăției, care cuprinde în conținutul său toată capacitatea spirituală pe care făptuitorul o are în momentul săvârșirii faptei. Intenția exprimă legătura imediată și cea mai stransă între faptă și autor, fiind întotdeauna suficientă pentru a atrage răspunderea penală, iar raportul pe care îl determină este cel mai puternic, deoarece se adresează unei comportări ce reprezintă contestarea cea mai directă a valabilității perceptului normei, un atentat evident la ordinea juridică [17, p.114].

Conform cercetărilor științifice din doctrina națională, putem menționa că „intenția directă se manifestă în situația în care persoana își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările prejudiciabile ale acesteia și dorește survenirea acestor urmări” [3, p.48].

În ordinea celor descrise, autorul Ivan Macari, remarcă faptul că, în contextul faptei antisociale de la art.310 CPRM, „vinovatul înțelege că falsifică probele și dorește ca adevărul să fie schimbat” [14, p.366].

Prin urmare, „orice acțiune sau inacțiune prevăzută de legea penală este precedată și determinată de un impuls interior – constând într-o necesitate, dorință, pasiune, sentiment, emoție etc. – care a inspirat făptuitorului ideea de a o comite, reprezintă motivul infracțiunii.

Actualmente, prin motiv al infracțiunii se înțelege, așadar, impulsul intern din care se naște rezoluția infracțională și, pe cale de consecință, punerea în executare a acestuia” [10, p.171].

De asemenea, susținem și ideea, potrivit căreia motivul infracțiuni ar reprezenta „impulsul intern al făptuitorului la săvârșirea infracțiunii, adică acea dorință, tendință, pasiune, acel sentiment ce a făcut să se nască în mintea făptuitorului ideea săvârșirii unei anumite activități conștient orientate într-o anumită direcție în vederea satisfacerii acelei dorințe, tendințe, pasiuni, etc.” [8, p.172].

La unele infracțiuni, motivul este elementul determinant esențial. La fel, acesta poate fi și un element circumstanțial sau de calificare [16, p.45].

Motivele faptei antisociale instituite la art.310 CPRM, se exprimă în: *ură; egoism; interesul material; năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale; compătimire; sentimentul de solidaritate interpretat eronat* [7, p.736].

Astfel, conform unor prevederi de specialitate, prin ură se înțelege „sentiment puternic, nestăpânit, de dușmănie față de cineva; atitudine dușmănioasă;

dorință ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu mai existe; aversiune profundă față de ceva” [12, p.2124].

Prevederile explicative întâlnite în doctrină, instituie convingerea cititorului precum că prin egoism se identifică „atitudinea de exagerată preocupare pentru interesele personale și de nesocotire a intereselor altora” [9, p.333]. Este remarcabil faptul că, conceptul de *egoism* provine din literatura franceză, de la termenul *égoïsme*, ceea ce în traducere poate fi înțeles ca o – atenție exagerată față de sine însuși.

Uneori, săvârșirea faptei incrimitate la art.310 CPRM din interes material, presupune comiterea acesteia în scopul realizării altor interese personale sau în interesul unei terțe persoane. Interesul material fiind un interes egoist și josnic în raport cu relațiile sociale referitoare la autenticitatea probelor într-un proces, atât penal cât și civil. În cazul în care făptuitorul săvârșește infracțiunea de falsificare a probelor din interes material, acesta de asemenea, poate obține și unele recompense utilizate ulterior în interes propriu, precum ar fi: bani, diverse daruri, hârtii de valoare, unele avantaje (care nu este capabil să le obțină pe o altă cale), dreptul asupra unor bunuri mobile sau imobile.

Referitor la criteriul persoanei cu reperi antisociale, manifestat în năzuința acestuia de a obține unele avantaje nepatrimoniale, putem specifica că acesta este motivul care-l ghidează la asemenea acțiuni ilicite. Această năzuință se exprimă și în interesul material pe care-l urmărește făptuitorul, ceea ce presupune executarea unei comenzi sau a unei înțelegeri prealabile în schimbul unei remunerații materiale.

Potrivit unor surse explicative, termenul de compătimire poate fi înțeles ca o „stare sufletească generată de participarea la suferința altuia; suferință împărtășită cu cineva; milă față de suferința sau nenorocirea cuiva” [15, p.272].

Sentimentul de solidaritate interpretat eronat poate fi înțeles greșit de către ceilalți subiecți de

drept. Acest sentiment își găsește esența faptică atunci, când infracțiunea de falsificare a probelor este săvârșită în participație. Potrivit **Dicționarului explicativ**, solidaritatea reprezintă „*un sentiment care îi determină pe oameni să-și acorde ajutor reciproc; unitate strânsă, bazată pe o comunitate de interese, de sentimente, de idei; spirit de înțelegere*” [11] – ceea ce într-un final duce la individualizarea pedespei și răspunderea juridică a fiecărui făptuitor pentru acțiunile/inacțiunile sale antisociale.

La fel, de rând cu motivele faptei infracționale, în cadrul încălcării unei norme juridice din Partea specială a CPRM, apar și „emoțiile infracțiunii care însoțesc săvârșirea infracțiunii. O anumită nuanță emoțională persistă în toate cazurile când persoana săvârșește o anumită infracțiune, exprimând retrăirile sau ceea ce simte ea în acel moment (satisfacție sau insatisfacție, frică, mânie, frământări, rușine, ș.a.), însă emoțiile, de obicei, nu se includ în cadrul semnelor laturii subiective a componentelor de infracțiuni. Aceasta se explică prin faptul că în cazul săvârșirii infracțiunii rolul emoțiilor este limitat, ele influențând doar asupra formării imboldurilor și motivelor săvârșirii infracțiunii. Caracterul emoțiilor permite să percepem mai adecvat motivele infracțiunii și intenția adevărată a celui vinovat” [13, p.154].

Un alt element component al laturii subiective, îl reprezintă și scopul infracțiunii. În conformitate cu tezele doctrinare, „prin scop al infracțiunii se înțelege obiectivul urmărit de făptuitor – de regulă, schimbarea în realitatea obiectivă – prin săvârșirea acțiunii sau inacțiunii ce constituie elementul material al infracțiunii. Scopul se deosebește de motiv, deși se află într-o strânsă legătură cu acesta” [10, p.172].

Într-o altă opinie, identificăm că „scopul este reprezentarea pe plan mintal a rezultatului ce va apărea în urma săvârșirii faptei penale, rezultat urmărit de

către infractor. Scopul poate fi mai îndepărtat sau final și mai apropiat sau nemijlocit” [5, p.121].

Scopul infracțiunii incriminate la art.310 CPRM, se exprimă în procesul de urmărire și realizare a interesului făptuitorului, obținerea privilegiilor de rigoare remarcate în procesul de redactare și cercetare a prezentului demers științific, precum și în pretinsa idee a subiectului de drept de-a duce în eroare întreg sistemul judiciar al statului.

Concluzie

Problematika falsificării probelor într-un proces judiciar în Republica Moldova, este abordată tangențial doar în cadrul unor conferințe științifico-practice de specialitate. Acest fenomen își găsește actualmente oglindirea în sistemul judiciar, care cu părere de rău, în practica judiciară autohtonă, se mai identifică câte-o încălcare a prezentei norme juridice. De aceea, considerăm oportună: certetarea, identificarea și publicarea unui asemenea demers științific poate servi ca model de conduită pentru practicieni în vederea aplicării corecte și prompte a Legii penale a Republicii Moldova.

Latura subiectivă, după cum am specificat și în textul prezentului studiu, își are locul și rolul evident meritoriu în cadrul unei componente de infracțiune. Atitudinea psihică a făptuitorului în cazul infracțiunii de falsificare a probelor se manifestă în primul rând prin intenția sa directă de a modifica (total sau parțial) actele procesuale și concomitent, ducerea în eroare a organelor de aplicare a legii. Odată cu **vinovăția** subiectului de drept, în acest întreg proces, apare **motivul și scopul**, care sunt într-o strânsă legătură cu **vinovăția** infracțiunii, ca semn de bază a laturii subiective. În acest sens, concluzionăm că, este meritoriu și bine venit de a cunoaște în detaliu întregul proces de atitudine psihică a făptuitorului, atunci când intenționăm să analizăm sau să aplicăm cu veridicitate norma juridică incriminată la art.310 Cod penal al Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // *Monitorul Oficial*, nr.72-74 din 14.04.2009.
2. BARAC, L. *Constantele și variabilele dreptului penal*. București: Ed. ALL Beck, numărul total de pagini: 768, ISBN 973-655-118-0.
3. BARBĂNEAGRĂ, Al., ALECU, Gh., BERLIBA, V., ș.a. *Comentariul Codului penal al Republicii Moldova*. Chișinău: Ed.Sarmis, 2009, numărul total de pagini: 860, ISBN 978-9975-105-20-0.
4. BASARAB, M. *Drept penal*. Partea generală. Ediția a II-a. Vol.I. București: Ed.Lumina Lex, 1997, numărul total de pagini: 480, ISBN 973-588-006-7.
5. BOROI, Al. *Drept penal*. Partea generală. Ediția a II-a. București: Ed.ALL Beck, 2000, numărul total de pagini: 352, ISBN 973-655-037-0.
6. BOTNARU, S., ȘAVGA, Al., GROSU VI., GRAMA, M. *Drept penal*. Partea generală. Vol.I. Chișinău: Ed.Cartier, 2005, numărul total de pagini: 624, ISBN 9975-79-318-5.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal*. Partea specială. Vol.II. Chișinău: Ed. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, numărul total de pagini: 1300, ISBN 978-9975-53-468-0.
8. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Ed. Î.S. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2015, numărul total de pagini: 352, ISBN 978-9975-53-547-2.
9. COTEANU, I., SECHE, L., SECHE, M. ș.a., *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București: Ed.Univers enciclopedic, 1998, numărul total de pagini: 1195, ISBN 973-9243-29-0.
10. DOBRINOIU, V., NISTOREANU, GH., PASCU. I., BOROI, Al., MOLNAR, I., LAZĂR, V. *Drept penal*. Partea generală. Ediția a IV-a. București: Ed.Europa

Nova, 1999, numărul total de pagini: 576, ISBN 973-9183-43-3.

11. Dicționar explicativ. Poate fi accesat la: <https://dexonline.net/definitie-solidaritate>, (vizualizat la 03.09.2019).

12. DIMA, E., COBEȚ, D., MANEA, L. ș.a., *Dicționar explicative ilustrat al limbii române*. Chișinău: Ed.Arc și Gunivas, 2007, numărul total de pagini: 2280, ISBN 978-9975-61-155-8 și ISBN 978-9975-908-04-7.

13. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova*. Partea generală. Chișinău: Ed.USM, 2002, numărul total de pagini: 398, ISBN 9975-70-190-6.

14. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova*. Partea specială. Chișinău: Ed. Centrul editorial al USM, 2003, numărul total de pagini: 509, ISBN 9975-70-247-3.

15. OPREA, I. PAMFIL, C.-G., RADU, R., ZĂSTROIU, V. *Noul dicționar universal al limbii române*. Ediția a II-a. București: Ed.Litera Internațional, 2007, numărul total de pagini: 1680, ISBN (13) 978-973-675-307-7.

16. PONTA, V., NEMEȘ, R., MITROI, M. *Drept penal*. Partea generală. Note de curs. București: Ed.Lumina Lex, 2004, numărul total de pagini: 328, ISBN 973-588-800-9.

17. SIMIONESCU, E.-G. Intenția, formă de vinovăție în legislația penală română și străină. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu*. Seria Științe Juridice, nr.3 din 2012, numărul total de pagini: 248, ISSN 1844-7007.

18. STĂNOIU, R.-M., GRIGA, I., DIANU, T. *Drept penal*. Partea generală. Note de curs. București: Ed. Hyperion XXI, 1992, numărul total de pagini: 245, ISBN 973-95575-0-3.

19. STRETEANU, F., NIȚU, D. *Drept penal*. Partea generală. București: Ed.Rosetti, 2005, numărul total de pagini: 287, ISBN 973-7614-18-6.

MECANISMUL INTERN DE GARANTARE ȘI REALIZARE A DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Igor BĂCU

doctorand, master în drept, lector universitar,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, Republica Moldova
e-mail: bacuigor1974@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9558-9094>

Articolul cuprinde un studiu asupra conceptului de mecanism intern de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, menit să asigure cetățenilor statului, instrumentariul necesar în vederea prevenirii sau înlăturării efectelor încălcării drepturilor garantate de normele constituționale. În sensul determinat prin această cercetare, mecanismul realizării drepturilor permite înfăptuirea transferului drepturilor fundamentale de la categoria de posibilități virtuale la cea de valori concrete. Acest transfer însă poate fi asigurat doar prin implicarea statului, a cărui scop fundamental în raport cu instituția analizată nu este altul decât asigurarea unei implementări efective și autentice a acestor drepturi și libertăți.

Cuvinte-cheie: *mechanism de garantare a drepturilor și libertăților constituționale, mijloace de protecție și apărare a drepturilor omului, controlul parlamentar, activitatea jurisdicțională, controlul constituționalității, excepția de neconstituționalitate.*

INTERNAL MECHANISM ON GUARANTEEING AND REALIZING FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

The article consists of a research of the concept of internal mechanism on guaranteeing and realizing fundamental human rights and freedoms designated to ensure the citizens of the state with the necessary toolkit for preventing or eliminating the effects of violation of rights which are guaranteed by the constitutional norms. In the meaning determined by this research, the mechanism on realizing rights permits performance of transfer of fundamental rights from the category of virtual possibilities to that of concrete values. But this transfer can be ensured only by the involvement of the state whose fundamental purpose in relation with the analyzed institution is to ensure an effective and authentic implementation of these rights and freedoms.

Keywords: *mechanism on guaranteeing constitutional rights and freedoms, means of protection and defense of human rights, parliamentary control, jurisdictional activity, control of constitutionality, exception of non-constitutionality.*

LE MECANISME INTERNE POUR GARANTIR ET REALISER LES DROITS ET LIBERTES FONDAMENTAUX DE L'HOMME

L'article comprend une étude sur le concept de mécanisme interne pour la réalisation des droits et libertés fondamentaux de l'homme, destiné à fournir aux citoyens de l'État les outils nécessaires pour prévenir ou éliminer les effets de la violation des droits garantis par les normes constitutionnelles. Au sens déterminé par cette recherche, le mécanisme de réalisation des droits permet le transfert des droits fondamentaux de la catégorie des possibilités virtuelles à celle des valeurs concrètes. Cependant, ce transfert ne peut être assuré que par l'implication de l'État, dont l'objectif fondamental

vis-à-vis de l'institution analysée n'est autre que d'assurer une mise en œuvre effective et authentique de ces droits et libertés.

Mots-clés: *mécanisme de garantie des droits et libertés constitutionnels, moyens de protection et de défense des droits de l'homme, contrôle parlementaire, activité juridictionnelle, contrôle de constitutionnalité, exception d'inconstitutionnalité.*

ВНУТРЕННИЙ МЕХАНИЗМ ГАРАНТИИ И ДОСТИЖЕНИЯ ОСНОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Статья содержит исследование концепции внутреннего механизма достижения основных прав и свобод человека, призванных обеспечить необходимые инструменты для предотвращения или устранения последствий нарушения прав, гарантированных конституционными нормами. В смысле, определенном в этом исследовании, механизм реализации прав позволяет трансфер основных прав из категории виртуальных в категорию конкретных ценностей. Однако, такое изменение может быть обеспечено только при участии государства, основная цель которого в отношении анализируемого учреждения есть не что иное, как обеспечение эффективного и подлинного осуществления этих прав и свобод.

Ключевые слова: *механизм гарантирования конституционных прав и свобод, средства защиты и охраны прав человека, парламентский контроль, юрисдикционная деятельность, контроль конституционности, исключение неконституционности.*

Introducere. Fără a ignora sau minimaliza importanța și implicațiile dispozițiilor constituționale referitoare la organizarea și funcționarea puterii statale, totuși, trebuie să constatăm că, edificiul constituțional al fiecărei țări ar rămâne literă moartă, dacă principala coloană a acestuia - drepturile și libertățile omului - nu ar fi durabilă, reală și sănătoasă.

Realizarea practică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, remodelarea statutului juridic al personalității este o operă și un proces dificil. O lege, oricât de avansată ar fi, poate rămâne doar o declarație de bune intenții, dacă nu va fi completată, concretizată și realizată printr-un mecanism juridic efectiv și o atmosferă socială constructivă. În lipsa unor mecanisme de realizare practică, drepturile și libertățile riscă să rămână doar un decor, menționează prof. Boris Negru [12, p.109]. Având în vedere carențele pe care le înregistrăm la capitolul realizare a drepturilor fundamentale ale omului, o cercetare a mecanismelor care ar putea îmbunătăți acest segment printr-o fundamentare științifică operună este de o incontestabilă actualitate.

Metodologia de cercetare folosită. În prezentul studiu au fost consultate lucrări din literatura de specialitate, monografiile și cercetări reflectate în ample tratate științifice, precum și legislația aferentă. Pentru atingerea scopului, au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza sistemică, analiza logică, sinteza, deducția.

Expunerea conținutului de bază. În literatura de specialitate, termenul de „*mecanism de garantare a drepturilor*” este utilizat destul de frecvent. Cu toate acestea, până în prezent unele aspecte ale acestei probleme rămân a fi neelucidate, lipsind cercetările științifice complexe și multilaterale ale acestui fenomen. Se constată existența doar a lucrărilor consacrate unor aspecte ce vizează garantarea drepturilor și libertăților persoanei, cum ar fi protecția sau apărarea acestora sau identificarea organelor care au atribuții în acest sens, [18, p.169-173; 21, p. 276-282; 25, p.46] fără a fi elaborat un demers comun în ceea privește identificarea locului garanțiilor juridice în sistemul general al apărării drepturilor persoanei.

Cercetarea mecanismului garanțiilor juridice presupune o abordare sistemică a acestora, fapt

condiționat de procesele politice perturbatoare care au loc în viața statelor, modificarea viziunilor legiuitorului în raport cu legiferarea unor garanții și reglementarea temeiurilor realizării drepturilor și libertăților persoanei.

Dezvoltarea teoretică și practică a mecanismului de garantare a drepturilor și libertăților constituționale, reprezintă o condiție necesară pentru activitatea eficientă a organelor legislative, precum și a celor care au ca atribuție aplicarea dreptului.

Mecanismul garanțiilor juridice poate fi analizat atât din punct de vedere static (ca ansamblu de mijloace legale), cât și dinamic prin prisma funcționării instituțiilor (activitatea subiecților cu competențe în domeniul drepturilor omului). În doctrina juridică din Federația Rusă, mecanismul garanțiilor juridice a drepturilor și libertăților constituționale este definit static ca fiind procesul de implementare prin conduita subiecților a drepturilor menționate, precum și totalitatea condițiilor juridice de realizare și mijloacele de apărare a acestor drepturi în scopul punerii lor în aplicare [26, p.6].

De asemenea, în literatura de specialitate s-a menționat [23] că, noțiunea de „*mecanism al garanțiilor juridice*” necesită a fi delimitată de categoria „*mecanism al realizării drepturilor omului*.” Aceste două concepte deși se află într-o legătură strânsă, totuși, constituie aspecte diferite ale procesului realizării drepturilor omului. Dacă cea dintâi noțiune reflectă practica creării și funcționării unor mecanisme juridice cu caracter special, inclusiv a unor instituții care contribuie la înfăptuirea drepturilor persoanei, atunci cea de-a doua categorie reflectă practica realizării nemijlocite a acestor drepturi. Mecanismul garanțiilor juridice și mecanismul realizării drepturilor omului se corelează ca garanția și obiectul garanției.

Susținem această poziție, subliniind că, elementul esențial al mecanismului de realizare a drepturilor îl reprezintă conduita titularilor acestor drepturi,

care de cele mai multe ori este determinată ca fiind o conduită licită, conformă cu norma de drept. În acest sens, realizarea drepturilor nu este altceva decât materializarea practică, de către subiecții implicați în relațiile sociale, a cerințelor consacrate prin normele constituționale, în scopul satisfacerii necesităților sau obținerii valorilor materiale, precum și spirituale, în ordinea determinată de lege. După cum s-a menționat, [22, p.211] mecanismul realizării drepturilor permite înfăptuirea transferului drepturilor fundamentale de la categoria de posibilități virtuale la cea de valori concrete.

Obiectivul fundamental al garanțiilor drepturilor omului îl reprezintă asigurarea unei exercitări neîntrerupte a acestor drepturi, realizarea protecției și restabilirii acestora în situația în care au fost încălcate.

Se apreciază a fi rațional și oportun tratarea chintesenței conceptului de garanție a drepturilor și libertăților omului ca o direcție obiectiv necesară a activității statului, care reflectă destinația sa socială și suportul legislativ de care beneficiază. Drept urmare, asigurarea drepturilor și libertăților persoanei reprezintă o funcție a statului, iar scopul fundamental al unui stat modern în raport cu instituția analizată nu este altul decât realizarea unei implementări efective, autentice a acestor drepturi și libertăți.

Analiza lucrărilor științifice publicate la tematica cercetată ne permite să afirmăm că definirea conceptului de *mecanism al asigurării drepturilor și libertăților omului* nu se bucură de o largă răspândire și consacrare. Referindu-ne la caracteristicile acestui mecanism putem aminti studiile unor așa doctrinari cum ar fi V. Butâlin [20], A. Mordoveț [24], Iu. Anohin [19], care au adus un aport substanțial în abordarea acestei problematice. Astfel, A. Mordoveț apreciază că mecanismul juridic de asigurarea a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă un sistem de mijloace atât cu caracter internațional, cât și național, de norme și proceduri, care garantează instituirea unor condiții ce ar permite un trai destoinic

pentru orice persoană, inclusiv realizarea, protecția și apărarea drepturilor și libertăților sale [24, p.85]. La rândul său, Iu. Anohin, într-o amplă cercetare consacrată acestui subiect, menționează că, mecanismul juridic de asigurare a drepturilor și libertăților omului este necesar a fi abordat prin prisma a câtorva elemente care formează un tot unitar, fiind legate indisolubil între ele, și anume: dreptul, care prin reglementările sale instituie mecanismul de protecție; statul, care prin intermediul organelor și structurilor legislative, executive și judecătorești asigură realizarea, protecția și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale; răspunderea juridică, care intervine în situația în care garanțiile consacrate prin lege și asigurate de către stat nu sunt respectate [19, p.17].

Subsumând aceste opinii, considerăm necesar de a face unele nuanțări. În opinia noastră, asigurarea drepturilor și libertăților omului este indispensabil să fie analizată sub două aspecte: în *sens larg* și în *sens restrâns*. Astfel, în *sens larg*, asigurarea acestor drepturi nu este altceva decât instituirea de către stat a garanțiilor necesare realizării acestora, incluzând protecția, care reprezintă aspectul static al asigurării și apărarea, care constituie aspectul dinamic ale acesteia. *Cât privește sensul restrâns* al acestui concept, apreciem că prin asigurare a drepturilor și libertăților persoanei înțelegem activitatea organelor puterii publice, a organizațiilor neguvernamentale și a cetățenilor îndreptată spre realizarea acestor valori. Anume, având în vedere acest din urmă sens, putem vorbi despre un mecanism real de asigurare, dar și realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Protecția asigurată de către stat a drepturilor cetățeanului reprezintă modalitatea fundamentală și cea mai importantă în cadrul mecanismului complex de apărare a libertăților individului. Situația dată este condiționată de faptul că personalitatea umană și statul sunt două subiecte care se intersectează și se întrepătrund în mod organic. În acest sens, puterea de stat, în mod nemijlocit influențează asupra statutu-

lui juridic al persoanei, al numărului și conținutului drepturilor și libertăților acesteia.

Continuând să dezvoltăm acest subiect, trebuie să menționăm că mecanismul statal de protecție al drepturilor omului implică contribuția celebrului trinom: *puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească*.

Evidențind aportul legislativului, constatăm rolul dublu al Parlamentului în protecția drepturilor omului: în primul rând, în calitate de reprezentant al poporului, Parlamentul trebuie să exprime prin legi aspirațiile oamenilor la protecția drepturilor lor fundamentale, iar în al doilea rând, este datoriară Parlamentului de a asigura conformitatea legislației interne cu legislația internațională și constituțională referitoare la drepturile omului. În exercitarea acestor funcții, organul legislativ este sprijinit de către *Comisia drepturile omului și relații interetnice*, care se ocupă de promovarea politicilor și strategiilor în domeniul drepturilor omului, precum și monitorizarea implementării acestora; asigură executarea hotărârilor și adreselor Curții Constituționale în domeniu; exercită controlul parlamentar în domeniile ce vizează protecția drepturilor omului.

Contribuția organului legislativ în domeniul asigurării respectării drepturilor omului se manifestă și prin organizarea de audieri parlamentare asupra problemelor celor mai stringente din domeniul promovării drepturilor omului.

Garantarea drepturilor și libertăților publice se poate asigura și prin instituția Președinției. Astfel, Președintele Republicii Moldova, ca garant al respectării drepturilor omului, examinează petiții de sine stătător sau prin readresare la instanțele competente și se implică în desfășurarea activității legislative. În acest sens, art.93 al.2 din Constituția Republicii Moldova prevede că „Președintele Republicii Moldova este în drept, în cazul în care are obiecții asupra unei legi, să o trimită, în termen de cel mult două săptămâni, spre reexaminare, Parlamentului” [6].

Relevând activitatea Președintelui în domeniul examinării petițiilor, menționăm că în scopul asigurării dreptului constituțional al cetățenilor la petiționare, și în scopul exercitării de către autoritățile publice a obligațiilor lor prevăzute de legislația privind examinarea petițiilor, Președintele Republicii Moldova a emis Decretul nr. 46-II privind asigurarea dreptului cetățenilor la petiționare din 17.02.1997, prin care a stabilit că organele „asigură executarea întocmai a Legii cu privire la petiționare și vor lua toate măsurile pentru protecția drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor prin soluționarea la timp, obiectiv și echitabil a problemelor expuse în petiții”, iar instituția Președinției „stabilește ziua de primire în audiență a petiționarilor de către Președintele Republicii Moldova a patra zi de luni a fiecărei luni, de la ora 14.00 până la ora 19.00”. [7] După cum putem constata, prin intermediul acestor prevederi, Președintelui țării i se atribuie rolul de garant al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Un rol deosebit în realizarea mecanismului de protecție a drepturilor cetățenești îl are și Guvernul, alături de alte autorități publice centrale și locale care sunt primele instituții responsabile de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. Această activitate este asigurată prin examinarea petițiilor, prin efectuarea controlului administrativ asupra activității autorităților publice de diferit nivel sau prin intermediul organelor specializate abilitate cu controlul respectiv [1, p.100]. În acest sens, Legea cu privire la Guvern, printre principiile de activitate ale Guvernului consacrate de art.3 enumeră și protejarea drepturilor și libertăților omului [10]. Trebuie să menționăm că prin acest act normativ, au fost instituite și alte principii universale de o importanță incontestabilă, fără însă a se explica semnificația acestora, fapt care face principiile date mai mult declarative decât direct aplicabile în situațiile în care există ambiguitatea normelor legii. Ar fi fost mult mai util dacă formula

principiilor călăuzitoare în activitatea Guvernului era însoțită de explicarea și semnificația clară a acestora, inclusiv consecințele pentru nerespectarea lor, cum ar fi: responsabilitatea politică pentru performanță, responsabilitatea ministerială, neimplicarea executivului în activitatea legislativului și judiciarului, autonomia autorităților publice locale, independența funcțională a instituțiilor publice, etc.

Printre mecanismele cele mai eficace de protecție și realizare a drepturilor omului se înscrie puterea judecătorească. După cum s-a menționat într-o lucrare de dată mai recentă, [16, p.57] este imposibilă definirea puterii judecătorești ca fiind în exclusivitate o totalitate de atribuții ce țin de soluționarea conflictelor sau ca un sistem de organe judecătorești (organe chemate să realizeze justiția), sau să considerăm unul dintre aceste elemente constitutive ca fiind mai important în raport cu celălalt. Organul judecătoresc, justiția și puterea judecătorească sunt concepte interdependente, fapt confirmat și prin dispozițiile constituționale care reflectă acest adevăr: art. 114 din Constituția Republicii Moldova – „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești” [6]. La rândul său, art. 115 din Constituția Republicii Moldova, precum și art. 15 din Legea privind organizarea judecătorească [11] consacră existența următoarelor categorii de instanțe judecătorești: judecătoriile; curțile de apel; Curtea Supremă de Justiție.

Activitatea jurisdicțională desfășurată de către instanțele de judecată reprezintă unul din mijloacele cele mai importante pentru asigurarea respectului, protecției și promovării drepturilor omului. Prin definiție, aceasta trebuie să garanteze drepturile cetățenilor împotriva oricărui abuzuri, sancționând pe cei vinovați de încălcarea legii și restabilind drepturile care au fost încălcate.

Prin finalitatea sa, actul de justiție se situează printre principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, deoarece întrușchipează virtutea morală fundamentală, menită să asigure ar-

monia și pacea socială, la a căror realizare contribuie deopotrivă regulile religioase, morale și juridice. Justiția urmărește ca, în tratamentul dintre oameni, să fie exclusă orice disparitate care nu ar fi fondată pe consolidarea drepturilor fiecăruia, astfel că prescripțiile dreptului pozitiv sunt supuse controlului justiției.

Ca mijloacele procedurale concrete de care pot uza cetățenii pentru a-și apăra drepturile în instanțele de judecată enunțate, Codul de procedură civilă [4] prevede cererea de chemare în judecată (art.166) și căile ordinare și extraordinare de atac împotriva hotărârilor judecătorești (apelul-art.357, recursul-art.429, revizuirea- art.446), iar Codul de procedură penală [5] prevede plângerea prealabilă (art. 263), căile de atac împotriva măsurilor dispuse de procuror în cursul urmăririi penale (art.299¹), căile de atac ordinare și extraordinare împotriva hotărârilor judecătorești (apelul-art.400, recursul-art.420, recursul în anulare-art.452, revizuirea-art.458).

Căile procedurale menționate asigură persoanelor interesate protecția necesară din partea acelor instanțe de judecată, cărora, prin lege, li s-a stabilit competența de a hotărî în materie civilă sau penală. Competența a fost definită drept aptitudinea recunoscută de lege unei instanțe judecătorești (sau unui alt organ de jurisdicție ori cu activitate jurisdicțională) de a judeca un anumit litigiu [8, p.210]. Exercitarea acestei aptitudini este, totodată, o îndatorire, instituită de lege în scopul de a garanta dreptul părților de acces la justiție, pentru a obține o protecție judiciară efectivă. Conținutul și limitele competenței instanțelor decurg din principiul constituțional al separației puterilor în stat: înfăptuirea justiției este încredințată instanțelor judecătorești, alcătuite din judecători care se bucură de garanțiile independenței și inamovibilității, pentru a se putea supune numai legii (art. 116 din Constituție), iar nu altor autorități publice.

În raport cu prevederile constituționale menționate, existența unor organe administrative de jurisdicție nu poate să ducă la înlăturarea intervenției

instanțelor judecătorești, deoarece relația dintre autoritățile publice și puterea judecătorească exclude posibilitatea ca un organ administrativ, chiar cu caracter jurisdicțional, să se substituie autorității judecătorești.

Pe cale de consecință, hotărârile unui organ cu atribuții de jurisdicție administrativă sunt supuse controlului judecătoresc al instanței de contencios administrativ, iar părților nu li se poate limita exercitarea acestui drept consacrat prin prevederile art.53 din Constituția Republicii Moldova.

Instituția contenciosului administrativ reprezintă „forma democratică de reparare a încălcărilor săvârșite de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale a administrațiilor”, sau, mai sintetic, „forma juridică de apărare a particularilor, persoane fizice sau juridice, împotriva abuzurilor administrației publice” [3, p.519]. Justiția administrativă are un rol important în apărarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului. Această instituție întărește legalitatea actelor administrative și apără drepturile recunoscute de lege particularilor, scopul justiției administrative fiind acela de a asigura legalitatea actelor administrative. Legalitatea este una din principalele caracteristici ale statului de drept.

În Republica Moldova nu există o justiție administrativă în sensul organizării ei într-un sistem propriu de organe, unitatea jurisdicțională fiind un principiu unanim admis. Astfel, principala, dar nu și unica procedură administrativă, este cea în contencios administrativ, care se realizează de către judecători specializați în acest domeniu sau de colegii specializate ale instanțelor judecătorești de drept comun.

Instituția contenciosului administrativ reprezintă, după cum s-a remarcat în doctrina juridică „forma democratică de reparare a încălcărilor săvârșite de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale a administrațiilor” sau, mai

sintetic, „forma juridică de apărare a particularilor, persoane fizice sau juridice, împotriva abuzurilor administrației publice” [13, p. 327].

Caracterizată prin obligativitatea procedurii prealabile (deși nu în toate cazurile), urgență, publicitate și accesibilitate în ceea ce privește cuantumul cheltuielilor de judecată (reclamantul fiind scutit de la plata taxei de stat), reglementarea procedurii de judecată scoate în evidență importanța instituției contenciosului administrativ pentru garantarea drepturilor fundamentale ale omului.

Totodată, indiferent de tipul contenciosului - obiectiv sau subiectiv - efectele se rezumă atât la asigurarea respectării unor drepturi recunoscute de lege persoanelor fizice sau juridice, cât și la asigurarea respectării stricte a legalității și ordinii de drept.

O parte inalienabilă a mecanismului juridic de realizare a statului de drept o constituie *controlul constituționalității legilor* care, de rând cu controlul jurisdicțional al legalității actelor administrative, precum și organizarea unei justiții independente, țin să execute în fapt garanțiile privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului în RM.

Dreptul la un proces echitabil presupune inclusiv prezumția de conformitate a actelor normative interpretate și aplicate de instanța judecătorească în actul de înfăptuire a justiției cu normele constituționale și legislația internațională. Prin urmare, soluționarea unui litigiu nu poate implica promovarea unui drept prin intermediul unor norme neconstituționale.

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, [14, p.19] expresia control al constituționalității desemnează activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția. Ca instituție a dreptului constituțional, controlul constituționalității legilor cuprinde ansamblul normelor privitoare la autoritățile competente de a exercita această verificare, la procedurile aplicabile și la măsurile ce pot fi luate după realizarea acestor proceduri.

În conformitate cu actuala Constituție, în Republica Moldova, controlul constituționalității legilor anterior și posterior intrării lor în vigoare este exercitat de Curtea Constituțională, care constituind „unica autoritate de jurisdicție constituțională” garantează „responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat” (art.134 al.1 și 3 din Constituție).

Analizând activitatea Curții Constituționale nu putem să nu relevăm potențialului creator al jurisprudenței acesteia, inclusiv în ceea ce privește posibilitatea de a influența conținutul normativ al Legii fundamentale. Această competență cvasi-legislativă nu aduce atingere puterii suverane a Parlamentului - sau a altor corpuri legislative similare existente în diverse sisteme juridice naționale - în ceea ce privește elaborarea actelor normative. Explicația rezidă în faptul că unul dintre cele mai importante scopuri ale curților constituționale este acela de a asigura echilibrul între puterile statului, legislativă, executivă și judecătorească, astfel că, prin atribuțiile lor, nu numai că nu perturbă echilibrul instituțional, ci, dimpotrivă, ele aplicează conflictele și stimulează colaborarea dintre autoritățile statului.

Activitatea creativă a autorităților constituționale trebuie să se înscrie însă în limitele conferite lor prin Constituție și lege, auto-limitarea (*self restraint*) reprezentând una dintre caracteristicile pe care acestea ar trebui să o urmărească în permanență. Această reținere în a-și extinde în mod nepermis prerogativele ar trebui să fie și standardul de care să țină seama și Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

Un aspect caracteristic controlului de constituționalitate a legilor este *excepția de neconstituționalitate*, care, în Republica Moldova, reprezintă o procedură de inițiere de către instanțele ordinare de judecată, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului conformității unei legi sau a unui alt act normativ, cu normele constituționale. Acest moment reflectă în esență existența unui raport triun-

ghiular între partea aflată în proces, instanța de judecată, în fața căreia se invocă neconstituționalitatea, și Curtea Constituțională, chemată să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

După cum subliniază fostul Președinte al Curții Constituționale, dl Al. Tănase, controlul concret de constituționalitate pe cale de excepție constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva legislatorului însuși, în cazul în care, prin lege, drepturile sale constituționale sunt încălcate. În acest context, dreptul de acces al cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate la instanța constituțională reprezintă un aspect al dreptului la un proces echitabil [15].

În același spirit un alt judecător al Curții Constituționale, dl V. Zaporozjan, menționează în una din lucrările sale că, [17, p.412] excepția de neconstituționalitate reprezintă o cale de acces indirect al persoanei, prin intermediul instanțelor de drept comun la justiția constituțională, pentru sesizarea actelor normative prin care se încalcă drepturile sale. Totodată, se menționează că, excepția de neconstituționalitate și pentru judecător este unica procedură la care poate recurge atunci când există dubii asupra constituționalității unei norme legale.

Mecanismul de ridicare a excepției de neconstituționalitate a suferit modificări substanțiale odată cu adoptarea de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova a Hotărârii nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova, [9] în cadrul căreia s-a stipulat:

„93. Curtea menționează că dispozițiile art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție relevă una din atribuțiile Curții Constituționale de a exercita controlul constituționalității legilor și a altor acte normative ce au incidență asupra examinării unui litigiu de către o judecată ordinară, procedura de control fiind inițiată pe cale de excepție.

94. Prin urmare, competența instanței constituționale exercitată prin litera g) a articolului 135 din Constituție urmează a fi raportată la competența generală de exercitare a controlului constituționalității actelor normative cuprinsă la litera a) a aceluiași articol.

95. Având la baza rațiunea și esența instituției „excepției de neconstituționalitate”, dreptul de a ridica excepția aparține tuturor instanțelor judecătorești, respectiv judecătorilor din cadrul acestora.

107. În același timp, în temeiul art. 135 alin. (1) lit. a) și lit. g), sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza. O astfel de interpretare asigură principiul constituțional al independenței tuturor judecătorilor în soluționarea cauzelor și supremația Constituției în procesul de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale.”

Prin această hotărâre, Curtea a identificat ca subiecți cu drept de invocare a excepției de neconstituționalitate, atât instanța de judecată din oficiu, care, respectând principiul supremației Constituției, nu este în drept să aplice o normă în privința căreia există incertitudini de constituționalitate; cât și părțile în proces, inclusiv reprezentanții acestora, drepturile și interesele cărora pot fi afectate prin aplicarea unei norme neconstituționale la soluționarea cauzei.

În același context, necesită a fi menționată și opinia judecătorului Curții Constituționale A. Băieșu, [2, p.17] la care aderăm și noi, potrivit căreia, având în vedere rolul crescând al arbitrajului, ca modalitate alternativă de soluționare a litigiilor este necesar de operat modificări legislative pentru ca excepția de neconstituționalitate să poată fi ridicată nu numai în fața instanțelor de drept comun, dar și în fața instanțelor de arbitraj comercial, dat fiind că și aces-

tea desfășoară o activitate jurisdicțională în temeiul convenției de arbitraj a părților, iar hotărârile pe care le pronunță au aceeași forță și sunt susceptibile de executare silită, precum și hotărârile judecătorești.

Urmărind evoluția instituției excepției de neconstituționalitate după adoptarea Hotărârii Curții Constituționale nr.2 din februarie 2016, când a urmat o avalanșă de sesizări din partea instanțelor de judecată de toate nivelele, putem constata că s-a reușit valorificarea plenară a potențialului instituției date, începând cu faza judecării cauzei în fond, accesul la Curtea Constituțională devenind pentru Republica Moldova un mijloc eficient de apărare a drepturilor constituționale ale persoanelor și, în același timp, o modalitate eficientă de control al constituționalității actelor normative care privesc drepturile și libertățile fundamentale.

Concluzii. Juridicizarea drepturilor omului nu poate fi distanțată de constituțiile și declarațiile care le consemnează, adică de ideea de justiție, legată indiscutabil de două valori fundamentale - demnitatea și egalitatea umană. Cu toate acestea, consacrarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale nu garantează și respectarea lor, fapt care determină crearea unor mecanisme de realizare a acestora, mecanisme care în doctrina juridică poartă denumirea de garanții. Aceste garanții reprezintă instrumente prin care se asigură persoanei posibilitatea de ași exercita drepturile și a beneficia de libertățile sale.

Mecanismul juridic de asigurare a drepturilor și libertăților persoanei se analizează ca un ansamblu de organe și instituții ale statului sau a organismelor non-statale și a instrumentarului juridic utilizat de către acestea, direcționat spre realizarea drepturilor și libertăților omului.

Punerea în funcțiune a mecanismului de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale presupune: a) instituirea de către stat a garanțiilor necesare realizării acestor drepturi, incluzând protecția lor, care reprezintă aspectul static al asigurării drepturi-

lor și apărarea, care constituie aspectul dinamic al acestora; b) activitatea organelor puterii publice, a organizațiilor neguvernamentale și a cetățenilor îndreptată spre realizarea acestor valori. Anume, având în vedere acest din urmă sens, putem vorbi despre un mecanism real de asigurare, dar și realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În categoria mecanismelor interne cele mai eficiente de protecție și realizare a drepturilor omului se înscrie puterea judecătorească. Activitatea jurisdicțională desfășurată de către instanțele de judecată reprezintă unul din mijloacele cele mai importante pentru asigurarea respectului, protecției și promovării drepturilor omului. Prin definiție, aceasta trebuie să garanteze drepturile cetățenilor împotriva oricăror abuzuri, sancționând pe cei vinovați de încălcarea legii și restabilind drepturile care au fost încălcate.

Având în vedere impactul instituției excepției de neconstituționalitate asupra sporirii eficienței controlului de constituționalitate a actelor normative, precum și rolul crescând al arbitrajului, ca modalitate alternativă de soluționare a litigiilor este necesar de operat modificări legislative în legislația cu privire la arbitraj, pentru ca excepția de neconstituționalitate să poată fi invocată nu numai în fața instanțelor de drept comun, dar și în fața instanțelor de arbitraj comercial, care, de asemenea, desfășoară o activitate jurisdicțională în temeiul convenției de arbitraj a părților, iar hotărârile pe care le pronunță sunt obligatorii pentru părți și susceptibile de executare silită după încuviințare.

Referințe bibliografice

1. BANTUȘ, A. *Drepturile omului și administrația publică. Concept și trăsături*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare intern. consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului*, 11 dec. 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014. 482 p.

2. BĂIEȘU, A. Excepția de neconstituționalitate – cale de acces individual la justiția constituțională. În: *Revista Institutului Național al Justiției (publicație științifico-practică, informativă și de drept)*, 2016, nr. 1 (36), p.14-18.
3. CILIBIU, Oc. M. *Reflecții asupra justiției administrative*. În: *Challenges of the Knowledge Society. The International Scientific Session. Bucharest, June 4-5th, 2009 – 3rd Edition*. București: Pro Universitaria, 2009, p.515-520.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr.225-XV din 30.05.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134.
5. Codul de procedură penală: Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
6. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
7. Decretul Președintelui RM privind asigurarea dreptului cetățenilor la petiționare: Nr. 46 din 17.02.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 13-14.
8. FODOR, M. *Drept procesual civil*. București: Universul Juridic, 2014. 756 p.
9. Hotărârea Curții Constituționale: nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 55-58.
10. Legea cu privire la Guvern: Nr. 136 din 07.07.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 252.
11. Legea privind organizarea judecătorească: nr.514-XIII din 06.07.95. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.58/641.
12. NEGRU, B. Deputările și libertățile omului: realizări și perspective. În: *Drepturile omului în Republica Moldova*. Chișinău: Garuda-Art, 1998, p. 107-122.
13. PETRESCU, R.N. *Drept administrativ*. Cluj-Napoca: Ed. Accent, 2004. 579 p.
14. SPĂNU., Ig., LUPU, C. *Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept*. În: *Legea și viața*, 2017, nr.3, p.18-23.
15. TĂNASE, Al. Schimbare profundă în sistemul juridic: CCM a deschis oricărui justițiabil posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2016, nr.1, p.7-15.
16. ȚURCANU, Ol. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. În: *Legea și viața*, 2017, nr.6, p.55-58.
17. ZAPOROJAN, V. Procedura ridicării excepției de neconstituționalitate în instanțele de judecată. În: *Manualul judecătorului la examinarea cauzelor civile*. Chișinău, 2013. p.411-432.
18. АБДУЛАЕВ, М.И. *Права человека Историко-сравнительный анализ*. Спб., 1999, с.169-173.
19. АНОХИН, Ю. *Механизм государственного правового обеспечения прав и свобод личности: на материалах Российской Федерации*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Саратов, 2007. 465 с.
20. БУТЫЛИН, В.Н. Институт государственной правовой охраны конституционных прав и свобод граждан. В: *Право и власть*, 2002, № 2, с. 35-45.
21. ГЛУХАРЕВА, Л.И. *Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование)*. Москва, 2003, с. 276-282.
22. КРЫЛАТОВА, И. Механизм реализации и защиты прав человека в Российской Федерации: понятие, сущность, структура, формы. В: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской Академии Наук*. 2014. Том 14. Выпуск 3, с. 210-223.
23. МЕЛЬНИКОВ, В.Ю. *Механизм реализации конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации*. Disponibil: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/the-modern-view-of-jurisprudence-c112/11884-c112-012> [vizitat: 3.06.2019].
24. МОРДОВЕЦ, А.С. *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина*. Саратов, 1996. 286 с.
25. РУДИНСКИЙ, Ф.М. *Наука прав человека и проблемы конституционного права*. Москва, 2006, с. 46.
26. ФЕДОРОВА, Л.Н. *Механизм юридических гарантий конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Волгоград, 2007. (29 с.)

CLARIFICAREA UNOR TERMENI DIN CADRUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ARTICOLUL 236 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Anna PALNIȚCHII

doctorand, specialitatea Drept penal și execuțional penal,
Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Republica Moldova
e-mail: palnitchiienny@icloud.com
<https://orcid.org/0000-0002-2531-9339>

În acest articol sunt trasate liniile de demarcație dintre cele mai importante noțiuni din cadrul articolului 236 Cod Penal al Republicii Moldova „fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false”, aducându-se totodată o claritate multitudinii de noțiuni cu care se vehiculează în domeniu, inclusiv în legislația Republicii Moldova ce privește sistemul monetar. La finele articolului, datorită clarificărilor la care s-au ajuns, se propun titluri de lege ferenda.

Cuvinte-cheie: fals, bani, monedă, semne bănești, bancnote, monedă metalică, monedă de hîrtie, numerar, bani lichizi.

CLARIFICATION OF TERMS OF THE INFRINGEMENT PROVIDED FOR IN ARTICLE 236 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this article outlines the dividing lines of the most important notions of Article 236 Penal Code of the Republic of Moldova “manufacturing or putting into circulation false money signs or false securities”, while bringing clarity to the many notions with which it is circulated in the field, including in the legislation of the Republic of Moldova concerning the monetary system. At the end of the article, thanks to the clarifications reached, titles of lege ferenda are proposed.

Keywords: fake, money, currency, cash signs, banknotes, metal currency, paper currency, cash.

CLARIFICATION DE CERTAINS TERMES DE L'INFRACTION PRÉVUE À L'ARTICLE 236 DU CODE PÉNAL DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Dans cet article sont tracés les lignes de démarcation parmi les notions les plus importantes dans l'article 236 CP RM „ Fabrication ou circulation de faux monétaires ou de faux titres”, tout en apportant de la clarté aux nombreuses notions avec lesquelles elle circule sur le terrain, y compris dans la législation de la République de la Moldova, concernant le système monétaire. A la fin de l'article, en raison des éclaircissements obtenus, des titres de loi sont proposés.

Mots-clés: faux, argent, monnaie, signes monétaires, billets de banque, monnaie métallique, monnaie papier, espèces.

РАЗЪЯСНЕНИЕ НЕКОТОРЫХ ТЕРМИНОВ, КАСАЮЩИХСЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 236 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В этой статье излагаются наиболее важные понятия статьи 236 Уголовного кодекса Республики Молдова, «изготовление или обращение фальшивых денежных знаков или фальшивых ценных бумаг», внося, в то же время, ясность во множество понятий, используемых в данной области, в том числе в законодательстве Республики Молдова о денежно-кредитной системе. В конце статьи, благодаря достигнутым разъяснениям, предлагаются изменения в законодательстве.

Ключевые слова: подделка, деньги, валюта, банкноты, металлическая монета, бумажная валюта, наличные деньги.

Introducere. Indiferent de forma sau valoarea acestora, moneda reprezintă principalul instrument de plată, existent în orice societate. Iar falsificarea acestora a necesitat introducerea în Codul Penal al RM a unui articol care să incrimineze fapta dată. La momentul actual săvârșirea unei astfel de fapte este pedepsită conform art.236 din Cod penal al Republicii Moldova, care de rînd cu falsul monetar incriminează și falsul titlurilor de valoare utilizate pentru efectuarea plăților. Infrațiunea dată se consideră una dintre cele mai vechi fapte antisociale, fiind o normă universală prevăzută de instituția „*Infrațiuni economice*”.

Metodologia de cercetare folosită. Analiza izvoarelor utilizate a fost efectuată în conformitate cu principiul obiectivității. În paralel, au fost aplicate și alte metode științifice generale de cercetare, inclusiv, cea a analizei logice, cea comparativă, metoda deducției. Printr-o clasare corespunzătoare a materialului teoretic din doctrina dreptului penal au fost atinse obiectivele propuse, care la rîndul său s-au efectuat în 3 etape ale investigației: Introducere, Expunerea conținutului de bază, Concluzii și recomandări.

Expunerea conținutului de bază. Analizând evoluția Codului Penal al RM, vedem că articolul ce vizează infrațiunea de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a altor titluri de valoare false a suferit careva modificări. Chiar și vechiul Cod Penal al RM prevedea infrațiunea dată, doar că era încadrată în rîndul infrațiunilor contra statului. Art. 84 al Codul Penal al RM din 1961 era intitulat „*fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși*”. În esență, articolul dat prevedea:

„ (1) *Fabricarea în scopul punerii în circulație, precum și punerea în circulație, a biletelor Băncii Naționale a Moldovei, a monedelor, a bancnotelor, utilizate oficial în republică în calitate de mijloace bănești, sau a valutei străine false- se pedepsesc cu privațiunea de libertate pe un termen de la trei la cincisprezece ani cu confiscarea averii*”;

(2) *Aceleași acțiuni, săvârșite în mod repetat sau sub formă de îndeletnicire- se pedepsesc cu privațiunea de libertate pe un termen de la zece la douăzeci și cinci de ani cu confiscarea averii*”.

Odată cu redacția actualului Cod Penal al RM din 2002 [2], incriminarea falsurilor monetare își au continuitatea în cadrul capitolului X, intitulat „*Infrațiuni economice*” la art.236, purtând denumirea de „*fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși sau a titlurilor de valoare false*”, ci nu în rîndul „*infrațiunilor contra statului*”.

Denumirea acestui articol a fost mai târziu modificată cu denumirea de: „*fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false*” [9]- prevedere în vigoare pînă astăzi. În același moment cu denumirea articolului a fost modificat și conținutul alin.1. Astfel, anterior alin.1 al art.236 prevedea că:

„*Fabricarea în scopul punerii în circulație sau punerea în circulație a biletelor Băncii Naționale a Moldovei, a monedelor, a valutei străine, a hârtiilor de valoare de stat sau a altor titluri de valoare false, utilizate pentru efectuarea plăților, se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 1.000 la 3.000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.*

Iar după modificare avem următorul conținut:

„*Fabricarea în scopul punerii în circulație sau punerea în circulație a semnelor bănești (bancnotelor și monedelor metalice, inclusiv a celor jubiliare și comemorative, emise de Banca Națională a Moldovei sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine), a valorilor mobiliare de stat sau a altor titluri de valoare false, utilizate pentru efectuarea plăților, se pedepsește...*”.

În anul 2008 legiuitorul a modificat sancțiunea pentru persoana fizică, înlocuind-o cu închisoarea de la 5 la 10 ani, în locul celei de la 7 la 15 ani [10]. Iar

în anul 2016 pedeapsa de 1000-3000 u.c. pentru persoana juridica a fost substituită cu 2000-5000 u.c.

Alineatul 2 al art.236 Cod Penal al RM a suferit 3 schimbări. Prima modificare se referă la excluderea din rândul agravantelor a săvârșirii infracțiunii de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false în mod repetat [10].

A doua modificare are referință la faptul că anterior se considera agravantă săvârșirea infracțiunii date în proporții mari, iar actualmente doar dacă se săvârșește infracțiunea cu urmări în proporții deosebit de mari [10].

Și ultimile modificări privesc pedeapsa pentru săvârșirea faptelor de fals monetar în mod agravant: 7-10 ani pentru persoana fizică și 4000-7000 u.c. pentru persoana juridică.

Infracțiunea de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare falsă evidențiază o noțiune destul de vastă: **falsul**, prezentă și în cadrul altor infracțiuni din codul penal, precum: *falsificarea rezultatelor votării (art.182 CP RM)*, *fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor instrumente de plată false (art.237 CP RM)*, *falsificarea și contrafacerea produselor (art.246, alin 2 CP RM)*, *falsul informatic (art.260, alin.5 CP RM)*, *falsificarea elementelor de identificare ale autovehiculelor (art.276 CP RM)*, *falsificarea probelor (art.310 CP RM)*, *denuțarea falsă sau plângerea falsă (art.311 CP RM)*, *declarația minciunoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă (art.312 CP RM)* etc. Cu toate acestea nici într-un act normativ sau lege nu găsim o definiție a acestei noțiuni. Cea mai reușită noțiune a falsului a fost dată de Frank Arnau, care o definea ca fiind „ceva care se pretinde a fi altceva decât este el în realitate”[5].

Falsul reprezintă ceva contrar adevărului, minciunos, plâsmuit, care sună contrar legilor armoniei și care are numai aparența autenticității [1].

Falsul cu privire la infracțiunea analizată reprezintă acea acțiune de rea-credință săvârșită prin-un

act de alterare, fie contrafacere a bancnotelor sau a altor titluri de valoare, aflate în circuitul legal și care pot fi folosite la achitarea plăților, cu scopul final al făptașului de a obține un profit.

În prezent, falsificarea este o activitate care îi ispitește ușor pe cei dornici de a obține profit pe căi ilicite, fiind determinată pe de o parte de convingerea făptuitorului că va reuși să dea aparență de adevăr produsului falsificat, iar pe de altă parte de credința că, în genere este ușor de înșelat încrederea altora [14]. Falsificarea banilor, este acțiunea săvârșită prin care aproape întotdeauna se urmărește obținerea unui profit.

Falsificarea semnelor bănești ale Republicii Moldova, în cadrul infracțiunii analizate, se consideră și emiterea banilor, chiar dacă exact ca cei autentici, de către un alt organ decât BNM.

Art. 236 Cod Penal după câte am văzut a suferit o mulțime de modificări. Chiar dacă unele modificări s-au făcut la simpla incorectitudine a sensurilor cuvintelor, totuși s-au făcut și unele de esență, precum sancțiunile. În Republica Moldova dreptul exclusiv de emisie a banilor și de punere în circulație a acestora aparține Băncii Naționale a Republicii Moldova. La fel, ea reglementează și cantitatea de punere în circulație a banilor.

Considerăm necesar a nu trece cu vederea nici prevederile Codului Contravențional al Republicii Moldova, care la art. 289¹ pedepsește fapta de „reproducere ilegală a bancnotelor și a monedelor metalice emise de Banca Națională a Moldovei”. Prevederea dată a fost introdusă în Codul Contravențional în anul 2012 și ne indică faptul că constituie o contravenție acțiunea de reproducere coloră a bancnotelor și a monedelor metalice emise de BNM, cu dimensiunea de la 2/3 la 4/3, parțială sau intergală, în scop publicitar, de informare sau în alte scopuri comerciale. Subiect al contravenției specificate la art.289¹ Cod Contravențional poate fi

persoana fizică, persoana juridică, cât și subiectul special- persoana cu funcție de răspundere.

Dat fiind faptul că legiuitorul a modificat în ipoteza normei specificate la art.236 CP RM, noțiunea de „**bani**” cu noțiunea de „**semne bănești**”, considerăm inoportun analizarea conceptelor date. Nici cele mai importante legi în domeniu, precum „*legea cu privire la bani*” [8] sau „*legea cu privire la Banca Națională a Moldovei*” nu explică aceste noțiuni [11]. Avem doar prevederea art. 479 din Codul Civil al RM intitulată „**Banii**”, care ne indică că moneda națională, o reprezintă leul, constituind un mijloc legal de plată, obligatoriu pentru recepționarea conform valorii nominale pe întreg teritoriul Republicii Moldova [3]. De aceea această misiune rămâne pe seama doctinarilor. Ba mai mult ca atât, pe plan internațional în genere se vehiculează cu noțiunea de „**monedă**”.

Aristotel, a definit pentru prima dată banii în dependență de funcțiile acestora. Astfel, acesta spunea că orice activ care în cadrul unei zone economice îndeplinește rolul de mijloc de schimb și de plată imediat utilizabil și, implicit, funcțiile de măsură și mijloc de rezervă de valoare, reprezintă bani [4].

Din punct de vedere etimologic cuvântul „bani” nu are o proveniență cunoscută. Iar cuvântul „monedă” este de origine latină și provine de la numele zeiței Junon Moneta [6]. În dependență de originea istorică a monedelor, putem concretiza că monedele erau niște piese metalice, confecționate din diferite metale. Deși actualmente noțiunea de monedă și-a pierdut această semnificație, fiind folosită de majoritatea statelor ca desemnând nu doar piesele metalice, dar și bancnotele de hârtie. E și logic, deoarece anterior nu existase semnele bănești de hârtie. Chiar România folosește noțiunea de „**monedă metalică**” și noțiunea de „**monedă de hârtie**” ca fiind parte a noțiunii de „monedă”. În Republica Moldova „moneda” ca piesă metalică are o valoare mică, purtând denumirea populară de „**bănuți**”. La noi legiuitorul

în conținutul legii cu privire la bani prefigurează cu mai multe noțiuni. Astfel, acesta folosește cuvântul „monedă” la „**semnele bănești metalice**”, iar „semnele bănești de hârtie” le denumește „**bancnote**”.

Încă și mai abscons folosește cuvântul „bani” ca desemnând doar moneda metalică, fapt reieșind din expresia „1 leu este egal cu 100 de bani”, folosită în cadrul legii cu privire la bani, în art.1. Atunci când vorbim de bani în înțelesul legiuitorului avem în vedere acei bănuți despre care anterior menționasem.

Dacă analizăm noțiunea de „bani” și de „monedă” după explicațiile dicționarului putem aduce o claritate situațiilor confuze. Astfel, atât noțiunea de „bani”, cât și noțiunea de „monedă” poate fi analizată în sens larg, cât și în sens restrâns.

Prin „**ban**” în sens restrâns se înțelege unitatea monetară egală cu a suta parte dintr-un leu, monedă mărunță de mică valoare, mărunțiș. Astfel de semne bănești în Republica Moldova sunt : un ban, cinci bani, zece bani, douăzeci și cinci bani, cincizeci bani. În alte țări aceștia sunt numiți: cenți, centavo, sen, kuruși, copeici etc. Exact același sens îl are și noțiunea de „**monedă**” în sens restrâns, acestea două fiind echivalente. Monedele metalice sau banii metalici (monedă și ban în sens restrâns) nu sunt altceva decât niște piese monetare confecționate din diferite metale (cupru, argint, aur etc). Monedele metalice pot fi nu doar monede divizionare, dar și monede cu valoare nominală (anexa nr.1) sau chiar cu caracter numismatic (anexa nr.2).

Analizarea noțiunii de „bani” cât și a noțiunii de „monedă” se face absolut necesară și în sens larg.

Prin „**bani în sens larg**” înțelegem ca fiind un activ financiar, sursă de bogăție și mijloc de schimb. În economie banii mai sunt numiți bază monetară, aici intrând banii lichizi sau alte active lichide utilizate în tranzacțiile de zi cu zi, și, respectiv, masă monetară în sens larg, incluzând conturile de economii și depozitele la termen. Iar **moneda în sens larg** este definită ca fiind bani și cecuri care circulă în ca-

drul unei economii ca mijloace acceptate de schimb [13]. De aici iarăși vedem echivalența între aceste 2 noțiuni, din punct de vedere aplicativ. Ambele reprezintă echivalentul general al valorii mărfurilor, înfățișate sub formă de metal sau hârtie, recunoscute ca mijloc de plată și de schimb, avînd funcția de măsură a valorii, etalon al prețurilor, mijloc de circulație, de plată și de teaurizare.

În mod practic nu există nici o deosebire între monedă și ban. Însă din punct de vedere teoretic, se fac uneori 2 deosebiri: a) moneda este instituția în timp ce banul este forma concretă a monedei, b) moneda este un ban cu valoare intrinsecă (de exemplu banul confecționat din aur) în timp ce banul nu are această valoare intrinsecă [7].

În această ordine de idei, accentuăm că noțiune de valută desemnează unitatea monetară a unei țări. De aceea noțiunea de valută națională desemnează unitatea monetară a Republicii Moldova. Iar valuta internațională desemnează valuta străină, moneda altor state.

Concluzii

În Republica Moldova noțiunea de „monedă” își poartă încă forma și înțelesul istoric. Propunem ca toate actele normative cu privire la unitatea monetară a Republicii Moldova să fie revăzute, aducându-se o claritate sumedeniilor de noțiuni. Propunem să se figureze cu noțiunea de „monedă”, ca o noțiune universală în domeniu. Astfel încât moneda să încorporeze în sine „moneda metalică” și „moneda de hârtie”. Iar prin semne bănești să se înțeleagă noțiunea de „monedă” materializată (nu pe card, electronică, de cont), adică semnele bănești de hârtie, fie semnele bănești metalice (purtând actualmente denumirea și de bani lichizi). De specificat, de asemenea că semnele bănești de hârtie și semnele bănești metalice poartă denumirea de **numerar**. Iar fiindcă am amintit de banii de cont, consider că aceștia la fel sunt cuprinși de noțiunea de „monedă” fie de noțiunea de „bani”, constituind o formă a acestora: moneda elec-

tronică. Putem enumera mai multe forme a banilor, ca: banii marfă, banii lichizi, banii de cont etc.

În cazul în care, într-un anumit context se face referire la bani în general, se folosește termenul de monedă, prin „*fals de monedă*” înțelegîndu-se falsificarea banilor de orice fel [12].

Cu toate acestea denumirea articolului 236 Cod Penal al Republicii Moldova este corectă sub aspectul conținutului său, deoarece dacă am păstra noțiunea veche de „bani” din denumirea articolului, fie am înlocui noțiunea de „semne bănești” cu cea de „monedă” încercînd să facem o uniformizare a articolului dat cu reglementările internaționale, nu ar fi tocmai reușită. Aceasta s-ar datora anume faptului că noțiunea de „monedă” are în vedere și moneda de cont, iar noi avem reglementări aparte cu privire la aceasta, astfel art. 237 CP RM incriminează „fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor instrumente de plată false”. După părerea noastră, actele de executare a celor două infracțiuni, reprezintă o omogenitate materială, excepție pot face doar unele acte ce privesc domeniul informatic, care pot fi cu ușurință încadrate în una din infracțiunile prevăzute la capitolul XI „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor”.

Propunem ca denumirea articolului 236 CP RM să fie modificată astfel „*fabricarea sau punerea în circulație a monedelor, titlurilor de valoare sau a altor instrumente de plată false*”, conexînd art 236 CP RM cu art.237 CP RM, deoarece atât moneda de hârtie, moneda metalică cît și moneda electronică sunt toate instrumente de plată. Iar consecințele răspunderii penale trebuie să fie același.

Cu titlu de *lege ferenda* propunem următorul conținut pentru articolul 236 CP RM:

„(1) *Fabricarea în scopul punerii în circulație sau punerea în circulație a monedei naționale false (inclusiv cele jubiliare și comemorative emise de Banca Națională a Moldovei) a cardurilor false (fie*

a altor instrumente electronice de plată), a titlurilor de valoare false (inclusiv valorile mobiliare de stat), precum și a oricăror altor instrumente de plată false (valuta străină), ce pot fi utilizate pentru efectuarea plăților;

Se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2.000 la 5.000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

(2) Aceleași acțiuni săvârșite:

b) De un grup criminal organizat sau de o organizație criminală,

c) În proporții deosebit de mari,

Se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 4000 la 7000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau lichidarea persoanei juridice”.

Anexa nr. 1 Monede cu valoare nominală din Republica Moldova

Anul	Caracteristici	Avers-revers	
2018	<ul style="list-style-type: none"> forma: rotunda compoziția: aliaj oțel placat cu nichel; diametrul: 21,5 mm greutatea: 4.45 grame (± 3.5 %) grosimea: 1,8 mm marginea: zimțată cu trei grupe de zimți. 		
2018	<ul style="list-style-type: none"> forma: rotunda compoziția: aliaj oțel placat cu nichel; diametrul: 23,7 mm greutatea: 6.7 grame (± 3.5 %) grosimea: 2.2 mm marginea: zimțată. 		
2018	<ul style="list-style-type: none"> forma: rotunda compoziția: bimetalt <ul style="list-style-type: none"> - interior - oțel placat cu nichel - exterior - oțel placat cu alamă diametrul: 24,4 mm greutatea: 7.1 grame (± 3.5 %) grosimea: 2.25 mm marginea: zimțată cu cinci grupe de zimți. 		
2018	<ul style="list-style-type: none"> forma: rotunda compoziția: bimetalt <ul style="list-style-type: none"> - interior - oțel placat cu alamă; - exterior - oțel placat cu nichel; diametrul: 25,3 mm greutatea: 7.65 grame (± 3.5 %) grosimea: 2.3 mm marginea: zimțată cu profilul personalizat și cu legenda „*MOLDOVA*MOLDOVA”. 		

Anexa nr. 2 Exemplu de monedă cu caracter numismatic (comemorativă)

- Valoarea nominală: 100 lei;
- Calitate: proof;
- Metal: argint;
- Compoziție: 999/1000;
- Masa: 31,1 grame;
- Diametru: 37 mm;
- Forma: rotundă;
- Margine: zimțată;
- Tiraj: 1000 exemplare;

Bibliografie

1. ACADEMIA ROMÂNĂ. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2012, p.46.

2. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74 din 14.04.2009.

3. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 din 22.06.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 din 01.03.2019, art.479.

4. DOBROTĂ, N. ș.a. *Economia politică*. București: Ed. Economică, 1995, p. 50.

5. FRANK, A. *Arta falsificatorilor, falsificatorii artei*. București: Ed. Meridiane, 1970, p. 54.

6. GHEORGHE, Șt. *Fundamente economice*. Vol. I. București: Ed. Didactică și pedagogică R.A. 1999, p. 121.

7. HUTIRA, E., CĂLIN-DINGA, E. *Teorie economică generală*. București: Ed. Hyperion XXI, 1994, p. 152.

8. Legea cu privire la bani, nr. 1232 din 15.12.1992. În: *Monitorul Parlamentului*, nr. 3 din 01.03.1993.

9. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.33 din 06.03.2012. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr. 99-102 din 25.05.2012, art.30.

10. Legea pentru modificarea și completarea Codului Penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008. În: *Monitorul Oficial al RM*, nr.41-44 din 24.02. 2009, art.106.

11. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, nr. 548-XIII din 21.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.297-300 art.544 din 30.10.2015.

12. MUNTEANU, M. *Bancnota națională și valutara între fals și autentic*. Chișinău: S.n., 2018, p.79.

13. SIMIONESCU, I. Al. *Dicționar financiar Harri-man*. Chișinău: Ed. Arc, 2012, p. 54, p. 241.

14. ȚARAN, L. Falsul în documente. În: *Criminalistica în serviciul justiției*: Constatări, tendințe și realizări. Materealele simpozionului internațional de criminalistică, 19-20 septembrie 2008. Chișinău: ULIM, 2009, p. 213-214.

ORGANIZAȚIILE REGIONALE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA CRIMEI ORGANIZATE

Gabriela CRISTEA

doctorand, Școala Doctorală în Drept,
Științe Politice și Administrative a Consorțiului Național al instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE,
Republica Moldova
e-mail: gabriela.bitca@mai.gov.md
<https://orcid.org/0000-0003-1368-3851>

În calitate de stat suveran și independent, Republica Moldova parcurge, deja de mai bine de două decenii, un proces îndelungat de afirmare a țării la nivel global, care certifică statutul Republicii Moldova de membru al comunității internaționale și subiect de drept internațional. Un rol important în acest sens îl are și apartenența statului nostru la diferite organizații regionale și internaționale, iar de un interes sporit sunt cele specializate în combaterea tuturor formelor de crimă organizată. Ținând cont de poziția sa geografică, dar și de factorul socio-uman, nu putem neglija rolul strategic care îl au în acest scop organizațiile din spațiul CSI (Comunitatea Statelor Independente), cele din regiunea Bazinului Mării Negre, sau a Balcanilor de Vest. Astfel, prezentul articol are drept scop trecerea în revistă a celor mai importante organizații regionale și internaționale care luptă contra crimei organizate transfrontaliere, și în care țara noastră este membru, cu prezentarea activității și rolului Republicii Moldova în cadrul acestora.

Cuvinte-cheie: organizații internaționale, organizații regionale, crima organizată, Europol, Interpol, OSCE, infracțiuni transfrontaliere.

REGIONAL AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME

As a sovereign and independent state, the Republic of Moldova has been going, for more than two decades, through a long process of asserting the country globally, certifying the status of the Republic of Moldova as a member of the international community and subject to international law. An important role in this sense is also the membership of our state in various regional and international organizations, and of increased interest are those specialized in combating all forms of organized crime. Taking into account its geographical position, but also the socio-human factor, we can not neglect the strategic role played for this purpose by the organizations from the Community of Independent States, those from the Black Sea Basin, or the Western Balkans. Thus, this article aims to review the most important regional and international organizations fighting cross-border organized crime of which our country is a member, with the presentation of the activity and role of the Republic of Moldova within them.

Keywords: international organizations, regional organizations, organized crime, Europol, Interpol, OSCE, cross-border crimes.

ORGANISATIONS RÉGIONALES ET INTERNATIONALES DAND LA LUTTE CONTRE LA CRIMINALITÉ ORGANISÉE

En tant qu'État souverain et indépendant, la République de Moldova traverse depuis plus de deux décennies un long processus d'affirmation du pays au niveau mondial, certifiant le statut de la République de Moldova en tant que membre de

la communauté internationale et sujet du droit international. Un rôle important à cet égard est joué par l'appartenance de notre état à diverses organisations régionales et internationales, et d'un intérêt accru sont celles spécialisées dans la lutte contre toutes les formes de criminalité organisée. Compte tenu de sa position géographique, mais aussi du facteur socio-humain, nous ne pouvons négliger le rôle stratégique des organisations de la CEI(Communauté d'États Indépendants), celles de la région du Bassin de la Mer Noire ou des Balkans Occidentaux. Ainsi, cet article vise à passer en revue les organisations régionales et internationales les plus importantes qui luttent contre la criminalité transnationale organisée, et dont notre pays est membre, en présentant l'activité et le rôle de la République de Moldova dans ces organisations.

Mots-clés: organisations internationales, organisations régionales, criminalité organisée, Europol, Interpol, OSCE, criminalité transfrontalière.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В БОРЬБЕ С ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ

Будучи суверенным и независимым государством, Республика Молдова уже более двух десятилетий проходит через длительный процесс утверждения страны на глобальном уровне, удостоверяя статус Республики Молдова как члена международного сообщества и субъекта международного права. Важную роль в этом отношении играет также членство нашего государства в различных региональных и международных организациях и повышенный интерес вызывают те, которые специализируются в борьбе со всеми формами организованной преступности. Принимая во внимание ее географическое положение, а также социально-человеческий фактор, нельзя пренебрегать стратегической ролью, которую играют для этой цели организации пространства СНГ (Содружество Независимых Государств), Черноморского бассейна или Западных Балкан.

Таким образом, эта статья направлена на обзор наиболее важных региональных и международных организаций, которые борются с организованной трансграничной преступностью, членом которых является наша страна, с изложением деятельности и роли Республики Молдова в рамках данных организаций.

Ключевые слова: международные организации, региональные организации, организованная преступность, Европол, Интерпол, ОБСЕ, трансграничные преступления.

Introducere. În cadrul cooperării regionale, Republica Moldova menține dialogul cu statele membre și secretariatele organizațiilor și inițiativelor regionale, asigură participarea la reuniunile de nivel înalt sau ministeriale, la ședințele comitetelor coordonatorilor naționali sau înalților funcționari, la întrunirile grupurilor de lucru și ale experților în cadrul Inițiativei Central Europene (ICE), Organizației Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN), Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM), Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEECP) și a Consiliului de Cooperare Regională (RCC). Cooperarea regională este o dimensiune complementară agendei de integrare europeană și a liniei complexului de mecanisme a politicii externe a Republicii Moldova și reprezintă

o sinergie a relațiilor și interacțiunilor în cadrul organizațiilor și inițiativelor regionale. [11]

Expunerea conținutului de bază Inițiativa de combatere a terorismului în Balcanii de Vest

Inițiativa de combatere a terorismului în Balcanii de Vest este o inițiativă care provine din cadrul ministerial regional al Procesului de la Brdo¹, condusă de Slovenia, și propusă la nivelul UE de către Slovenia la jumătatea anului 2014, introducând o abordare integrativă și complementară tuturor asistențelor ex-

¹ **Procesul de la Brdo** este o inițiativă comună de cooperare regională a Ministerelor de Interne din Austria și Slovenia, care a debutat în anul 2001 și a cooptat mai multe state din Europa Centrală și de Est.

terne (inclusiv UE) acordate autorităților țărilor din Balcanii de Vest în zona de prevenire și combatere a radicalizării care conduce la extremism violent și la combaterea terorismului. Republica Moldova susține abordarea comprehensivă și integrativă în domeniul securității interne în regiunea Balcanilor de Vest, în contextul eforturilor comune ale Părților pentru realizarea prevederilor Inițiativei de Guvernană Integratoare a Securității Interne (IISG), lansată cu susținerea UE, statelor din Balcanii de Vest și statelor membre UE din Balcanii de Vest de la Forumul Justiție și Afaceri Interne, din decembrie 2016².

Beneficiarii *de facto* ai acestei inițiative sunt următoarele state: Albania, Bosnia și Herțegovina, Kosovo*, Muntenegru, Serbia și Macedonia de Nord. Inițiativa se bucură de sprijinul unor parteneri strategici, care își împart cunoștințele strategice, experiențele și eforturile în scopul de a combate crima organizată din Balcanii de Vest. Printre acești parteneri putem enumera și: Comisia Europeană, Centrul pentru controlul democratic al forțelor armate de la Geneva, EUROPOL, OSCE, Oficiul ONU împotriva drogurilor și criminalității, Interpol, Organizația Internațională a Muncii; Secretariatul Convenției de Cooperare Polițienească din Europa de Sud – Est, etc. [9]

SECI/SELEC

La data de 20 mai 1999, Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Grecia, Republica Moldova, România, Turcia și Ungaria au semnat, la București, Acordul de cooperare în prevenirea și combaterea

² Republica Moldova participă la reuniunile acestei inițiative, dar **nu are drept de vot**. Aceste reuniuni se țin concomitent cu Conferințele Comitetului de Miniștri al Convenției de Cooperare Polițienească din Europa de Sud – Est, la care participă expertul național al CCP ESE, din partea MAI, plus un reprezentant de nivel înalt din cadrul aceleiași instituții.

* Est, la care participă expertul național al CCP ESE, din partea MAI, plus un reprezentant de nivel înalt din cadrul aceleiași instituții.

criminalității transfrontaliere (iar la 16 noiembrie 1999 a aderat și Croația), prin care s-a convenit deschiderea, în capitala României, a unui Centru regional pentru combaterea acestui gen de criminalitate. Fiecare Parte la acordul S.E.C.I. (South-East European Cooperative Initiative), a trimis (sau va trimite) la centru doi ofițeri de legătură, unul de poliție și unul de vamă. Sediul Centrului a fost inaugurat la 16 noiembrie 1999. [18]

Astfel, prin Hotărârea Guvernului nr. 815 din 13.08.2001 a fost înființat Biroului Național al Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)/Oficiul regional pentru schimbul de informații (RILO) în cadrul Departamentului Vamal și Punctului Național Focal SECI/ în cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Potrivit acesteia, Serviciul Vamal și Ministerul Afacerilor Interne vor delega pe perioade de doi ani: un specialist principal (ofițer de legătură vamal) din Biroul Național Focal SECI/RILO și un specialist principal (ofițer de legătură al poliției) din Punctul Național Focal SECI, care vor activa în cadrul Centrului regional București (România) al Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei pentru combaterea infracționalității transfrontaliere. [5]

Misiunea Centrului SECI este susținerea eforturilor comune ale statelor-membre în ceea ce privește combaterea infracționalității transfrontaliere, în scopul de a îmbunătăți climatul de afaceri și investițional în Europa de Sud-Est și, respectiv, de a obține stabilitatea politică și economică în regiune. [7] După 2005, statele partenere la Centrul SECI, dar și SUA, care au sprijinit financiar Centrul, au pus problema consolidării relațiilor dintre Centru și EUROPOL și, în perspectivă, dezvoltarea unei relații instituționalizate cu structurile Uniunii Europene cu atribuții în domeniul securității. În 2006 a fost creat un grup de lucru pentru negocierea proiectului de Convenție privind stabilirea Centrului Sud-Est European de Aplicare a Legii – denumită Convenția SELEC.[10]

Convenția pentru stabilirea Centrului Sud-Est european de aplicare a legii (SELEC) este un tratat internațional semnat la 09 decembrie 2009, iar obiectivul acesteia este de a oferi sprijin Statelor Membre și de a îmbunătăți coordonarea în prevenirea și combaterea criminalității, inclusiv a criminalității grave și a criminalității organizate, când astfel de infracțiuni implică sau par să implice un element de activitate transfrontalieră. [3]

Semnarea Convenției SELEC de către 13 state membre (Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Ungaria, Macedonia, Muntenegru, România, Serbia, Slovenia, Turcia), printre care Republica Moldova, denotă voința organelor de drept din regiunea Europei de Sud-Est de a facilita asigurarea schimbului de informații între statele-membre privind susținerea investigațiilor și activităților de prevenire a criminalității, schimbului de informații operative, colectarea, coroborarea, procesarea, diseminarea informațiilor, în special cele de natură penală, acționarea în calitate de depozitar de bune practici în domeniul metodelor și tehnicilor de aplicare a legii și aplicarea lor prin intermediul instruirii și conferințelor multinaționale în beneficiul părților, etc. [8]

SELEC este singura organizație din sud-estul Europei care acționează în domeniul combaterii criminalității transfrontaliere, la nivel operațional, reunind autoritățile polițienești și vamale din cele 12 state membre. [10] Pe lângă cele 11 state membre, SELEC mai are 24 de țări și organizații partenere și a stabilit numeroase parteneriate cu alte organizații, instituții, precum și cu sectorul privat. Mai mult decât atât, sub auspiciile SELEC funcționează Grupul consultativ pentru procurori din sud-estul european (SEEPAG) care adună procurorii care lucrează în cooperare internațională din toate cele 11 state membre, pentru a facilita și a accelera cooperarea în investigarea crimelor transfrontaliere și a cazurilor din regiunea Europei de Sud – Est. [16]

Convenția privind Cooperarea Polițienească în Europa de Sud-Est

Un rol important în schimbul de informații îl are semnarea Acordului între părțile Convenției de Cooperare Polițienească pentru Europa de Sud-Est privind schimbul automatizat de date ADN, date dactiloscopice și date de înregistrare a autovehiculelor. Printre multiplele sale prevederi, subliniem importanța schimbului automatizat de date în regiune, care presupune că toate statele semnatare ale Acordului vor avea acces direct bazele de date menționate pentru efectuarea verificărilor³. Republica Moldova a semnat Convenția privind Cooperarea Polițienească în Europa de Sud-Est la 5 mai 2006, la Viena, Austria, ulterior fiind ratificată de țara noastră prin Legea nr. 5-XVI din 07.02.2008, în vigoare din 11.07.2008.

Convenția prezintă un instrument juridic internațional prin care statele membre urmăresc intensificarea și dezvoltarea cooperării regionale în vederea prevenirii și combaterii criminalității organizate, în particular a celei transfrontaliere, precum și a amenințărilor în adresa ordinii și securității publice, realizarea analizei riscurilor, supravegherii transfrontaliere, livrărilor controlate, investigațiilor sub acoperire, transmiterea și compararea profilelor ADN, protecția martorilor etc. [15]

Președinția în cadrul CCP ESE este exercitată de un stat membru în baza unui Program de lucru al Președinției în format Trio, care stabilește cadrul și pașii majori privind cooperarea în vederea pregătirii pentru implementarea deplină a Convenției. Astfel, statele membre convin asupra implementării priorităților strategice și practice, și asupra

³ Conform prevederilor acestei norme, în cazul în care rezultatul verificărilor va fi unul pozitiv, răspunsurile le vor fi expediate automatizat, dar criptat - fără a fi divulgate datele cu caracter personal ale persoanelor.

desfășurării reuniunilor organelor statutare, bazându-se pe prioritățile stabilite de către Președințiile anterioare în cadrul CCP ESE, pentru asigurarea unui proces de aplicare coerent și consecvent.

În scopul facilitării și îmbunătățirii cooperării în cadrul Convenției, a fost reglementată și activitatea ofițerilor de legătură detașați de către o Parte contractantă pe lângă autoritățile competente ale altor Părți contractante, crearea și activitatea echipelor comune de investigații, măsurile care necesită a fi luate în vederea protecției datelor cu caracter personal și asigurării confidențialității informațiilor pe durata desfășurării activităților comune menționate mai sus.

Activitățile privind implementarea Convenției se sprijină pe trei piloni de bază:

1. Organismele de luare a deciziilor: Grupurile de lucru ale experților, rolul cărora constă în supravegherea aplicării și implementării Convenției, și elaborarea recomandărilor pentru Comitetele de Miniștri. Astfel, pe durata anului 2015 au fost desemnați experții titulari și supleanți ai Republicii Moldova în cadrul grupurilor vizate (atât angajați ai MAI, cât și ai autorităților naționale de profil), care au participat la 7 grupuri de lucru ale experților în cadrul CCP ESE (în domenii cum ar fi protecția și schimbul/furnizarea datelor cu caracter personal, inclusiv pe segmentul transfrontalier, combaterea activității grupurilor criminale mobile, eficientizarea activității echipelor comune de investigații, educația și instruirea polițiștilor, instruirea formatorilor în domeniile CCP ESE etc).

2. Programele de implementare: Cu suportul partenerilor internaționali, statele membre ale Convenției își stabilesc capacitățile operaționale pentru implementarea deplină a acesteia.

3. Cooperarea operațională. Convenția în sine reprezintă un mecanism de cooperare operațională în cadrul statelor membre.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

Republica Moldova a aderat la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, iar la 26 februarie a aceluiași an a semnat Actul Final de la Helsinki. Din momentul aderării, Republica Moldova s-a bucurat de o susținere permanentă din partea OSCE, care este principalul actor internațional colectiv, implicat plenar în procesul de reglementare a conflictului transnistrean. OSCE acordă un cadru larg de discuții la problematica conflictului transnistrean cu partenerii externi și dispune de o experiență vastă de participare la soluționarea conflictelor în spațiul acoperit de Organizație. Astfel, OSCE contribuie esențial la reglementarea conflictului transnistrean, inclusiv prin organizarea procesului de negocieri, elaborarea proiectelor de documente la subiectele politice, militare ș.a. [13]

Misiunea OSCE din Moldova a fost stabilită în 1993 pentru a facilita un Aranjament politic de durată și comprehensive a conflictului transnistrean în toate aspectele sale, consolidând independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, cu o înțelegere privind un statul special pentru Transnistria, în cadrul frontierelor Republicii Moldova recunoscute la nivel internațional. Misiunea este împuternicită să colecteze și să ofere informații privind situația din regiune, inclusiv cea militară, să încurajeze negocierile privind retragerea trupelor străine, să asigure transparența în retragerea și distrugerea munițiilor și armamentelor rusești, și să ofere consiliere și expertiză privind respectarea drepturilor internaționale ale omului.[14]

Organizația Internațională de Poliție Criminală

O altă organizație specializată în combaterea crimei organizate este Organizația Internațională de Poliție Criminală – OIPC Interpol, ce asigură asistența reciprocă între polițiile țărilor membre pentru prevenirea și reprimarea criminalității de drept co-

mun; nu intervine în probleme cu caracter politic, militar, religios sau rasial; respectă suveranitatea și independența fiecărei țări; asigură schimbul de informații cu caracter polițienesc la nivel internațional; identifică infractorii urmăriți internațional cu mandate; coordonează activitatea de supraveghere și prindere a infractorilor internaționali; informează unitățile specializate cu privire la furturi sau pierderi de documente străine de identitate, traficul internațional de droguri, fals de monedă, furturi auto și artă, etc. pentru luarea măsurilor operative. Este de menționat faptul că RM are un schimb continuu de informații prin intermediul BNC Interpol, precum și participă regulat la operațiunile organizate de către Interpol.

Deși neglijată de Occident, Republica Moldova mereu a încercat să se apropie cât mai aproape de marea familie europeană. Republica Moldova a fost primul stat din Comunitatea Statelor Independente (CSI) care a aderat la Consiliul Europei în 1995. Peste doi ani, Moldova și-a exprimat dorința de a începe negocierile pentru asociere la Spațiul European, arătându-și intenția de a deveni membru cu drepturi depline în cadrul Uniunii Europene. [2, p. 107]

Biroul de coordonare a combaterii criminalității organizate și altor infracțiuni periculoase

În ceea ce privește securitatea regională în spațiul CSI, statele – membre conlucrează prin intermediul Biroului de Combatere a Criminalității al CSI. Regulamentul privind Biroul de coordonare a combaterii criminalității organizate și altor infracțiuni periculoase pe teritoriul statelor - membre ale Comunității Statelor Independente, aprobat prin Hotărârea Consiliului șefilor de guverne ale Comunității Statelor Independente din 25 noiembrie 2005, cu modificările și completările operate în textul acestuia prin hotărârile Consiliului șefilor de guverne ale Comunității Statelor Independente din 24 noiembrie 2006, 18 octombrie 2011 și 28 octombrie 2016.

Această organizație are drept scop activizarea continuă a cooperării între statele - membre ale CSI, îmbunătățirea performanței activităților comune și activităților coordonate interdepartamentale de profilaxie, desfășurarea operațiunilor operative de investigație și operațiunilor speciale privind constatarea, contracararea și descoperirea infracțiunilor comise pe teritoriul statelor membre CSI.

Oficiul European de Poliție

O altă organizație importantă în lupta contra diferitor forme ale crimei organizate este Oficiul European de Poliție – Europol, care efectuează a muncă asiduă în prevenirea criminalității prin culegerea de informații și întocmirea analizelor și transmiterea acestora organelor de urmărire penală competente.

Republica Moldova cooperează cu Europol în baza Acordului Strategic de Cooperare semnat în 2007 și Acordului Operațional de Cooperare semnat la 18 decembrie 2014, la Chișinău. Din 2013, Republica Moldova a detașat un ofițer de legătură la Europol, care este responsabil pentru eficientizarea cooperării între statul nostru și statele membre Europol în identificarea și suprimarea activităților ilegale efectuate pe teritoriile statelor Europol. Relațiile Republicii Moldova cu Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operative la Frontierele Externe ale statelor membre ale Uniunii Europene (Frontex) se bazează pe Aranjamentul de lucru cu privire la stabilirea cooperării operaționale din 12 august 2008 și Planul de cooperare pentru anii 2015 – 2017. Cooperarea include schimbul de informație, formarea profesională, cercetarea și dezvoltarea, analiza de risc și operațiunile comune. [12]

Scopul Acordului semnat la Haga este de a intensifica cooperarea dintre statele membre ale Uniunii Europene, acționând prin intermediul Europol și al Republicii Moldova, în vederea prevenirii, detectării, curmării și investigării formelor grave ale criminalității internaționale în domeniile menționate în art. 3

al Acordului, în particular prin intermediul schimbului de informații strategice și tehnice, după cum este definit în art. 2 al Acordului. Prezentul Acord nu autorizează transmiterea datelor care se referă la persoane cu identitate cunoscută sau la persoane posibil de identificat.

Cu referire la formele de infracțiuni enumerate în Acord, Europol folosește următoarele definiții [1]:

- „*trafic ilicit de droguri*” semnifică activități criminale enumerate în art. 3 (1) al Convenției ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope din 20 decembrie 1988 și în prevederile modificărilor sau completărilor la această Convenție;

- „*infracțiuni legate de substanțe nucleare și radioactive*” semnifică activități infracționale enumerate în art. 7 (1) al Convenției privind protecția fizică contra materialelor nucleare, semnată la Viena și New York la 3 martie 1980 și se referă la materiale nucleare sau radioactive definite în art. 197 al Tratatului Euroatom și Directiva 80/836 Euroatom, din 15 iulie 1980;

- „*contrabandă cu migranți*” semnifică activități internaționale destinate să faciliteze, în scopul obținerii de profit, a pătrunderii, adăpostirii sau angajării în câmpul muncii pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene sau pe teritoriul Republicii Moldova, contrar regulilor și condițiilor aplicabile pe aceste teritorii;

- „*trafic de ființe umane*” semnifică supunerea unei persoane la o influență reală și ilegală de către o altă persoană folosind violența sau amenințările, abuzul de autoritate, în special cu scopul de exploatare sexuală, violarea minorilor sau traficul cu copii abandonati. Aceste forme de exploatare includ și producerea, vânzarea sau răspândirea pornografiei infantile;

- „*infracțiuni legate de autovehicule*” semnifică sustragerea sau însușirea ilegală a autovehiculelor, camioanelor, semiremorcilor, încărcăturilor camioanelor sau semiremorcilor, autobuzelor, motocicletelor,

furgoanelor, remorcilor specializate, vehiculelor cu destinație agricolă sau tănuirea unor astfel de mijloace de transport;

- „*falsificarea de bani sau documente de plată*” semnifică activități definite în art. 3 al Convenției de la Geneva privind suprimarea bancnotelor contrafăcute din 20 aprilie 1929, care se aplică atât pentru bani, cât și pentru alte documente de plată;

- „*activități ilegale de spălare a banilor*” semnifică activitățile infracționale enumerate la art. 6 (1-3) al Convenției Consiliului Europei privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea, și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională, semnată la 8 noiembrie 1990, la Strasbourg.

După cum observăm, se acordă o atenție sporită securității în regiune și celei internaționale, în special în contextul abordărilor globale privind noile amenințări hibrid, atacurile teroriste, prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, crimelor cibernetice, antidrog etc.

După Amsterdam, Europol a primit noi competențe în domeniul sprijinirii urmăririi penale din statele member, solicitării începerii urmăririi penale statelor member; cooperării între serviciile speciale ale Europol și organele de stat; competențe în domeniul luptei împotriva comerțului ilegal de droguri, cu substanțe nucleare și radioactive, comerțului cu carne vie; abuzului sexual îndreptat împotriva copiilor; infracțiunilor de călăuzire a imigranților ilegali; furturilor auto internaționale; terorismului internațional; jafurilor comise în formă organizată; poluării grave a mediului; comerțului ilegal cu opere de artă și falsificării de monedă sau alte instrumente de plată. [4, p. 216]

Ca un succes al Unității de Droguri din cadrul Europol, Oficiul European de Poliție, Europol, a fost instituit de către o Convenție în 1995, și își are sediul la Haga. Articolul 3 din Decizia Europol 2009/371 stipulează obiectivele Europol, care: „constau în sprijinirea și consolidarea activității autorităților

competente ale statelor-membre și a cooperării reciproce a acestora în vederea prevenirii și combaterii criminalității organizate, a terorismului și a altor forme grave de criminalitate care afectează două sau mai multe state membre”. Cu alte cuvinte, Europol nu a fost instituit să se ocupe de infracțiunile locale sau minore, ci mai degrabă să aibă o perspectivă paneuropeană pentru investigarea criminalității având o dimensiune europeană. [17, p. 436]

La sediul lor de la Haga, ofițerii de legătură din fiecare unitate națională reprezintă interesele unității naționale din cadrul Europol. Sarcina lor este de a ajuta în schimbul de informații între unitatea națională și Europol, și ei trebuie să dea sfaturi cu privire la analiza informațiilor schimbate. În măsura necesară pentru îndeplinirea sarcinilor lor, ofițerii de legătură au acces la cele trei sisteme informatice. Liniiile de comunicare între Europol și statele-membre sunt exclusive. [17, p.439]

Europol a creat un sistem computerizat de informații colectate cu trei componente: un sistem Europol de informații, fișiere de lucru pentru analiză și o funcție index (art. 10). Sistemul informational Europol este sistemul în care unitățile naționale și ofițerii de legătură pot introduce direct date și din care ei pot extrage direct date (art. 13).[...] Al doilea sistem al Europol cuprinde fișiere de lucru pentru analiză (art. 14), care nu numai că aduce împreună datele privind persoanele menționate la articolul 12, ci și persoanele care ar putea servi ulterior drept martori în orice urmărire penală, care ar putea fi victime în viitor, contacte și asociații, precum și persoane care pot oferi informații. [...] Al treilea sistem este o funcție index, care servește drept indice pentru fișierele activității de analiză. Acesta este accesibil ofițerilor de legătură și unităților naționale, care trebuie să poată decide în ce măsură cazul afectează țara pornind de la descrierea din index. [17, pp. 440-442]

Prima cooperare operațională multilaterală a fost stabilită în art. 24 al Convenției privind asistența re-

ciproacă între administrațiile vamale, urmat curând de art. 13 din Convenția UE privind asistența reciprocă. Această echipă este formată din funcționari responsabili cu aplicarea legii din două sau mai multe state. Ea poate fi constituită printr-un acord între autoritățile relevante cu un anumit scop și pe o perioadă limitată de timp, care poate fi extinsă printr-un acord reciproc. [17, p. 446]

EUROJUST

Eurojust a fost instituit printr-o decizie în februarie 2002, ca succesori al unității de cooperare provizorie judiciară. Articolul 2 din Decizia Eurojust 2002/187 stabilește că Eurojust este compus din câte un membru național detașat de fiecare stat membru. Acest membru trebuie să fie un procuror, un judecător sau un ofițer de poliție cu competențe echivalente. Cu toate acestea, în practică majoritatea membrilor au fost procurori. Membrilor naționali și adjuncților lor li se solicită să aibă locul lor de muncă obișnuit la sediul Eurojust. Obiectivele Eurojust sunt enumerate în art. 3, paragraful 1 din Decizia Eurojust, după cum urmează:

- a stimula și a îmbunătăți coordonarea între autoritățile competente ale statelor membre, în ceea ce privește investigațiile și urmărirea penale;
- a îmbunătăți cooperarea între autoritățile competente ale statelor membre, în special, prin facilitarea aplicării asistenței reciproce judiciare internaționale și punerea în aplicare a cererilor de extrădare;
- a sprijini în alt mod autoritățile competente ale statelor membre, în scopul de a face mai eficiente investigațiile și urmărirea lor penale. [17, p. 448]

Este de menționat că Republica Moldova cooperează cu Eurojust din data de 10 iulie 2014, în baza unui Acord de colaborare în acest sens. [6]

Concluzii

Lupta Republicii Moldova contra criminalității organizate transfrontaliere nu ar fi posibilă, printre

alte, fără sprijinul partenerilor săi internaționali. Printre soluțiile la care poate apela statul nostru în combaterea crimei organizate putem enumera și îmbunătățirea sau eficientizarea programelor de protecție a martorilor; deschiderea cât mai mare față de cooperarea internațională în acest sens cu alte state și/sau organizații regionale și internaționale. Totodată, participarea Republicii Moldova la o serie de tratate internaționale bilaterale și multilaterale în domeniul combaterii crimei organizate transfrontaliere, cu state europene, organizații internaționale și regionale, eficientizează eforturile comune ale statelor contra crimei organizate.

Bibliografie

1. Acord strategic de cooperare dintre Republica Moldova și Oficiul European de Poliție nr. 76 din 12.02.2007, https://www.Legis.Md/Cautare/Getresults?Doc_Id=116992&Lang=Ro, accesat la 18.03.2020.
2. ASANDULUI, G., MIHAI, D. *Uniunea Europeană și vecinătatea estică*. Iași: Ed. Politehnicum, 2015, 228 p.
3. Convenția pentru stabilirea Centrului Sud-Est european de aplicare a legii, <https://lege5.ro/Gratuit/gez-smryha/conventia-pentru-stabilirea-centrului-sud-est-european-de-aplicare-a-legii-din-09122009>, accesat la 18.03.2020.
4. GYULA, F. *Drept instituțional al Uniunii Europene*. București: Ed. Hamangiu. Sfera, 2012. 488 p.
5. Hotărârea Guvernului nr. 815 din 13.08.2001 cu privire la înființarea Biroului Național al Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)/ Oficiul regional pentru schimbul de informații (RILO) în cadrul Departamentului Vamal și Punctului Național Focal SECI/ în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=46043&lang=ro, accesat la 20.03.2020.
6. [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/agreements/Agreement%20on%20cooperation%20between%20Eurojust%20and%20the%20Republic%20of%20Moldova%20\(2014\)/Eurojust-Republic-of-Moldova-2014-07-10-EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/agreements/Agreement%20on%20cooperation%20between%20Eurojust%20and%20the%20Republic%20of%20Moldova%20(2014)/Eurojust-Republic-of-Moldova-2014-07-10-EN.pdf) accesat la 17.03.2020.
7. <https://customs.gov.md/ro/content/cooperarea-internationala-si-integrarea-europeana>, accesat la 20.03.2020.
8. <https://mai.gov.md/ro/news/conventia-selec-noi-dimensiuni-cooperarii-regionale>, accesat la 18.03.2020.
9. <https://wb-iisg.com>, accesat la 20.03.2020.
10. <https://www.mae.ro/node/1498>, accesat la 20.03.2020.
11. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/cooperarea-regionala>, accesat la 18.03.2020.
12. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/justitie-si-afaceri-interne> accesat la 17 martie 2020.
13. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/locul-republicii-moldova-cadrul-osce>, accesat la 19.03.2020.
14. <https://www.osce.org/mission-to-moldova/mandate>, accesat la 18.03.2020.
15. <https://www.pccseesecretariat.si/index.php?item=9&page=static> accesat la 19.02.2020.
16. <https://www.selec.org/about-selec/>, accesat la 18.03.2020.
17. KLIP, A. *Dreptul penal european-o abordare integrativă*. Chișinău: Ediția I. Editura Cartier, 2014. 582 p.
18. POPESCU, A.-M. *Importanța cooperării polițienești internaționale*, http://www.ugb.ro/Juridica/Issue6RO/4_Importanta_cooperarii_politienesti_internationale._Popescu_Agata.RO.pdf, accesat la 18.03.2020.

SURSELE DE INFORMAȚII CU SEMNIFICAȚIE CRIMINALISTICĂ ÎN PROCESUL DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE

Francisco TALMACI

doctorand, Școala Doctorală în Drept,
Științe Politice și Administrative a Consorțiului Național al instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE,
Republica Moldova
e-mail: franciscotalmaci@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9030-9092>

Prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție constituie una din prioritățile actuale ale reformelor politice, sociale și economice în Republica Moldova, necesare consolidării statului de drept. În scopul depistării și cercetării multilaterale a cazurilor de corupție, subdiviziunile specializate anticorupție trebuie să utilizeze surse de informații cât mai diverse și sigure, pentru asigurarea tragerii la răspundere a persoanelor vinovate și restituirii prejudiciului cauzat prin infracțiune. În prezentul articol sunt analizate sursele de informații cu semnificație criminalistică, utilizate în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție, care constituie un element important în descoperirea, cercetarea faptelor ilicite, identificarea infractorilor, stabilirea circumstanțelor în care s-a produs infracțiunea. De asemenea, în publicație este efectuată analiza surselor de informații, utilizate în activitatea practică a organelor specializate anticorupție din Republica Moldova, acestea fiind clasificate în informații deschise, informații oficiale, informații din registrele naționale și informații operative.

Cuvinte-cheie: *prevenire, combatere, infracțiune, corupție, surse de informații*

SOURCES OF INFORMATION WITH FORENSIC SIGNIFICANCE IN THE PROCESS OF PREVENTION AND COMBATING CORRUPTION OFFENSES

Prevention and combating corruption offenses is one of the actual priorities of the political, social, and economic reforms in the Republic of Moldova, necessary for the consolidation of the rule of law. For tracking and multilateral researching of the corruption cases, specialized anti-corruption subdivisions must utilize diverse and reliable sources of information, to ensure the imposition of criminal liability on the guilty persons and the restoration of the prejudice caused by the infraction. In the present article are analyzed sources of information with forensic significance, used in the prevention and combating of corruption offenses, that is a key element in the discovery and investigation of illegal acts, identification of infractors, the establishment of the circumstances in which the infraction occurred. Likewise, in this publication, it is examined the sources of information used in the practical activity of specialized anti-corruption bodies in the Republic of Moldova, these being classified in the open-source information, official information, information from the national registers and operative information.

Keywords: *prevention, combating, infraction, corruption, sources of information*

SOURCES D'INFORMATION D'IMPORTANCE CRIMINALISTIQUE DANS LE PROCESSUS DE PRÉVENTION ET DE LUTTE CONTRE LES INFRACTIONS DE CORRUPTION

La prévention et la lutte contre les infractions de corruption sont l'une des priorités actuelles des réformes politiques, sociales et économiques en République de Moldova, nécessaires pour renforcer l'état de droit. Afin de découvrir et d'enquêter multilatéralement les affaires de corruption, les subdivisions spécialisées de la lutte contre la corruption devraient utiliser des sources d'informations plus diverses et sûres possibles pour assurer la responsabilité des coupables et pour rembourser les dommages causés par l'infraction. Dans cet article on examine les sources d'information d'importance criminalistique utilisées dans la prévention et la lutte contre les infractions de corruption, qui constituent un élément important dans la découverte, l'enquête des actes illicites, l'identification des délinquants, la détermination des circonstances dans lesquelles le crime s'est produit. La publication effectue également l'analyse des sources d'information utilisées, dans l'activité pratique des organismes spécialisés de lutte contre la corruption en Moldova, qui sont classées dans des informations ouvertes, officielles, provenant de registres nationaux et des informations opérationnelles.

Mots-clés : prévention, combattre, infraction pénale, corruption, sources d'information.

ИСТОЧНИКИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИ ЗНАЧИМОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И БОРЬБЫ С КОРРУПЦИОННЫМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ

Предотвращение коррупционных преступлений и борьба с ними является одной из текущих приоритетов политических, социальных и экономических реформ в Республике Молдова, необходимых для укрепления правопорядка. В целях выявления и многостороннего расследования коррупционных дел, специализированные подразделения по борьбе с коррупцией должны использовать как можно более разнообразные и надежные источники информации, чтобы обеспечить привлечение виновных к ответственности и возмещение причиненного преступлением ущерба. В данной статье анализируются источники криминалистически значимой информации, которые используются для предотвращения коррупционных преступлений и борьбы с ними, что является важным элементом выявления, расследования незаконных действий, идентификации преступников, установления обстоятельств совершения преступления. Также в публикации анализируются источники информации, используемые в практической деятельности специализированных органов по борьбе с коррупцией в Республике Молдова, которые классифицируются на источники открытой информации, официальной информации, информации из национальных реестров и оперативную информацию.

Ключевые слова: предотвращение, борьба с преступностью, коррупция, источники информации.

Introducere. *Informația și sursele de informație* **I**cu semnificație criminalistică sunt specifice obiectului de studiu al criminalisticii, care elaborează și utilizează cunoștințe despre metodele, mijloacele tehnice și procedeele tactice destinate descoperirii, cercetării infracțiunilor, identificării persoanelor implicate în săvârșirea lor și prevenirii faptelor antisociale. Totodată, informațiile cu semnificație criminalistică constituie elemente importante ale procesului de prevenire și investigare a infracțiunilor de corupție, prin urmare, agențiile cu atribuții de analiză și investigare a infracțiunilor au obligația de

dezvoltare a posibilităților de stocare, păstrare, sistematizare și cercetare a informației.

Materiale și metode aplicate. În procesul elaborării acestui articol au fost utilizate metodele: analitică comparativă, fiind analizate informațiile și sursele de informații utilizate în activitatea operațională a Centrului Național Anticorupție, organ specializat în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție.

Conținut de bază. În literatura de specialitate noțiunea de „*informație cu semnificație criminalistică*” este cercetată pe larg de savanții criminaliști, fiind

formulate la acest subiect mai multe definiții. Astfel, criminalistul rus Polevoi N. descrie prin noțiunea de informație cu semnificație criminalistică, informația care caracterizează fapta infracțiunii și elementele acesteia [1, p.73], iar criminalistul Saltevski M. asociază informația cu semnificație criminalistică cu datele referitoare la urmele infracțiunii, metodele și instrumentele de depistare și descoperire a acestora [2, p.38].

Savantul rus Obraztsov V., consideră prin noțiunea de „*informație cu semnificație criminalistică*”, orice informație utilizată în scopul realizării sarcinilor de bază ale criminalisticii, indiferent de genul, tipul și sursa acesteia [3, p.87], iar profesorul Belkin R., este de părere că la categoria de informații cu semnificație criminalistică sunt atribuite informațiile recepționate din diferite surse și prin diverse mijloace, care pot avea calitatea de mijloace de probă în cadrul urmăririi penale sau pot favoriza obținerea acestora, cât și alte informații relevante, care contribuie la realizarea sarcinilor de depistare și descoperire a infracțiunilor [4, p.237].

Savanții Cernyshov V., Sâsoev E. ș.a. consideră că informația cu semnificație criminalistică constituie date sistematizate despre persoane, cadavre, metode și mijloace de comitere a infracțiunilor, bunuri sustrase, urme și corpuri delictive, cât și despre alte obiecte care au importanță pentru cercetarea infracțiunilor [5, p.80].

Profesorul autohton Golubenco Gh., cercetând informația cu semnificație criminalistică, menționează importanța acesteia în investigarea activităților infracționale. În opinia acestuia, legăturile și interdependența dintre informațiile cu semnificație criminalistică permit a obține un tablou amplu al trăsăturilor criminalistice ale infracțiunii, totodată generalizarea informațiilor despre infracțiune în cadrul studiilor complexe a unui număr reprezentativ de cauze de acest fel, formează caracteristica criminalistică sau mode-

lul informațional al anumitor genuri și categorii de infracțiuni [6, p.87].

Printr-o definiție succintă, consider că *informația cu semnificație criminalistică constituie date și informații despre fapta infracțională și alt gen de informații, care pot fi utilizate în procesul de depistare și descoperire a infracțiunii*. Volumul și calitatea informațiilor despre fapta infracțională și infractor influențează în mod direct rezultatele și eficiența măsurilor speciale de investigație, cât și de urmărire penală, care se întreprind pentru descoperirea infracțiunii.

Cu referire la *sursele de informații cu semnificație criminalistică* în scopul descoperirii infracțiunilor, în lucrările savanților criminaliști, acestea sunt definite ca obiecte materiale, care conțin informații despre circumstanțele comiterii infracțiunii și se pot clasifica în surse reale și ideale. O astfel de clasificare este prezentată de autorii Vasiliev A. și Iablokov N. care consideră că sursele reale de informație, constituie obiectele materiale, în sensul larg al cuvântului, iar sursele ideale, reprezintă persoanele care interacționează cu obiectele materiale, autorii faptei infracționale, reflecțiile și memoriile subiective ale acestora. Sursele care pot fi atribuite unei singure categorii de clasificare mai sunt denumite surse simple de informație, iar cele care reflectă atât sursele reale, cât și cele ideale sunt denumite complexe [7, p.144].

Clasificarea surselor de informații, inclusiv celor utilizate în investigarea infracțiunilor, constituie obiectul analizei și unor publicații române de specialitate, astfel, expertul român Savin M. consideră că după accesibilitate sursele se împart în:

- *surse deschise*, acestea fiind informații disponibile publicului larg, care pot fi rapoarte de cercetare, tehnice, economice, carta albă, documentații ale conferințelor, teze și disertații, minute ale unor întâlniri etc. Principala dificultate în ceea ce privește lucrul cu informații provenite din acest gen de surse este evaluarea, întrucât informațiile disponibile din

surse deschise pot fi adesea tendențioase, incorecte sau care urmăresc senzaționalul.

- **surse închise**, care sunt informații culese pentru un scop anume, cu disponibilitate și acces limitat pentru publicul larg. Informațiile din surse închise sunt adesea întâlnite sub forma bazelor structurate de date. În domeniul analizei informațiilor, aceste baze de date vor include de cele mai multe ori date cu caracter personal, date despre persoane condamnate, date de înregistrare a vehiculelor, permise de port-armă etc.

După nivelul de clasificare, sursele închise de informații pot fi *clasificate și neclasificate*.

Sursele clasificate de informații vor furniza informații cu diverse niveluri de clasificare, colectate calificat, de personal anume desemnat și pregătit, utilizând tehnici de investigație și supraveghere operativă. Utilizarea surselor clasificate de informații poate crește calitatea investigației efectuate, totodată poate reduce semnificativ accesul la rezultatele investigației pentru terțele persoane.

Sursele neclasificate de informații vor furniza informații neclasificate colectate de instituție în activitățile curente, precum urmărirea penală, audiențe, examinarea petițiilor, de eliberare a unor documente (permise de port-armă, cazier judiciar etc.) s.a [8, p.65].

Savantul român Nițu I., prezintă o altă clasificare a surselor de informații, după metodele, mijloacele și sursele de colectare a informației, menținând următoarea clasificare [9, p.37]:

- **HUMINT** (*Human Intelligence*) – utilizarea surselor umane secrete;

- **OSINT** (*Open Source Intelligence*) – culegerea de informații din surse deschise, publice, cu acces nereglementat, oficiale sau oficioase;

- **SIGINT** (*Signals Intelligence*) – culegerea de informații prin interceptarea și analiza comunicațiilor electronice și a altor emisii, care necesită resurse tehnice;

- **IMINT** (*Imagery Intelligence*) – colectarea de informații prin folosirea fotografiei și a imaginilor din satelit și avion, exploatarea senzorilor cu infraroșu, laserelor, aparatelor optice electronice;

- **PHOTINT** (*Photographic Intelligence*) – culegere de informații prin supraveghere foto-video;

- **MASINT** (*Measurement and Signals Intelligence*) – obținerea de informații din analiza datelor provenite de la senzori tehnici specifici (de exemplu, frecvențe radio), în scopul identificării caracteristicilor reflectate sau emise asociate emițătorului sau expeditorului;

- **ACINT** (*Acoustic Intelligence*) – obținerea de informații din culegerea și prelucrarea datelor acustice;

- **COLINT** (*Cooperation Liaison Intelligence*) – obținerea de informații prin activități de legătură și cooperare;

- **COMINT** (*Communication Intelligence*) – culegerea de informații prin interceptarea comunicațiilor și a transmisiilor de date (uneori, abordat ca parte a SIGINT);

- **ELINT** (*Electronic Intelligence*) – obținerea de informații tehnice și de geolocație provenite din radiațiile electromagnetice;

- **RADINT** (*Radar Intelligence*) – obținerea de informații cu ajutorul radarelor.

Totodată, Nițu I. **propune și termenul de ANA-INT**, reprezentând obținerea de informații noi prin efectuarea analizei de intelligence, în condițiile în care produsul final nu seamănă cu părțile sale componente și dobândește noi semnificații.

Experții Oficiului Organizației Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate clasifică sursele de informații destinate analizei și investigării infracțiunilor în surse *deschise, închise și clasificate*, menționând că în procesul selectării acestora, este necesar să fie incluse atât sursele accesibile de informații și sursele care urmează a fi valorificate prin anumite proceduri speciale [10, p.18].

Odată cu dezvoltarea instrumentelor de colectare a informațiilor, constatăm o diversificare a surselor de informații cu semnificație criminalistică care se utilizează în prevenirea și combaterea infracțiunilor. Astfel, la acest subiect, profesorul autohton Golubenco Gh. menționează că schimbările globale ce se amplifică vertiginos în toate sferile de viață ale societății moderne legate, mai cu seamă, de progresul tehnico-științific în domeniul tehnologiilor electronice computerizate și intrării societății în epoca informatizării, dictează noi accente în criminalistica națională, direcțiile actuale de dezvoltare ale criminalisticii vor ține de perfecționarea mijloacelor tehnice, a recomandărilor tactice și metodologice de investigare a noilor componente de infracțiuni din aceste domenii. Se cer accente deosebite în elaborarea problematicii cercetării documentelor și urmelor electronice (virtuale), obținerea informației cu semnificație criminalistică din rețeaua globală Internet, sistemele de tele-video-înregistrare, alte surse electronice de informație [11, p.97].

Savantul rus Fedulov V., consideră că aspectul de dezvoltare a surselor informaționale în cadrul activității organelor de combatere a criminalității, prezintă un interes sporit atât la nivel național, cât și la nivel internațional. În prezent sunt elaborate o serie de acte normative de nivel internațional care au menirea să reglementeze principiile generale de organizare a activității informativ-analitice în cadrul sistemului organelor de drept, care ar permite în mod optimal să echilibreze pe de o parte interesele societății în prevenirea și curmarea infracțiunilor și menținerea ordinii de drept și, de pe altă parte, interesele persoanei și dreptului acesteia la inviolabilitatea vieții private [12, p.53].

Autorii ruși Gundarov A., Kolesova T., Maximenco A., menționează că sistemele polițienești de informații, care anterior au existat sub formă de fișiere de hârtie, treptat și-au schimbat aspectul, dezvoltându-se în pas cu tehnologiile informaționale, pe baza

unor programe speciale de evidență informațională și aptitudinilor profesionale de analiză a criminalității. Utilizarea informației, astfel devine tot mai necesară. Sub aspect strategic și tactic, datele informaționale pot fi utilizate pentru adoptarea unor decizii mai corecte și mai argumentate [13, p.164].

Odată cu era informațională și dezvoltarea comunicării globale, sursele deschise informaționale au primit o atenție sporită din partea autorităților cu atribuții de investigare a infracțiunilor și au devenit un instrument esențial pentru analiza infracțiunilor. Mass media, comunitățile virtuale sau rețelele de socializare, fac ca informația să circule și să se propage în ritm alert, iar realitatea ultimilor ani demonstrează că surse deschise furnizează adesea avertizări și oferă avantaje decisive beneficiarilor legali pentru prevenirea și contracararea infracțiunilor.

Autorul rus Ischenko E., referindu-se la sursele deschise de informație, consideră principalul scop al utilizării Internetului în cercetarea infracțiunilor - căutarea și transmiterea din rețea a informațiilor importante din punct de vedere criminalistic, necesare analizei ulterioare prin metode și instrumente analitice. Totodată, autorul menționat propune clasificarea sub aspect criminalistic a informațiilor care circulă prin rețeaua internet în două grupuri principale:

a) informații care reflectă anumite aspecte ale mecanismului de comitere a infracțiunii, care pot fi utilizate în calitate de mijloace de probă pe cazuri concrete;

b) informații cu ajutorul cărora persoanele care cercetează actul infracțional se pot orienta în anumite evenimente, fapte, fenomene, care, pot avea tangență cu crima comisă și procesul de investigare a acesteia [14, p.6].

Autorul Kostiu I., consideră că utilizarea rețelei Internet în cercetarea infracțiunilor are un rol semnificativ. În opinia acestuia, tehnologiile informaționale pot fi utile în activitatea specială de investigații: *în primul rând*, ca surse de informații

operative, *în al doilea rând*, ca o rețea pentru comunicarea cu populația și un instrument de influență a cetățenilor în interesul descoperirii, investigării și prevenirii infracțiunilor, iar *în al treilea rând*, ca mijloc de influență asupra persoanelor care au comis infracțiuni, cu scopul de a-i determina să se autodenunțe sau să comită unele greșeli, care vor favoriza reținerea acestora [15, p.137].

Sursele de informații cu semnificație criminalistică utilizate în activitatea organelor specializate în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție, au avut o dezvoltare semnificativă în ultimii 15-20 de ani, acestea fiind discutate și analizate în cadrul întrunirilor și seminarelor organizate la nivel național, regional și internațional ale experților anticorupție. Astfel, în cadrul unui astfel de seminar cu genericul „Metode efective de cercetare și combatere a corupției” [16, p.1], desfășurat în or. București, România, sub egida Rețelei Anticorupție pentru Europa de Est și Asia Centrală a Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), a fost discutate pe larg sursele de informație, care pot servi ca temelie pentru pornirea urmăririi penale în cazul infracțiunilor de corupție. În calitate de exemple practice de surse de informație anticorupție în cadrul seminarului au fost menționate: rezultatele misiunilor de audit și actele instituțiilor cu atribuții de control de stat, informațiile serviciilor de intelligence și investigații financiare, articolele din mass media. În același timp, în cadrul evenimentului s-a accentuat importanța sesizărilor cetățenilor cu privire la actele de corupție, deși s-a menționat că acestea pot avea o valoare mai redusă, dacă sunt anonime. Informații valoroase pentru investigarea infracțiunilor de corupție pot fi obținute de la bănci și instituții financiare, în special sub formă de informații transmise serviciilor de informații financiare și ca parte a asistenței juridice reciproce. Internetul devine, de asemenea, o sursă importantă de informații. Totodată, în cadrul evenimentului

s-au remarcat anumite dificultăți cu care procurorii se confruntă în procesul de obținere a informațiilor de la serviciile de informații financiare.

Referindu-ne la informațiile și sursele de informații cu semnificație criminalistică utilizate în activitatea Centrului Național Anticorupție, ca organ specializat anticorupție, acestea parțial, sunt menționate în Legea nr. 1104 din 06.06.2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție [17], fiind următoarele: „*declarații, comunicări, sesizări și alte informații despre infracțiuni*”, „*documente, înscrisuri, informații și date necesare pentru exercitarea atribuțiilor de prevenire și analiză a actelor de corupție și a celor conexe, precum și de examinare a cererii sau a comunicării despre contravențiile sau infracțiunile ce țin de competența sa, primite de la autoritățile publice, de la persoanele juridice și fizice*”, „*cercetări ale experților și specialiștilor, antrenări din autorități publice, întreprinderi, organizații și instituții de stat, la elucidarea unor probleme de specialitate*”, „*fotografii, înregistrări audio și video, evidențele dactiloscopice ale persoanelor reținute sau ținute sub arest*”, „*informații din mijloacele de informare în masă*”, „*date cu caracter personal*”, „*registre instituționale, sisteme informaționale și baze de date*”.

Totodată, din punct de vedere al probelor și mijloacelor de probă, utilizate de ofițerii și procurorii anticorupție în procesul penal, în calitate de informații și sursele de informații cu semnificație criminalistică pot fi menționate următoarele [18]:

- *declarațiile bănuțului, învinuțului, inculpatului, ale părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile, martorului;*
- *raportul de expertiză judiciară;*
- *corpurile delictive;*
- *procesele-verbale privind acțiunile de urmărire penală și ale cercetării judecătorești;*
- *documentele (inclusiv cele oficiale);*
- *înregistrările audio sau video, fotografiile;*

- *constatările tehnico-științifice și medico-legale;*
- *actele procedurale în care se consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigații și anexele la ele, inclusiv stenograma, fotografiile, înregistrările și altele;*

- *procesele-verbale de consemnare a rezultatelor investigațiilor financiare paralele și procesele-verbale de consemnare a opiniei organului de control de stat al activității de întreprinzător, emisă conform prevederilor art. 276¹ Cod procedură penală, dacă nu a fost expusă într-un proces-verbal de control;*

- *procesul-verbal de control, întocmit în cadrul controlului de stat asupra activității de întreprinzător; un alt act de control/administrativ cu caracter decizional, întocmit de un organ de control în rezultatul unui control efectuat conform legislației speciale în vigoare.*

- *datele, obținute prin activitatea specială de investigații, cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau cu restricția unor drepturi și libertăți, autorizată de către instanța de judecată.*

La capitolul surselor de informații operative utilizate în cercetarea infracțiunilor de corupție, acestea sunt reglementate de Legea privind activitatea specială de investigații [19], care prevede că ofițerii de investigații, în limitele dosarului special, au acces gratuit, inclusiv prin intermediul platformei de interoperabilitate, la datele sistemelor informaționale. În calitate de informații operative servesc datele obținute în cadrul măsurilor speciale de investigații, despre fapte, evenimente, circumstanțe sau persoane care prezintă interes, informațiile oferite de investigatorii sub acoperire și colaboratorii confidențiali.

Dezvoltarea surselor informaționale și bazelor de date, în procesul de investigare și analiză infracțională, constituie un obiectiv permanent al CNA, fiind elaborate în acest sens rapoarte de evaluare, constatări și concluzii ale experților

anticorupție, care au ca scop consolidarea capacităților operaționale în prevenirea și combaterea infracțiunilor. Astfel, conform Raportului de evaluare a necesităților privind capacitatea de analiză a informațiilor elaborat în anul 2014 de către angajații Direcției Analitice a Centrului Național Anticorupție, sub egida Unității Centrale de Analiză a Informațiilor a Inspectoratului General al Poliției Române, **la capitolul surselor informaționale**, se menționează că angajații Direcției Analitice a CNA supun analizei informația parvenită atât din sursele “*deschise*”, care sunt informații disponibile publicului larg. O subcategorie importantă a acestui gen de surse de informații este așa numita literatură gri, din această categorie făcând parte rapoarte de cercetare, tehnice, economice, documentații ale conferințelor, teze și disertații, minute ale unor întâlniri etc., cât și din surse “*închise*” și anume bazele de date ale Î.S. „Registru”, Î.S. „Cadastru”, Poliției de Frontieră, Serviciului Vamal și altor organe, în scopul prevenirii și descoperirii infracțiunilor.

Conform unei prezentări elaborate în septembrie 2016 de Direcția Analitică a CNA pentru efectivul de ofițeri de investigație și urmărire penală, informațiile utilizate de CNA au fost clasificate în: **informații deschise, informații oficiale, registre naționale și informații operative.**

În calitate de **registre naționale și baze de date externe**, utilizate preponderent la acea etapă de ofițerii CNA erau menționate următoarele:

- bazele de date ale Inspectoratului Fiscal Principal de Stat (*actualmente Serviciul Fiscal de Stat*);
- bazele de date ale Serviciului Vamal;
- datele Biroului Național de Statistică;
- date integrate ale platformei acces-web (*Registru persoanelor fizice/juridice, registrul transporturilor, deținute de Agenția Servicii Publice*);
- date despre operațiunile financiare suspecte, limitate și cumulative (*deținute de către Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor*);

- registrul bunurilor imobiliare (*Agenția Servicii Publice*);
- registrul Casei Naționale de Asigurări Sociale;
- registrul Casei Naționale de Asigurări în Medicină;
- registrul Agenției Achiziții Publice;
- registrul Agenției de Intervenție și Plăți în Agricultură;
- registrul privind evidenta persoanelor și mijloacelor de transport care au traversat frontiera de stat (Ministerul Afacerilor Interne);
- registrul informației criminalistice și criminologice (Ministerul Afacerilor Interne);
- registrul ajutoarelor de stat (Consiliul Concurenței);
- sistemul Informațional Automatizat Registrul persoanelor reținute, arestate și condamnate (Ministerul Afacerilor Interne);
- registrul garanțiilor reale imobiliare;
- registrul declarațiilor de avere și de interese personale (deținut de Autoritatea Națională de Integritate).

În prezent, Republica Moldova dispune de resurse informaționale semnificative, gestionate de diverse autoritățile publice centrale și locale, care pot fi considerate informații și surse de informații importante în prevenirea și combaterea infracțiunilor. Astfel, efectuând o analiză după profilul instituției publice, domeniul de activitate și datele pe care le administrează, putem menționa următoarele exemple de informații și surse de informații, care pot fi valorificate în activitatea de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție [20]:

- Agenția de Mediu (*informațiile despre acordurile și autorizațiile de mediu, exporturile de deșeuri, animale, plante, expertizele ecologice, permisele de pescuit comercial și sportiv*);
- Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică (*informațiile despre autorizațiile de import a*

combustibilului și licențele de activitate în domeniul furnizării energiei termice, electrice, gazelor naturale etc.);

- Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (*informațiile despre autorizațiile sanitar-veterinare de funcționare, înregistrarea depozitului pentru păstrarea produselor de uz fitosanitar și a fertilizanților*);
- Agenția Națională Transport Auto (*autorizațiile de transport rutier și de mărfuri, vehiculele care transportă anumite substanțe periculoase, registrul operatorilor de transport rutier și de mărfuri etc.*);
- Agenția Servicii Publice (*registrul persoanelor fizice și juridice, registrul bunurilor imobile, registrul vehiculelor, informațiile despre licențierea unităților de drept și a întreprinderilor, informații despre starea civilă, permise de conducere, importul mărfurilor strategice etc.*).

Aceste exemple reprezintă o parte nesemnificativă de informații care pot fi solicitate de la autoritățile publice și examinate în cadrul procesului de analiză și investigare a infracțiunilor de corupție.

O resursă importantă informațională a organelor de drept, ca parte integrantă a Sistemului informațional național de asigurare informațională a activității organelor de drept în combaterea criminalității și corupției, prin utilizarea informației operative și veridice despre infracțiuni, cauze penale, precum și despre persoanele care au săvârșit infracțiuni și alte obiecte supuse evidenței, constituie Sistemul informațional automatizat „Registrul informației criminalistice și criminologice”, constituit în baza Hotărârii Guvernului nr.328 din 24.05.2012. Registratorii registrului sunt organele de urmărire penală, de conducere și exercitare a urmăririi penale, instanțele judecătorești, organele de probațiune și organele de executare a pedepsei privative de libertate, care, în procesul de îndeplinire a funcțiilor lor, asigură formarea resursei informaționale a organelor de drept.

Începând cu anul 2015, Procuratura Generală cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru

Dezvoltare a lansat o nouă versiune a sistemului informațional automatizat „Registrul informațiilor criminalistice și criminologice“ (E-Dosar) [21], care constituie o sursă informațională și în analiza infracțiunilor de corupție. Registrul de informații menționat asigură evidența unificată și interacțiunea informațională a organelor de urmărire penală, asigură un tablou informațional complex al activității de urmărire penală, securizarea proceselor de prelucrare și păstrare a datelor colectate și perfecționarea posibilităților de analiză. Actualmente, sistemul integrează și modulele din sistemele informatice ale MAI, CNA, Serviciul Vamal și Ministerul Justiției.

O altă sursă de informație cu semnificație criminalistică în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție, constituie Sistemul Informațional Automatizat ”Urmărire Penală: E – Dosar”, elaborat de Procuratura Generală cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în scopul înregistrării, păstrării, prelucrării și utilizării informațiilor cu privire la dosarele penale la toate etapele procesului penal, care a fost lansat și pus în aplicare la 01.07.2017.

Totodată un obiectiv important al organelor de drept constituie formarea sistemului informațional integrat, care urmează să creeze, dezvolte și să asigure interoperabilitatea sistemelor informaționale: Urmărirea penală: E-dosar, Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) și altor instrumente relevante din sistemul justiției: e-Executare, e-Notariat, e-Arest, e-Probațiune, e-Licențe, Registrul electronic al procurilor, Registrul persoanelor autorizate, Registrul de stat al actelor de stare civilă, e-Organizații etc [22].

La nivel de Agenție de Administrare a Instanțelor Judecătorești, care este o autoritate administrativă subordonată Ministerului Justiției, o sursă de informație cu semnificație criminalistică constituie sistemul informațional E-Dosar judiciar (Sub-SI eDosar), care permite formarea și administra-

rea dosarului electronic și presupune asigurarea funcționalităților extinse a Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD).

La nivel regional, în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție, este utilizat Sistemul Informațional Europol (EIS). Scopul primordial al sistemului informațional Europol este identificarea unor corespondențe între datele furnizate de diferite state membre și părți terțe. Este necesar de menționat că marea majoritate a datelor din EIS sunt introduse cu ajutorul sistemelor automate de încărcare a datelor, la începutul anului 2010 fiind introdusă o nouă versiune a sistemului, iar cea mai importantă modificare a constituit aplicarea automată a codurilor de manipulare. Aceasta oferă statelor membre posibilitatea punerii la dispoziție a unor informații mai sensibile, în condiții optime de protecție a datelor [23, p.11].

Sursele de informații cu semnificație criminalistică la nivel internațional, constituie bazele de date penale ale Biroului Central Interpol, în care se stochează milioane de înregistrări de la entități de aplicare a legii din întreaga lume. Fișierele de analiză penală, care sunt baze de date și care stochează și structurează informațiile, permit generarea rapoartelor analitice. În cadrul Interpol se dețin dosare specifice privind traficul de droguri, piețele ilicite, crima organizată eurasiatică, terorismul internațional, fabricarea de bombe și dispozitive explozibile improvizate [24].

La capitolul surse deschise, utilizate de ofițerii CNA în scop de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție, un exemplu elocvent ar putea servi portalului guvernamental de date, care este o resursă informațională publică, creată în scopul asigurării unei experiențe calitative și integrate pentru toți cei interesați de a accesa și utiliza datele care sunt colectate și produse de autorități, instituții publice, Guvern [25]. Astfel, acest portal oferă acces la peste 1120 de site-uri web deschise, date cu acces public, fiind

posibilă și utilizarea aplicațiilor, care oferă acces la informații publice privind organizații, persoane fizice care dețin calitatea de fondator și conducător al persoanelor juridice, tranzacții financiare cu bani publici, cum ar fi: <https://idno.md/> și <http://openmoney.md/>. În calitate de surse deschise de informații la nivel guvernamental, care pot fi utilizate eficient în prevenirea și combaterea infracțiunilor de corupție mai putem menționa platformele: www.servicii.gov.md, www.rapoarte.md, www.particip.gov.md, www.actelocale.md, www.servicii.fisc.md, www.e-services.md, www.lex.justice.md.

În concluzie, menționăm că sursele de informații cu semnificație criminalistică, utilizate în procesul de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție sunt diverse, au avut o dezvoltare semnificativă în ultimii ani și constituie elemente importante în descoperirea, cercetarea faptelor infracționale, identificarea infractorilor, stabilirea circumstanțelor în care s-a produs infracțiunea. De asemenea, subiecții cu atribuții de investigare și analiză a infracțiunilor trebuie să-și selecteze sursele de informații după relevanță, iar utilizarea surselor deschise oferă uneori credibilitate suplimentară produsului final al muncii, beneficii în eficiența costurilor și poate permite colectarea unei cantități mai mari de informații într-un buget limitat.

Referințe bibliografice

1. ПОЛЕВОЙ, Н. *Криминалистическая кибернетика*. 2-е изд. Москва: Изд-во МГУ, 1989.
2. САЛТЕВСКИЙ, М. *Криминалистика. В современном изложении юристов*. Х., ИМП «Рубикон», 1996.
3. ОБРАЗЦОВ, В. *Криминалистика: Курс лекций*, Москва: Юнифир, 1996.
4. БЕЛКИН, Р. *Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня*. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва: Норма, 2001.

5. ЧЕРНЫШОВ, В., СЫСОЕВ, Э., СЕЛЕЗНЕВ, А., ТЕРЕХОВ, А. *Технико-криминалистическое обеспечение следствия*: Учебное пособие. Тамбов: Изд-во Т. гос. тех. ун-та, 2005, <https://lawbook.online/sledstviya-obespechenie/tehniko-kriminalisticheskoe-obespechenie.html>, accesat la 04.04.2020.

6. GOLUBENCO, Gh. *Criminalistica*: obiect, sistem, istorie, studiu monografic, Univ. Liberă Int. din Moldova. Chișinău: P. „Tipografia Centrală”, 2008.

7. ВАСИЛЬЕВ, А., ЯБЛОКОВ, Н. *Предмет, система и теоретические основы криминалистики*. Москва, 1984.

8. COFAN, S.M. ș.a. *Analiza informațiilor*. Manual. București: Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2014.

9. NIȚU, I. *Analiza de Intelligence*. O abordare din perspectiva teoriilor schimbării. Editura RAO, 2012.

10. Criminal Intelligence, Manual for Analysts, Office on Drugs and Crime, United Nations, New York, 2011, <https://www.unodc.org/>, accesat la 30.04.2020.

11. GOLUBENCO, Gh. *Criminalistica națională: probleme și tendințe*, articol științific, <https://ulim.md/sju/wp-content/uploads/revista-SJU-3-4-2015-Gheorghe-Golubenco.-Criminalistica-na%C5%A3ional%C4%83-probleme-%C5%9Fi-tendin%C5%A3e.pdf>, vizualizat la 29.04.2020.

12. ФЕДУЛОВ, В. *Международно-правовые аспекты защиты прав человека при автоматизированной обработке персональных данных*. Вест. М. Гос. Обл. Ун-та. Сер: Юриспруденция. 2013, № 1.

13. ГУНДАРОВ, А., КОЛЕСОВА, Т., МАКСИМЕНКО, А. *Международный опыт организации информационно-аналитической деятельности в правоохранительной системе*. Научно теоретический информационно методический журнал Юристы - Правоведь, № 1 (80), 2017, г. Ростов-на-Дону.

14. ИЩЕНКО, Е. *Криминалистика и новые информационные технологии*. Вестник криминалистики, 3 (31), 2009.

15. КОСТЮК, И. *Административно-правовые и организационные основы информационного обеспечения деятельности органов внутренних дел, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Всероссийский научно - исследовательский институт МВД Р.Ф., Москва, 2014.

16. <https://www.oecd.org/corruption/acn/48621940.pdf>, accesat la 07.05.2020

17. Legea nr. 1104 cu privire la Centrul Național Anticorupție. *M.O.* nr. 91-94, art. 668 din 27.06.2002.

18. Codul nr.122 din 14.03.2003 de procedură penală al Republicii Moldova. *M.O.* nr. 248-251 art. 699 din 15.11.2013, art.93.

19. Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații, publicată la 08.06.2012. *M.O.* al R. Moldova nr.113-118, art.373.

20. <https://servicii.gov.md/ServicesByAgency.aspx>, accesat la 17.06.2020.

21. <https://www.slideshare.net/livirka/prezentarea-edo-sar>, accesat la 30.04.2020.

22. www.procuratura.md/md/news/1211/1/7300/, accesat la 30.04.2020.

23. Analiza Europol – Raport general privind activitățile Europol, Oficiul European de Poliție, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene.

24. <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis>, accesat la 30.04.2020.

25. <https://date.gov.md/>, accesat la 15.04.2020.

PRINCIPIILE PROCEDURII CONTRAVENȚIONALE

Andrian CREȚU

doctor în drept,

Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

e-mail: andrian.cretu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8144-5233>

Orice proces judiciar, după cum și orice lege ce stă la baza acestuia, se fundamentează pe anumite principii ce constituie idei călăuzitoare în reglementare și aplicare a legii pe diferite cazuri. Necesitatea de a se ghida de anumite principii nu este străină nici procedurii contravenționale, chestiune valabilă de la inițiere și până la emiterea deciziei pe marginea săvârșirii unei contravenții. Or, într-un stat de drept, respectarea cu strictețe a principiilor generale, iar mai cu seamă, cele speciale fiecărei proceduri judiciare, constituie o prerogativă fără de care nu poate funcționa nici principiul supremației legii. Din acest considerent, formularea, recunoașterea, promovarea și abordarea științifică a principiilor procedurii contravenționale, a fost și rămâne și astăzi o prioritate a statului nostru, mai ales în condițiile integrării cadrului legislativ național la standardele europene, comunitate spre care tindem cu mare insistență a ne integra. De altfel, principiile procedurii contravenționale urmează a se uniformiza la nivel interstatal, pentru o mai bună promovare și dezvoltare a lor, dar a se conforma și celor ale procedurii penale, în contextul în care, majoritatea statelor europene nu recunosc un drept contravențional, ne mai vorbind de un drept procesual contravențional.

Cuvinte-cheie: principiu, contravenție, procedură, răspundere, sancțiune, inviolabilitate, egalitate.

PRINCIPLES OF THE CONTRAVENTIONAL PROCEDURE

Any judicial process, as well as any law underlying it, is based on certain principles that constitute guiding ideas in the regulation and application of the law in various cases. The need to be guided by certain principles is not foreign to the contravention procedure either; a matter valid from the initiation until the issuance of the decision on the commission of a contravention. In a rule of law, the strict observance of the general principles, and especially the special ones of each judicial procedure, constitutes a prerogative without which the principle of the rule of law cannot work either. For this reason, the formulation, recognition, promotion and scientific approach of the principles of the contravention procedure, has been and remains a priority of our state, especially in the conditions of integrating the national legislative framework to European standards, a community to which we strongly insist. integrate. Moreover, the principles of the contravention procedure are to be standardized at the interstate level, for a better promotion and development of them, but also to comply with those of the criminal procedure, in the context in which most European states do not recognize a contravention right. speaking of a misdemeanor procedural law.

Keywords: principle, contravention, procedure, liability, sanction, inviolability, equality.

PRINCIPES DE LA PROCÉDURE CONTRAVENTIONNELLE

Tout processus judiciaire, ainsi que toute loi sous-jacente, est fondé sur certains principes qui constituent des idées directrices dans la réglementation et l'application de la loi dans divers cas. La nécessité de s'inspirer de certains principes n'est pas étrangère non plus à la procédure d'infraction, une question valable depuis l'ouverture jusqu'à la publication

de la décision de commission d'une infraction. Ou, dans un État régi par l'État de droit, le strict respect des principes généraux, et notamment des principes particuliers de chaque procédure judiciaire, constitue une prérogative sans laquelle le principe de l'État de droit ne peut pas non plus fonctionner. Pour cette raison, la formulation, la reconnaissance, la promotion et l'approche scientifique des principes de la procédure d'infraction ont été et restent une priorité de notre État, notamment dans les conditions d'intégration du cadre législatif national aux normes européennes, communauté à laquelle nous insistons fortement. intégrer. De plus, les principes de la procédure d'infraction doivent être standardisés au niveau interétatique, pour une meilleure promotion et développement de ceux-ci, mais aussi pour se conformer à ceux de la procédure pénale, dans le contexte où la plupart des États européens ne reconnaissent pas un droit d'infraction. parlant d'un délit procédural.

Mots-clés: principe, contravention, procédure, responsabilité, sanction, inviolabilité, égalité.

ПРИНЦИПЫ РАССМОТРЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ

Любой судебный процесс, а также любой закон, лежащий в его основе, основан на определенных принципах, которые составляют руководящие идеи в регулировании и применении закона в различных случаях. Необходимость руководствоваться определенными принципами также не является чуждой процедуре нарушения, этот вопрос действует с момента возбуждения до принятия решения о совершении нарушения. Или, в правовом государстве, строгое соблюдение общих принципов, и особенно специальных принципов каждой судебной процедуры, является прерогативой, без которой принцип верховенства права также не может работать. По этой причине разработка, признание, продвижение и научный подход принципов процедуры нарушения были и остаются приоритетом нашего государства, особенно в условиях интеграции национальной законодательной базы в европейские стандарты, сообщество, на интеграции в котором мы решительно настаиваем. Кроме того, принципы процедуры нарушения должны быть стандартизированы на межгосударственном уровне для их лучшего продвижения и развития, а также для соответствия с положениями уголовного процесса в контексте, в котором большинство европейских государств не признают право на нарушение. говоря о процессуальном законе о проступках.

Ключевые слова: принцип, нарушение, процедура, ответственность, санкция, неприкосновенность, равенство.

Introducere. Termenul *principii* provine de la latinescul *principium*, care semnifică elementul fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic, juridic, o normă de conduită etc.

Principiile care guvernează procedura contravențională în cazurile de comitere a contravențiilor ecologice pot fi diferențiate în trei mari categorii:

a) principiile generale de drept, care sunt valabile și aplicabile pentru toate categoriile de raporturi juridice, inclusiv și pentru cele de procedură contravențională;

b) principiile dreptului contravențional, care sunt specifice raporturilor dreptului contravențional, inclusiv și cel procesual;

c) principiile proprii procedurii contravenționale.

Este necesar de subliniat faptul că ultima categorie de principii – cele care se referă în exclusivitate procedurii contravenționale reprezintă nu doar categoria de principii care se regăsesc în textul Codului contravențional. Mai mult ca atât, multe din principiile procedurii contravenționale nu le vom găsi în mod separat enunțate într-un articol aparte sau într-un capitol separat. De mai multe ori putem deduce aceste principii din conținutul normelor legale ce reglementează anumite acțiuni de urmărire contravențională.

Metodologia de cercetare. Pentru un rezultat desăvârșit, în cadrul cercetării subiectului de față,

au fost necesare și utilizarea diferitor metode dintre care menționăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, metoda sistemică și metoda empirică.

Conținutul de bază a cercetării. Așadar, chiar dacă Codul contravențional, în articolul 374, stabilește că Procesul contravențional se desfășoară pe principii generale de drept contravențional, acesta mai menționează că procesul contravențional este dirigit și de normele dreptului internațional și ale tratatelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte. În așa fel, pornind de la aceste reglementări, putem conchide că legiuitorul nu numai că nu a făcut o distincție clară între principiile dreptului contravențional material și principiile dreptului contravențional procesual, dar a admis că pentru procedura contravențională sunt valabile principiile care se regăsesc în convențiile și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Astfel, dacă în articolele 5 – 9 ale Codului contravențional găsim referințele la principiile legalității, principiul egalității în fața legii, principiul dreptății, principiul caracterului personal al răspunderii contravenționale și principiul individualizării răspunderii contravenționale și sancțiunii contravenționale, odată cu aceasta, fără a fi declarate drept principii ale procedurii contravenționale, în articolele 375 – 381 ale Codului contravențional sunt enunțate regulile de bază ale procesului contravențional, care sunt nu altceva decât principii specifice procedurii contravenționale, dar și în conținutul altor articole, cum ar fi articolul 426 ale Codului contravențional și altele. În așa fel, în textul acestora se consacră principiile prezumției nevinovăției, inviolabilității persoanei, libertății persoanei de mărturisire împotriva sa, dreptul la apărare, limba de desfășurare a procesului, dreptul de a nu fi urmărit sau sancționat de mai multe ori, accesului liber la justiție, inviolabilitatea domiciliului, inviolabilității proprietății, oraltății și nemijlocirii și altele.

Nu putem trece cu vederea și faptul că majoritatea principiilor procedurii contravenționale își au începuturile în textul Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale. În mare parte aceste reglementări cu caracter de principiu se regăsesc în articolele 5-8, 13, 14, 17 18 și altele. Din Convenție desprindem dreptul la libertate și la siguranță prevăzut de articolul 5 al Convenției, dreptul la un proces echitabil, prevăzut de articolul 6 al Convenției, principiul potrivit căruia nici o pedeapsă nu poate fi aplicată fără lege, prevăzut de articolul 7 al Convenției, dreptul la respectarea vieții private și de familie, prevăzut de articolul 8 al Convenției, dreptul la un recurs efectiv, prevăzut de articolul 13 al Convenției, principiul interzicerii discriminării, prevăzut de articolul 14 al Convenției și altele. Aceste principii identifică regulile specifice care guvernează procesul contravențional. În același timp, principiile generale ale dreptului contravențional identifică regulile generale prin prisma cărora urmează a fi stabilită și executată sancțiunea contravențională. Din șirul principiilor care le putem atribui la categoria principiilor procedurii contravenționale identificăm următoarele:

1) Principiul legalității. Astfel, legalitatea este definită ca un principiu fundamental de drept, în baza căruia orice subiect de drept trebuie să respecte, și când este cazul, să aplice legile și celelalte acte normative. În acest context, doctrina stabilește, cu referire la coraportul stat – persoană că cetățeanul este liber să se manifeste sau să întreprindă orice, înafară de ceea ce-i interzis prin lege, iar respectiv autoritatea de stat este în drept să desfășoare acele activități, care-i sunt autorizate prin lege. Este de menționat faptul, că acest principiu și-a găsit cea mai mare apreciere în perioada sovietică și constituia unul din pilonii doctrinei sovietice. În sensul acesta legalitatea urma să elucideze aspectul, care deși nu era propriu după natura și conținutul său deplin structurii instituționale sovietice, respectarea în integru a

prevederilor legislației, instituind regula “atotputernică” potrivit căreia dacă legea nu stabilește, atunci nu se admite. În acest sens, interpretarea principiului legalității asigură posibilitatea săvârșirii a așa tip de acțiuni, doar care erau permise de către lege, excluzându-se posibilitatea aplicării principiului “Se permite totul ceea ce nu interzice legea”. Odată cu revizuirea pozițiilor în ceea ce privește posibilitatea persoanei de a opera în contextul corespunderii acțiunilor sale prevederilor legislației în vigoare, respectiv este privit sub alt aspect și principiul legalității. Astfel, legalitatea este privită drept “...un principiu realizarea căruia duce la instituirea ordinii de drept, ultima fiind o parte a ordinii sociale”[9, p. 42].

În același context, se afirmă, că “starea de ordine, în desfășurarea raporturilor sociale rezultată din atitudinea de respectare a legilor este definită ca legalitate [5, p. 133] sau că “Legalitatea este un principiu exprimat prin îndatorirea de a respecta regulile de drept și ordonarea tuturor regulilor de drept într-un unic și unitar implicând conformitatea celor inferioare față de cele superioare” [6, p.70]. Acest fapt, dă reala posibilitate de a privi legalitatea, inclusiv și în domeniul raporturilor contractuale, cel puțin sub două aspecte – dinamic și static, unde aspectul dinamic reflectă situația în care acțiunile legate de încheierea și executarea raportului juridic urmează să nu contravină legislației, iar aspectul static privește situația în care toate efectele și scopul realizat prin contract urmează a fi conform legislației.

Principiul legalității procesuale este o transpunere pe plan procesual a principiului general de drept al supremației și respectării necondiționate a dreptului [3, p. 66]. Opinia generală care privește principiul legalității este că toate actele realizate în cadrul punerii în executare a legii să nu contravină legii. În acest sens, este necesar de făcut o precizare în ce privește corecta înțelegere a rigorilor care emană din principiul legalității în materie procesuală și în general în ramurile dreptului public și corespunzător a modului

de înțelegere a aplicării principiului legalității în ramurile dreptului privat. Astfel, în ramurile dreptului privat principiul legalității presupune aplicarea regulii „se admite totul ce nu se interzice”, altfel spus – orice acțiune și orice act juridic este admisibil dacă prin lege sau prin convenirea părților nu este stabilit altfel. În dreptul public aplicarea principiului legalității presupune că autoritatea care asigură procedura contravențională nu poate realiza alte acte, decât cele care sunt prevăzute de lege.

În așa fel, într-un mod distinct legiuitorul moldovean identifică laturile care privesc raza de acțiune a principiului legalității. Astfel, așa cum stabilește articolul 5 al Codului contravențional, nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei contravenții, nici supus sancțiunii contravenționale decât în conformitate cu legea contravențională. Interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii contravenționale sînt interzise. Legea contravențională nu urmărește cauzarea de suferințe fizice sau lezarea demnității omului. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.

Aceasta presupune nu altceva decât considerarea anumitor compartimente speciale cărora li se acordă o atenție deosebită, pe lângă regula generală potrivit căreia toate actele procedurale să corespundă conținutului, formei și rigorilor stabilite de lege.

2) Principiul egalității în fața legii, consacrat în articolul 6 al Codului contravențional prevede că „persoanele care au săvârșit contravenții sînt egale în fața legii și a autorităților publice și sînt supuse răspunderii contravenționale fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă, religie, sex, apartenență politică, avere, origine socială sau de orice altă situație”. Acest principiu denotă faptul că toți participanții la procesul contravențional beneficiază de aceleași drepturi și obligații procesuale. Codul contravențional garantează nu doar excluderea temeiurilor discriminatorii de realizare a procedurii contraven-

ționale, ci și oferă anumite garanții în această privință. Astfel, nu doar că se declară că nici o persoană, indiferent de sex, rasă, naționalitate, religie, limbă vorbită, apartenență politică și alte criterii nu poate fi discriminat în cadrul unui proces contravențional, dar și se oferă anumite condiții legale care să asigure aceste garanții de nediscriminare. Astfel, potrivit articolului 379 al Codului contravențional, desfășurarea procesului contravențional are loc în limba de stat, iar în cazul în care persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat, aceasta are dreptul de a lua cunoștință de toate actele și materialele dosarului și de a vorbi în fața autorității competente să soluționeze cauza contravențională prin interpret.

De la principiul de bază, legiuitorul a stabilit anumite excepții. Astfel, așa cum prevede Constituția și alte legi, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, anumite categorii de persoane pot beneficia de condiții speciale de urmărire contravențională sau de garanția de a nu fi supuse urmăririi și răspunderii contravenționale. Din categoria acestor persoane fac parte reprezentanții diplomați, deputații în Parlament, Președintele țării și alte persoane. În acest sens trebuie să remarcăm că excepția în cauză nu pune în poziție de inegalitate pe aceste categorii de persoane. O asemenea abordare este necesară pornind de la interesul mai superior al activității pe care o îndeplinesc aceste persoane în raport cu obiectul la care au atentat ele.

3) Principiul dreptății. Potrivit prevederilor articolului 7 al Codului contravențional persoana poate fi sancționată numai pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod. Aceasta presupune că persoana poate fi sancționată contravențional pentru o faptă doar dacă această faptă este prevăzută de Codul contravențional. În același sens, și procedura contravențională poate fi pornită doar pe marginea unei fapte care este prevăzută de Codul contravențional drept contravenție.

Altfel spus, se aplică sancțiunea contravențională doar dacă s-a demonstrat vinovăție făptuitorului. Prin urmare, prin prisma principiului dreptății, trebuie de înțeles că sarcina principală a procesului contravențional reprezintă soluționarea problemei vinovăției făptuitorului. Efectul principal al nerespectării principiului dreptății este imposibilitatea atragerii la răspundere contravențională a făptuitorului, în virtutea lipsei de dovadă a vinovăției în comiterea contravenției.

4) Principiul caracterului personal al răspunderii contravenționale. Codul contravențional stabilește că persoana este supusă răspunderii contravenționale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție. Este supusă răspunderii contravenționale numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea contravențională. Totodată, acest principiu enunță o regulă „de aur” a răspunderii contravenționale și anume că răspunderea contravențională este o răspundere subiectivă – bazată pe vinovăție.

5) Principiul individualizării răspunderii contravenționale și sancțiunii contravenționale. Potrivit articolului 9 al Codului contravențional, la aplicarea legii contravenționale se ține cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante. Prin urmare întreaga procedură contravențională urmează a se axa pe identificarea caracterului prejudiciabil al contravenției, caracteristica făptuitorului, precum și de identificarea prezenței circumstanțelor agravante și atenuante. În același timp, același articol 9 al Codului contravențional, în alineatul (2) stabilește că nimeni nu poate fi supus de două ori răspunderii contravenționale pentru una și aceeași faptă. Această situație permite excluderea cazurilor de sancționare dublă a persoanei pentru una și aceeași faptă.

Tot acest principiu ne vorbește despre faptul că o sancțiune poate avea doar caracter individual. Nu sunt acceptabile sancțiunile colective.

6) Prezumția de nevinovăție, reprezintă principiul de bază a procedurii contravenționale și „cheia de boltă” a întreg procesului contravențional.

Cuvântul „presumția” provine de la latinescul „praesumptio” ceea ce înseamnă presupunere. Aceasta este categoria a cărei proveniență în majoritatea cazurilor nu este legată de drept, însă ea i-și găsește cea mai mare răspândire în activitatea de legiferare și de aplicare a dreptului de către organele de stat. Prezumțiile, din punct de vedere al logicii formale, sunt noțiuni de caracter abstract, care au ca conținut fapte ce se referă la diferite domenii ai activității omului. „Abstractizarea aici, ca un alt proces de formare a categoriilor logice, este rezultatul activității îndelungate a omului în ce privește distragerea de la diverse însușiri particulare ai obiectelor și fenomenelor și concentrarea a ceea ce compune esența” [9, p. 6]. Condiție care dă posibilitatea de a face concluzii despre unul sau alt fapt sau despre cauzele lui, și care explică natura logică a prezumțiilor reprezintă repetabilitatea proceselor de viața cotidiană. Repetabilitatea proceselor cotidiene dobândește caracter de legitate, devenind un fenomen obișnuit al vieții – o „ordine obișnuită”. „Și fiindcă prezumțiile exprimă într-adevăr mai obișnuită ordine a lucrurilor și fenomenelor, pe baza acestora avem temeiul obiectiv de a le considera ca fiind adevărate fără o demonstrare specială” [11, p. 6]. Dacă este evident o circumstanță, legătura căreia cu o altă circumstanță este probată de practica cotidiană, atunci cu tot dreptul putem presupune existența ultimului. Aici trebuie de menționat, că legătura între faptul existent și faptul prezumat este tipică și de aceea nu este necesar de a o demonstra. Faptele presupuse sunt numite fapte prezumate sau cu caracter de prezumție, iar faptele existente devin în calitate de temei al prezumției.

În literatura de specialitate acest termen și-a găsit o diferită tratare. Astfel unii autori consideră că prezumția constituie o regulă axiomatică, unanim recunoscută în legătură cu evenimentele sau faptele ce au

loc [12, p. 343]. Alți autori s-au referit la noțiunea de prezumție, examinând-o ca o presupunere care este nu altceva decât o modalitate a unei inducții logice [7, p. 111].

Concluzia despre veridicitatea și corectitudinea prezumțiilor este bazată pe practica cotidiană a vieții, iar metoda de creare a acestei practici se bazează pe probabilitatea generalizărilor prezumtive [10, p. 8].

Instituția prezumției de nevinovăție a apărut ca regulă scrisă în dreptul modern, pentru prima dată, în secolul al XVIII-lea în legislația S.U.A., fiind apoi consacrată și în Declarația universală a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, care stabilea în art.9 ca: “orice om trebuie considerat nevinovat până la probarea culpabilității sale”. Această reglementare a fost ulterior preluată și de Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, care în art.11 arată că: “orice persoană învinuită de a fi săvârșit o infracțiune este prezumată nevinovată atât timp cât vinovăția sa nu a fost stabilită într-un proces public cu asigurarea garanțiilor necesare apărării”. În același timp, Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale prevede, în articolul 6 paragraful 2, prezumția de nevinovăție. Înaintea adoptării acestor reglementări ca norme de drept, au existat lucrări de excepție ale unor autori de seamă ce au prefigurat zorii apariției acestei instituții. Ideile reprezentate de această lucrare au zguduit din temelii principiile justiției de tip inchizitorial a Europei timpurilor sale [8, p. 101].

Prezumțiile de drept întotdeauna poartă caracterul politic, însă în unele din ele natura politică se manifestă destul de clar, în altele ea nu este așa de pronunțată și evidențierea ei este posibilă numai analizând norme și instituții de drept în general. Sunt prezumțiile juridice, tendința politică a cărora este atât de pronunțată, încât uneori acoperă sau chiar exclude natura lor logică. În dreptul nostru la prezumțiile de acest gen se referă: prezumția nevinovăției

în procesul penal, prezumția vinovăției a persoanei care a cauzat prejudiciu în procesul civil etc. Este necesar de a explica cele menționate. Prezumția nevinovăției, de exemplu, în dreptul nostru nu este prezumția în interpretarea sa obișnuită (din punctul de vedere al formării noțiunii). După regula generală, nevinovăția prezumată a învinuitului trebuie să poartă caracterul constant, repetabil, adică majoritatea persoanelor, care sunt trase la răspunderea juridică și prezumați ca nevinovați, trebuie să fie astfel în realitate. Însă aceasta nu este așa, nevinovăția prezumată a învinuiților poartă caracterul ce nu este constant, ci caracterul de excepție, adică majoritatea învinuiților dovedesc a fi vinovați. Presupunerea nevinovăției, prin urmare, - presupunere artificială, poate fi explicată prin importanța politică a sa. Aceasta constă în aceea, că prezumția nevinovăției a învinuitului în dreptul nostru apare în calitate de garanție a atragerii neîntemeiate a cetățenilor la răspundere, precum și a garanțiile aflării adevărului pentru fiecare dosar.

Principiul prezumției nevinovăției reprezintă un instrument-cheie de reglementare a raporturilor procedurale penale și contravenționale, care-și are începuturile încă în perioada marilor acte istorice de consacrare a democrației și de consacrare a drepturilor omului. Fiind pornită de la documentele istorice ale Revoluției Franceze din 1789 și a războiului civil din perioada constituirii independenței Statelor Unite ale Americii [3, p. 71] prezumția nevinovăției a fost preluat drept principiu de bază în absoluta majoritate a statelor, și în fond servește indicium de respectare a drepturilor omului. Nu constituie excepție și legislația Republicii Moldova, așa cum și în conținutul prevederilor articolului 21 al Constituției Republicii Moldova este prevăzut că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. De rând cu aceasta, potrivit prevederilor articolului

375 al Codului contravențional, persoana acuzată de săvârșirea unei contravenții se consideră nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu este dovedită în modul prevăzut de prezentul Cod. În sensul celor enunțate, trebuie de înțeles că nici o persoană nu poate fi recunoscută vinovată în comiterea unei contravenții, decât în ordinea și în condițiile stabilite de Codul contravențional.

Opinia noastră în ce privește aplicarea principiului prezumției vinovăției în procesul contravențional

Deși în literatura de specialitate, chestiunea referitoare la prezumția de nevinovăție este o chestiune acceptată axiomatic în ce privește răspunderea de drept penal și cea de drept contravențional, totuși suntem de părerea că și acest "superstițiu" poate fi supus unei revizuri. Această posibilitate ne este oferită de primii pași deja făcuți la nivel de reglementări legislative, atât la nivel conceptual-științific. În așa fel, avînd în vedere scopul distinct pe care îl are domeniul protejării mediului, se cere în mod corespunzător a fi identificate și metode distincte care să asigure realizarea acestui scop. Legii contravenționale îi revine o sarcină distinctă în acest sens, deoarece pe de o parte procedura contravențională este bazată pe principiul prezumției nevinovăției, potrivit căreia se stabilește că persoana care a comis contravenția poartă răspundere numai în caz dacă a comis-o cu vinovăție în una din formele acesteia, iar pe de altă parte procedura contravențională reprezintă domeniul care reglementează aplicarea răspunderii pentru fapte penale neînsemnate. În acest sens, multe ori sub aspect procedural este abordată problema referitor la necesitatea dovedirii lipsei sau prezenței vinovăției faptuitorului, care stă în sarcina autorității publice care asigură realizarea acestui proces. Potrivit acestui principiu, persoana care a comis o contravenție prin cauzarea daunei de mediu este scutită de obligația de a dovedi că este sau nu este vinovată în comiterea faptei, această sarcină aparținînd autorității .

În același timp, la moment doar în materie de reparare a daunelor legislația stabilește că persoana care a cauzat dauna se prezumă a fi vinovată și respectiv este obligată la repararea daunei de mediu atâta timp cât nu demonstrează fapta altuia, indiferent de vinovăția sa. Totodată, în virtutea faptului că natura contravenției, reflectată prin prisma pericolului social neînsemnat, permite posibilitatea de a opera o procedură mai simplificată în ce privește o faptă mai neînsemnată, suntem de părerea că anume domeniul contravențional ne poate permite de a opera principiul prezumției vinovăției și anume doar pentru cazurile contravenționale ecologice.

Aceasta ar fi fundamentată pe următoarele motive:

1) Faptele contravenționale în esență reprezintă încălcări care nu presupun un pericol social deosebit. Ca urmare sancțiunile pentru contravenții de asemenea sunt neînsemnate. Din aceste motive, eforturile statului în ce privește constatarea acestora urmează a fi echivalente pericolului pe care îl reprezintă faptele contravenționale. De aici, și sarcinile procedurale ale statului trebuie revizuite în așa fel încât să nu fie echivalente celor din procedura penală.

2) Contravențiile ecologice reprezintă fapte care afectează un interes vital – cel de protecție a mediului. Acest interes este unul de fapt existențial. Prin urmare și metodele aplicate pentru asigurarea protecției mediului trebuie să fie distincte. A pune ”în capul mesei” valorile sociale în vederea soluționării unei chestiuni de origine naturală, care are esență și conținut independent de voința omului, înseamnă a te expune riscului de a nu asigura prin aceste mijloace realizarea scopului urmărit. În acest sens punând pe ”cântarul” metodelor de asigurare a protecției mediului, valorile sociale, cum ar fi principiul prezumției nevinovăției, ar fi lipsit de temei. Dimpotrivă, adoptarea principiul prezumției vinovăției ar oferi mai multe avantaje în soluționarea problemei de protecție a mediului.

Această procedură ar presupune că, dacă pentru alte categorii de contravenții pentru exemplu cele legate de încălcarea regulilor de circulație rutieră, făptuitorul se va considera nevinovat și respectiv nu va fi atras la răspundere contravențională în cazul în care vinovăția sa nu va fi demonstrată, însă în ce privește răspunderea contravențională pentru dauna de mediu, prin aplicarea principiului prezumției vinovăției, însăși făptuitorul ar trebui să-și demonstreze lipsa vinovăției sale, aceasta fiind prezumată pînă la proba contrară. În asemenea caz, sarcina autorității împuternicite de a examina cazul contravențional va fi în constatarea elementelor obiective și anume a faptei, prejudiciului și raportului de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu. Elementul subiectiv, și anume vinovăția, iar mai bine spus lipsa acesteia urmează a fi probată de făptuitor.

Ca rezultat s-ar stabili o situație, când persoana care a fost eliberată din sala de judecată pentru faptul că nu i s-a demonstrat culpa penală în cazul furtului, poate fi obligată la recuprarea daunei civile cauzate în rezultatul furtului pentru culpă civilă, fapt care ar fi fost apreciat drept un parado [13, p. 71]. În cazul comiterii contravenției de mediu, în eventualitatea aplicării prezumției de vinovăție, situația ar fi fost complet inversă, astfel cum persoana care a comis contravenția ecologică va fi sancționată dacă nu a demonstrat lipsa vinovăției, iar în ce privește repararea daunei civile cauzate în rezultatul contravenției ecologice, pentru obligarea făptuitorului, victima va trebui să demonstreze prezența vinovăției făptuitorului. Dar, este necesar să acordăm atenție faptului, că la aprecierea necesității aplicării principiului prezumției vinovăției în dreptul procedural contravențional, urmează examinându-l doar în raport cu cel al nevinovăției. În asemenea caz, evident apare întrebarea - de ce nu am putea acorda ambelor prezumții aceiași valoare, conferindu-le statut identic. Mai mult decât atât, la mijlocul anilor șaptezeci ai secolului trecut, unii autori, chiar puneau la îndoială importanța prin-

ciplului prezumției nevinovăției în procesul penal [4, p. 70-85], fapt care încă o dată ne demonstrează necesitatea reevaluării importanței și eficienței aplicării acestor principii procedurale.

În ce privește aplicabilitatea principiului prezumției vinovăției la răspunderea contravențională ca rezultat al cauzării daunelor de mediu, considerăm, că urmează a face o distincție între răspunderea obiectivă și răspunderea pe temeiul principiului prezumției vinovăției. În acest caz vom vorbi despre un specific al aplicabilității al acestui principiu. Astfel, pornind de la ideea, că lipsa dovezii faptului nu exclude însăși existența faptului, considerăm, că la aplicarea măsurilor de răspundere contravențională pentru daune de mediu, atât caracterul obiectiv al răspunderii, cât și prezumția vinovăției presupune posibilitatea, defiecă dată când se stabilește faptul prejudiciabil, de a fi aplicată răspunderea contravențională, fără ca statul să aibă sarcina demonstrării vinovăției.

Această afirmație o putem fundamenta pe faptul, că în cazul răspunderii obiective vina, în principiu nu se exclude. Aceasta nu este exclusă, ci pur și simplu nu este luată în considerație (calcul) în cadrul procesului de examinare a pricinii.

Deoarece răspunderea obiectivă nu exclude vinovăția făptuitorului, iar persoana ce este obligată să suporte răspunderea va fi exonerată de la răspundere, dacă demonstrează culpa terței persoane, atunci în cazul răspunderii contravenționale de mediu, făptuitorul va fi prezumat vinovat pentru daună atâta timp până nu demonstrează culpa terței persoane. În asemenea caz, ținem să subliniem, că în cazul răspunderii obiective, făptuitorul nu mai este exonerat de la răspundere chiar dacă demonstrează lipsa culpei sale - aceasta este exclus din considerațiunea faptului că legea recunoaște vina acestuia pentru dauna principală (cea de mediu), instituind o anumită limită pentru prima fază a prejudiciului - dauna de mediu, care efectiv nu poate fi diminuată (vinovăția) la faza a doua a prejudiciului - dauna civilă.

7) Principiul inviolabilității persoanei. Articolul 25 al Constituției Republicii Moldova stabilește că libertatea individuală și siguranța persoanei sînt inviolabile. Acest principiu se regăsește și în conținutul articolului 11 al Codului de procedură penală. Persoanei îi este garantată inviolabilitatea libertății și siguranței, avându-se în vedere atât posibilitatea de a se deplasa liber, cât și de a nu fi supus violențelor fizice și psihice. Se consideră limitare de libertate orice situație în care o persoană nu poate să se deplaseze liber, fie că i-a fost aplicată forța în acest sens, fie în urma unei obligații legale de a se supune unor indicații făcute de un agent al legii fără aplicarea forței (ordonarea de către un polițist de a nu părăsi un loc sau de a merge într-un loc anume) [3, p. 79-80].

Acest principiu este consacrat și în conținutul articolului 376 al Codului contravențional, unde se enunță o serie de condiții-garanții ale drepturilor persoanei bănuite în comiterea unei contravenții, în procesul de examinare a cazului de comitere a contravenției. Din șirul acestor garanții putem identifica următoarele:

a) Persoana pasibilă de răspundere contravențională poate fi reținută sau supusă constrângerii numai în cazuri excepționale și în condițiile prezentului cod, urmând să fie tratată cu respectul demnității umane. Reținerea persoanei în cauza contravențională nu poate depăși 3 ore.

b) Persoanei reținute i se aduc imediat la cunoștință, în limba pe care o înțelege, drepturile sale și motivele reținerii, circumstanțele faptei, încadrarea juridică a acțiunii a cărei săvârșire îi este imputată.

c) Persoana reținută ilegal sau persoana în a cărei privință temeiurile reținerii au decăzut urmează să fie liberată imediat.

d) Percheziția, examinarea corporală, alte acțiuni procesuale care aduc atingere inviolabilității persoanei pot fi efectuate fără consimțământul acesteia sau al reprezentantului ei legal numai în condițiile prezentului cod.

e) În timpul procesului contravențional nimeni nu poate fi maltratată fizic sau psihic și sînt interzise orice acțiuni și metode care creează pericol pentru viața ori sănătatea omului, chiar cu acordul acestuia. Persoana reținută nu poate fi supusă violenței, amenințărilor sau unor metode ori procedee care ar afecta capacitatea ei de a lua decizii și de a-și exprima opiniile.

h) Persoana ale cărei libertate și demnitate au fost lezate prin aplicarea ilegală a unei măsuri procesuale are dreptul la repararea, în condițiile legii, a prejudiciului cauzat astfel.

8) Dreptul la apărare. În procesul contravențional, autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională este obligată să asigure părților și altor participanți la proces deplină exercitare a drepturilor procesuale. Pe parcursul procesului contravențional, părțile au dreptul să fie asistate de un apărător (avocat). Este necesar de menționat faptul că dreptul părții în procesul contravențional de a fi asistat de un apărător apare în momentul pornirii procesului contravențional. Aici trebuie să menționăm că autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională este obligată să aducă la cunoștința persoanei pasibile de răspundere contravențională dreptul ei de a fi asistată de un apărător chiar înainte de a începe prima acțiune procedurală. Deja din momentul în care agentul constatare comunică contravenientului despre faptul că îl bănuiește în comiterea contravenției, acesta urmează să-i comunice despre dreptul său la apărare. La fel Codul contravențional prevede că în cel mult 3 ore din momentul reținerii, persoanei care este pasibilă de sancțiunea arestului contravențional și nu are apărător ales i se desemnează un apărător din oficiu. Trebuie să recunoaștem că componentele de contravenții ecologice nu prevăd ca sancțiune arestul.

9) Dreptul de a nu fi urmărit sau sancționat de mai multe ori. Nimeni nu poate fi urmărit sau sancționat de mai multe ori pentru aceeași faptă. Relua-

rea procesului contravențional care a încetat poate avea loc doar în cazul descoperirii unor noi circumstanțe sau în cazul depistării unui viciu fundamental în hotărârea de încetare.

10) Inviolabilitatea domiciliului. Acest principiu, deși nu-l găsim reglementat în mod separat într-un articol al Codului contravențional la partea generală a procedurii contravenționale, totuși își găsește reglementarea în textul articolului 426 Cod contravențional. Astfel, potrivit alineatului (2) al articolului 426 Cod contravențional, cercetarea domiciliului fără permisul persoanei căreia i se lezează dreptul la inviolabilitatea domiciliului se efectuează cu autorizația instanței de judecată. Din conținutul acestor reglementări trebuie să deducem faptul că pentru agentul constatare, intrarea și cercetarea în domiciliu poate avea loc doar cu acordul proprietarului sau locatarului, iar în cazul dezacordului pentru a intra și cerceta domiciliul, este necesar autorizarea instanței de judecată. În același timp, potrivit prevederilor alineatului (3) al aceluiași articol 426 Cod contravențional în caz de contravenție flagrantă, cercetarea la domiciliu se poate efectua în baza unei ordonanțe motivate a agentului constatare fără autorizația instanței de judecată, urmând ca acestea să i se prezinte imediat sau nu mai târziu de 24 de ore de la terminarea cercetării la domiciliu, materialele obținute în urma cercetării, indicându-se motivele efectuării ei, iar instanța de judecată verifică legalitatea acestei acțiuni procesuale. Considerăm că anume în cazul contravențiilor de mediu chestiunea referitoare la cercetarea domiciliului reprezintă un subiect important al practicii contravenționale. Anume în cazul contravențiilor de mediu se face necesară verificarea habitatului și a portbagajului unităților de transport cu care sunt transportate produsele vînatului sau pescuitului ilegal, anume pentru a constata prezența lemnului tăiat ilegal este necesar de a accede pe teritoriul gospodăriei persoanei sau teritoriului întreprinderii. În așa fel, anume această măsură este

necesar de a fi aplicată în vederea asigurării constatării faptei și circumstanțelor comiterii acesteia.

11) Inviolabilitatea vieții private. Acest principiu îl regăsim în conținutul articolului 8 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, potrivit căruia orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitare acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora. În același sens, găsim acest principiu și în textul articolului 28 al Constituției, potrivit căruia statul respectă și ocrotește viața intimă, privată și familială. Deși aceste trei componente sunt enunțate în șirul valorilor protejate, trebuie să recunoaștem că „viața privată” reprezintă o noțiune mult mai largă ca conținut decât „viața intimă” și „viața familială”, ultimele două, de fapt, se încadrează perfect în prima și reprezintă parte a întregului [3, p. 79-80].

Deși Legea contravențională nu enunță acest principiu, ba chiar și nu stabilește careva referințe la respectarea acestor valori, inevitabilitatea considerării acestui principiu reprezintă un deziderat al procedurii contravenționale. Trebuie să recunoaștem că în pofda lipsei unei reglementări exprese, norma constituțională și reglementările Convenției reprezintă nu altceva decât o condiție principială de a fi respectată în cadrul procesului contravențional.

Astfel, agentul constatat, procurorul ori instanța de judecată nu este în drept în procesul examinării cauzei contravenționale să intervină în viața privată, intimă și de familie a persoanelor participante la proces, decât în cazurile în care aceasta se face necesar în virtutea faptului că acest

amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

12) Principiul asigurării dreptului la apărare. Obligația autorităților publice care examinează cazul contravențional de a asigura dreptul la apărare rezidă din conținutul articolului 378 al Codului contravențional, potrivit căruia în procesul contravențional, autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională este obligată să asigure părților și altor participanți la proces deplină exercitare a drepturilor procesuale, iar pe parcursul procesului contravențional, părțile au dreptul să fie asistate de un apărător (avocat). Este necesar de menționat că norma juridică indicată stabilește cert că în momentul pornirii procesului contravențional, autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională este obligată să aducă la cunoștința persoanei pasibile de răspundere contravențională dreptul ei de a fi asistată de un apărător.

Începutul procesului contravențional urmează a-l identifica prin prisma primului act procedural pe care îl realizează agentul cotraveniennstatator sau prin prisma primei declarații a agentului constatat prin care acesta indică persoanei că o bănuiește în comiterea contravenției.

În concluzie, este de menționat faptul că practica judecătorească, astăzi în aprecierea faptului dacă agentul constatat a asigurat dreptul contravenientului la apărător, apelează la constatări care de fapt nu relevă adevărata situație. Astfel, instanțele, de cele mai dese ori, admit argumentele agentului constatat privitor la faptul înștiințării contravenientului despre dreptul acestuia de a fi asistat de un apărător (avocat) prin prisma faptului că contravenientul semnează procesul verbal cu privire la contravenție, unde pe versoul blancului sunt expu-

se toate drepturile procedurale, inclusiv și cel de a fi asistat de apărător. În același timp, trebuie să remarcăm faptul că agentul constatator întocmește procesul-verbal cu privire la contravenție doar urmare a realizării tuturor actelor. De asemenea doar la finele procesului de examinare se înmânează acest proces-verbal cu privire la contravenție. Astfel, dacă faptul comiterii faptei de tăiere ilicită a masei lemnoase sau a unei fapte legate de poluarea unui bazin acvatic, se constată la momentul când persoana-făptuitor este reținut la locul faptei, atunci procesul verbal cu privire la contravenție este întocmit doar după ce se fac măsurările necesare, după ce se întocmește procesul-verbal de cercetare la fața locului, după ce se iau explicațiile de la făptuitor, după ce se antrenează și se audiază de către agentul constatator diverși specialiști în cadrul examinării cauzei contravenționale, după ce se efectuează diferite expertize criminalistice, după ce se ridică anumite documente confirmative, după ce se soluționează anumite demersuri ale părților. În parametri temporari aceasta poate lua de la o oră până la câteva luni. Prin urmare, însăși semnarea de către contravenient a blanchetei procesului-verbal cu privire la contravenție după două-trei luni de examinare și administrare de probe, nu poate reprezenta o confirmare a faptului că drepturile procedurale, inclusive și cel de a fi asistat de un apărător au fost comunicate la momentul inițial, înainte de realizarea tuturor acțiunilor procedurale.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 18.08.1994.
2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008, *MO* 3-6/15 din 16.01.2009.
3. DOLEA, I. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Ed. Cartier, 2005.
4. MARTÎNCIC, E. *Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции*. (Garanțiile drepturilor învinuitului în prima instanță). Chișinău, 1975.
5. HUMA, I. *Introducere în studiul dreptului*. Iași, 1993.
6. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.1. Iași.
7. COSMOVICI, P. *Considerații asupra fundamentului presupunțiilor în dreptul civil*. Studii și Cercetări Juridice, 1970, nr. 1, p. 111.
8. BECCARIA, C. *Despre infracțiuni și pedepse*. București: Editura Humanitas, 2007.
9. БАБАЕВ, В.К. *Законность, обоснованность и справедливость судебных актов*. Krasnodar, 1974.
10. БАБАЕВ, В.К. *Презумпции в советском праве*. Горький, 1974, с. 6.
11. КАМИНСКАЯ, В.И. *Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе*. Москва-Ленинград, 1948.
12. PETRUHIN, I. *Теория доказательств в советском уголовном процессе*. (Teoria probațiunii în procesul penal sovietic). Moscova, 1973, p. 343.
13. TADEVOSEAN, V. *К вопросу об установлении материальной истины в советском процессе*. Советское государство и право, 1948, nr. 6, p. 71.

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1-3 (231-233) 2020

Bun de tipar 29.03.2020. Formatul 60x80 ¹/₁₂.

Coli de tipar 18,5. Coli editoriale 12,6.

Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009